

નિવેદન.

શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરિ ગ્રંથમાળા ગ્રંથાંક ૧૦૩-૪ તરીકે આ ગ્રંથ જ્ઞાનરસીક સત્જનોના કરકમળમાં મુકતાં આનંદ થાય છે.

સદ્ગત આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરિધરજી જેઓને અધ્યાત્મજ્ઞાનરસીક પંડિતપ્રવર શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ પ્રત્યે ઘણો આદરભાવ હતો તેમની ખાસ પ્રેરણા અને જાતી પરિશ્રમથી અનેક સ્થળોએ શોધખોળ કરાવી શ્રીઅધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ દ્વારા જ્ઞાનમસ્ત નયનિશ્લેષસુજાણ કવિવર શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજના ળનાવેલા મળી આવે તેટલા તમામ ગ્રંથો મેળવી એકત્ર સંગ્રહ કરી શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી ભાગ ૧-૨ એ નામથી હળદાર ગ્રંથો બહાર પડેલા છે.

પરંતુ તે વખતે તેમના જીવનચરિત્ર માટે ઘણી શોધ ખોળ કરાવવા છતાં તે મળી શક્યું નહતું છતાંયે શોધખોળતો ચાલુજ હતી. દરમ્યાન સં. ૧૯૮૦માં સુરત ખાતે શ્રી જૈન સાહિત્ય પરિષદ ભરાઈ તેના કાર્યના પરિણામે સદ્ગુરુ મહારાજે મંડળના વ્યવસ્થાપકોને જૈન ધર્મનાં છપાયેલાં મળીશકતાં પુસ્તકોની ત્રહત નામાવલી પુસ્તક રૂપે પ્રકટ થાય એવી પ્રેરણા કરવાથી તે કામ માટે મંડળ તરફથી જુદા જુદા જ્ઞાન ભંડારોમાં શોધખોળ ને લીસ્ટ કરવા રાં વહીલ વર્ધમાન સ્વરૂપચંદને મોકલવામાં આવ્યા તે પ્રસંગે પ્રવર્તેલી કાંતિવિનયજી મહારાજના વડોદરાનાં જ્ઞાન ભંડારમાંથી દેવવિજ્ઞાસ (શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી નિર્વાણ રાસ) ની એક સુંદર પ્રત મળી આવી. જે દેવવિજ્ઞાસ એ નામથી આ ગ્રંથમાં દાખલ કરવામાં આવી છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજના એક શિષ્ય જેમણે પોતાનું નામ ન આપતાં 'કવિયજુ' એ સંજ્ઞાથી તે રાસ લખેલ છે જે ઘણા સુંદર જણાયો છે.

આ પ્રતિ પ્રકટ કરવા આપવા બદલ પ્રવર્તેલ મહારાજનો આ સ્થળે ઉપકાર માનીએ છીએ.

ઉક્ત રાસ ઉપરથી ગુજરાતીમાં વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર લખાયું તે તે જનસમાજને વિશેષ ઉપયોગી થાય એવા હેતુથી ગુરૂ મહારાજે પાઠરાના રા. મણીલાલ, મોહનલાલ, પાદરાકરને તે રાસ પરથી વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર લખવા પ્રેરણા કરી. તે ઉપરથી તેમણે પેથાપુર મુકામે ગુરૂશ્રી પાસે રહી ગુર્જર ભાષામાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજનું વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર લખ્યું જે સમાજને ઉપયોગી થશે એમ આશા છે.

આ જીવનચરિત્ર લખતાં પહેલાં ભાવનગર ખાતે ભારાયલી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદમાં વાંચવા સારૂ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી અને તેમનું ગુર્જરસાહિત્ય નામે એક વિગતવાર નિબંધ રા. પાદરાકરે સં ૧૯૮૦ માં તૈયાર કરેલો જે અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે. તેમાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજનું ટુંક જીવનચરિત્ર દાખલ કરવામાં આવેલું પરંતુ આ વિસ્તૃત જીવનચરિત્રમાં મળી આવેલી તમામ હકીકત દાખલ કરવામાં આવેલી હોવાથી ઘણું સારૂ અજવાળું શ્રીમદ્ના જીવનપર પડશે.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજના સમયમાં ફોટોની પ્રવૃત્તિ ન હોવાથી તેઓશ્રીને ફોટો (ચિત્રપટ) મળી ન શકે એ સ્વાભાવીક હોવાથી તેમના હસ્તાક્ષરની શોધ જોળ ચલાવતાં મુરત શ્રીમદ્ મોહનલાલજી મહારાજના લંડનમાંથી શ્રીસંયારા પોરિસીમૂવ્ર નામની શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજના હાથે લખેલી એક પ્રત મળી આવતાં તેનો ફોટો લેવાથી આ ગ્રંથમાં દાખલ કરવાની અનુકુળતા પ્રાપ્ત થઈ છે જે જ્ઞાનરસીકોને આનંદ દાયક થઈ પડશે.

આ ગ્રંથની પ્રસ્તાવના લખવા શ્રીયુત્તમ મોહનલાલ દલિયંદ દેસાઈ બી. એ. એલ. એલ. બી. કે જેઓ શોધ જોળ માટે ઉમંગી, જૈન સાહિત્યના ઉપાસક તેમજ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ સંબંધી સારા જાણકાર છે તેઓને વિનંતી કરતાં તે

તેઓએ સહુ ધર્મ સ્વિકારી પોતાને વકીલાતના ધધાની, જૈન કોન્ફ-
રન્સ, તેને અંગે ચાલતા ' જૈનયુગ ' માસિકના તાંત્રી તરીકેની
તથા અન્ય અનેક પ્રવૃત્તિઓ છતાં વખત કાઢી ઘણા પરિશ્રમ
પૂર્વક વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના (વક્તવ્ય) લખી આપેલ છે જેથી
શ્રીમદ્ના સંબંધમાં તેમજ આ ગ્રંથના ઉપયોગીપણામાં સંગીન
વધારો થવા પામ્યો છે તે માટે મંડળ તેમનું ઇણી છે.

આ મંડળના મૂખ્ય પ્રણેતા તથા પરમોપકારક, આ ગ્રંથના
મૂખ્ય પ્રેરક યોગનિષ્ઠાધ્યાત્મજ્ઞાનદિવાકર સદ્ગુરુ મહારાજ
શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી મહારાજ કે જેઓશ્રીની પ્રેરણાથીજ આ
ગ્રંથ પ્રકટ થવા પામ્યો છે તેઓશ્રીનો અત્યંત ભક્તિભાવે ઉપકાર
માનવામાં આવે છે.

આ ગ્રંથ છપાવવામાં પેથાપુર નિવાસી સુશ્રાવિકા બાઈ
સીતા બાઈએ રૂ. ૫૦૦) ની ઉદાર મદદ આવી છે તે માટે
મંડળ તેમનો ઉપકાર માને છે અને તેમનું અનુકરણુય દુક
જીવનચરિત્ર આ ગ્રંથમાં દાખલ કરવાનું યોગ્ય વિચારે છે.

આ ગ્રંથની પડતર કિંમત વધારે આવવા છતાં મંડળના
હમેશના નિયમ પ્રમાણે તેની કિંમત પડતરથીએ ઓછી એટલે
માત્ર :બાર આના રાખવામાં આવી છે કે જેથી તમામ વર્ગના
મનુષ્યો તેનો બહોળા પ્રમાણમાં લાભ લઈ શકે.

હેવટે આવાં જીવનચારત્રો રાસો જ્ઞાસુ મનુષ્યોને ઉત્તમ
આત્મિક લાભ દાતા બને છે તેમ આ ગ્રંથ પણ યાઓ એવું
દરેકીએ હીએ ઐ શાંતિ શાંતિ શાંતિ.

પાટણ
માર્ગદર્શક રૂ. ૧૦
રૂ. ૧૬૮૨

સદગુરુ ચરણોપાસક
વકીલ. મોહનલાલ હીમચંદ.
શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રા. મં. તરફથી.

આ ગ્રંથના દ્રવ્યસહાયક

બાઈ સીતાબાઈની જીવન નોંધ.

જ્ઞાનીઆએ જ્ઞાનને સર્વ કરતાં અધિક મહત્વ આપ્યું છે. કારણ જ્ઞાનજ માનવને આ લવ અને પર લવમાં તારવા શક્તિવાન થઈ શકે છે, અને જ્ઞાન પર રૂચિ પણ ઉચ્ચ જીવાત્માનેજ થાય છે.

પેથાપુરના વતની અને પૂના શહેરમાં લાંબા વખતથી રહેતા જવેરી મોતીચંદ બગવાનદાસનો સુપુત્રી બેન સીતાબાઈ ને ગામ પેથાપુરના વતની અને શહેર આકોલા નિવાસી સદ્ગત શેઠ. સુનીલાલ ડોસલચંદનાં ધર્મપત્નિ થાય છે એમણે પોતાની લલિમનો સદુપયોગ દુક સમયમાં ધર્મમાર્ગે ધણો સારો કરી અન્ય શ્રાવીકા બહેનોને દાખલો લેવા જેવો પ્રસંશાપાત્ર ધડો આપેલ હોવાથી, તેમજ આ ગ્રંથમાં પોતાના સદ્ગત પતિના સ્મરણાર્થે રૂ. ૫૦૦) ની મદદ આપી જ્ઞાનની સેવા ભક્તિને બહુમાન કર્યું હોવાથી આ ગ્રંથમાં તેમનો દુક પરિચય આપ્યો છે.

મઢીકાંઠા એજંસીના પેથાપુર ગામમાં જનમેતાંબર વીસા પોરવાડનો જયો મુળથીજ વધારે છે. એમાં બે ભાગ છે, એક શ્રી સાગરગચ્છ તથા એક શ્રી વિમલગચ્છ. એ બંને વિભાગ પ્રથમ ઘણા વર્ષો ઉપર એકત્ર લેગા એકજ સ્થલમાં બેસી ધર્મ સાધન કરતા હતા પણ ફેટલાક વર્ષથી એ બંને વિભાગ જુદે જુદે સ્થળે બેસી ધર્મ સાધન કરે છે. અસલમાં પેથાપુરના સમગ્ર વીસા પોરવાઠ જૈન શ્રી પુરૂષો માટે એલાયદાં સ્થાન ધર્મક્રિયા માટે હતાં. લગભગ પચાસ વર્ષ ઉપર વિશેષ સવડ માટે શ્રીસાગરગચ્છના મોટા જંથાએ પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રીમદ્ નેમસાગરજી મહારાજના વખતમાં ધર્મક્રિયા કરવા માટે એક નવિન મકાન બંધાવ્યું જે હાલ પણ શ્રી સાગરગચ્છ ધર્મશાળા

તરીકે મોબૂદ છે. તે મંકાન હોલમાં શ્રી સાગરગચ્છીય સ્ત્રીઓની ધર્મ ક્રિયાઓ માટે વપરાય છે.

બાઈ સીતાબાઈના મહુર્મ પતિ શેઠ ચુનીલાલ ડોસલચંદ પેથાપુરના વતની હોઈ વરાડ જીલ્લાના આકોલા શહેરમાં વ્યાપારાર્થે જઈ વસેલા અને પોતાની બાહોશીથી સારી સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી સં. ૧૯૭૭ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૫ ના રોજ આકોલામાંજ સ્વર્ગવાસી થયા.

પેથાપુરમાં પ્રથમ સાગરગચ્છમાં સાધુ મુનરાજેનાં અલ્પ આતુર્ભાસોને લીધે એકજ ઉપાશ્રયમાં એટલે ધર્મશાલામાં જુદા જુદા ગોરડાઓમાં ધર્મસાધન માટે શ્રાવકો તેમજ શ્રાવીકાઓ બેસતાં ને અલગ અલગ બારણાંઓ હોવાથી અડચણ પડતી નહોતી.

સાગરગચ્છ શિરોમણી પ્રાતઃસ્મરણિય આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરિશ્વરનું આવાગમન પેથાપુરમાં થવા લાગ્યું અને પેથાપુરના શ્રી સમગ્ર જ્ઞેન સંઘ તરફથી શ્રી સાગરગચ્છના ખર્ચે તેઓશ્રીને ૧૯૭૦ માં આચાર્ય પદથી વિભૂષીત કરવામાં આવ્યા અને સાગરગચ્છના જુના ઉપાશ્રયમાંજ તેમણે પહેલ વહેતું ચોમાસુ પેથાપુરમાં કર્યું. આથી સાધ્વીજીઓએ પેથાપુરના ગૃહસ્થોના જુદા ખાલી મકાનોમાં ચોમાસુ કર્યું. અને સં. ૧૯૭૩ માં પણ સાધુ સાધ્વીજીના આતુર્ભાસ માટે આવીજ અડચણ પડી.

આચાર્ય મહારાજના ચોમાસા દરમીયાન જુનો ઉપાશ્રય એટલે ધર્મશાલા સાધુ વા સાધ્વીના ચોમાસા માટે અનુકુળ ન હોવાથી અડચણ પડવા લાગી. અને સાગરગચ્છનો વિચાર બીજો એક નવિન ઉપાશ્રય બંધાવવાનો થયો અને ઉપાશ્રયની બાંસુની દેરાસરની બે ગોરડીઓ વેચાણ રાખી.

આ માટે ૧૫મલગચ્છે વાંધો લેવાથી ડોરોમાં કેસો ચાલ્યા પણ છેવટે ૧૯૭૭ માં અંદર અંદર સમાધાન થઈ તે જગ્યાએ

એક વિશાળ મનોહર ઉપાદ્રય ૧૯૭૮ માં ચરૂ કરી ૧૯૭૬ માં પૂર્ણ કર્યો. આમ ચવાથી આ નવિન ઉપાદ્રય પુરૂષ વર્ગ માટે તેમજ સ્ત્રી વર્ગ માટે વપરાય છે.

આ નવિન ઉપાદ્રયમાંજ સૂરિશ્વરજી ધીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી મહારાજે સં. ૧૯૮૦ નું પોતાનું અંતિમ આતુર્ભાસ કર્યું હતું.

આ ઉપાદ્રય માટે ઘણો ખર્ચ ચવા સંભવ હોઈને સુધા-વિકા સીતાબાઈને સાગરગચ્છે તે જાંધાવી આવવા વિનંતી કરતાં તેમણે તે સહયોગ દિવકારી જણાવ્યું જે “ માફ સહભાગ્ય કે મારી લક્ષ્મીનો સદુપયોગ થશે ” આમ જણાવીને વિશાલ મુંદર ઉપાદ્રય પોતાના પતિની આજ્ઞાનુસાર સાગરગચ્છની જમીન પર જાંધાવી સાગરગચ્છને માટે ધર્મ કથા કરવા સાગરગચ્છને અર્પણ કર્યો.

આવી ઉદારવૃત્તિવાળાં સુધાવિકા સીતાબાઈએ પોતાના પતિના સ્વર્ગગમન બાદ પણ અનેક સુકાર્યો નીચે પ્રમાણે કર્યા છે.

૧ પોતાના પતિના સ્વર્ગગમન બાદ શહેર આકોલાથી પેઠાપુર આવીને વીશાપોરવાડ સમસ્ત જ્ઞાતીમાં પીતલની નળી-ઓનું ૧૯૭૮ માં લઢાણું કરીને રૂ. ૩૦૦૦) આશરે ખર્ચ્યા હતા.

૨ પોતાના પતિ પાછળ ચોખ્ખાનો વરો એટલે બહોલી નાત કરી રૂ. ૧૫૦૦) આશરે ખર્ચ્યા હતા.

૩ સં ૧૯૭૬ માં શ્રી (શત્રુંજય) પાલીતાણાનો સંઘ સ્પેશીયલ ટ્રેઈન માર્ફેતે (પોતાના માથે જવા આવવાનો ખર્ચ રાખી) પેઠાપુર (સ્ટેશન સંધેજ થઈ) થી કાઢી આશરે રૂ. ૨૦૦૦૦) ખર્ચ્યા હતા.

૪ હાલનો સાગરગચ્છનો નવિન ઉપાદ્રય રૂ. ૨૦૦૦૦) ખર્ચ્યા જાંધાવ્યો.

૫ આ ઉપાદ્રયના વાસ્તુ મુદ્દત્તમાં ૧૯૭૬ માં શાંતિસ્નાત્ર લણાવી આશરે રૂ. ૨૦૦૦) ખર્ચ્યા હતા.

૬ પાલીતાણાનો સંઘ પેથાપુર લાવ્યા પછી અઠાઈ મહોત્સવ શાંતિસ્નાત્ર નવકારશી કરી આશરે રૂ. ૩૦૦૦) ખર્ચા હતા.

૭ પેથાપુરમાં સાગરગચ્છ માટે સીતાબાઈવાડી (જમીન ખરીદી તે પર) બંધાવી આપી આશરે રૂ. ૫૫૦૦) ખર્ચા હતા.

૮ ૧૯૭૯ થી અઘાપ સુધી દરવર્ષે બે વખત આંબેલની ઓળીઓ કરાવે છે જેમાં પ્રતિ વર્ષે આશરે રૂ. ૨૫૦ ખર્ચે છે.

૯ સં. ૧૯૮૧ માં શહેર આકોલામાં નવપદની આરાધનાનું નવ છોડનું ઉજમણું કરી જ્ઞાનારાધન કરેલું તથા પેથાપુરથી પોતાની ખર્ચે ઘણાં માણસોને તેડાવેલાં આમાં રૂ. ૧૭૦૦૦) ખર્ચેલા.

૧૦ આજ પ્રસંગે શ્રી પાલીતાણા જૈનગુરુકુલને રૂ. ૧૦૦૦) આપેલા.

૧૧ આ ગ્રંથ પ્રકાશનમાં રૂ. ૫૦૦) આપ્યા છે.

૧૨ આકોલામાં રૂ. ૨૨૦૦) ખર્ચી દેરાસરમાં ચાંદીનો મંડપ કરાવ્યો છે.

૧૩ આકોલામાં જૈન પાઠશાલાને માટે રૂ. ૧૫૦૦) ખર્ચી હોલ બંધાવી આપ્યો છે.

આ રીતે સુશ્રાવીકા સીતાબાઈએ હુંક સમયમાં ધમ કાર્યોમાં તથા શુભ કાર્યોમાં પોતાની લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરી અન્ય સુશ્રાવીકા બાઈઓને માટે સારો દાખલો બેસાડ્યો છે. આશા છે કે અન્ય શ્રાવક શ્રાવીકાઓ તેમનો દાખલો લઈ શુભ કાર્યોમાં પ્રવૃત્તી કરશે.

હાલ-અમદાવાદ.

ચંગપોળ-નીશાની ખડકી.

શ્રી સંઘ સેવક

વકીલ. નગીનદાસ સાંકલચંદ.

(સાગરગચ્છીય) પેથાપુરવાળા.

श्री अध्यात्मज्ञानप्रसारक मंडळ तरफथी

श्रीमद् बुद्धिसागरसूरिजी ग्रन्थमालामां

प्रगट थयेलां ग्रंथो.

ग्रन्थाक	पृष्ठ	किंमत.
* १ अध्यात्म व्याख्यानमाला.	२०६	०-४-०
* २ भजनसंग्रह भाग २ जो.	३३६	०-८-०
* ३ भजनसंग्रह भाग ३ जो.	२२५	०-८-०
* ४ समाधिस्तवकम्.	६१२	०-८-०
* ५ अनुभवपद्मिणी.	२४८	०-८-०
* ६ आत्मपदीप.	३१५	०-८-०
* ७ भजनसंग्रह भाग ४ जो.	३०४	०-८-०
८ परमात्मदर्शन.	४००	०-१२-०
* ९ परमात्मज्योति	५००	०-१६-०
* १० तत्त्वविदु.	२३०	०-४-०
* ११ गुणानुराग (आहृति घीजी)	२४	०-१-०
* १२-१३ भजनसंग्रह भाग ५ जो		
तथा ज्ञानदीपिका.	१००	०-६-०
* १४ तीर्थयात्रानुं विमान (आ० घीजी)	६४	०-२-०
* १५ अध्यात्मभजनसंग्रह	१९०	०-६-०
* १६ गुरुबोध, आ० २	२९०	०-८-०
* १७ तत्त्वज्ञानदीपिका	१२४	०-६-०
* १८ गह्वरीसंग्रह भा. १	११२	०-३-०
* १९-२० श्रावकधर्मस्वरूप भाग १-२	४०-४०	०-१-०
* २१ भजनपदसंग्रह भाग ६ जो.	२०८	०-१२-०
* २२ वचनामृत.	८३०	०-१४-०
२३ योगदीपक.	३०८	०-१४-०
२४ जैन ऐतिहासिक रासमाला.	३०८	१-०-०

* २५ आनन्दघनपद (१०८) संग्रह,	८०८	२-०-०
* २६ अध्यात्मशान्ति (आवृत्ति बीजी)	१३२	०-३-०
२७ काव्यसंग्रह भाग ७ मो.	१६६	०-८-०
* २८ जैनधर्मनी प्राचीन अने अर्वाचीन स्थिति ९६		०-२-०
* २९ कुमारपाल (हिंदी)	२८७	०-६-०
* ३० यी ३४ सुखसागर गुरुगीता.	३००	०-४-०
* ३५ पद्मद्रव्यविचार.	२४०	०-४-०
* ३६ विजापुरवृत्तांत.	९०	०-४-०
x ३७ सावरमती गुणशिक्षण काव्य.	१९२	०-६-०
३८ प्रतिज्ञापालन.	११०	०-५-०
* ३९-४०-४१ जैनगच्छमतप्रबंध, संघप्रगति, जैनगीता.	३०४	१-०-०
४२ जैनधातुप्रतिपा लेखसंग्रह भा. १		१-०-०
४३ मित्रमैत्री.	१७०	०-८-०
* ४४ शिष्योपनिषद्.	४८	०-२-०
४५ जैनोपनिषद्.	४८	०-२-०
४६-४७ धार्मिक गद्यसंग्रह तथा सदुपदेश भाग १ लो.	९७६	३-०-०
४८ भजनसंग्रह भा. ८	९७६	३-०-०
* ४९ श्रीमद् देवचंद्र भा. १	१०२८	२-०-०
x ५० कर्मयोग.	१०१२	३-०-०
* ५१ आत्मतत्त्वदर्शन.	११२	०-१०-०
— ५२ भारतमहाकाव्यमिश्रण काव्य.	१६८	०-१०-०
* ५३ श्रीमद् देवचंद्र भा. २	१२००	३-८-०
५४ गुरुंटी संग्रह भा. २	१३०	०-४-०
* ५५ कर्मनकुलितोकाभाषांतर.	८००	३-०-०
५६ गुरुगीत गुरुंटीसंग्रह.	१९०	०-१२-०

૫૭.૫૮ આગમસાર અને અધ્યાત્મગીતા.	૪૭૦	૦-૬-૦
૫૯ દેવવંદન સ્તુતિ સ્તવન સંગ્રહ.	૧૭૬	૦-૪-૦
૬૦ પૂજાસંગ્રહ भा. ૧ છો.	૪૧૬	૧-૦-૦
૬૧ ધ્વજનપદસંગ્રહ भा. ૧	૬૮૦	૧-૮-૦
૬૨ ધ્વજનપદસંગ્રહ भा. ૧૦	૨૦૦	૧-૦-૦
૬૩ પદ્મસદ્ગુપ્તેશ भा. ૨	૫૭૬	૧-૮-૦
૬૪ ધાતુમતિમાલેખ સંગ્રહ भाગ ૨	૧૮૦	૧-૦-૦
૬૫ જૈનદષ્ટિષ્ ઈશાવાસ્યોપનિષદ્ માવાયવિવેચન.	૩૬૦	૧-૦-૦
૬૬ પૂજાસંગ્રહ भाગ ૧-૨	૪૧૫	૨-૦-૦
૬૭ સ્નાત્રપૂજા.		૦-૨-૦
૬૮ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી અને તેમનું જીવનચરિત્ર.		૦-૪-૦
૬૯-૭૨ શુદ્ધોપયોગ વિ. સંસ્કૃત ગ્રંથ ૪	૧૮૦	૦-૧૨-૦
૭૩-૭૭ સઘકર્તવ્ય વિ. સંસ્કૃત ગ્રંથ ૫	૧૬૮	૦-૧૨-૦
૭૮ લાલા લાજપતરાય અને જૈનધર્મ.	૧૦૦	૦-૪-૦
૭૯ ચિન્તામણિ	૧૨૦	૦-૪-૦
૮૦-૮૧ જૈનધર્મ અને મિસ્ત્રિ ધર્મનો મુકાબલો તથા જૈનમિસ્ત્રિ સંવાદ	૨૨૦	૧-૦-૦
૮૨ સત્યસ્વરૂપ.	૨૦૦	૦-૬-૦
૮૩ ધ્યાનવિચાર.	૮૫	૦-૮-૦
૮૪ આત્મશક્તિપ્રકાશ.	૧૪૦	૦-૪-૦
૮૫ સાંવત્સરિક સમાપના.	૮૦	૦-૩-૦
૮૬ આત્મદર્શન (મળીચંદ્રજીકૃત સજ્ઞાપો) નું વિવેચન.	૧૫૦	૦-૪-૦
૮૭ જૈનધાર્મિક શંકાસમાધાન.	૫૫	૦-૨-૦
૮૮ વાન્યાવિચાર નિષેધ	૨૦૦	૦-૬-૦
૮૯ આત્મવિજ્ઞા માવનાવકાશ.	૧૧૫	૦-૭-૦
૯૦ આત્મવકાશ.	૫૬૫	૧-૮-૦
૯૧ શ્લોક વિનાશક ગ્રંથ	૮૦	૦-૧-૦

૯૨ તત્ત્વવિચાર.	૧૨૬	૦-૬-૦
૯૩-૯૭ અધ્યાત્મગીતા વિ.સંસ્કૃત ગ્રંથ.	૨૦૬	૧-૦-૦
૯૮ જૈનસૂત્રમાં મૂર્તિપૂજા.	૯૬	૦-૩-૦
૯૯ શ્રી યશોવિજયજી નિવંધ.	૨૧૦	૦-૬-૦
૧૦૦ ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૧૧	૨૨૦	૦-૧૨-૦
૧૦૧ „ ભાગ ૧ આ. ૪થી	૨૦૦	૦-૮-૦
૧૦૨ ગુજરાત બૃહદ્ વિજાપુર વૃત્તાંત		
૧૦૩-૪ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી વિસ્તૃતજીવન ચરિત્ર તથા દેવવિલાસ		
૧૦૫ મુદ્રિતજૈન શ્લોક ગ્રંથગાઈડ		
૧૦૬ કક્કાવલી-સુવોધ		
૧૦૭ સ્તવન સંગ્રહ (દેવવંદન સહિત)		
૧૦૮ પત્ર સદુપદેશ, ભાગ ૩		

* આ નિશાનીવાળા ગ્રંથો શિલકમાં નથી.

× આ ગ્રંથો ત્રીટીશ કેઢવણી યાતાઈ મંજુર કરેલા છે.

÷ આ ગ્રંથો શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારના કેઢવણી-યાતાઈ મંજુર કરેલા છે.

ગ્રંથો મલબાનાં ટેકાણાં

- ૧ વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ-પાદરા (ગુજરાત)
- ૨ શા. આત્મારામ ચેમચંદ-સાણંદ.
- ૩ શા. નગીનદાસ રાયચંદ જાઝરીયા-મહેસાણા
- ૪ શા. ચંદુલાલ ગોકલભાઈ-વિજાપુર
- ૫ શા. રતીલાલ કેશવલાલ-પ્રાંતિજ
- ૬ શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરિ જૈનસમાજ-પેથાપુર
- ૭ શા. મોહનલાલ નગીનદાસ જાઝરીયા-

૧૯૨-૯૪ વજાર ગેટ, કોટ, મુંબાઈ.

॥ यद्वा नित्यं ॥ नमोऽभिहितं नमोऽभिहितं नमोऽभिहितं ॥

आणः प्रमोलीषसवताङ्कणः एसीयतनमुक्तोः । सव्यावर्णस्योः । मंगलागने

मन्त्रेभिः। यत्संस्तवद्रमंगलं। रासमयदाजप्रदपानलघञ्जद्वन्द्वः। गुरुगानावैश्वर्यम्॥

श्रीमद देवचंद्रजी महाराजना हुजूरिः

(સં. ૧૮૨૫ આશો શુદ્ધ ૮ રવિવારે) રચેલો ' દેવવિલાસરાસ ' પ્રાપ્ત થતાં તેમાંથી મળતી ટુંક હકીકત લઈ લઈએ.

૨. “ મરુસ્થાન—મારવાડના વીકાનેર પાસેના એક ગામમાં એસવાલ વંશીય લૂણીઆ ગોત્રના શાહ તુલસીદાસજી વસતા હતા. તેને ધનબાઈ નામની લાર્યા હતી. ઉપાધ્યાય રાજસાગર આવતાં તેણીએ જણાવ્યું કે પોતાને બે પુત્ર થશે તો તે શુરને લાવપૂર્વક વહોરાવશે. ધનબાઈને ગર્ભ વધતો ચાલ્યો, અને શુભ સ્વપ્નો આવવા લાગ્યાં. ત્યાં ખરતરગચ્છના આચાર્ય શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ વિહાર કરતાં કરતાં તે ગામે આવી ચડ્યા, ને તેમને આ દ્રવ્યતિએ સ્વપ્નો જણાવ્યાં, તે પરથી તેમણે સ્વપ્નશાસ્ત્રાધારે જણાવ્યું કે પુત્ર એક મહાન થશે, કાંતો તે છત્રપતિ થશે અને કાંતો પત્રપતિ થશે—દીક્ષા—સંન્યાસ લેશે. સૂરિજી ગયા પછી સં. ૧૭૪૬માં પુત્ર

૨—દેવચંદ્રજી પોતાને યુગપ્રધાન ખરતર ગચ્છાચાર્ય જિનચંદ્રસૂરિની પરંપરા શાખામાં થયેલ જણાવે છે. (લુઓ વિચારસાર પ્રશસ્તિ) અને તે જિનચંદ્રજી કે જેમણે ખાદશાહ અકબરને પ્રતિષ્ઠાધેલો, અને તે અકબર પાસેથીજ ‘ યુગપ્રધાન ’ એ નામનું ખિરૂદ મેળવેલું. તેઓનો જન્મ સં. ૧૫૮૫, દીક્ષા સં. ૧૬૦૪, સૂરિપદ સં. ૧૬૧૨, સ્વર્ગવાસ સં. ૧૬૯૦માં થયો હતો તેથી તેઓ ૧૭૪૬ માં દેવચંદ્રજીના જન્મ પહેલાં ૭૬ વર્ષે સ્વર્ગસ્થ થયેલા. એ કારણે જે જિનચંદ્ર સૂરિએ દેવચંદ્રની માતાનાં સ્વપ્નનો વિચાર કલો અને જેમણે દેવચંદ્રજીને વડી દીક્ષા આપી તે ઉક્ત યુગપ્રધાન ખરતરગચ્છની પદ્માવલિના ૬૧ મા પટ્ટધર નદિ, પણ તે પછીના ૬૫ મા પટ્ટધર સમજવા. તેમના ગણધરઓપણ ગોત્રના સાહ, સહસ્રકચ્છ પિતા, અને સુવિચાર દેવી માતા હતાં. મૂલ નામ હેમરાજ અને દીક્ષા નામ હર્ષલાખ. તેમની પદ્મસ્થાપના સં. ૧૭૧૧ ના ભાદ્રપદ વદ ૧૦ ને રોજ રાજનગરમાં નાહટા ગોત્રના સાહ જયમલ તેજસીની માતા કસ્તુરબાઈએ મહોત્સવપૂર્વક કરી હતી. ત્યાર પછી તેમણે નેધ-પુરવાસી સાદ મનોદરદાસે કરાવેલા ચૈત્યમાં કાપભાદ્ર ૨૪ જિનની પ્રતિષ્ઠા કરી. એ રીતે વિધવિધ દેશવિદ્યારી સિદ્ધાંતજાતા જિનચંદ્રસૂરિ સ્મરત મંદરે સં. ૧૭૬૩ માં સ્વર્ગસ્થ થયા. (લુઓ સમાધ્યાશુદ્ધ ખરતર-ગચ્છ પદ્માવલિ.)

દેવચંદ્રને નામ દેવચંદ્ર આપ્યું તે આઠ પદ્મોનાં મયો ત્યાં
અનુક્રમે વિહાર કરતાં કરતાં ઉપરોક્ત રાજસાગર વાચક પધાર્યા.
દેવચંદ્રને માતપિતાએ વહોરાવ્યો, ને શુભ મુહૂર્તે તે શુર્ય સં.
૧૭૫૬માં તેને લઘુદીક્ષા આપી. પછી ઉક્ત જિનચંદ્ર સૂરિએ
વડી દીક્ષા આપી, ને નામ રાજવિમલ રાખ્યું. પછી રાજસાગરજીએ
દીક્ષિતને સરસ્વતી મંત્ર આપતાં શિષ્ય દેવચંદ્રજીએ તેનું ધ્યાન
બેલાડા ગામમાં રમ્ય વેણાતટે ભૂમિગૃહમાં (લિંચરામાં) યથાર્થ
કરતાં સરસ્વતીએ પ્રસન્ન થઈ રસનામાં વાસ કર્યો. શાસ્ત્રાભ્યાસ
શરૂ કર્યો. ષડાવસ્થક સૂત્ર, અન્યદર્શનનાં શાસ્ત્ર, પંચકાવ્ય-
નેપધાદિ, નાટક, જ્યોતિષ, ૧૮ કોષ, ઠોમુદી મહાભાષ્યાદિ
વ્યાકરણ, પિંગળ, સ્વરોદય, તત્ત્વાર્થસૂત્ર, આવસ્થક બૃહદ્વૃત્તિ,
વિશેષાવસ્થક, શ્રી હરિમદ્ર સૂરિ, હેમાચાર્ય, અને યથોવિજયજીના
રચેલા ગ્રંથો, છ કર્મગ્રંથ, કર્મપ્રકૃતિ આદિ અનેક શાસ્ત્રોની
જેન અભ્યાયથી સુમધ લઈ મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન મેળવ્યું.
(દેવચંદ્રજીએ સુક્ષ્મતાનમાં સં. ૧૭૬૬ના વૈશાખમાં ધ્યાનદીપિકા
લખી; સુક્ષ્મતાન તથા વીકાનેશમાં ચોમાસાં કર્યા, ને સં. ૧૭૬૭ના
પોષ માસમાં દ્રવ્યપ્રકાશ બનાવ્યો.) સં. ૧૭૭૪માં રાજસાગર
વાચક દેવલોકે ગયા. સં. ૧૭૭૫ માં જ્ઞાનધર્મ પાઠક સ્વર્ગસ્થ થયા.

૩. દેવચંદ્રજીએ વિમલાદાસની બે પુત્રી નામે માઈજી અને
અમાઈજી માટે આગમસાર નામનો ગદ્યમાં ગ્રંથ રચ્યો. તેઓ

૪-આમ હોય તો દેવચંદ્રજીએ મને ત્યાં પણ સરસ્વતીની શ્રુતિ
અવસ્થા કરી હશે એમ મનમાં આવતાં તેના ગ્રંથોના બને બધા ફેરવી
ગયો, પણ મારા જીવામાં ન આવી.

૪-અત્યારે દેવચંદ્રજી પોતે તે ગ્રંથના અંતની પ્રશસ્તિમાં સ્વમિત્ર
દુર્ગદાસને શુભચિત્તે સમજાવવા માટે મરોટકોટમાં સં. ૧૭૭૬ ના ફાલ્ગુ
શુદ્ધ ૩ બોમવારે આગમચાર રચ્યો એમ દહે છે.

સંવત સત્તરે હિહુત્તરે, મન શુદ્ધ ફાલ્ગુ માસ,
મેરે કોટ મરોટ મે, વસતા મુખ ચેમાસ. ૫૫

સં. ૧૭૭૭માં ગુજરાત આવી પાટણમાં. પધાર્યા; ત્યાં પૂર્ણિમ ગચ્છના ભાવપ્રભસૂરિના ઉપદેશથી પૂર્ણિમ ગચ્છના શ્રાવક નગરશેઠ શ્રીમાલી વંશીય દોસી તેજસી જેતસીએ સહસ્રદૂત જિન [ખંબ] ભરાવ્યાં હતાં, અને તે ભાવપ્રભસૂરિપાસે તેમાં પ્રતિષ્ઠા

આગમ સારોદ્ધાર એહ, પ્રાકૃત સંસ્કૃત રૂપ,
ગ્રંથ ક્રિયો દેવચંદ્ર મુનિ, જ્ઞાનામૃત રસ કૂપ.
કર્યો ઇહાં સદાય અતિ, દુર્ગદાસ શુભ ચિત્ત,
સમન્નવન નિજ મિત્રકું, કીનો ગ્રંથ પવિત્ર.
ધર્મમિત્ર જિન ધર્મ રતન, ભવિજન સમકિતવંત,
શુદ્ધ અમરપદ જોલખણ, ગ્રંથ કીયો ગુણવંત. x x
ગ્રંથ ક્રિયો મનરંગસો, સિતપખ ફાગુણ માસ,
ભોમવાર અરૂ તીજ તિથિ, સફલ ફક્તી મન આશ.

૫—ભાવપ્રભસૂરિ-પૌર્ણમિક ગચ્છના સ્થાપક ચંદ્રપ્રભસૂરિ સં. ૧૧૫૦—તેનો પદ પરંપરામાં પ્રધાન શાખામાં વિદ્યાપ્રભસૂરિ—તેના પદે લક્ષિતપ્રભસૂરિ—તેની પાટે વિનયપ્રભસૂરિ—તેની પાટે મહિમાપ્રભસૂરિ અને તેની પાટે ભાવપ્રભસૂરિ. તેમણે સં. ૧૭૬૩ ના માધ શુદ્ધ ૮ ગુરૂએ યશો-વિજય ઉપાધ્યાયકૃત સંસ્કૃત પ્રતિમાશાક પર સં. ટીકા રચી છે. તેમનો સૂરિપદ મહોત્સવ પાટણમાં માતા રામા અને પિતા જયતસીના પુત્ર તેજમી (કે જેમણે સહસ્રદૂત મંદિરમાં ખિંબ તેમનાજ હસ્તથી ભરાવ્યા હતા) એ કર્યો હતો. તેમણે સં. ૧૭૬૭ માં પાટણમાં સુલકા સતી રાસ, સં. ૧૭૬૯ માં પાટણમાં બુદ્ધિજીવિમલા સતી રાસ, સં. ૧૮૦૦ માં અંબડરાસ તથા નવરાસ સંગ્રામ, ૧૩ કાકીયાસંગ્રામ, અધ્યાત્મ ગુપ્ત વગેરે ગૂર્જર ભાષામાં રચેલ છે. આ દેવચંદ્રગચ્છના સમકાલીન હતા. તેઓ પાટણમાં ઢંદેરવાડાના અપાસરામાં રહેતા ને તેની શાખા ઢંદેર પડી હતી.

૬—દેવચંદ્ર પોતે આ
છે (શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભાગ ૨—

સહસ્રદૂત સિદ્ધાયક ઉ
તેથી અદ્ભૂત એ છે
તી સકલ વળી તી
મહિમા

સં. ૧૭૭૭માં ગચ્છના સ્થાપક ચંદ્રપ્રભસૂરિ સં. ૧૧૫૦—

૪) તેમાં

રચી

૧

શાંતિનાથની પોળમાં સહસ્રદશા બિંબ સ્થાપ્યું. સહસ્રકુટ નિર્મ-
બિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી. સં. ૧૭૭૬ માં ખંભાત ચોમાસું થયું
પછી શત્રુજયપર નવાં ચૈત્ય કરાવી જીર્ણોદ્ધાર કર્યો. મહાજને તે
સિદ્ધાચલપર જીર્ણોદ્ધારનું કારખાનું મંડાવ્યું. સં. ૧૭૮૧, ૧૭૮૨
અને ૧૭૮૩ માં કારીગરો પાસે કામ કરાવી શત્રુજયનો મહિમા
વધાર્યો પછી શુદ્ધ રાજનગર (અમદાવાદ) આવ્યા. (આ સં.
૧૭૮૪ માં મૂકાય ને તે વખતે તેમણે સહસ્રદશા પાર્શ્વનાથની
પ્રતિષ્ઠા કુટનોટમાં બતાવી છે તે કરી જણાય છે), ત્યાંથી
સુરત આવ્યા.

૪. સં. ૧૭૮૫, ૧૭૮૬ અને ૧૭૮૭ માં પાલીતાણામાં
પ્રતિષ્ઠા કરી પછી ફરી રાજનગર આવી ચાતુર્માસ રહ્યા. સં.
૧૭૮૮ માં આષાઢ શુદ્ધ ૨ ને દિને દીપચંદ્રજી પાઠક સ્વર્ગે

૮—અમદાવાદમાં લાગ પડેલની પોળમાંની શાંતિનાથ પોળના બીજા
દેરાસરના વચક્ષા ભોંયરામાં સહસ્રદશા પાર્શ્વનાથની દેવચંદ્રજીએ કરેલી
પ્રતિષ્ઠાનો શિક્ષાલેખ સં. ૧૭૮૪ માગશર વદ ૫ નો મળી આવે છે
જુઓ આ પુસ્તકમાં જીવનચરિત્ર પાનું ૩૧. જ્યારે આ કવિયજી સં.
૧૭૮૭ ની સાક્ષ આપે છે. તે કદાચ ૧૭૫૭ નો હશે. વળી તે ત્યાર
પછી ૧૭૭૮ થી વાત કહેવા માંડે છે-તો આ વર્ષાનુક્રમ આગળ પાછળ
ઉલ્ટો રાખવાનું કારણ સમજાવું નથી.

૯—પાલીતાણાના શત્રુજયગિરિપરના ૧૧૮ શિક્ષાલેખોની ટીપ ડા.
જી.સરે કરી છે તેમાં તેણે ૩૪ લેખો મૂળ સંસ્કૃતમાં આપેલ છે અને
બીજાનો માત્ર અંગ્રેજીમાં સાર આપ્યો છે તે પૈકી નં ૪૪ ખરતરવસી
કુંકના દક્ષિણ બાજુના ખુદ્દા વિભાગમાં સિદ્ધચક્ર શિક્ષાપરના લેખનો
સાર એ છે કે:—

સંવત્ ૧૭૮૩ માઘ સુદિ ૫ સિદ્ધચક્ર, ધણપુરના રહેવાસી, શ્રીમાલી
લઘુ શાખાના પેતા (પેતા) ની સ્ત્રી બાલુન્દ બાઈએ અર્પણ કર્યું
(બનાવ્યું). જુદા ખરતર ગચ્છની મુખ્ય શાખામાં જિતચંદ્રચરિ યયા
જ્યેષ્ઠે અષ્ટમર બાદશાહે મુખ્યશાખાનું પદ આપ્યું. તેના દ્વિત્ય મહે-

પ્રધાર્યો દેવચંદ્રજી હતા અંરતરગચ્છનાં, છતાં તેમની પાસે તપગચ્છના વિવેકવિજય મુનિ લખ્યા.

પાખ્યાય-રાજસાગરજી ચણા-તેના શિષ્ય મહોપાધ્યાય જ્ઞાનધર્મજી, તેના શિષ્ય ઉપાધ્યાય દીપચંદ્ર, તેના શિષ્ય પંડિતવર દેવચંદ્રે પ્રતિષ્ઠા કરી.
નં. ૪૫ પંચ પંડિત દેવચંદ્રની મુખ્ય મૂર્તિની જન્મણી ખાનુએ આવેલી એક મૂર્તિની એમણો ઉપરનો લેખ છે તેનો સાર એ છે કે:—
સંવત્ ૧૭૮૮, માધ સુદિ ૬, શુક્રવાર, અંરતર ગચ્છના સા (હુ) કીકાના પુત્ર દુષીચન્દ્રે ભીમમુનિની એક પ્રતિમા અર્પણ કરી; ઉપાધ્યાય દીપચંદ્ર ગણિએ પ્રતિષ્ઠા કરી. (આ દીપચંદ્રજી દેવચંદ્રજીના ગુરુ જણાય છે.)

નં. ૪૬ છીપાવસી ટુંકમાંના એક દેવચંદ્રનાં મંદિરની બહાર દ-
ક્ષિણ બીંત ઉપરના લેખનો સાર એ છે કે:—સંવત્ ૧૭૮૪, શક ૧૬૫૬,
આષાઢ સુદિ ૧૦, રવિવાર, એમંચંદ્ર વદ સાખા નાકુલ જોતના ભંડારી
ભાનાજીના પુત્ર ભંડારી નારાયણજીના પુત્ર ભંડારી તારાચંદના પુત્ર
ભંડારી રૂપચંદના પુત્ર ભંડારી સિત્તચંદના પુત્ર ભંડારી દરપચંદ, એ દેવા-
સય સમરંબુ અને પાર્શ્વનાથની એક પ્રતિમા અર્પણ કરી (કરાની);
જુહત્ અંરતર ગચ્છના જિનચંદ્રમૂરિના વિગ્રહિ ૨ જ્ઞપ્ત મહોપાધ્યાય
રાજસાગરજીના શિષ્ય ઉપાધ્યાય જ્ઞાનધર્મજીના શિષ્ય ઉપાધ્યાય જ્ઞાનધર્મ-
જીના શિષ્ય ઉપાધ્યાય દીપચંદ્રજીના શિષ્ય પંડિત દેવચંદ્રજીએ પ્રતિષ્ઠિત કરી.
(જુઓ સાક્ષર શ્રી જિનવિગ્રહજી સપાદિત પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ
ભાગ ૨ જાના છેવટના અવલોકન પૃ. ૫૧ અને ૫૨) આ ઉપરાંત શત્તુ-
જ્ઞ ઉપર ચોમુખની ટુંકમાં મંદિરના ચોકમાં જતાં ગણા હાથે એક
સિદ્ધચંદની સ્થાપના છે તેમજ દેવચંદ્રજી સંબંધી ઉત્તેખ છે તે લેખ મુનિશ્રી
દેવચંદ્રવિગ્રહજીએ રૂપાથી લખી જણાવ્યો છે કે:—

“સંવત્ ૧૭૮૪ વર્ષે ॥ મિગશિર વદિ ૫ વિયો રાજનગર વા-
સ્તવ્ય શ્રી સિદ્ધચક કારાપિતં ચ શ્રી મહાચોરદેવાવિચ્છિન્ન પરં-
પરાપાત શ્રી વૃહત્સરતરગચ્છાધિરાજશ્રી અક્ષરસાહિ મતિવોધક
તત્ત્વદત્તપુગપ્રધાન મટારક શ્રી જિનચંદ્રમૂરિ શાસ્ત્રાંયાં મહોપાધ્યાય
શ્રી શ્રી રાજસાગરજી તત્ શિષ્ય ઉપાધ્યાય જ્ઞાનધર્મજી તત્ શિષ્ય
ઉપાધ્યાય શ્રી દીપચંદ્રજી તત્ શિષ્ય પંડિત દેવચંદ્ર યુતેન ॥”

સેન્ય લાવી બંદારી સાથે મુલનો પડકાર કર્યો. ગુરૂએ બેફિકર રહેવા બંદારીને કહ્યું. મુલમાં બંદારી હત્યો. ધોલકાવાસી નયથંદ ગ્રેઠે એક વિપ્લુ ચોંગીને ગુરૂપાસે આપ્યો, તેને ગુરૂએ જૈન બનાવ્યો. સં. ૧૭૬૫ માં પાલીતાણા અને સં. ૧૭૬૬ માં

આજ વર્ષમાં પેટલાદનો રામો ધનડપ બંદારી મરણ પામ્યો તે સાંતિદાસ દેહના પૌત્ર ખુશાલચંદ શેઠ (આ સાંતિદાસ શેઠે સં ૧૬૬૪ માં મુમપુરમાં પાર્શ્વનાથ મંદિર કંપુ હતું ને જેને ને વખતના મુજરાતના મુખા બોરંગ-જેએ તોડી ત્યાં સં. ૧૭૦૦ માં મસીદ બંધાવી હતી તે પછી ને મંદિરને શાહજહાંએ પાકું બંધાવી આપ્યું હતું.) ને અમદાવાદ બંદારીની કક્ષા ધર્તા ચાલી જવું પડ્યું હતું. (આ ખુશાલચંદ સં. ૧૮૦૪ માં મરણ પામ્યા. જુઓ મારી જૈન ઐતિહાસિક રામમાળા ભાગ ૧ પૃ. પ્રસ્તાવના પૃ. ૮ થી ૧૦). સં. ૧૭૬૮ માં રત્નસિંદને ધોલકાની મુખાગીરી અપાઇ, વિરમગામની સોદરાજખાનને અપાઇ. આ બીજી વાર રત્નસિંદને ન ગમતા તે અમર્યાસિંદને અપાવી. પછી લક્ષ્મણ ચંદ ને સોદરાજખાન બચાવે ને મૃત્યુ પામ્યો. રત્નસિંદ પર એક ધોડેસ્વારે ખૂન કરવાનો પ્રયત્ન કરતાં તેને પાકી મારી નાંખવામાં આવ્યો. રત્નસિંદ થયેલા ઘાથી બે મહીને સાજો થયો. વીરમગામના કાવસિંદે મરાઠા સાથે મળી તેમને ગુમ રીને અમર્યા બોલાવ્યા. ઘમાજીએ મારવાણી અધિકારીને કાઢી મૂક્યો ને રંગેજીને ત્યાં રાખી પોતે સોરા તરફ જતાં વચમાં રત્નસિંદ બંદારી સાથે થયો, ને રંગેજીને વીરમગામ કાઢી મૂક્યો. મરાઠાઓનો સામાન થયો જમળે કરો ને પછી વીરમગામને ધોરો બહારો. આ સાથે કુખિ કરી મરાઠાએ પ્રતાપરા-વને અમદાવાદ દેર. પાસવા મોકલ્યો. આથી બંદારીએ વીરમગામને દેર. નજી અમદાવાદ જઈ પડ્યું સં. ૧૭૬૮ મદનદાસદ મુલતાને અમ-ર્યાદ પડ્યો. જા નજીનજીને મુજરાતની મુખાગીરી આપી. જાત્ય-સિંદે જાત્યના મુજરાતના લોકો કદા અદાવત કર્યું. મેઝીનજીને અમદાવાદ હતું જાત્યને જાત્યો નમવ કરો. અમરે ઘમાજી ને મેઝી-નજી ને નમવ કરવ. અમરે સદક થાત મેઝીનજીને ખર્ચના દર ૦ ને અપ રહ્યો હતો ને પોતે મુખાગીરી દીધી. સં. ૧૮૦૧ માં ૧૬૦૦૦૦ રાજ્ય મરણ પડ્યો ને હાદર જમળ. એ મારી દીધી જીને અમર્યાદ ૨૦૦૦૦૦ રૂપિયા દેરે સદક અપવા ૧૫૦૦૦૦ રૂ. બંદારીને દેન-૧૮૧૧ જાત્ય દારી થયો દીધો. સં. ૧૮૦૨ માં મદનદાસ પડે

અને-સં. ૧૭૬૭ માં નવાનગર ૧^૧ ગુરુ રહ્યા, ને ત્યાં હુંઢકને જીત્યા. નવાનગરમાં એત્યો લોખ્યાં હતાં ને પૂજા બંધ થઈ હતી તેનું નિવારણ કરી ફરી સ્થાપ્યાં. ત્યાંથી પડધરીમાં ત્યાંના ઠાકુરને પ્રતિષ્ઠાધ્યો. ત્યાંથી ફરી પાલીતાણે અને ફરી નવાનગરમાં ગયા.

૬. પંચી સં ૧૮૦૨ માં—૧૮૦૩ માં રાણાવાવ રહ્યા. ત્યાંના અધીશને (રાણાને) ભગંદર રોગ હતો તે ટાળ્યો. સં. ૧૮૦૪ માં ભાવનગર આવી હુંઢક મેતા ઠાકુરસીને મૂર્તિપૂજક થયો અને ત્યાંના રાજાને જૈન ધર્મ પ્રત્યે પ્રીતિવાન બનાવ્યો [આ રાજાનું નામ ભાવસિંહજી હતું કે જેણે પોતાના નામ પરથી ભાવનગર સ્થાપ્યું હતું].

(આ વાત અન્ય સ્થળેથી સાબીત થાય છે.)^{૧૨}

૭. ત્યાંથી તેજ વર્ષમાં પાલીતાણા જઈ ત્યાંનો મૃગી નામનો રોગચાળો ફર કર્યો. સં. ૧૮૦૫ અને ૧૮૦૬ માં લીંબડી રહી

પૂનખાર લગઇ થઇ. વીકાનેરના લશ્કરે આખરે જોર કર્યું. લંડારી ડગ્યો નહિ ને પોતાને આંખમાં બાણ વાગ્યું- છતાં લડ્યો. આખરે જોયું કે પોતાના સાથી ઓછા છે ને કાવવાનો દાવ નથી એટલે પાછા હડવાનો ફક્ત આપ્યો. આમ હડતાં એક વીકાનેરી બાજાદારે હુમલો કર્યો અને રત્નસિંહ લંડારી વીરતાથી મરણ પામ્યો. (શ્રીયુત ઉમરાવાસિંહ ટાંકના લેખપરથી.)

આટલો લાંબો પરિચય દરાવવાનું કારણ એ છે કે આ વખતે ગૂજરાતની કેવી અસાંત સ્થિતિ હતી તેનું દિગ્દર્શન થાય.

૧૧-નવાનગર તે કાઠિયાવાડનું જામનગર. ત્યાં દેવચંદ્રજીએ સં. ૧૭૬૬ ના કાર્તિક સુદ ૫ મી રોજ જ્ઞાનસાર પર ડીકા નામે જ્ઞાન-મંજરી કરી. અષ્ટ પ્રવચન માતાની સંકાયો પશુ ત્યાંજ રચી. નવાનગરના આદિ જિનપર સ્તવન (૨-૬૧૯) રચ્યું છે તેમાં ' શેઠ વિહાર ' ના આદીશ્વરનો ઉલ્લેખ છે.

૧૨-સં. ૧૮૧૦ આ સંઘ નીકળ્યો હતો તેમ દેવવિદ્યાસ રાસકાર કરે છે જ્યારે દેવચંદ્રજી પોતે સિદ્ધાચલ સ્તવનમાં આખખું કરે છે કે સં. ૧૮૦૪ ના માર્ગશ્રેણ સુદ ૧૩ ને દિને સુરનથી તે સંઘ કચરા પ્રીકાએ કાઢ્યો હતો—

સ્યાંના આગેવાન શેઠોને શાસ્ત્રાભ્યાસ કરાવ્યો. દેહીબંડી ધાંગધ્રા અને ચૂડા એમ ત્રણ સ્થળોએ જિંબ પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (આ ત્રણે ઠાઠિયાવાટનાં શહેરોમાંનાં મંદિરો તપાસી તેમાંની પ્રતિમાનાં પ્રતિષ્ઠાલેખો લેવા ઘટે છે.) ધાંગધ્રામાં સુખાનંદજી મળ્યા હતા. સં. ૧૮૦૮ માં ગુજરાતથી શત્રુજય સંઘ ઠઠવ્યો ને શત્રુજય માં બહુ દ્રવ્ય ખર્ચાવી પૂજા અર્ચ્યા કરાવી. સં. ૧૮૦૬ અને ૧૮૧૦ માં ગુજરાતમાં ચોમાસાં ગાળ્યાં. સં. ૧૮૧૦ માં કચરા-શાહે શત્રુજયનો સંઘ ઠઠવ્યો તે સાથે દેવચંદ્રજી પધાર્યા અને

સંવત અદાર ચીડોત્તર વરસે, સિત મૃગશર તેરસીયે
શ્રી સુરતથી ભક્તિ દરખથી, સંઘ સદિત ઉલ્લાસીયે
કચરા કીકા જિનવર ભક્તિ, રૂપચંદ (ગુણવંત) છપએ,
શ્રી સંઘને પ્રજુજ બેઠાવ્યા, જગપતિ પ્રથમ જિણુંદ.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી ભાગ ૨. પૃ. ૬૧૭.

દેવચંદ્રજીના શિષ્ય મતિરતને સિદ્ધાચલ તીર્થયાત્રા એ નામની પદ્ય-કૃતિ પાંચઢાળમાં રચી તેમાં તે આ કચરા કીકાદિના સંઘની આખી વિગત આપે છે. રચ્યા સંવત આપેલ નથી તેમ સંઘ નીકળ્યાનો સંવત આપેલ નથી પણ તેની મિતિ દાર્તિક શુદ્ધ ૧૩ મંગલ આપે છે. ને ઉપર ભાગશર શુદ્ધ ૧૩ આપી છે. આમાં વિગત એ છે કે

“મૃગ પાટણના રહીશ અને રવજીશાના કુલમાં થયેલા વૃદ્ધશાખીય શ્રીમાલી કચરા કીકા એમ પોતે ત્રણ બાધ મદિત સુરત આવ્યા. તેણે શત્રુજયનો (દાર્તિક સુ. ૧૮ ને દિને સંવત આપ્યો નથી) ઠઠવ્યો. રૂપચંદ નામના શેઠ પણ સંઘથી તરીકે જોડાયા. કુંભસ (કુમસ) આવી ત્યાંથી ભાવનગર આવ્યા કે જ્યાં આવસિંદજી (કે જેમણે સં. ૧૭૭૬ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૩ ને દિને ભાવનગર વસાવ્યું હતું અને જેઓ ૧૧ વર્ષ સુધી સ્વતંત્રપણે રાજ્ય કરી સં. ૧૮૨૦ માં સ્વર્ગસ્થ થયા) રાજ્ય કરતા હતા. તેમણે ચાંચીઆને જેઠ કરી જગાત ઝોડી કરી સમુદ્રને નિર્જય અને વેપારીઓને આગાદ કર્યા હતા. આ સંઘને ભાવનગરના સંઘપતિ કુંભરજી શેઠે માન આપ્યું. તેમાંના મંદિરોમાં સંઘપતિએ પૂજા કરી. રાજાજીને સાથે આવવા વિનંતિ કરી ને રાજાએ તે માટે ચેડીદર વગેરે માટેનું સાગત ખર્ચ માંચું; કચરાશાએ દરગુર માફક દેવા કમરૂં એટલે રાજાજી સરદાર સાથે સંઘ બેગા નીકળ્ય (દાર્તિક વર્ષ ૧૩). એણે દિન

આવકને બુઝાવ્યા. ને ત્યાં તેથી ઘણાં ચેત્ય થયાં. દેવચંદ્રજીના શિષ્ય મનરૂપજી અને તકશાસ્ત્રના અભ્યાસી વિજયચંદ હતાં. મનરૂપજીના શિષ્ય વકતુજી અને રાયચંદજી હતા. સં. ૧૮૧૨માં ગુરૂ ગજનગર આવ્યા. ગચ્છનાયકને તેડાવી મહોચ્છવ કર્યા. દેવચંદ્રજીને ગચ્છપતિએ (આ જિનલાલ સૂરિ હોવા ઘટે) વાચક પદ આપ્યું.

૮. દેવચંદ્રજી ઉત્તમ વ્યાખ્યાનતત્ત્વજ્ઞાનમય આપતા હતાં. તેમણે શ્વેતાંબરીય હરિભદ્ર સૂરિ તથા યશોવિજય વાચકકૃત ગ્રંથોના અભ્યાસ કરવા ઉપરાંત દ્વિગંબરીય શાસ્ત્ર—ગોમટસારાદિ પાંચ્યાં હતાં. અને ગૂંજરાત ઉપરાંત મુલતાન, વીકાનેરમાં પણ ચોમાસાં કર્યાં હતાં. તેમણે નવા ગ્રંથ ટીકા સહીત કર્યાં તેનાં નામ—દેશનાસાર (અપ્રકટ), નયચક્ર, જ્ઞાનસાર અષ્ટક પર સં. ટીકા, કમંઘ્યપર ટીકા વગેરે. આ દેવચંદ્રજી અમદાવાદમાં દોશીવાડામાં ખિરાજતા હતા, ત્યાં એક દિન વાયુપ્રકોપથી વમનાદિ વ્યાધિ થતાં નિજ શિષ્યોને બોલાવી શિક્ષા આપી. કે “સૂરિજીની આજ્ઞા વહેળે, સમયાનુસારે વિચરજો, પગ પ્રમાણે સોઠ તાણી સંઘની આજ્ઞા ધારજો.” આ વખતે શિષ્યોમાં મુખ્ય મનરૂપજી ને તેના શિષ્ય રાયચંદ્રજી, વળી બીજા શિષ્ય વિજયચંદ્રજી ને તેના શિષ્ય રૂપચંદ્રજી, તેમજ સભાચંદજી વગેરે હાજર હતા. પછી દશવકાલિક, ઉત્તરાધ્યયનએ સૂત્રોનાં અધ્યયન સાંભળતાં અરિહંતનું ધ્યાન ધરતાં સં. ૧૮૧૨ના ભાદ્રપદ અમાવાસ્યાને દિને રાત એક પ્રહર જતાં દેવચંદ્રજી દેવગતિ

આવેલા દેવાલયમાં (ચિત્રજગતી સિરદસ પૃ. ૨૦૭ નં. ૨૮૫ જુદાસર સંગ્રહ) મળી આવે છે તેના સાર આ પ્રમાણે છે:—

“ સંવત ૧૮૧૦ માઠ સુદિ ૧૭, મંત્રગતાર સંવતી કરચા કીકા વિગેરે આખા કુટુંબે સુમનિનાયની પ્રતિમા અર્પણ કરી; સર્વ સરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી.”

—શ્રી જિનવિજયજી સંપાદિત પ્રા. જી. સે. સંગ્રહ ભા. ૨ અવલોકન પૃ. ૫૨

શુરપરપરા:—

૧૧. તેઓ ખરતર ગચ્છમાં થયા હતા. તે ગચ્છમાં ૬૧ મી પાટ્ટે જિનચંદ્ર સૂરિ થયા કે જેઓ સમ્રાટ અકબરના સમયમાં થયા ને જેમણે તે સમ્રાટપર પોતાનો પ્રભાવ પાડી તેની પાસેથી 'યુગપ્રધાન' બિરુદ મેળવ્યું હતું (જુઓ મારો નિબંધ નામે 'કવિવર સમયસુંદર'—જેન સાહિત્ય સંશોધક ખંડેર અંક ૩-૪ તથા અગાઉની નં. ૨ ની કુટનોટ) તેમનાથી માંડીને દેવચંદ્રજી પોતાની શુરપરપરા આપે છે. આ જિનચંદ્ર સૂરિનું નીચે પ્રમાણે પોતે વર્ણન કરે છે:—

તેષાં વંશે જાતો ગુણમણિરત્નાકરે મહાભાગ્યઃ ।

ફલિકાચ્ચંક મપ્પાંહ્રોકાન્નિસ્તારણે ધીરઃ ॥

શ્રીમજ્જિનચંદ્રાહઃ સૂરિ નૈવ્યાર્કદીધિતિપતાપઃ ।

તસ્યાવદાતસંહ્યા ગણ્યતે નો સુરાધીશાઃ ॥

(જ્ઞાનમંજરી પ્રશસ્તિ પૃ. ૪૨૧. બા. ૧ લો.)

૧૨. તેના શિષ્ય પુણ્યપ્રધાન ઉપાધ્યાય થયા—તેના શિષ્ય સુમતિસાગર—સુમતિસાર 'વિદ્યાવશારદ' થયા, તેમના સાધુરંગજી અને તેમના શિષ્ય રાજસા(ગ)રજી 'શ્રી જિન વચનનું મુખ્ય સારતત્ત્વ તેમાં પ્રવીણ' (વિચારસારપ્રકરણ પ્રશસ્તિ), 'સુવિહિત કહેતાં પંચાંગી પ્રમાણ, રત્નત્રયીની હેતુ કેતાં કારણ એહવી જેહની સમાચારી—એહવો જે ખરતર ગચ્છ—તે મધ્યે વર કહેતાં પ્રધાન, સર્વશાસ્ત્રનિપુણ, મરૂસ્થળ વિષે અનેક જિન ચૈત્ય પ્રતિષ્ઠાકારક, આવરયોદ્ધાર પ્રમુખ ધર્મિના કર્તા એવા મહોપાધ્યાય' (ગૂજરાતી ચોવીસીના સ્વોપસન્ન બાલાવબોધના અંતમાં), 'આવસ્થકોદ્ધારાદિ સદ્ગ્રંથ કરણ, અનેક ચૈત્ય પ્રતિષ્ઠા સ્થાપિત અનેક જિન બિંબાલય જેણે કરેલ છે એવા' (વિચારસાર પ્રકરણ ટીકા), 'સર્વ દર્શનશાસ્ત્રાથ તત્ત્વદેશન તત્ત્વર એવા સુપાઠક' (જ્ઞાનમંજરી પ્રશસ્તિ) થયા; તેમના શિષ્ય 'પરમોત્તમ' પાઠક, જૈનાગમ રહસ્યાર્થદાયક સુલુનાયક' (જ્ઞાનમંજરી)

પ્રશસ્તિ), ' ન્યાયારિક અભ્યાસપદ જેણે ગાઠ ૧૧' પદે
 નિબંધના ૧૩૨ તથા ૨૪૩જાણ તથાને અંગેય વૃત્તિ થરી એવા
 (શિવીસીને ભાગ્યજીવ), જાનપદ ઉપાધ્યાય થયા, તેમ
 શિષ્ય ' દ્વય ચરના મળી, ગુણના દેવાવાતા, એકવા તથા જે
 શ્રી શત્રુજય તીર્થ ઉપર શિવા યોમજી મુલ યોમજની અને
 જિંબ પ્રતિષ્ઠા કરી તથા પાંચ પાંડવના જિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી
 તથા સમોસરણ ચત્ય તથા કુંબુનાય ચત્ય પ્રતિષ્ઠા કરી
 શ્રી રાજનગરે સદસકૃષ્ણ પાથ્યંમજની પ્રતિષ્ઠા કરી એકવા
 (શિવીસીને સ્વોપન ટો) એટલે કે 'શ્રી શત્રુજયે સમવસરણ મે
 પ્રમુખ અનેક ચત્ય શ્રી રાજનગરે સદસકૃષ્ણાદિ અનેક સત્તી
 થની પ્રતિષ્ઠા કરી જેણે આત્મસાદત્ય કર્યું છે એવા' (વિચારસાર
 પ્રકરણ ટીકા)—એટલે કે:—

‘ યેન શત્રુજયે તીર્થે કુંબુનાયાર્દતઃ પુનઃ
 ચૈત્યે સમવસરણે પ્રતિષ્ઠા વિહિતા વરાઃ ॥
 ચતુર્મુખે સોમજીતા કૃતે યઃ પૂર્ણતાં વ્યવાત્ ॥
 પ્રતિષ્ઠાં નૈકર્વિવાનાં ચક્રે સિદ્ધાચલે ગિરૌ ॥
 અહમ્મદાવાદ મધ્યે સદસ્રફળાચનેકર્વિવાનાં ॥
 ચૈત્યાનાં ચ પ્રતિષ્ઠાં ચકાર યો ધર્મદૃઢયે ॥

—જાનમંજરી પ્રશસ્તિ.

એ જેણે કર્યું છે એવા મહાપુણ્ય ધર્મ સંસાધનમાં ઉદયત
 એવા દીપચંદ્ર પાઠક ઉપાધ્યાય થયા, અને તેહના 'અધ્યાત્મ તત્ત્વ-
 રસના સ્વાદન રસિક, જિનાગમના અભ્યાસથી જેણે જિનાશા રૂચિ
 પ્રાપ્ત કરી છે એવા' (વિચારસાર પ્રકરણ ટીકાને અંતે), 'સંવેગ
 પદ્ધતી' (વિચારસાર પ્રશસ્તિ), 'ધીમાન્' [વનેય-શિષ્ય દેવચંદ્ર
 ગણિ-પંડિત થયા.

૧૩. દેવચંદ્રજીએ ત્રણ ઠેકાણે પોતાના શુદ્ધ તરીકે રાજહંસ
 ગણિ (શુદ્ધ પરંપરામાં જ્ઞાન ધર્મ પછી) જણાવ્યા છે અને તે
 જણાવતાં દીપચંદ્રજીનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી, જેમકે:—

રાજહંસ સહશુર સુપ્રાચે, મુઝ મન મુખ નિત પાવેલ;
એહ સુપ્રંચ રચ્યો શુભ ભાવે, લણતાં આત મુખ પાવેલ.

—ધ્યાન દીપિકા ચતુષ્પદી ૧-૫૭૬

મુચવાયણા ગુણદા, નાણવંમ્પા મુનાણ ધમ્મવરા ।

નિર્વૈગવિસંપુજ્ઞા, રાજહંસા ગણિપ્પવરા ॥ ૧૭૩ ॥

—ઠમંસંવેધ પ્રકરણ ૧-૬૬૨

રાજહંસ સહશુર સુપ્રાચે, દેવચંદ્ર શુભ ગાયલ,
ભવિક લવ જે ભાવના ભાવે, તેહ અમિત મુખ પાયલ.

—સાધુની પંચ ભાવના ૨-૬૬૨

૧૪. આ પરથી કાંતો એમ ધારી શકાય કે પ્રથમના કાલમાં
પોતે આ ત્રણે કૃતિઓ બનાવી હોય ને તે વખતે રાજહંસ
નામના ગણિ પાત્રે પોતે અધ્યાસ કર્યો હોય એટલે કે પોતાના
વિદ્યાશુર હોય (દીક્ષા શુર તો દેવવિલાસ પ્રમાણે રાજસા(ગ)ર હતા.)
અને પછી પોતે દીપચંદ્રની આશામાં રહી તેમને શુર સ્વીકાર્યા
હોય, અને કાંતો રાજહંસ ગણિ અને દીપચંદ્રલ બંને એક જ
હોય અને પહેલાં રાજહંસ નામ હોય તે પાછળથી દીપચંદ્રલ
નામ થયું હોય. બીજો વિકલ્પ વધારે સંભવિત લાગે છે.

૧૫. દેવવિલાસમાં જણાવેલ દીક્ષા નામ નામે રાજવિભલ તો
દેવચંદ્રલએ પોતે પોતાને માટે કયાંય પણ વાપર્યું જણાતું નથી.
શિષ્યો:—

૧૬. પોતાના શિષ્યો પેઠી કેટલાક માટે જ્ઞાનમંજરી નામની
દીક્ષા રચી એમતેની છેવટની પ્રથસ્તિમાં કહેલ ૪ તે આ પ્રમાણે.

મતિરત્ન રાજલાભાઘાઃ શ્રુતાધ્યાસપરાયણાઃ ।

જ્ઞાનાત્કુશલસદ્રાજમમોદ શિષ્યાવવોશાય ॥

એ પરથી મતિરત્ન, રાજલાભ, જ્ઞાનકુશલ અને રાજપ્રમોદ
એ નામના તેમને શિષ્યો હતા. મતિરત્ને સિદ્ધાચલ તીર્થયાત્રા
એ નામની કૃતિ પાંચ ઠાગમાં રચી છે તેમાં અ. ૧૮૦૪માં કરેલ

તે તીર્થની યાત્રાનું વર્ણન છે. (પ્રાચીન તીર્થ માલા સંગ્રહભાગ. ૧. પૃ. ૧૭૬ થી ૧૮૮) તેમાં છેવટની ઠીકીઓ આ છે:—

‘હવે આ વર શ્રી દીપચંદે, શિવ ગણિ દેવચંદ એ,
તેમ શિવ ગણિ મતિરત્ન ભાગે, સકલ સંઘ આણંદ એ.

૧૭. દેવવિહારમાંથી ગણાય છે કે તેમને (આન્ય) શિષ્ય
નામે મનરૂપજી અને શાસ્ત્ર અભ્યાસી વિજયચંદ હતા. મનરૂપજીના
શિષ્ય વક્રતુજી અને રાયચંદ હતા.

કવિ:—

૧૮. દેવચંદ્રજી દ્વિસમુદ્ર ગણાય છે અને તેની દ્વિસમુદ્રીની
દક્ષિણ તરફ ત્યાં દષ્ટિગોચર થાય છે. ચોવીશ જિનપર એક
એક એમ ચોવીશ સ્તવનો સ્વચ્છા અને તેમાં પોતાની દષ્ટિએ
તરવજાન કુટી કુટીને ભર્યું છે તેથી તે સમગ્રતરવાને પોતાને
સ્વેપત દેખે—લાદાવભોધ સ્વચ્છા પડ્યો. વીશ વિદરમાન જિન-
પરનાં વીશ સ્તવનો ચોવીશીની અપેક્ષાએ એાછી દ્વિસમુદ્રી
વાળાં અને દેવચંદ્ર દક્ષિન-વિષય છે; આથી પોતાના કાન્યમાં
પ્રત્યક્ષિત હું કાન્ય અનુકૂળ હોતાં નથી; જ્યારે યગ્નોવિજયજીની
તેમજ કાન્ય પૂર્વમાંથી કાવચોની ને સમકાલીન તેમજ પછીના
દક્ષિણનાં કાવચોનીની આદિ સ્તવનો લોકો સમજી તેમાં
અનંત કાવચોનાં હોય છે તેમ છે; આનંદધનજીનાં સ્તવનોમાં
લોકો સમજી એકે તેમ કાન્યસ્તવની દ્વિસમુદ્રી અનુપમેય ભરી છે:
હવે મન દેવચંદ્રજી પ્રત્યક્ષિત દક્ષિણનું તરવ અભિદ્ય થઈ
કાવચ નથી કાવચ સ્તવ તે તે એવું મુંઝવે રૂપે દર્શન આપે છે
કે આનંદ તે પછી કાવચ ભરી નક્કિ. આનાં કાવચ હોવાદરથી
સ્તવ આનંદનું —

૧૯. તે સ્તવમાં જિન સ્તવન દેવું સ્તવ હતાં તરીકે
દુષ્ટિ નિમિત્ત ન કલ્પન નિમિત્ત છે તે એક વચન મળેલ
તેમજ સ્તવમાં સ્તવ તેમ છે

સ્તવન જિનસ, સ્તવન જિન દેવે તે સ્તવન વિચાર

સ્તવન સ્તવન સ્તવન સ્તવન સ્તવન સ્તવન સ્તવન સ્તવન

દુષ્ટા ન જા

કાળજે પંજુ પહેંચે નહીં, નાવ પહેંચે હો તિહાં કો પરધાન;
 જે પહેંચે તે તુમ શ્રેયો, નાવ ભાંજે હો કોઇનું બ્યવધાન-જ૦
 પ્રીતિ કરે તે રાગીયા, જિનવરણ હો તુમે તો વીતરાગ,
 પ્રીતડી જેહ અરાગીથી, લેલવી તે હો લોકોત્તર માગ-જ૦
 પ્રીતિ અનાદિની વિપભરી, તે રીતે હો કરવા મુઝ ભાવ,
 કરવી નિવિષ પ્રીતડી, કિણુ ભાતે હો ઠહો બને બનાવ-જ૦
 પ્રીતિ અનંતી પર ચકી, જે તોડે હાં તે ભેડે એહ,
 પરમ પુરુષથી રાગતા, એકત્વતા હો દાખી શુણુગેહ-જ૦
 પ્રભુજીને અવલંબતાં, નિજ પ્રભુતા હો પ્રગટે શુણુરાસ,
 દેવચંદ્રની સેવના. આપે મુજ હો અવિચલ મુખવાસ-જ૦

૨૦. આમાં સરલતા જણાય છે, પણ બહુ સ્પષ્ટતા-વિશદતા નથી; તેનું કારણ કવિમાં રહેલું Mysticism છે. આમાં કહી 'પ્રીતિ અનાદિની વિપભરી, તે રીતે હો કરવા મુઝ ભાવ' એ હ્યો. તેમાં 'રીતે' એટલે વિપભરી રીતે?—સામાન્ય રીતે એમ સમ-ભાય, પણ કવિનો તેવો ભાવ નથી. કવિને સ્વોપરા બાલાવબોધમાં સ્પષ્ટ કરવું પડે છે કે "જીવને પ્રીતિની પરિણતિ અનાદિની છે. તે પ્રીતિ પુણ્યલાદિના મનને મુખ આપનાર સંયોગની ઈષ્ટતાપર નિર્ભર છે, તેથી તે પ્રીતિ અપ્રશસ્ત છે—વિષ ભરી છે. જેમ ઐશ્વર્યાદિક દેખીને પુણ્યલ-અશુદ્ધતા ઉપર જે ઈષ્ટતા તે રાગ વિષમય છે; તે રાગ સ્વજન, કુકુળ, પરિશ્રદ્ધ ઉપર છે, તે રીતે પ્રભુજી ! તુમ ઉપર રાગ કરવાનો મારો ભાવ છે.... "

૨૧. છેલ્લું મહાવીર પ્રભુપરનું સ્તવન 'તાર હો તાર પ્રભુ મુજ સેવક ભણી, જગતમાં એટલો મુયશ લીજે' એ આત્માની દીનતા અને મનની અર્પણતાથી ભરેલું છે અને દરેક રસથાહીને ભક્તિમાં લીન કરે તેવું છે.

૨૨. જો કવિએ કોઈ આખ્યાન લઈ તેપર કાવ્ય કર્યું હોત તો જે અનેક ભાવો સામાન્ય રીતે તેમાં ઉપસ્થિત થાય તેને વિકસાવવા

-મકુલ કરવા જે વાણીનો ઉપયોગ થાત તે પરથી તેમનું ગૈય-
રસ ભર્યું કવિત્વ આપણે પ્રાપ્ત કરી શકત; પણ તેમનો અધ્યા-
ત્મરસિક સ્વભાવ આખ્યાનમાં રસ લઈ નથી શક્યો. છતાંયે એવી
છુટી છુટી ટૂંકાઓ છે કે જેમાં એવા પ્રસંગો આવ્યા છે કે જેમાં
પોતાની ઉમિઓનો મનોરમ આવિર્ભાવ થયો છે.

૨૩. શ્રી ગૌતમ શ્રી મહાવીર પ્રભુના પદ્મ શિષ્ય-મુખ્ય ગણધર
હતા. પ્રભુ ઉપર અતિ રાગ-પ્રશસ્ત રાગ હતો. પ્રભુએ નિર્વાણ
થતા પહેલાં ગૌતમને બીજે સ્થળે મોકલ્યા; પ્રભુનું નિર્વાણ થતાં
ગૌતમને આઘાત લાગ્યો. આ ગૌતમવિલાપ દેવચંદ્રજી 'વીર
જિનવર નિર્વાણ'માં કેવો ટુંકામાં આત્મશ્રેણિ બતાવી મધુરતાથી
કવે છે ?—

હિ પ્રભુ ! મુજ બાલક લણિજી શ્યે ન જાણાયું આમ,
મૂકી શ્યે મુને વેગલોજી, એ નિપાળ્યો કામ,

નાથજી મોટો તુજ આધાર.

હવે કુણ સંશય મેટશેજી, કહેશે સૂક્ષ્મ ભાવ,
કોને વાંદિશ લક્ષિતશ્યુંજી, કરશ્યું વિનય સ્વભાવ—નાથજી.
વીર વિના કેમ થાયસ્યેજી, મુને આતમસિદ્ધિ,
વીર આધારે એતજાજી, પામ્યા પૂરણ સમૃદ્ધિ—નાથજી.
ધર્મ ચિંતવતાં ઉપન્યોજી, વસ્તુ ધર્મ ઉપયોગ,
કરતા સહુ નિજ કાર્યાનાજી, પ્રભુ નૈમિત્તિક યોગ—નાથજી.
ધ્યાનાલંબન નાથનોજી, તે તો સદા અભંગ,
તિણ પ્રભુ ગુણને જોઈવેજી, જોઈતું આતમઅંગ—નાથજી.
આતમભાસનરમણથીજી, ભેદે જ્ઞાન પૃથક્ત્વ,
તેહ અભેદે પરિણમ્યોજી, પામ્યો તત્ત્વ એકત્વ—નાથજી.
ધ્યાનલીન ગૌતમ પ્રભુજી. લપકશ્રેણિ આરોહિ,
ધનધાતિ સર્વ ચૂરિયાંજી. પ્રીયો આત્મ અમોહ—નાથજી.
લોકલોકની અસ્તિતાજી. સર્વ સ્વ-પર પર્યાય
તિન કાલના જાણિયાજી, કેવલજ્ઞાન પસાય—નાથજી.

પ્રભુ પ્રભુ કરતાં પ્રભુ થયાહુ, શ્રી ગૌતમ ગણુશય,
તત્સણુ ઇંદ્રાદિક લાણીહુ, એહ વધાર્થ થાય—નાયહુ.

૨—૬૦૪ અને ૬૦૫

૨૪. આ કરતાં પણ વિશેષ મોહક અને સુસ્થિત એક જુદા
'શ્રી વીર પ્રભુનું સ્તવન' એ નામના સ્તવનમાં વીર પ્રભુનો
વિરહ દર્શાવ્યો છે:—

‘મારગદેશક મોક્ષનોદે, કેવલજ્ઞાનનિધાન,
ભાવદયાસાગર પ્રભુદે, પરઉપગારી પ્રધાન દે

વીર પ્રભુ સિદ્ધ થયા.

વીર પ્રભુ સિદ્ધ થયા, સંઘ સકલ આધાર
હવે ઈણુ ભરતમાં કોણુ કરશે ઉપગાર દે—વીર૦
નાથ વિહુણુ સેન્ય જ્યુ દે, વીર વિહુણુ દે સંઘ,
સાધે કોણુ આધારથી દે, પરમાનંદ અલંગ દે—વીર૦
માત વિહુણુ બાલ જ્યુ દે, અરહોપરહો અથડાય,
વીર વિહુણુ છવડારે, આકુલબ્યાકુલ થાય દે—વીર૦
સંશયછેદક વીરનો દે, વિરહ તે કેમ ખમાય ?
ને દીકે મુખ ઉપજે દે, તે વિણુ કેમ રહેવાય દે—વીર૦
નિર્મામક ભવસમુદ્રનો દે, ભવ—અટવી સત્યવાહ,
તે પરમેશ્વર વિણુ મહેદે, કેમ વાધે ઉત્સાહ દે—વીર૦
વીર થઈં પણ શ્રુતતણુ દે, હતો પરમ આધાર,
હવે ઈહાં શ્રુત આધાર છે દે, અહો જિનમુદ્રા માર દે—વીર૦
ત્રણુ ઠાણે સવિ જીવનેદે, આગમથી આણુંદ,
ત્રેવો ધ્યાવો ભવિજનાદે, જિનપડિમા મુખકંદ—વીર૦
ગણુધર આચારજી મુનિ દે, સદુને એલિપરિ સિદ્ધિ,
ભવભવ આગમ—સંગથી દે, દેવચંદ્ર પદ લીધ દે—વીર૦

(૨—૬૧૮)

XXII

૨૫. ગજસુકુમાલ મુનિપર એક સ્વાધ્યાય રચી છે તેમાં તે રાજકુમાર દીક્ષા લઈ ધ્યાનમાં કાર્યોત્સર્ગ કરી સ્થિત હતા ત્યાં તેના મસ્તકપર કોધાવેશમાં આવેલા તેમના સસરા સોમિલે સગડી સળગાવી હતી, છતાં તે ધ્યાની મુનિએ હૃદયમાં લેશ પેણ વેરભાવ ન આણતાં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી—એ પ્રસંગનું વર્ણન કવિ આ પ્રમાણે આપે છે:—

‘શિરપર સગડી સોમિલે કરીરે, સમતાશીતલ ગજસુકુમાલ રે,
ક્ષમા-નીરે નહવરાગ્યો આતમા રે, રથું દાઝે તેડને એ જવાલ રે—
ધન્ય ધન્ય જે મુનિવર ધ્યાને રમ્યા રે.

દહનધર્મ તે દાહજે અગનિધી રે, હું તો પરમ અદાજ અગાહ રે,
જે દાઝે તે તો માહરો ધન નથી રે, અથય ચિન્મય તત્ત્વ—
પ્રવાહ રે—ધન્ય૦

ક્ષપકશ્રેણિ ધ્યાન-આરોહણે રે, પુદ્ગલ આતમ ભિન્ન સ્વભાવ રે,
નિજગુણ અનુભવ વળી એકાગ્રતા રે, ભજતાં શીધો કર્મ—
અભાવ રે—ધન્ય૦

નિર્મલ ધ્યાને તત્ત્વ અલેહતા રે, નિર્વિકલ્પ ધ્યાને તદ્રૂપ રે,
પાતકશયે નિજ ગુણ હિત્તર્યા રે, નિર્મલ દેવસનાન અનૂપ રે.—ધન્ય૦
સર્વ કાર્યોની શેલેશી કરી રે, દાગ્યો સર્વ સંયોગીભાવ રે,
આતમ આતમરૂપે પરિભ્રમ્યા રે, પ્રગટ્યો પૂરણ વસ્તુ સ્વભાવ રે,
—ધન્ય૦

સહજ અસિદ્ધિ વળી અસમન રે, નિરૂપસરિત વળી નિર્દોષ રે,
નિરૂપન સમ્યક્ત્વ મુનિ યથા રે, શ્રી ગજસુકુમાલ
મુનિંદ રે—ધન્ય૦

(૨—૧૦૬૫)

કૃતિઓ:—

૨૬. શ્રી દેવચંદ્રણની સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, વ્રજ અને ગજરાતી ભાષામાં રચેલી સર્વ કૃતિઓ ‘શ્રીમદ્ દેવચંદ્રણ’ એ નામેથી જે ભાગમાં શ્રી બુદ્ધિસાગરજી અંચમાળા અંશાંક ૪૯ અને ૫૩ માં પ્રગટ થયેલ છે તેથી તેનાં નામોની સૂચિ વગેરેનો અત્ર ઉલ્લેખ કરવો નિરર્થક છે. છતાં સાથે જણાવી દેવાનું અત્ર યોગ્ય લાગે છે કે ખીલ ભાગમાં પૃ. ૮૭૩ થી ૮૮૩ માં આવક શુભ ઉપર ૨૧ પ્રકારી પૂજા છપાઈ છે તે દેવચંદ્રણ કૃત નથી પણ છેલ્લે પ્રશસ્તિમાં બતાવ્યા પ્રમાણે તેના રચનાર જ્ઞાનસાગર ઉપાધ્યાયના શિષ્ય (જ્ઞાનઉદ્યોત ?) છે ને તેની રચના (શુભ યુગ અચલ ઇંદુ—સં. ૧૭૪૩ માં) થઈ છે કે જે સમયે દેવચંદ્રણનો જન્મ પણ થયો ન્હોતો; તેજ પ્રમાણે તેજ ખીલ ભાગમાં ત્યાર પછી પૃ. ૮૮૪ થી ૮૯૧ પર પ્રગટ કરેલી અષ્ટપ્રકારી પૂજા પણ દેવચંદ્રણ કૃત નથી પણ ઉક્ત જ્ઞાનસાગરજીના શિષ્યનીજ સં. ૧૭૪૩ માં રચેલી છે (જુઓ પૃ. ૮૮૯ પરના હોદ્દા.)

૨૭. વિશેષમાં એ પણ કહેવું અત્ર પ્રાપ્ત થાય છે કે પહેલા ભાગમાં પ્રગટ થયેલ વિચારરત્નસારમાં તો શ્રીમદ્ દેવચંદ્રણથી અન્યનો હસ્તપ્રક્ષેપ થયો હોય એવું એક પ્રમાણ ચોક્કસ મળી આવ્યું છે અને તે એ છે કે તે વિચારરત્નસારના પ્રથમ ૨૭૪ ના ઉત્તરમાં પૃ. ૬૦૬ પર ‘ માટે જ્ઞાની કહે છે જે ’ એમ કહી તે જ્ઞાનીનું કાવ્ય નીચેનું ટાંકવામાં આવ્યું છે:—

‘ વિષયવાત્સના ત્યાગો ચેતન, સાચે મારગ લાપિરે

તપ જપ ક્રિયા દાનાદિક સદુ; ગીબુતિ એક ન આવેરે

ઇન્દ્રિયમુખમે જન્યુ એ મન, વક તુરંગ જ્યુ ધાવેરે. પ્રત્યાહિ ’

આ કાવ્ય દયા જ્ઞાનીનું હશે તે ચોક્કસતાં અપર એ મળી આવ્યું કે તે શ્રી ચિદાનંદજીનું છે કે જેણે દેવચંદ્રણના પુરોગાની નહિ, પણ હમણાંજ વીંચમી સદીમાં થયેલા યોગી-પુરુષ-કર્પૂરવિજય ઉર્ફે ચિદાનંદજી છે.

દેશીઓ:—

૨૮ પોતાના લાપામાં કરેલાં કાવ્યોમાં પોતાના પૂર્વગામી કાવ્યોની તેમજ બીજી દેશીઓ લીધી છે:—અધ્યાત્મ ગીતામાં લાલ લમર ગીતાની (કે જે લમર ગીતા વિનયવિનયજીએ રચી છે) રાખી છે; ચોવીસીમાં ૧ નિદ્રા સ્થિતિ વેરણ હુઈ રહી. ૨ દેવો ગતિ દેવનીરે, ૩ ધણુરા ઢોલા ૪ પ્રહાર્ય પદ પૂજ્યે ૫ કડખાની, ૬ હું તુજ આગળ શી કહું કેસરિયા લાલ, ૭ હો સુંદર તપ સરિષ્ઠું જગ દોઈ નહીં ૮ શ્રી શ્રેયાંસ જિન અંતર-તમી, ૯ ધારા મહેલ ઉપર મેહુ જરૂજે વીજલી હો લાલ, ૧૦ આદર જીવલમા શુભ આદર (સમયસુંદરજીની કામાધત્રીસીની) ૧૧ પ્રાણી વાણી જિનતણી, તુમે ધારો ચિત્ત મઝારે. (બીજી પ્રતમાં પાંચે પાંડવ વાંદતાં મન મોહોરે) ૧૨ પંથડો નિકાલુરે બીલ જિન તણોરે (આનંદવનજી અજિતસ્તવનની), ૧૩ દાસ અરદાસ સીપરે કરેજી (જિનરાજ સુરિદ્રુત મહિ જિન સ્તવ) ૧૪ દીડી હો પ્રભુ દીડી જગ શુર તુજ (યશોવિનયજીકૃત અભિ-નંદન જિન સ્તવ) ૧૫ સદૃશ સંસાર અવતાર જો હું ગણું, ૧૬ આંખડીયે મેં આજ શેત્રુંજે દીડોરે (ઉદયરતન) ૧૭ પરમ જિલ્લસર (જિનરાજસુરિ વીર સ્તવ) ૧૮ રામચંદકે બાગ ચાંપો મેરી રહેા રે ૧૯ દેખી કામીની દોઈ કે, કામેં વ્યાખીયોરે (બીજી પ્રતમાં-કરતાં મેની પ્રીતિ સદુ હુંસી કરે રે) ૨૦ જો-લનડી આંકાંગડી મુદિલી હો શ્રી શ્રેયાંસનીરે. (જિનરાજસુરિનું ક્રેવાન જિન સ્તવ) ૨૧ પીછોઢારિ પાલ, ઉઝા દોય રાજવીરે, ૨૨ પદપદ જિન જઈ અગમ્ય વસ્યા (યશોવિનયજીકૃત પદપદ સ્તવ) ૨૩ મને ૨૪ કડખાની; કલશ-કાલ યોગવાની; વીશી-૧ સિદ્ધચક્રવર્ત વદે. (શ્રીપદરાસમાંથી) ૨ નારાયણની ૩ સંભ-વજિન અરધદીએ ૪ નવવિનયકૃત સંભવ જિન સ્તવ) ૪ નાકરે વાઢે પ્રહાર્યની ૫ દેડું દેડું નળુદ લડીલી, ૬ મે નતરો હોઈ હો નિવરિ કહુરે મહદરે (રાજસ્થાની ગીત લાલ છે) ૭ વરુરે રોડી પાનને ૮ ચરમુલી આમુંગ વજ

ચડે ૬ ઠંડાની ૧૦ પ્રાણી વાણી જિનતણી (ઉપરની ચોવી-
સીના ૧૭ મા. સ્તવનની આજ દેશી છે) ૧૧ નદી યમુનાકે તીર.
(ઉમેરો—ઉડે હોય પૂખીયા), ૧૨ વીરા ચંદ્રા. (જિન રાજ-
સૂરિ વીશીમાં ખીન્નું યુગમંધર જિન સ્તવ છે તેની દેશી); ૧૩:
શ્રી અરનાથ ઉપાસના (માનવિજયજીવ્ય અરનાથ સ્તવની),
૧૪ લૂઅરની, ૧૫ કાલ અનંતાનંત (જિનરાજ સૂરિનું શાંતિ
સ્તવ), ૧૬ અરજ અરજ મુલોને રૂડા રાણ્યા હોણ; ૧૭ લાછ-
લહે માવ મદ્દાર ૧૮ તટ યમુનાનુરે અતિ રણિયામણુરે ૧૯
મહાવિદેહશેત્ર સોહામણુરે ૨૦ નથી મૂકી. કલશ ધન્યાશ્રી
ગત ચોવીસીમાં ૨-વીરજી પ્યારા વીરજી પ્યારા ૩ અઉમાસી
પારણું આવે-ખીજી પ્રત શીતલ જિન સહેજાનંદી, (જિનાવ-
નયજીવ્ય શીતલ સ્તવ) ૪ રાગ કાગ ૫ ઠંડાની ૬ જગજી-
વન જગ વાલહો (યશોવિજયજીવ્ય નયજીવ્ય સ્તવની) ૭ રસીયાની,
૮ રાગ ધમાલ ૯ મોરા સાહેજ હો શ્રી શીતલનાયકે, ૧૦ નથી
૧૧ રહો રહો રહો વાલકા, ૧૨ નમણી ખમણી ને મન ગમણી
૧૩ કાન્ડેયા લાલ ૧૪ યારા મેહલા ઉપર મેહ અણુકે વીજલીહો
લાલ ૧૫ મન મોહું અમારું પ્રણુ ગુણે, ૧૬ હો પીઉ પખીડા
૧૭ દેખો ગતિ દેવની રે, ૧૮ રાગ મારૂ, ૧૯ અધિકા તાહરો
હું અપરાધિ, ૨૦ અખીયાં હરખન લાગી હમારી અખીયાં. રાગ
પરલાતિ, ૨૧ શ્રી જિન પ્રતિમા હો જિન સરખી કહી, (સમય-
મુંદરજીવ્ય જિન પ્રતિમા સ્તવન જીઓ જેનયુગ પુ. ૧ અંક ૨ પૃ.
૬૨); રેનાવ પૂજામાં વસ્તુ છંદ, અંદ્રાવલા છે ને હેટલીક દેશીઓ
આ હો:-૧-શ્રી જાનનો કલશ કહિશું પ્રેમસાગર પૂર, ૨ જગ-
નાયકજી ત્રિભુવન જન હિતકાર એ, પરમાતમજી, ચિદાનંદ ધનસાર
એ ૩ તીર્થકમલ ઉદક ભરીને પુષ્કર સાગર આવે, ૪ રાગ વેલા-
વલ: વીરાજનનિવોણમાં-૧ શ્રી સુપાત્ર જિનરાજ ૨ છરીયાની
અથવા સોહલાની, ૩ ચતિની ૪ બહિની રહી ન સહિ તિસેંજી
૫ પ્રણુ રૂં રવયંજીવ્ય સિદ્ધો અણુદો ૬ મેરે નંદના, ૭ મેપ મુની-
સર કાંઈ દમહોઈ રે, ૮ પ્રમત ઇમ સકલ દૂરે કાર, ૯ ભરત

૩૬૨ે રખારણું રામલા પદમીનીરે, ૧૮ હરિયા મન લાગ્યો ૧૯
 રાગ ગોપી. હવલ ગોરી ૨૦ દોઢરમણ હોતોરે અંધવા આદી-
 થર તૂઠારે ૨૧ દાન ઉલટે ધરી દીછયે, ૨૨ જોલગડીની, ૨૩
 એક લહરી છે ગોરલો, ૨૪ મોરો મન મોહો ધણુ ડુંગરે ૨૫
 પાંચમ તપવિધ સાંભલો, ૨૬ નાયકાની ૨૭ મેલો થાપિ ચડ્યો
 વલિ રાવણ, ૨૮ પાસ જિણુંદ જુહારિયે, ૨૯ ગોતમસામી સમો-
 સર્થા, ૩૦ ધણુરી બિંદલી રંગ લાગો, ૩૧ સીતા અતિ સોહો,
 ૩૨ પ્રભુ પ્રભુમુ રે પાસ જિલેસર ચંભલો, ૩૩ યોગ સિયો
 રાજા ભરથરી ૩૪ રંગીલે આતમ, ૩૫ મહારે બીલલીયાં નય-
 નાણો પાણી લાગણો પાણી રૂણ (રાજરથાની) ૩૬ બે બે
 મુનિવર વિહરણ પાંચુર્થા રે (મતિસારજીત શાસ્ત્રિમદ્રરાસ) ૩૭
 લાજ ગમાવેરે લાલચી, ૩૮ મુચુલ સોલાગી હો સાહિબ મારા.
 ૩૯ સૂરજ સામ્રા હો પોલિ, ૪૦ કુમરી જુલાવે કુબડો ૪૧ વાહ
 વાહ બણાયો વીંઝલો ૪૨ બૂઝિરે તું બૂઝિરે તું બૂઝિ પ્રાણી
 ૪૩ રામે સીતા ખખર કરી ૪૪ ધણુ પરિ ભાવ ભગત મન આણી.

૩૦. આ દેશીઓ પરથી જણાય છે કે દેવચંદ્રણે રાસાઓ
 આદિ બાપાસાહિત્ય ઘણું વાંચ્યું હતું, તેમજ આનંદધનજી, યશો-
 વિજયજી માનવિજયજી, જિનરાજસૂરિ, સમયમુંદરજી વગેરેનાં
 સ્તવનો ખાસ અવધાર્યા હતાં. તેમના વખતમાં ભરથરીનાં ગીતો
 બોલાતાં હતાં. રાજરથાની ગીતોનો ઉપયોગ પોતે કર્યો છે.

સરખામણી:—

૩૧. ઉપરોક્ત શ્રીમદ્ દેવચંદ્રના જાને લાગો પ્રકટ થવાથી
 ઘણી હરીફત મળી આવી છે. ૧^જ જ્ઞાનસારજી કરીને એક મસ્ત મુનિ

૧૪-જ્ઞાનસાર-ખરતરમજીમાં જિનજ્ઞાન સૂરિયા સિંચ રત્નરાજના
 રિપ્ય થયા. તેમણે સં. ૧૮૬૧ ના પોપ મુદ્દ ૭ એમે જળપુરમાં દંડા
 લાપા મર્મિત સ્તં, તેજ વર્ષના માધ માસમાં તેજ રથને જીવ વિચાર
 મર્મિત સ્તં તેમજ સં. ૧૮૬૧ માં નવતલ લાપા મર્મિત સ્તં રચેલ છે.
 તે ઉપરાંત આનંદધનજીની ચોવીસી પર વિચારપૂર્વક બાલાવબોધ રચ્યો છે
 અને તેમ કરતાં જ્ઞાનવિમલસૂરિએ તેના પરજ બાલાવબોધ કર્યો છે તેના
 પણ યોગ બન્યા છે.

ગટરપટરપણું' દેખાતું નથી-તેમાં ગટરપણું' એટલે નિશ્ચિતાર્થ-
પણું બેવાય છે-કેટલાંક છૂટાં લખાણોમાં સમનય અને સમસં-
ગીને ચુસ્તપણે વળગી રહેવાનું દેખાય છે તેમાં ગટરપટરપણું
આવી જાય છે. સટંકયોજના-શુંખલાબદ્ધ વિચારોને યોજવા એ
૧૬૫-કળા ન્યારી છે-સૌની પાસે હોતી નથી-વિરલા પાસે હોય છે.-

૪૪. ત્યારે આવી યોજના-સટંક વિચારોની વ્યવસ્થિત
સહજ શુંથણી કોની પાસે છે ? તો તેનો ઉત્તર તેમણે આપેલી
કહેવતમાંથી મળી આવે છે:-

‘ગુપ્તરાતમાં એ કહેવત છે કે આનંદધન ટંકશાલિ,
૧૫જિનરાજસુરિ બાળા તો અવધ્યવચની, ઉં યશોવિ-
જય દાનરત્નરિયા-પોતે ધાપ્યો તેજ ઉધાપ્યો, ઉં દેવચંદ્ર
.....છને (ગોરછને) એક પૂર્વતું જ્ઞાન હતું તેથી ગટર
પટરીયા, મોહનવિજય પન્થાસ તે લટકાલા.’

૧૫. જિનરાજસુરિ-(બીજા) પિતા શા ધર્મસી, માતા
ધારસદે, ગોત્ર બોદિત્યસ. જન્મ સં. ૧૬૪૭ વે. શુ. ૭, દીક્ષા બીકાને-
રમાં સં. ૧૬૫૬ માનસર શુ. ૩ દીક્ષાનામ રાજસુમુદ્ર વાયક (ઉપાધ્યાય)
૫૬ સં. ૧૬૬૮ અને સુરિપદ આસ કરણે કરેલા મહોત્સવ પૂર્વક મેડ-
તામાં સં. ૧૬૭૮ દા. શુ. ૭. તેમણે ઘણી પ્રતિષ્ઠાઓ કરી દાખલ તરીકે
મં. ૧૬૭૫ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૩ શુકે સત્સંજ પર અષ્ટમ ઉદ્ધારકારક
અમદાવાદના સંધવી સોમજી શિવજીએ ઋણ અને બીજા જિનોની ૫૦૧
મૂર્તિઓ બનાવરાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરી. બાણુવડમાં પાર્શ્વનાથ સ્થાપ્યા.
મં. ૧૬૭૭ એક વર્ષ ૫ ગુરુવારે ઉક્ત આસ કરણે બનાવેલા મમ્માણી
(સંગેમસરના) પર્યરના મુદર વિહાર (મંદિર) માં મેડતામાં શાંતિના-
યની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી. એવું કહેવાય છે કે તેમને અંબિકાદેવીએ
વર આપ્યો હતો. તેમણે નેપથીય કાવ્ય પર જૈનરાજી નામની રત્તિ રચી
છે, અને બીજા કવિો રચ્યા છે. ભાષાકૃતિમાં ધન્નાસાસિબદ્ધ રાસ (?) સં.
૧૬૮૯ આવીશો અને વોશી રચેલ છે. બુઝો મારો ‘સંમદ નામે જૈન
મુર્તિ કવિઓ પૃ. ૫૫૬ થી ૫૬૧. તેઓ સં. ૨૬૬૬ ના આપાદ શુદ્ધિ
૯ ને દિને સ્વર્ગસ્થ થયાં.

૩૫. એટલે આનંદધનજી સટંક કહેનારા. તેનાં વચનો ટંકો-
તીર્ણ—પત્યરની શિલાપર કોતરેલાં એવાં, ટંકશાળમાં સુદ્રા પડે તેવાં
ટંકશાલી. પૂર્ણ અનુભવીનાં જ વચનો આવાં હોય. જિનરાજસૂરિ
દે તે ખરતરગચ્છના ૬૨મા પટ્ટધર (સ્વર્ગસ્થ સં. ૧૬૯૬) હતા
તેનાં વચનો અવધ્ય-અખાધ્ય હતાં; યથોવિજયજીએ નયદૃષ્ટિથી અનેક
વાતો લખી છે, તેમનો જેવો વચ્ચ સિવાય અન્ય વચ્ચો-રંગીન વચ્ચ
પ્રત્યે વિરોધ હતો, વિજયપ્રભ સૂરિને પહેલાં માનવા-પટ્ટધર
માનવા માટે આનાકાની હતી પછી માન્યા હતા એવી એવી
તંમના જીવનમાં અનેક વાતો માનવામાં આવે છે તથો તેઓ
ઠાનરદુનરિયા હોટોમાં ગણાયા હોય. વાસ્તવિક રીતે તેમનું જ્ઞાન
અપૂર્વ હતું, તાર્કિક શિરોમણિ હતા અને તેમના જેવા જ્ઞાની
મહાપુરુષ ઘણાં સંક્રાઓ થયાં—હરિભદ્ર સૂરિ પછી કોઈ પણ
દાણે-થયા નહોતા એમ કેટલાક વિદ્વાન પંડિતોનું માનવું છે.
આ વાત પંડિત સુખલાલજી યથોવિજયજીના સંબંધમાં વિસ્તારથી
લખવા ધારે છે તે લખાશે ત્યારે સિદ્ધ થશે. દેવચંદ્રજીને એક પૂર્વજ
જ્ઞાન હતું તે શેના પરથી કહેવાયું છે તે સમજી શકાતું નથી;
અને તેમ હોય તો તે કારણ આપી 'તેથી તે ગટરપટ્ટરીઆ હતા'
એવું કહેવામાં આવે છે તે સમજી શકાતું નથી. ખૂબ વિચાર
કરી તે કહેવાતો એજ ખવરાવીએ તો એમ ભાવાર્થ કાઢી શકાય
કે એક પૂર્વ કરતાં વધુ જ્ઞાન ન હતું તેથી તેના વક્તવ્યમાં
આગળ ને પાછળ ને પાછળ તે આગળ એમ આવતું ને પુનરુક્તિ
દેવ પણ થતો; તેથી તે 'ગટરપટ્ટરીઆ' રહેતા. (મૂળ જ્ઞાનસારને
ટોચે એવાની જરૂર. સહેલ ટાળવા માટે, રહે છે. મોહનવિજય^{૧૬}

૧૬. મોહનવિજય—૮૦ ચિત્રવેન સ્થિતિ દિવ્ય કીર્તિવિજય તેન.
મોહનવિજય તેન. સ્થિતિવેન તે તેન. દિવ્ય તેનું મોહનવિજયમાં મં. ૧૭૫૪
૩ સ્થિતિવેન મોહનવિજય. પુટ્ટજ્ઞાન ન. ૧૭૬૦ માં માનવુંમાનવ-
તેન. તેન. ન. ૧૭૬૨ ને પાછળના મોહનવિજય તેન. ન. ૧૭૬૩ માં
પાછળના મોહનવિજય મોહનવિજય. તેન. ન. ૧૭૬૩ માં અમરવાદમાં
મોહનવિજય તેન. અને મોહનવિજય. ૧૭૬૩ ને નવરંગમંદિરને. તેન.
૧૭૬૪ મોહનવિજય તેન. કહેવાયું છે કેવલકથાના મોહનવિજય.

(તે ચંદ્રાબ રાસ આદિના કર્તા) લટકાવા ઝોળખાય છે. તેમની વ્યાખ્યાનચૈલી તેમજ દાખ્યાતુરીથી રસ મૂકવાની કુશલતા પરમા તે લટકાવા ગણાયા છે એમ લાગે છે.

ભાષાપ્રેમ:—

૪૬. દેવચંદ્રણ સંસ્કૃતના પોતે જ્ઞાતા હતાં છતાં થોડી નજ્રભાષામાં અને વિશેષ ગૂંજરાતી ભાષામાં તેમણે રચના કરી છે. રાસમાં રચવાનાં કારણમાં તેમણે પોતાની ૨૦ વર્ષની વયે જણાવ્યું છે કે:—

‘સંસ્કૃત વાણી વાચણી, કેઇકે બાણે બાણ,
જ્ઞાતાજનને હિતકર બાણી, ભાષા કહું વધાણ.

૧-૪૫૩ ધ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદી

સંસ્કૃતવાણી પંડિત બાણે, સરવં એવં સુખદાણીણ.
જ્ઞાતાજનને હિતકર બાણી, ભાષારૂપ વધાણીણ

૧-૫૭૮

સંયમી:—

૪૭. પોતે ૬૪ વર્ષની કુમારવયે દીક્ષા લઇ એવન પર્યંત બ્રહ્મચર્યરથ સાધુ તરીકે એવન ગાળ્યું, એ બ્રહ્મચર્ય, એ સંયમ, માત્રમાના ઉચ્ચ પરિણામ કરી તેને ઉચ્ચ ભૂમિકાપર લઇ જવા માટે દેખાછા કારણરૂપ નથી. મહાત્માજી કહે છે કે:—“બ્રહ્મચર્ય એટલે સર્વ ઇન્દ્રિયો ઉપર સંપૂર્ણ કાળુ. જે પૂર્ણ બ્રહ્મચારી છે, તેને મટે આ સંસારમાં કશુંજ અસાધ્ય નથી. મન વાણી, ને કર્મથો સંપૂર્ણ સંયમ પાળ્યા વિના આધ્યાત્મિક પૂર્ણતા પ્રાપ્ત નજ થઈ શકે” સંયમ સાથેનું સાચજ્ઞાન થોલે છે અને આધ્યાત્મ માર્ગ પર લઈ જાય છે.

આગમ-જિનધર્મ-ક્રિયા-રૂચિ:—

૪૮. પોતાને વર્તમાન આગમ, અને જિનધર્મપર અનન્ય પ્રતીતિ હતી:—અને સામાચારી ખરતરજગ્જની સખતા-હતા:—

વર્તમાનકાલ સ્થિત આગમ સકલ વિત્ત,
 જગમેં પ્રધાન જ્ઞાનવાન સામ કહે છે,
 જિનવર ધર્મપરિ જાકી પરતીતિ સ્થિર,
 જ્યાર મત વાત ચિત્તમાંહિ નાહિ મહે છે,
 જિનદત્ત સૂરિવર કહી જો ક્રિયા ગ્રવર,
 ખરતર ખરતર શુદ્ધ રીતિ વહે છે,
 પુણ્યકે પ્રધાન ધ્યાનસાગર સુમતિહી કે,
 સાધુરંગ સાધુરંગ રાજસાર વહે છે.
 તેઓ સમ્યગ્દષ્ટિ અને શ્રુતધર્મપ્રેમી હતા.

૩૬. 'મન મહિલાતું બહાલા ઉપરે બીજા કામ કરંતરે,
 તેમ શ્રુતધર્મે મન દૃઢ ધરે, જ્ઞાનાક્ષેપકવંત રે,
 —યશોવિજયજી આઠ દૃષ્ટિ સગાય.

—'ધર સંબંધી બીજા' સમસ્ત કાર્ય કરતાં છતાં પણ
 જેમ પતિવ્રતા (મહીલા ચળ્હનો અર્થ) સ્ત્રીતું મન પોતાના
 પ્રિય એવા ભર્તારને વિષે લીન છે, તેમ સમ્યગ્દષ્ટિ એવા જીવતું
 ચિત્ત સંસારમાં રહી સમસ્ત કાર્ય પ્રસંગે વર્તવું પડતાં છતાં
 જ્ઞાની સંબંધી શ્રવણ કર્યો છે એવો જે ઉપદેશધર્મ તેને વિષે
 લીનપણે વર્તે છે.

—'વિક્ષેપ રહિત એવું જેનું વિચારજ્ઞાન થયું છે, એવો
 આત્મકલ્યાણની ઇચ્છાવાળો પુરૂષ (જ્ઞાનાક્ષેપકવંત) હોય તે, જ્ઞાની
 મુખેથી શ્રવણ થયો છે એવો જે આત્મકલ્યાણરૂપ ધર્મ તેને
 વિષે નિશ્ચળ પરિણામે મનને ધારણ કરે.

'અથવા—તે પુરૂષથી પ્રાપ્ત થયેલી એવી આત્મપદ્ધતિ-
 સૂચક ભાષા તેમાં આક્ષેપક થયું છે વિચારજ્ઞાન જેનું એવો પુરૂષ
 (જ્ઞાનાક્ષેપકવંત), તે આત્મકલ્યાણનો અર્થ તે પુરૂષ બાણી, તે શ્રુત
 (શ્રવણ) ધર્મમાં મન (આત્મા) ધારણ—તે રૂપે પરિણામ કરે છે. તે
 પરિણામ કેવું કરવા યોગ્ય છે? તે દૃષ્ટાંત—મન મહિલાતું બહાલા

ઉપરે, બીજાં કામ કરતરે-આખી સમર્થન કર્યું છે. ઘટે છે તો એમ કે પુરુષપ્રત્યે સ્ત્રીનો જે કામ્ય પ્રેમ તે સંસારના બીજા ભાવોની અપેક્ષાએ શિરોમણિ છે, તથાપિ તે પ્રેમથી અનંતગુણ વિશિષ્ટ એવો પ્રેમ સત્પુરુષ પ્રત્યેથી પ્રાપ્ત થયો જે આત્મોરૂપ શ્રુતધર્મ તેને વિષે યોગ્ય છે." આતુ નામ સમ્યક્દષ્ટિ.

૪૦. સમ્યક્ત્વપર એક સુંદર સ્વાધ્યાય રચી છે તેમાં દેવચંદ્રએ રૂપદ જણાવ્યું છે કે સમ્યક્દર્શન વગરની સર્વ ક્રિયાઓ ભવબ્રમણરૂપ છે.

સમકિત નવિ લઘુ રે, એતો રૂઝ્યો ચતુર્ગતિ માંહિ.
ત્રસ થાવરદી કરણા કીની, છર ન એક વિસધ્યો
તીન કાળ સામાયિક કરતાં, શુદ્ધ ઉપયોગ ન સાધ્યો-સમકિત
જૂઠ ઝાલવાકો મત લીનો, ચોરીકો પણ ત્યાગી,
બ્યવહારાદિક મહાનિપુણ બયો, પણ અંતરદૃષ્ટિ ન બગી-સમકિત
જીર્ધ બાહુ કરી ઉપો લટકે, ભરમ લગા ધુમ ઘટકે,
જટા જૂટ શિર મુઠે જૂઠો, વિષ્ણુ ચઢા ભવ લટકે-સમકિત.
નિજ પરનારી ત્યાગજ કરકે, બ્રહ્મચારી મત લીનો,
સ્વર્ગાદિક થાકો કાળ પામી, નિજ કારજ નવિ સીધ્યો-સમકિત,
બાહ્ય ક્રિયા સજ ત્યાગ પરિગ્રહ, દ્વ્યલિંગ ધર લીનો,
દેવચંદ્ર દહે યાનિષ તો હમ, ગહુત વાર કર લીનો-સમકિત.

૨-૧૦૩૧.

તત્કાલીન સ્થિતિ:-

૪૧. આ છતાં અમ્હનું મમત્વ પોતાને હતું નાહ. પોતાના કાળમાં ગન્ધ ધણા રખી પડયા હતા એથી આનંદધનજીને જેમ કંઠવું પડ્યું હતું કે:-

"ગન્ધના લેહ બહુ નયલુ નિહાળતાં તત્ત્વની વાત કરતાં ન લાગે,
હરમરણાદિ નિજ કાર્ય કરતા થકા, મોહ નથીયા દલિલાવ રાગે
ધાર-અનંતનાથ સ્વૈ

“ધરમ ધરમ કરતો જગ-સહુ ફેરે, ધર્મનો જાણે ન મર્મ
જિનેશ્વર-ધર્મજિન સ્ત-૦

“શ્રુત અનુસાર વિચારી બોલું, સુશુર તથાવિધિ ન મિલે રે,
કિરિયા કરી નવિ સાધી શકીયે, એ વિષવાદ ચિત્ત સધળે રે
પહ-૦-નમિનાથ સ્ત-૦

૪૨. તેમજ દેવચંદ્રજીને ઉચ્ચારવું પડ્યું હતું કે:—
‘દ્રવ્યક્રિયારૂચિ જીવડા રે, લાવધર્મરૂચિ હીન,
ઉપદેશક પણ તેહવારે, શું કરે જીવ નવીન-ચંદ્રાનન જિન.
તત્ત્વાગમ જાણુંગ તણ રે, બહુજનસંમત જેહ,
મૂઠ હઠી જન આદર્યા રે, સુશુર કહાવ તેહ રે—ચં-૦
આણા સાધ્યવિના ક્રિયા રે, લોકે માન્યો રે ધર્મ,
દંસણ નાણ ચરિત્તનો રે, મૂલ ન જાણ્યો મર્મ રે—ચં-૦
ગરબ કદાગ્રહ સાચવે રે, માને ધર્મ પ્રસિદ્ધ,
આતમગુણ અકષાયતા રે, ધર્મ ન જાણે શુદ્ધ રે—ચં-૦
તત્ત્વરસિક જન થોડલા રે, બહુલો જન સંવાદ,
જાણો છો જિનરાજજી રે, સધલો એહ વિવાદરે—ચં-૦
ચંદ્રાનનજિન સ્ત-૦ ભા. ૨. પૃ. ૭૬૮

નામ-જૈન જન બહુત છે, તિણથી સિદ્ધ ન કાંચ,
સમ્યગ્જ્ઞાની શુદ્ધ મતિ, લાવજૈન શિવરાય-ભા. ૧ લો પૃ. ૫૭૭

‘આજ કેટલાક જ્ઞાનહીન ક્રિયાનો આડંબર દેખાડે છે તે
ઠગ છે, તેહના સંગ કરવા નહી. એ બાહ્ય કરણી અલભ્ય જીવને
પણ આવે માટે એ બાહ્ય કરણી ઉપર રાચવું નહી અને
આત્માનું સ્વરૂપ ઓઝખ્યા વિના સામાયક પડિકમણાં પરચખાણ
કરવાં તે સર્વ નિરૂપામાં પુણ્યાસ્ત્રવ છે પણ સંવર નથી.’

‘જે ક્રિયાલોપી આચારહીન અને જ્ઞાનહીન છે, માત્ર
ગરબની લાજે નિદાનત ભણે વાંચે છે, તેન પરચખાણ કરે છે
તે પણ દ્રવ્ય નિરૂપા જાણવો.

‘ જેને છકાયની દયા નથી, ઘોડાની પેરે ઉન્મત્ત છે, હાથીને પેઠે નિરંકુશ છે, પોતાના શરીરને ધોવતાં મસલતા ઉજલે કપડે શિણુગાર કરી ગરછના મમત્વભાવે માયતા સ્વેચ્છા-ચારી વીતરાગની આત્મા ભાંજતા જે તપ ક્રિયા કરે છે તે પણ દ્રવ્યનિરોધમાં છે.

‘ અથવા જ્યોતિષ વૈદક કરે છે અને પોતાને આચાર્ય ઉપાધ્યાય કહેવરાવીને લોક પાસે મહિમા કરે છે (કરાવે છે) તે પત્રીબંધ ખોટા રૂપેયા જેવા છે. ઘણા ભવ ભમરો માટે અવંદનીક છે.

‘ ક્રેટલાક એમ કહે છે જે અમે સૂત્ર ઉપર અર્થ કરિયે છેએ તો નિર્ચુક્તિ તથા ટીકા પ્રમુખનું શું કામ છે તે પણ મૂધાવાદ છે.

—૩૦ વર્ષનીવયે લખેલ આગમ સારમાંથી (૧-૫૫. રૂઢ થી ૨૫)

૪૩. શ્રીમદ્ધયશોવિજયજીએ પોતાના સમયની સ્થિતિ પોતાના સ્ત્રીમંધર સ્વામીપરના કપાળ ગાથાના સ્તવનમાં આભેદુળ આલેખી છે, તેમજ અન્ય કૃતિઓમાં પણ તેનું પ્રતિબિંબ પાડ્યું છે તે વિચારી ઘણું ઘણું સમજવાનું રહે છે, પણ તે અહીં વિસ્તાર-ભયથી સમજાવવાનું કાર્ય બહારી લઈ શકતો નથી.

૪૪. જિનરાજસૂરિ કે જે સં. ૧૬૬૬ માં સ્વર્ગસ્થ થયા તેમણે પણ ચંદ્રાનન જિનસ્તવનમાં નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું છે:—

‘ સામાચારી જુગુપ્સિ, આવે મન સદેહ
શી શી ચાકરી સાધુરે, સગળ વિભાસણ એહરે
ચંદ્રાનન જિન!, દીને કવણ પ્રકારે
ધણ દુઃખમ આરે, મેં લાઘ્યો અવતારે—
આગમ બળ તેહવો નહીરે, સંશય પડે સદીવ,
સૂધી સમજ ન કે પડેરે, ભારીકરમી છવરે—
દૃષ્ટિગ રાતા અછેરે, કેહને પૂછુરે ભઈ,
આપણુપો થાપે સહુરે; તિણ મોં મન ઝલાયરે—

વનમૃગનીપરે તેહથી રે, છાંડી સકલ પ્રતિબંધ
તું એકાકિ અનાદિનો રે, કિણથી તુજ પ્રતિબંધ રે.

૪૮ પણ આ પંચમકાલમાં શ્રુતબલ ઘટયું છે, ત્યાં શ્રુતજ
આધાર છે.

‘પંચમકાલે શ્રુતબલ પણ ઘટ્યો રે. તો પણ એ આધાર,
દેવચંદ્ર જિન મતનો તત્ત્વ એ રે, શ્રુતશ્યું ધરજ્યો ખ્યાર-શ્રુત.

૪૯ એ સ્વીકારી, આ પંચમકાલે ^{૧૯}એકાકીપણું-જિનકલ્પ-
વ્યવહાર,-વનવાસ દુધટ અને ખાંડાની ધારરૂપ અશક્ય છે ત્યાં
ગચ્છમાં રહી એ શ્રુતભાવના સાથે અન્ય ચાર નામે તપભાવના,
સત્ત્વભાવના, એકતાભાવના અને સુતત્ત્વભાવના ભાવવી એ
હિતકર છે:—

શ્રુતભાવના મન થિર કરે, ટાલે ભવનો એદ,
તપભાવના કાયા દમે, વામે વેદ ઉમેદ.
સત્ત્વભાવ નિર્ભય દશા, નિજ લઘુતા ઇક ભાવ,
તત્ત્વભાવના આત્મગુણ, સિદ્ધ સાધના દાવ.

ટૂંકામાં કહેવાનું કે:—

પરસંજોગથી બંધ છે રે, પરવિયોગથી મોક્ષ,
તેણે તણ પર-મેલાવડોરે, એકપણો નિજ પોષ રે.

અન્ય ગચ્છના પ્રત્યે સમભાવ. (૧) યશોવિજયજી.

૫૦ શ્રીમદ્ યશોવિજયજી તપગચ્છના હતા-તેઓ સં. ૧૭૪૩
માં સ્વર્ગસ્થ થયા^{૨૦} તે પછી દેવચંદ્રજી એ વર્ષમાં જન્મ્યા; તેમણે

૧૯ યશોવિજયજી કહે છે કે:—

‘કારણથી એકાકીપણું, પણ ભાખ્યું તાસ,
વિપમકાલમાં તો પણ, રૂડો ભેલો વાસ’

—૩૫૦ ગાથાનું સીમંધર સ્તં ૬૩ ૭ કડી ૧૦.

૨૦. આ વાત યશોવિજયજી ભાસ એ નામની કૃતિ મળી આવી છે
તે પરથી નિશ્ચિત થઈ છે. ડભોઇમાં તેમની પાદુકાની પ્રતિષ્ઠા થઈ છે તે
પર લેખ ‘સં. ૧૭૪૫ શકે ૧૬૧૦ માગશિર શુદ્ધ ૧૧ એકાદશી નો છે તે

યથોચિત્ત્વજ્ઞના પ્રધાનો બહુ ગ્રેમથી અભ્યાસ કર્યો હતો, અને તેમનાપર અતિશય પૂજ્યભાવ રાખતા હતા. એક સ્થળે પોતાના માટેજ લાલે પોતે કહેતાજ હોય નહિ તેમ ‘ મોહવિલાસ કથન ’ ટાંકતાં તેમાં યથોચિત્ત્વજ્ઞકૃત ‘ અધ્યાત્મસાર ’ પ્રાંથને સાંભળી તેનો રસ લઈ પોતે પોતાનું શુદ્ધ તત્ત્વ ગ્રહણ કર્યું છે એ પ્રમાણે વ્રજભાષામાં જણાવે છે:—

લક્ષ્મી તે આરિન્દ્રુલ શુદ્ધો સંભોગ વાલ,
 પૂરવકે પુણ્યભલ એસો ભોગ લક્ષ્મી હે
 અધ્યાત્મ પ્રાંથ સાર મુણે કાન ધરી ખ્યાર,
 પીયો તાકો રસ નિજ તત્ત્વ શુદ્ધ પ્રદ્યો હે,
 તોલિ યહુ તેરો જીવ આહત વિશેષ દીવ,
 લોગદી મમત્વતાસોં માચિસચિ રદ્યો હે,
 જગદો જીવનહાર એતો સખ મોહભાર,
 મોહકી મરોરમે જગત લહલહ્યો હે.

—દ્રવ્યપ્રકાશ. ૨-૪૮૨.

[આ અધ્યાત્મસારને ઉચ્ચેખી વિચારરત્નસારમાં ૨૦૦ માં પ્રશ્નોત્તર રૂપે પોતે કહે છે કે ‘ અધ્યાત્મસાર અન્યમાં ત્રણ પ્રકારના જીવ કહ્યા છે તે કયા ?—તવાસિનંદી તે મિથ્યાદૃષ્ટિ ૧, બીજો પુદ્ગલનંદી તે ચોથા પાંચમા શુભ ઠાણવાળા સમ્યક્ દૃષ્ટિ ૨, આત્માનંદી તે મુનિ ૩. જુઓ ૧—૮૬૧.]

૫૧ યથોચિત્ત્વજ્ઞના જ્ઞાનસાર—અષ્ટકજી પર પોતે સંસ્કૃત ટીકા નામે જ્ઞાનમંજરી (તત્ત્વગોષિની) સં. ૧૭૬૧ ના કાર્તિક સુદ ૫ ને દિને નવાનગરમાં (સૌરાષ્ટ્રના) કરી છે તે વાન યથોચિત્ત્વજ્ઞ પર પોતે આકરીન દત્તા એમ સૂચવે છે. તેમાં યથોચિત્ત્વજ્ઞ માટે તેમણે જે વિશેષજ્ઞ આપ્યાં છે તે ખાસ નોંધવા લાયક છે:—

પ્રતિષ્ઠાશિન અને સ્વર્ગનિધિ બને સિદ્ધ છે અને સ્વર્ગગમન સં. ૧૦૪૩ માં કરેલુ ને ૫૫૧ પદ્યપ્રતિષ્ઠા સં ૧૭૪૫ માં સ્ત્રી એ વન નિધિ ૧૨ છે.

‘ તથા શ્રીમદ્હૃતા સિદ્ધપરમાત્મના ક્ષાયિકોપયોગવતા ન્યાય-
સરસ્વતીબિરુદ્ધરેણ શ્રીમદ્ધયશોવિજયોપાધ્યાયેન ’ (પ્રથમ શ્લોક-
ની ટીકા. ૧-૧૬૦)-આમાં હું ભૂલતો ન હોઉં તો તેમને
અર્હત અને સિદ્ધ પરમાત્મા પણ કહી નાંખ્યા છે અને
ક્ષાયિકોપયોગવાળા જણાવ્યા છે એટલે કે આત્માની ઉંચામાં
ઉંચી દશાવાળા જણાવ્યા છે. [પ્રથમનાં વિશેષણો પાસે ચ
એટલે અને કે વા એટલે અથવા એવો શબ્દ કદાચ રહી ગયો
હોય તો પ્રભુ જાણે; ને જો તેમ હોય તો અર્હત અને સિદ્ધ
પરમાત્મા એ જુદા રહી એક બાબત સ્વતંત્ર ગણાય; છતાં આ-
ટલું તો ચોક્કસ છે કે દેવચંદ્રણ યશોવિજયજીમાં ક્ષાયિક ઉપ-
યોગ હોવાનું સ્વીકારતા હતા.] એ ઉપરાંત તેજ અંથના છેવટ-
ના શ્લોક ઉપર તેમને માટે પોતે જણાવે છે કે ‘ શ્રીમદ્ધ-
યશોવિજયોપાધ્યાયાઃ ન્યાયાચાર્યા વાગ્વાદિનો લખ્ધવરા દુર્વાદિ-
મદાભ્રપટલખંડનપવનોપમાઃ ’-તે ન્યાયાચાર્ય-ન્યાયસરસ્વતી બિરુદ્ધ
ધરાવનારા વાગ્વાદી, વર જેણે (સરસ્વતી પાસેથી) ગ્રામ કર્યો છે
એવા, અને દુર્વાદીના મદરૂપી આકાશનાં પડોને તોડી નાંખનારા
પવનની ઉપમાવાળા-પવન સરખા હતા-આ શબ્દો કહી
યશોવિજયજી એક મહાન્ તાર્કિક હતા એ નિર્વિવાદ વાત
પોતે સ્વીકારી છે. (૧-૪૨૦) વળી ૧-૪૦૪ પર ‘ તેમને પરમ રહ-
સ્યજ્ઞાતા શ્રીમદ્ધ યશોવિજયોપાધ્યાય ’ એ તરીકે, ૧ ૪૧૨-૫૨
‘ શ્રીમત્પાઠકેન્દ્રઃ ’ તરીકે સંબોધેલ છે. તેમના અધ્યાત્મસાર ઉપરાંત
સંસ્કૃત અંથોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. (પ્રતિમાશતક ૧-૬૪૩, ઉપ-
દેશ રહસ્ય. ૨-૧૦૬૬) નયરહસ્ય ૨-૧૦૭૭,

પર-વિશેષમાં યશોવિજયજીની ભાષા-કાવ્યકૃતિમાંનાં પણ
ઉત્તમ કથનો પોતાના વિષયની પુષ્ટિમાં ટાંક્યાં છે. જુઓઃ—
(૧) વિચારરત્નસારનો ૭૯ મો પ્રશ્નોત્તર (૧-૭૮૬)
“ પ્રશ્ન સમ્યગ્દષ્ટ, દેશવિરતિ, તથા સર્વવિરતિ મહાત્માઓ
સમ્યગ્દર્શન વડે આત્માનો અનુભવ કેવી રીતે કરે ?

ઉત્તર—જેમ વસ્તુ વિચારતાં, ધ્યાન ધરતાં મન વિશ્રામ પામે છે, રસસ્વાદ મુખ ઉપજે છે, પરિણામ કરે છે, તે અનુભવ પ્રત્યક્ષ જાણવું, જેમ સાકરના એક ગાંગડાને ચાખી નેતાં હજાર મણ સાકરનો અનુભવ થાય છે, તેમ સમ્યક્દષ્ટિ જીવ અંશે આત્માને વળી કેવળી સદૃશ પ્રત્યક્ષ અનુભવે. તેથીજ કહ્યું છે જે:—

અંશે હોય ઇડાં અવિનાશી, પુદ્ગલ (જલ) તમાસીરે,
ચિદાનંદ ધન મુજમ્મ વિલાસી, કેમ હોય જગનો આસીરે.
એ શુણ્વ વીરતણો ન વિસાડ, સંસાડ દિનરાતરે,
પશુ ટાળી સુરૂપ કરે જે, સમાકતને અવકાતરે.—૧
(આઠદષ્ટિ સ્વાધ્યાય—દાલ ૫ મી)

૮૦ મા પ્રશ્નોત્તરમાં જણાવ્યું છે કે:— (૧-૭૬૦)

‘આત્મદર્શન જેણે કર્યું ‘તેણે મુઘો ભવભયરૂપર’
એમ શ્રી યશોવિજયજીએ પણ કહ્યું છે.’ આની સાથે ને સાથે જણાવ્યું છે કે ‘ તથા ‘ પ્રવચન-અનન જો સદ્ગુરુ કરે, તો હજો પરમ નિધાન જિનેશર ‘એવું શ્રી લાલાનંદજીએ પણ કહ્યું છે.’—આ પરથી તે લાલાનંદજી તેજ આપણા આનંદધનજી સિદ્ધ થાય છે.

(૨) થ૦ ના દ્રવ્ય શુણ્વપર્યાયના રાસનો ઉલ્લેખ ૨-૬૦૮ અને ૨-૬૬૩ માં કર્યો છે; “ હવે લેહ શુણ્વના ભાંખીને, તિહાં આસ્તિકતા લહિયેજી ”—એ પાઠમાં દ્રવ્ય શુણ્વપર્યાયના રાસમાં યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયે પણ આસ્તિકતા ધર્મને શુણ્વ કહી બોલાવ્યો છે. ” (સુપાર્શ્વજિન સ્ત૦ પર બાલા૦)

“ (વસ્તુના) એ સ્વભાવ મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી સ્વદૃત દ્રવ્ય શુણ્વપર્યાયના રાસ મધ્યે સમર્થ્યા છે. તિહાંથી નેઈ લેવા. (ધર્મજિન સ્ત૦ પર બાલા૦)

(૩) આઠ દષ્ટિ સ્વાધ્યાય યશોવિજયજીની છે તેમાંથી નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ કર્યો છે:—

१. श्री गुरुदेवकी आज्ञा परमेश्वरकी आज्ञा
 २. श्री गुरुदेवकी आज्ञा परमेश्वरकी आज्ञा
 ३. श्री गुरुदेवकी आज्ञा परमेश्वरकी आज्ञा
 ४. श्री गुरुदेवकी आज्ञा परमेश्वरकी आज्ञा
 ५. श्री गुरुदेवकी आज्ञा परमेश्वरकी आज्ञा

1. 1940-1941: 1st year, 1st term, 1st semester, 1st year, 1st term, 1st semester.
 2. 1940-1941: 1st year, 1st term, 1st semester, 1st year, 1st term, 1st semester.
 3. 1940-1941: 1st year, 1st term, 1st semester, 1st year, 1st term, 1st semester.

[illegible]

[Faint handwritten notes]

[illegible]

1. 1940年10月1日，在柏林举行的第12次国际劳工大会，通过了《国际劳工公约第102号》，即《社会保障最低标准公约》。该公约是国际劳工组织历史上最重要的公约之一，旨在确立社会保障的基本原则和最低标准。

Figure 1. The effect of the concentration of the *Agrobacterium* suspension on the transformation efficiency of *Agrobacterium* strains. The concentration of the *Agrobacterium* suspension was 10⁶ cells/ml (a), 10⁷ cells/ml (b), 10⁸ cells/ml (c), and 10⁹ cells/ml (d). The concentration of the *Agrobacterium* suspension was 10⁶ cells/ml (a), 10⁷ cells/ml (b), 10⁸ cells/ml (c), and 10⁹ cells/ml (d). The concentration of the *Agrobacterium* suspension was 10⁶ cells/ml (a), 10⁷ cells/ml (b), 10⁸ cells/ml (c), and 10⁹ cells/ml (d). The concentration of the *Agrobacterium* suspension was 10⁶ cells/ml (a), 10⁷ cells/ml (b), 10⁸ cells/ml (c), and 10⁹ cells/ml (d).

છવને કાંઈ જ્યા ન ઉપજે તેની સાંભળ રાખીને કામ
જેટલો આકોશાદિ હોય તે કરે, અને તેથી વિપરીતપણે
નિદંબ રીતે નિષ્કારણ ગમે તેમ માહું બોલે તથા કરે તે
નિરપેક્ષ વ્યવહાર બાણવો; વળી ધર્મને વિષે સાપેક્ષ એ-
ટલે વસ્તુસ્વરૂપની અપેક્ષા રાખીને ઉત્સર્ગને તથા નિશ્ચ-
યને પામવા માટે જે અપવાદ કે વ્યવહારનું સેવન કરવું
તે, અને તે થકી રહિત એકાંત વ્યવહાર પ્રવૃત્તિ, અવિવેકે
આચરે તે નિરપેક્ષ બૃહો વ્યવહાર બાણવો, અને ત્યાં
વ્યવહાર બૃહો છે, ત્યાં ધર્મ તો હોયજ ક્યાંથી. કહ્યું છે જે:-

વચન નિરપેક્ષ વ્યવહાર બૃહો કહેણ,
વચન સાપેક્ષ વ્યવહાર સાથો;
વચન નિરપેક્ષ વ્યવહાર સંસારફલ,
સાંભળી આદરી કાંઈ રાથો. '

(આનંદધનનું અનંતનાથ સ્તવ)

૫૪ આમ આનંદધનજી અને યશોવિજયજીને પૂજ્ય મહા-
પુરૂષ ગણી તેમનાં અવતરણો લીધાં છે. વળી તપગચ્છના જયસોમ
(છએ કમ' અંચના સં. ૧૭૧૬ માં બાલાવગ્રેષ્ઠ કર્તા) નો
ઉલ્લેખ પણ કર્યો છે (૧-૬૫૬); સ્વગચ્છ ખરતરના શ્રીસાર
મુનિની આજુ'દ આવક સંધિમાંથી અવતરણ લીધું છે. (૧-૮૭૦,
વિચારરત્નસાર પ્રજ્ઞાતર નં. ૨૨૪) અને સમયમુંદરની કલ્પ-
ટીકામાંથી અવતરણ લીધું છે (૧-૬૬૧). પુરુષરૂચિ શિષ્ય
આજુ'દશિની એક દુઃકી કૃતિ પણ ઉતારી છે (૧-૮૦૩) અને
પોર્ણમિક ગચ્છના ભાવપ્રસન્નરિનો પોતાના અહમ્મદ સ્તવનમાં
ઉલ્લેખ કર્યો છે (૨-૬૨૪). કદુકમતિ કે જેણે ખરા સાધુની
આ દાહમાં વિદમાનતા માનતા નથી તેઓના મંત્રવ્યોને દત્તર
મંઠનચેલીમાં પ્રમાણપૂર્વકે અપેલ છે (૧-૬૩૭). અને આમ-
તિપૂજક જેવા દુઃકી-સ્થાનકવાસીઓના મંત્રવ્યના દત્તરરૂપ
પ્રતિમાપુષ્પજીવિદિ નમને અવદેવ તેજ પ્રમાણે લખેલ છે.

કટુક્રમતિના પ્રશ્નનો ઉત્તર પણ આપેલ છે (૧-૮૬૧). અંચળ-
ગચ્છનાયકના કથનનો ઉલ્લેખ પણ કરેલ છે (૧-૮૦૧).

દિગંબર ગ્રંથો:—

૫૫—દિગંબર ગ્રંથોમાં મુખ્યત્વે નિશ્ચય ઉપર ભાર મૂક-
વામાં આવ્યો છે, અને તેમનામાં થયેલા સમર્થ પુરૂષોના ગ્રંથોનાં
પ્રમાણ પણ કેટલેક સ્થળે લેવામાં આવે છે તે પરથી તે તે
ગ્રંથોનો અભ્યાસ પણ તેમણે કર્યો હોવો લેઈએ એ નક્કી થાય
છે. દાખલા તરીકે બુદ્ધો સમંતભદ્ર, દેવનંદી અને જિન-
સેનનો ઉલ્લેખ:—

‘સમંતભદ્રાદિક કવિની વાણિ, દીપંતી પ્રભવે સુપ્રમાણિ,
તિહાં જ્ઞાનલવધર જન કહે, અબુઆ પરિ હાસો તે લહે. ૧૧
ત્રિવિધ કલંક જિનવાણિ તણો, નાસક દેવનંદીથે શુણ્યો,
જયવંતો જિનસેન વચ્ચ, જાણે ભોગી જિણ નિજ ધન. ૧૨
શ્રી જિનવાણી પવિત્રિત મતી, અનેકાંત નલ સસિ દીધિતિ,
લવિ કલેસપીડિત આતમા, ભોગી પથ ધરૂં ચિત્તમાં. ૧૩

૫૬—આ ૨૦ વર્ષની વયે રચેલ ધ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદીમાં
આદિભાગમાં આપેલ છે (૧-૪૫૪) અને તે ચતુષ્પદી પણ
દિગંબરાચાર્ય શુભચંદ્રના સંસ્કૃત ગ્રંથ જ્ઞાનાર્ણવ^{૨૧} માંથી
ભાષામાં કરેલો ભાવાનુવાદ છે.

‘પ્રસન્ન હૃદય ભોગી તણો એ, ભાવના કરે ઉદાર,
શુભચંદ્રાચારિજ કહ્યો એ, ભાવનાનો અધિકાર. (૧-૪૫૬)

x

x

x

પંડિતજનમનસાગર ઠાણી, પૂરણચંદ્ર સમાન છ,
શુભચંદ્રાચારિજની વાણી, જ્ઞાની જન મન ભાણી છ.

૨૧—આ ગ્રંથ ત્રા રાયચંદ્ર જેન રાત્રમાલામાં પરમશ્રુતપ્રજાવક
મંડળ, કવેરીબગર મુખાષ્ઠ તરફથી પ્રકટ થયો છે

અવિક્ત એવ હિતકરણી પ્રણી, પૂર્વાચારિજ વરણી છે; ૧૦
અંથ જ્ઞાનાર્ણવ મોહક તરણી, લવસમુદ્ર જલ તરણી છે. ૧૧
સંસ્કૃત વાણી પંડિત જાણે, સરવ એવ સુખદાણી છે, ૧૨
જ્ઞાતાજનને હિતકર જાણી, લાપાડપ વખાણી છે. ૧૩

(૧—૫૭૭ અને ૫૭૮)

૫૭ બીજાં અધ્યાનાં ઉલ્લેખ માટે જુઓ ૨૨ પ્રવચનસાર (૧
૨૬૨ જ્ઞાનમંજરી ટીકામાં; તથા ૧-૮૮૪ વિચારરત્નસાર પ્રશ્નો-
ત્તર નં. ૨૪૩), ગોમટસાર (૧-૯૬૧), આમત્રીમાંસા (૨-૬૬૮
વાસુપુત્ર્ય સ્તં ૫૨ બાલાં), પંચાસ્તિકાંય (૨-૭૬૧ નેમિ-
નાથ સ્તં ૫૨ બાલાં).

જેનેતર અધ્યા:—

૫૮ દાર્શનિક અને યોગપરના અધ્યા દેવચંદ્રણએ જરૂર વિલો-
કયા છે. યોગસૂત્રકાર પતંજલિને ‘મહાત્મા’ કહી બોલાવ્યા છે.
જુઓ જ્ઞાનમંજરી ટીકા (૫-૨૨૬)

વિશાલ વાચન અને મનન:—

૫૯ દેવચંદ્રણની સર્વ કૃતિઓ તપાસતાં તે સર્વમાં
પોતાના કથનની પુષ્ટિમાં ટાંકેલાં અધ્યાનાં પ્રમાણે એટલાં બધાં
મળી આવે છે કે તેમના આવા વિપુલ વાંચન માટે સારાંદાશ્રય
ઉપજાય છે; વળી મોટે ભાગેજે અવતરણો ટાંકે છે તે યત્ન,
કહ્યું છે કે, ઇતિ ઉક્તિ-એમ કહીને પણ ટાંકે છે પણ બનતાં
મુધી તે તે અધ્યા યા કર્તાનાં નામ પણ સાથે આપી ટાંકે છે.
આની ટીપ કરીશું તો મોટી થાય તેમ છે. તેનાં નામ ગણાવીશું.
અંગ ઉપાંગા આદિ ૪૫ સૂત્ર, તે પરના નિયુક્તિ લાપ્ય ટીકા
શૂનિ આદિ, સમ્મતિ સૂત્ર, સ્યાદવાદરત્નપવારિકા, ચિનમદ્રગણિ
દમાધમજ, વત્તવાયં સૂત્ર, વત્તવાયં ટીકા, વત્તવાયં લાપ્ય-ગ્રંથ

૨૨ પ્રવચનસાર, ચોમટસાર, આમત્રીમાંસા, પંચાસ્તિકાંય-એ સર્વ
પ્રકાર મુદ્રિત રહ્યું મળ્યું છે. પૂરો-રોન મંથરણ કાપીલવ, કાંદવાદી મુંબઈ.

ભૂચર વાંમન સો સકતિ વિનુ કહે એસો,
 લંબી કરિ બૂજા મેતો મેરૂચલા પરસો
 તેસે મેં અલપ બુદ્ધિ મહા વૃદ્ધ અંથ મરડ્યો
 પંડિત હસે એ નિજ જ્ઞાનકે ગહેરસો.
 (૨-૪૮૨-દ્રવ્યપ્રકાશ)

‘મેં જિન આગતેં ને ઉલંધિકે,
 ને કછુ વાત વિરૂદ્ધ વખાની,
 સો તુમ સોધિકે ભાખહુ પંડિત,
 ખંડિત જાહીડી મોહ નિસાંની,
 ગહો ગુનભિ મુનકે તુમ સર્જન,
 શાસ્ત્રકો અર્થમુતત્વ પિછાની,
 બોધિમુબોધક અંથ ગહો બુધ
 ઠારિકે સંપતિ એહ વિરાની.

૨-૫૪૨ દ્રવ્યપ્રકાશ.

ભક્તિ

૧૧. ભક્તિતત્ત્વને જૈનમાં અરૂઢ સ્થાન છે. એવો કોઈ પણ મનુષ્ય સંસારમાં રહી શકતો નથી કે જે મૂર્તિના ઉપાસક ન હોય અથવા પરમાત્માની મૂર્તિમાં અવલંબન લેતો ન હોય. મૂર્તિદ્વારા પરમાત્માની ઉપાસના કરવામાં આવે છે. મૂર્તિ પરમાત્માની પ્રતિરૂપ છે, પ્રતિબિમ્બ છે અને તેથી તેને પ્રતિમા પણ કહેવામાં આવે છે. બુદ્ધિમાન લોક તેમાં પરમાત્માનું દર્શન અથવા તેની મદદથી પોતાના આત્માને અનુભવ કર્યાં કરે છે. પરમાત્માની સ્તુતિ આદિ દ્વારા શુભ ભાવોને ઉત્પન્ન કરીને આપણે જે રીતે આપણાં ઘોડાં ઘણાં દિવસાધન કરીએ છીએ તે રીતે આ મૂર્તિઓની સહાયતાથી આપણું દામ ધાય છે. મૂર્તિઓનાં દર્શનથી આપણને પરમાત્માનું સ્મરણ ધાય છે અને તેથી વળી અત્તમમુખરણ તરફ આપણી પ્રવૃત્તિ થતી જાય છે. જેનેની મૂર્તિઓ સ્થાનમુદ્રામાં પરમ. નૈવરાજ અને

31701

૧. દાન-દાન જે કદાચ મૈત્રી સ્થાપનની વાળી શાંતિ મળે છે અને
 ૨. આજીવનની સમગ્ર જીવન માટે — જોયો વાળ ઉત્પન્ન થાય છે કે
 ૩. જો કોઈ મૃત્યુ પામે તો તેના પાંચ મહત્ત્વમાં અને પચાસોના ફલમાં
 ૪. જે કોઈ મૃત્યુ પામે તો તેના પાંચ મહત્ત્વમાં અને પચાસોના ફલમાં
 ૫. જે કોઈ મૃત્યુ પામે તો તેના પાંચ મહત્ત્વમાં અને પચાસોના ફલમાં
 ૬. જે કોઈ મૃત્યુ પામે તો તેના પાંચ મહત્ત્વમાં અને પચાસોના ફલમાં
 ૭. જે કોઈ મૃત્યુ પામે તો તેના પાંચ મહત્ત્વમાં અને પચાસોના ફલમાં
 ૮. જે કોઈ મૃત્યુ પામે તો તેના પાંચ મહત્ત્વમાં અને પચાસોના ફલમાં
 ૯. જે કોઈ મૃત્યુ પામે તો તેના પાંચ મહત્ત્વમાં અને પચાસોના ફલમાં
 ૧૦. જે કોઈ મૃત્યુ પામે તો તેના પાંચ મહત્ત્વમાં અને પચાસોના ફલમાં

Journal of Management Studies, 19(6), 701-718.

1. The first group of people who are interested in the study of the history of the United States are the people who are interested in the history of the United States.

1. $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$
 2. $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$
 3. $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$

[Handwritten signature]

[illegible]

1. The first group of authors (e.g., [1, 2]) considers the problem of the stability of the motion of a system of particles in the field of a central body. The results of the calculations show that the motion of the particles is stable for a wide range of initial conditions.

Journal of Management Education 30(6)p. 789-804

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

ઝાળખતાં બહુમાન, સાહત રૂચિ પણ વધે હો લાલ;

રૂચિ અનુયાયી વીર્ય ચરણધારા સધે હો લાલ.

સુવિધિનાથ સ્તવ ૨-૬૪૨.

—(અનંતજ્ઞાની પરમ અમોહી) પ્રભુની મુદ્રાનો યોગ મળે ત્યારે (અનંતગુણ રૂપ સકલ જ્ઞાયક શુદ્ધાત્મરૂપ એવી) શ્રી પ્રભુની પ્રભુતા (આપણો આત્મા) લખે- જાણે. (તે ઝાળખ્યા પછી) તેમનાં અને આપણાં જીવ વચ્ચેનું દ્રવ્ય થકી સાધન્ય-સરખાપણું (તે સિદ્ધ તે પણ જીવ અને હું છત્તસ્થ તે પણ જીવ-સંતાએ સરખા છીએ એવું) તેમજ બંનેની સંપદા સંતાએ સરખી છે (આ જીવ પણ પ્રભુની સંપદા જેટલી સંપદાનો ધણીછે એમ) ઝાળખે અને તે ઝાળખ્યા પછી (તે સંપદા પર) બહુમાન આવે તેથી (તે સંપદા પર) રૂચિ પ્રકટે-વધે (કે મારે ક્યારે તેવી સંપદા નિપજશે ?) અને તેવી રૂચિ અનુસાર (તે દિશા પ્રત્યે) વીર્ય ગુણનું સ્ફુરણ થાય-તેનું નીપજવાનું આ-ચરણ થાય (એટલે પ્રભુ દીઠે પ્રભુની પ્રભુતા ભાસે, તે પ્રભુતા પોતામાં જાણે,) પછી તે પ્રભુતા પોતામાં જાણે પછી તે પ્રકટ કરવાની રૂચિ ઉપજે, તેથી રૂચિનું વીર્ય તથા ચારત્ર રૂપ રમણ તે પણ તે દિશાએ સધાય-સિદ્ધતા પ્રગટે: આથી જિનમુદ્રાનો યોગ તે બધું સાધન છે-એ માર્ગ કહો.

દાસભાવ—સેવા

૬૩. દેવચંદ્રજી જણાવે છે કે:—

પ્રભુ હો ત્રિભુવનનાથ, દાસ હું તારો હો લાલ,
કરૂણાનિધિ ! અભિલાષ, અછે મુઝ જો ખરો હો લાલ,
આતમવસ્તુ સ્વભાવ, સદા મુઝ સાંભરો હો લાલ,
ભાસન વાસન એહ, ચરણ ધ્યાને ધરો હો લાલ,

સુવિધિ સ્તવ ૨-૬૪૦

૬૪. આ દાસલાવ એવો કે જે સેવાનું ફલ ન યાચે તેમ ન ઈચ્છે. એવી યાચના તો ‘ ભાડૂતી ભક્તિ ’ ગણાય. સેવા કરવી તે પણ વિધિપૂર્વક કરવી.

‘ સેવા સારજો જિનજી મન સાચે, પણ મત માગો ભાઈ,
મહેનતનું ફલ માગી લેતાં, દાસલાવ સવિ બાઈ-સેવા
ભક્તિ નહિ તે તો ભાડાયત, જે સેવા ફલ જાચે,
દાસ તિકે જે ઘન ભરિ નિરખી, કેકીની પરે માચે સેવા
સારી વિધિ સેવા સારતાં, આણુ ન કાંઈ ભાજે,
હુકમ હાજર ખીજમતે રહેતાં, સહજે નાથ નિવાજે-સેવા

x

x

તુજ સેવા ફલ માગ્યો દેતાં, દેવપણો થાયે કાચો,
વિણુ માગ્યાં વંછિત ફલ આપે, તિણું દેવચંદ્રપદ સાચો-સેવા

—૨૧ મા અતીત જિન કૃતાર્થ સ્ત૦ ૨-૮૪૪

‘ તુજ સરીખો સાહિબ મિલ્યો, ભાંજે ભવભ્રમ ટેવ લાલરે,
પુષ્પાલંબન પ્રભુ લહી, કોણુ કરે પરસેવ લાલરે—દેવજસા.
દીનદયાલ કૃપાલુ ઓ, નાથ ભવિક આધાર લાલરે,
દેવચંદ્ર જિનસેવના, પરમામૃત સુખકાર લાલરે—દેવજસા.
(૧૯ મા વિહરમાન સ્ત૦ ૨-૮૦૪)

ઐક્યલાવ.

૬૫. પોતાનામાં અને પરમાત્મામાં સત્તાએ એકપણું છે છતાં
જાનેમાં ભેદ શું કારણથી છે તે સંબંધમાં પોતે કહે છે કે:—

પૃથ્થું પૂર્વવિરાધના, શી કીધી ઇણું જીવ, લાલ
અવિરતિ મોહ ટલે નદી, દીઠે આગમ દીવ, લાલ. પ.
(૧૯ મા વિહરમાન જનસ્ત૦ ૨-૮૦૪)

x

x

માહરી પૂર્વવિરાધના, જોગે પડ્યો એ ભેદ,
પણ વસ્તુધર્મ વિચારતાં. તુજ મુજ નહીં છે ભેદ—૧૫
—સીમંધર વિનતિરૂપ સ્ત૦ ૨-૯૧૨

જિન પ્રતિમા જિન સારણી—આત્મપૂજા.

૬૬ જિન પ્રતિમા-પૂજા કરવાથી જિનની પૂજા થાય છે, અને જિનવરની પૂજાથી આત્મપૂજા-નિજપૂજા થાય છે, એમ પોતે કહે છે:—

એમ પૂજા ભક્તો કરે, આત્મ હિત કાજ
તણ્ય વિભાવ નિજ ભાવમાં, રમતા શિવરાજ.
દેવચંદ્ર જિન પૂજના, કરતાં ભવપાર,
જિન પઠિમા જિન સારણી, કહી સૂત્ર મહાર.

(સ્નાત્રપૂજા કંઠશ. ૨-૮૬૮)

x

x

+

જિનવર પૂજારે તે નિજ પૂજનારે, પ્રગટે અન્વય શક્તિ,
પરમાનંદ વિલાસી અનુભવેરે, દેવચંદ્ર પદ વ્યક્તિ—
(વાસુપૂજ્ય સ્તો ૨-૬૭૫)

પૂર્ણાનંદ પ્રાપ્તિ.

૬૭-વિભાવ તણ દેવાય ને નિજભાવમાં રમાય તે માટે પહેલાં પુણ્યલંબન જિન પ્રતિમા સેવી તે દ્વારા આત્મશુભ્ય-આત્મ સંપન્ની પુટી કરી અનુભવથી કર્માવરણથી આવૃત્ત થયેલી પર-માત્મતા-પૂર્ણતા-નિરાવરણતા, નિરામયતા, તત્વલોભતા, સ્વરૂપા-નંદતા રૂપ પ્રકટ કરવી ઘટે; માટે પ્રભુને વિનવિરૂપ કહે છે:—

‘પ્રભુ ધ્યાનરંગ અલોદથી, કરી આત્મભાવ અલોદ.
છેદી વિભાવ અનાદિનો, અનુભવું રસસંવેદ્ય ૧૬
વિનવું અનુભવ મિત્રને, તું ન કરીશ પરસ્પ્ર આહ,
શુદ્ધાત્મરસરંગી થઈ, કર પૂર્ણ શક્તિ અબાહ. ૧૭

x

x

નિજ શક્તિ પ્રભુ શુભમાં રમે, તે કરે પૂર્ણાનંદ,
શુભ શુભી લેહ. અલોદથી, પીલજો શમમકરંદ. ૨૦

પ્રભુ સિદ્ધ શુદ્ધ મહોદધી, ધ્યાને થઈ લયલીન,
નિજ દેવચંદ્ર પદ તે લહે, નિત્યાત્મ રસ સુખ પીન. ૨૧
—સીમંધર વિનતિ સ્ત. ૨-૬૧૨.

૬૮. આ વિનતિરૂપ સ્તવનમાં કવિ પોતાના મનોરથ
ખતાવે છે તેમાં પોતાના આત્મામાં અપૂર્વ શ્રદ્ધા ઉલ્લસે છે.
કવિ પોતાનો હીનભાવ સર્વાનુભૂતિ બિન સ્તવનમાં (૨-૮૧૮)
‘જગતારક પ્રભુ વીનવું, વિનતલી અવધારરે, તુજ દરશન
વિણ હું લભ્યો, કાલ અનંત અપારરે’ એસ કહી ખતાવે છે ને
છેવટે પોતાના પ્રબલ આત્મશ્રદ્ધા ખતાવી આત્મસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી
પૂર્ણાનન્દના વિલાસનો મનોરથ અંતે ખતાવવાનું ચૂકતા નથી.

અધ્યાત્મરસિકતા.

૬૯. તેમનું ચિત્ત અધ્યાત્મ વિષયમાં પોતાની યૌવનાવસ્થા-
થીજ હતું એ પ્રતીત થાય છે. સં. ૧૭૬૭ માં પોતાની ૨૧ વર્ષ-
ની વયે ત્રણ ભાષામાં રચેલ દ્રવ્યપ્રકાશમાંજ પોતે લખે છે કે:-

‘અધ્યાત્મ શૈલી સરસ, જે માનત સો જૈન,
તે વાચેંગે અંથ યહ, જ્ઞાનામૃત રસ લીન.
શુન લચ્છન પહિચાનિકે, હેય વસ્તુ કરિ હેય,
ચિદાનંદ ચિન્મય અગમ, શુદ્ધ બ્રહ્મ આદેય.
પરમાત્મ (? પરમાર્થ) નય શુદ્ધ ધરિ, શિવ મારગ એહીજ,
યહે મોહમે નવ ભમે, યહૈ અંથકો બીજ. (૨-૫૪૪)

—પારમાર્થિક—નિશ્ચય નય ઉપાદેય કરી શુદ્ધ બ્રહ્મ-પરમા-
ત્માનાં ગુણ લક્ષણ જાણી જ્ઞાનામૃતરસલીન થઈ અધ્યાત્મશૈલિ
માન્ય રાખે તેજ ખરો જૈન. તેથીજ મોહબ્રમણ ન કરતાં શિવ-
માર્ગની પ્રાપ્તિ થશે.

૭૦. આ રચ્યા પહેલાં એક વર્ષ—૨૦ વર્ષની વયે એટલે
૧૭૬૬ માં પોતે શુભચંદ્રાચાર્યના જ્ઞાનાર્ણવનો ભાષાનુવાદ

ધ્યાનરીપિકા ચતુષ્પદી એ નામથી કરી નાંખ્યો હતો. અધ્યાત્મ પરની રસિકતા તો તેમણે રચેલ અધ્યાત્મગીતા પરથીજ જણાય છે:—તેમાં પોતે ધર્મ-લાવઅધ્યાત્મ શેને માને છે તે પર કહે છે કે:—

૨૩ અધ્યાત્મશુદ્ધિરક્ષણા તેહ ધર્મ, સ્વશુદ્ધિવિધ્વંસણા તે અધર્મ,
લાવ અધ્યાત્મ અનુગત પ્રવૃત્તિ, તેહથી હોય સંસારછિત્તિ. ૧૭

—આત્મશુદ્ધિ-જ્ઞાનાદિને શુદ્ધ ઉપયોગમાં રાખવા તેજ ધર્મ-આત્મિક ધર્મ છે, નિજ આત્માના તે જ્ઞાનાદિ શુદ્ધિનો અશુદ્ધ ઉપયોગ-પરભાવના અનુસરવાથી નાશ થાય-તે આવરિત થાય તે અધર્મ છે. નામ સ્થાપના અને દ્રવ્યથી અધ્યાત્મ છે, પણ ખરૂં-નિશ્ચય નયથી-પારમાર્થિક નયેલાવ અધ્યાત્મ એ છે કે જ્ઞાનાદિક શુદ્ધ ઉપયોગ અનુસાર પ્રવૃત્તિ; અને તેથીજ સંસારનો છેદ-નાશ થાય અને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય.

૭૧ જૈનધર્મમાં અધ્યાત્મભાગ ભર્યો છે એમ જણાવી પોકારી કહે છે કે:—

૨૪ ‘ અહો ભવ્ય તુમ્હેં ઝોળખો જૈન ધર્મ,
જિણે પામીયેં શુદ્ધ અધ્યાત્મમર્મ,
અસ્પર્શજે ટળે દુષ્ટ કર્મ
પામીયેં સોય આનંદ શર્મ—૪૫

—અહો ભવ્ય છવો-અહો દેવાનુગ્રિય ! તમે જૈનધર્મ—
જિને લાખેલો ધર્મ—નિશ્ચય આત્મિક ધર્મ—જ્ઞાનાદિક શુદ્ધ

૨૩ સરખાવો ભગવદ્ગીતા વાક્ય ‘સ્વધર્મે નિષ્ઠર્ન ક્રેયા પર-
ધર્મો મયાવદઃ.’

૨૪ મરોવિન્યજી કહે છે કે:—

૨૪ અધ્યાત્મ વિષુ ને ક્રિયા, તે તનુમલ તોલે,
મમકારાદિક યોગથી, એમ ચાલી બોલે

૧૨૫ ગાયત્રી સીમધર સ્ત.

સ્વત્ત્વે રમ્યાં તે નિર્ઘય, તત્ત્વ અભ્યાસ તિહાં સાધુ પંથ,
તેણે ગીતાર્થ ચરણે રહીએ, શુદ્ધ સિદ્ધાંત રસ, તે લહિએ.

—સાત નય (સાપેક્ષ તત્ત્વજ્ઞાન); ચાર નિશ્લેષ, પ્રમાણ
(પ્રત્યક્ષપરોક્ષ) આદિ અનુસાર જે જીવ અજીવ-નવતત્ત્વાદિનું
સ્વરૂપ જાણે; સ્વ-આત્મજીવ અને પર-એટલે પુદ્ગલના ધર્મની
વહેચણું કરતાં હંમેશ સ્વરૂપલાગ થાય. નિશ્ચય નયથી આત્મ-
સ્વરૂપમાં દષ્ટિ રાખી જોળખીને વ્યવહારશુદ્ધ વિચરે-શુદ્ધ ક્રિયા
—આચરણાએ પ્રવર્તે એવા મુનિરાજ નિશ્ચય-વ્યવહારનો ઉપદેશ
દે-નિશ્ચયધર્મ નિર્જરા હેતુ છે, જાણ વ્યવહારધર્મ પુણ્ય-
બંધનો હેતુ છે—એવા ઉપદેશ દઈને ભવસમુદ્રથી તારવાને
જહાજ-વહાણ સમાન જાણવા નિર્ભયપણે—ભયરાહિત જેમ
વહાણનું આલંબન કરી સમુદ્રને તરીએ તેમ આત્મજ્ઞાની મુનિ-
રાજને આલંબી ભવ્ય પ્રાણી સંસારનો પાર પામે.

—વસ્તુધર્મ-આત્મધર્મમાં રમણ જેણે કર્યું હોય તે નિર્ઘય—
શ્રીય વગરના શુદ્ધ સાધુ, તત્ત્વ-આત્મતત્ત્વનો અભ્યાસ જ્યાં હોય,
જ્યાં સદાકાળ તેનોજ ઉપયોગ વર્ત્યાં કરે તે સાધુપંથ-સાધુનો
માર્ગ કહીએ. માટે આત્મસ્વરૂપના જાણ એવા ગીતાર્થ મુનિના
ચરણકમલ સેવીએ કે જેથી શુદ્ધ-નિર્મળ યથાર્થ નિઃસંદેહ
એવા સિદ્ધાંત-આગમ-જિનવાણીનો જ્ઞાનરસ ચાખીએ.

૭૩. યોગવિજ્ઞાનીઓએ યોગના ચારિત્રની લિન્નતાનાં
કારણ રૂપે પાંચ વિભાગ કર્યા છે. ૧ અધ્યાત્મ ૨ ભાવના ૩
ધ્યાન ૪ સમતા અને ૫ વૃત્તિસંહય. તેમાં અધ્યાત્મની
વ્યાખ્યા એવી કરવામાં આવી છે કે વૃત્તિબુદ્ધ પ્રાણી એટલે
સમ્યગ્બોધપૂર્વક અણુવત્ જયવા મહાવત્ રૂપ યોગને ધારણ
કરનાર પ્રાણી યોચિત્યપૂર્વક—ઉચિત પ્રવૃત્તિ ભગરી-
યોગના અગમ વધેલા રૂપને અનુરૂપ નેમ્યાદિ જ્ઞાન સંબુદ્ધ
એટલે નેત્રો, પ્રમેદ, મુદિત્તા અને કહેણા એ ચાર ભાવનાથી
સંબુદ્ધ રહ, સિદ્ધવચનનુસાર-મહાવંશોએ જગત્તેલ અગમનુ-

સાર તરવર્તિતન કરવું તે અધ્યાત્મ. દેવચંદ્રણની દરેક કૃતિમાં
 યોગ્યતાં વત્તવર્તિતન વળકુળે છે. જ્યાં જુઓ ત્યાં એજ દેખાય
 છે ને તેથી તેમની કવિતા સામાન્ય લોકને કિલ્લટ--ન સમ-
 વાય તેવી લાગે તે સ્વાભાવિક છે; તેમાં આવતા શબ્દો
 અર્થસંપૂર્ણ ના પાંડિત્યમય હોય અને તે શબ્દોના સમ-
 ન્યમ રૂપમાં વાક્યો તે શબ્દોથી પણ વિશેષ પાંડિત્યમય અને
 સારવાર્થક અને, ને પછી તે એકદમ સહેલાઈથી કવિનાં વાક્યો
 સમજી ન શકાય અને તેને માટે બાહ્યબોધની જરૂર રહેજ.
 આ દરમિયાન દેવચંદ્રણને 'અધ્યાત્મસંશિક પંડિત દેવચંદ્રણ'
 એમ એ નિર્ણયના મથાણે ઝાળખાવ્યા છે. યશોવિજયણનો
 દ્રવ્યપુરુષોદયના પાત્ર તેના વિષયને આગે કહિન અને એકદમ
 સમજી ન શકાય તેવું સ્વાભાવિક નીતેજ થાય તેમ થયો છે.

૩૮. જ્યાં સુધેમાં વિષયને અનુરૂપજ લોની ઘટે; વિષયની
 સંબંધતા અને વિષયનાં સર્વોત્તમ તે વિષય શબ્દોદારા અને તે-
 રહી સરક રીતે સ્વભાવવાતું ધાર્યું કવિના--મસ્ત કવિના માથે
 કેહી કહીને ગણકારે સુકવું નથી, પણ તેનું હૃદયજ ઉછળીને
 તે વિષયને અનુરૂપ શબ્દોના આશીર્વાદ કરે છે અને તેને પછી
 સ્વભાવિ કામગીરી સુધી સ્વરૂપ મળે છે. દેવચંદ્રણનાં આવીથી
 અને વીર--એ સ્વભાવે હોય તેમાં આવેલા શબ્દોજ એવા છે
 કે તે તેમના અનુરૂપની કિંમતે બતાવી આપે છે. તે દરેકમાં
 પાસ પાસનાં કીર્તિવિતન, અભ્યર્થના સ્વરૂપે સ્વરૂપે દેવચંદ્ર
 માથે કો અન્ય સ્વરૂપરૂપે સ્વરૂપરૂપે પણ તેવુંજ વળકુળે.

સરકાર--દે. રી. (અર્થ-અ.)

૩૯. હવે તે બતાવી છે (૨-૮૨૫ અને ૨-૮૨૬) તેમાં
 પણ આત્મ સંકીર્તન કરીને અભ્યર્થના સ્વરૂપે અભ્યર્થ કરી
 પોતાં કીર્તન કરી છે.

અભ્યર્થના સ્વરૂપે અનુરૂપ, અભ્યર્થના સ્વરૂપે

અભ્યર્થના સ્વરૂપે

તુલો નિજગુણ જેલ વસંતરે, નિજ મુખકે સંધ્યા.
 પરપરિણતિ ચિંતા તણ નિજમે, જ્ઞાન સંખાકે સંગ રે-નિજં
 વાસ બરાસ સુરચિ કેશર ધન, છાંટો પરમ પ્રગોઠ રે,
 આતમરમણુ શુભાલકી લાલી, સાધક શક્તિ વિનોદ રે-નિજં
 ધ્યાન મુધારસ પાન મંગનતા, લોભન સહજ સ્વલોભ રે,
 રિઝ એકત્વતા તાનમે વાગે, વાજિત્ર સનમુખ યોગ રે-નિજં
 શુભધ્યાન હોરીકી જવાલાં, જલે કમ કઠોર રે
 શેષ પ્રકૃતિ-દલ ખિરણ નિજસા ભસ્મ જેલ અતિપેર રે-નિજં
 દેવ મહાજસ ગુણ અવલંબન, નિર્મલ પરિણતિ અક્તિરે
 જ્ઞાને ધ્યાને અતિ બહુમાને, સાધે મુનિ નિજ શક્તિ રે-નિજં
 સકલ અભેગ અલેશ અસંગત, નહિ હોવે સિદ્ધ રે (?)
 દેવચંદ્ર આણુમે જેલે, ઉત્તમ મુહિ પ્રસિદ્ધ રે-નિજં

૭૬—બીજી હોરીમાં વસંત હોરીમાં વપરાતાં સર્વ સાધ-
 નોનો વિસ્તાર અધ્યાત્મદષ્ટિએ કરવામાં આવ્યો છે.

‘જિન સેવનથે’ પાછળે હો શુદ્ધાત્મ મકરંદ—

તત્ત્વપ્રતીતિ ‘વસંતઋતુ’ પ્રગટી, ગદી ચિચિર કુપ્રતીતિ,
 દુરમતિ રજની લધુ બધ હો, સદ્બોધ દિવસ વહીત-જિનં
 સાધ્યરૂચિ મુગ્ધા મિલી હો, નિજગુણ ચર્ચા ‘જેલ,’
 બાધક બાવકી નિંદના હો, બુધ મુખ ‘ગારિકો’ મેલ-જિનં
 પ્રભુશુભાન સુહૃદમુહો, વાજિત્ર અતિશય તાન,
 શુદ્ધતાવ બહુમાનતા, જેલત પ્રભુ શુભધ્યાન-જિનં
 ગુણ બહુમાન ‘શુભાલસો’ હો, લાલ ભયે ભવિ જીવ,
 રાગ પ્રશસ્તકી ‘ધમમે’ હો, વિભાવ વિહાર અતીવ-જિનં
 જિનંગુણ જલમે જેલતે હો, પ્રગટયો નિજગુણ જેલ,
 આતમ ધર ‘આતમ રમે’ હો, સમતા સુમતિકે મેલ-જિનં
 તત્ત્વ પ્રતીતિ ‘ધ્યાલે’ ભરે હો, જિનવાણી ‘રસપાન,’
 નિર્મલ ભક્તિ ‘લાલી’ જગી હો, રીઝે એકત્વતા ‘તાન’-જિનં

ભવ વૈરાગ્ય 'અગિરશું' હો, ચરણરમણ સુમકંત,
 સમિતિ ગુપ્તિ 'વનિતા' રમે હો, જેલે હો 'શુદ્ધવસંત'—જિન૦
 'ચાચર' ગુણ રસીયા લિયે હો, નિજ સાધક પરિણામ,
 કમપ્રકૃતિ અરતિ ગઈ હો, ઉલસીત આગ્રત ઉદામ—જિન૦
 સ્થિર ઉપયોગ સાધન મુજે હો, 'પિચકારીકી ધાર'.
 ઉપશમ 'રસ' ભરી 'છાંટતાં' હો, ગઈ તતાઈ અપાર—જિન૦
 ગુણ પર્યાય વિચારતાં હો, શક્તિ વ્યક્તિ અનુભૂતિ,
 દ્રવ્યાસ્તિક અવલંબતાં હો, ધ્યાન એકત્વ પ્રસૂતિ—જિન૦
 રાગ પ્રશસ્ત 'પ્રભાવના' હો, નિમિત્ત કરણ ઉપલેદ
 નિર્વિકલ્પ સુસમાધિમે , ભયે હે ત્રિગુણ અલેદ—જિન૦
 ઇમ શ્રીહત્ત પ્રભુ ગુણે હો, 'ફાગ' રમે મતિમંત.
 પરપરિણાંત 'રજ' ધોયકેહો, નિરમલ સિદ્ધિ 'વસંત'—જિન૦
 કારણથે કારજ સધે હો, એહ અનાદિકી ચાલ,
 દેવચંદ્ર પદ પાછયે હો, કરત નિજ ભાવ સંભાલ—જિન૦

૭૭ “ આગમોમાં વર્ણવેલી સાધુચર્યા જોતાં પાંચ યમ-વ્રત, તપ, સ્વાધ્યાય આદિ નિયમ, ઇન્દ્રિયજય રૂપ પ્રત્યાહાર ઇત્યાદિ જે ખાસ યોગનાં અંગો છે તેઓનેજ સાધુજીવનના મુખ્ય પ્રાણ માનવામાં આવે છે. જૈનશાસ્ત્રમાં યોગ ઉપર ત્યાં સુધી ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે કે, પ્રથમ તો જૈનશાસ્ત્ર મુમુક્ષુઓને આત્મચિન્તન સિવાય અન્ય કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ કરવાની સંમતિજ નથી આપતું, અને ન છૂટકે પ્રવૃત્તિ કરવાની આવશ્યકતા હોય તો તે નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિ કરવાનું કહે છે. એજ નિવૃત્તિમય પ્રવૃત્તિનું ણીજી નામ જૈનશાસ્ત્રમાં 'અષ્ટપ્રવચન માતા' એવું છે. સાધુજીવનની દૈનિક તેમજ રાત્રિક ચર્યામાં તૃતીય ગ્રહર સિવાય બાકીના ત્રણે ગ્રહરોમાં મુખ્યપણે સ્વાધ્યાય અને ધ્યાન કરવાનુંજ વિધાન છે ” (પાંડિત સુખલાલજી. 'યોગદર્શન')

૭૮ દેવચંદ્રજીએ અષ્ટ પ્રવચન માતા (પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ) પર ખાસ સ્વાધ્યાય સુંદર અને ઉચ્ચ વિચાર-

મથ રચી છે. તેની અંતે પોતે વડે કે:-

પરિણતિ દોષ ભણી જે નિંદતા, કહેતા પરિણતિ ધર્મ,
યોગશ્રયના લાવ પ્રકાશતા, તેહ વિદારે હો કર્મ—સુગુણર.
અપ્રક્રિયા પણ ઉપકારીપણે, જાની સાથે હો સિદ્ધ,
દેવચંદ્ર મુવિહિત મુનિ-વૃંદને, પ્રણમ્યા સયલ સમૃદ્ધિ-સુગુણર.
તે તરિયારે ભાઈ તે તરિયા, જે જિન શાસન અનુસરિયાલ,
જેહ કરે મુવિહિત મુનિ કિરિયા, જાનામૃત રસ ફરિયાલ—તેં
વિષય કષાય સહુ પરિહરિયાં, ઉત્તમ સમતા વરિયાલ,
શીલ સંનાહ યદી પાખરિયા, લવસમુદ્ર જલ તરિયાલ—તેં
સમિતિ શુપતિશું જે પરવરિયા, આત્માનંદે ભરિયાલ,
આસવદાર સઠલ આવરિયા, વર સંવર સંવરિયાલ—તેં

૭૬ દેવચંદ્રજીએ યોગશ્રયો વાંચ્યા વિચાર્યા હતા. આગમોમાં
યોગ માટે ધ્યાન શબ્દ ગ્રાયઃ વપરાયેલો છે, પછી ખાસ યોગનો વિષય
દાખલ કરનાર શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિ છે. ‘તેમણે પાતંજલ યોગ
સૂત્રમાં વલુવેલી યોગ પ્રક્રિયા તથા તેની ખાસ પરિભાષાઓ સાથે
જેન સંકેતનું મિલન પણ કરેલ છે અને યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય (કે
જેનું ભાષાંતર આઠ દષ્ટિની સજાય તરીકે યથોવિનયજીએ કરેલ છે)
માં વલુવેલી આઠ યોગદષ્ટિઓ તો ઉપલબ્ધ સમસ્ત યોગસાહિત્યમાં
નથીન દિશા છે । પછી હેમચંદ્રચાર્યનું યોગશાસ્ત્ર આવે છે; ને
તેમાં પાતંજલના યોગાંગો સહિત તેમજ શુભચંદ્રાચાર્યના જ્ઞાના-
ભૂવના પદસ્થાદિ ધ્યાનનું વર્ણન છે. પછી નજર કરે તેવા યોગ-
શ્રયો રચનાર શ્રી યથોવિનયજી છે. વાંચો અધ્યાત્મસાર, અધ્યા-
ત્મોપનિષદ, અને ૩૨ બ્રહ્મશીલો તેમજ જ્ઞાનસાર, શાસ્ત્રપાર્તીસમુ-
ચ્ચય-યોગવિનિષ્ઠા અને ચોડચક્ર-પર ટીકા, ને મહર્ષિ પાતંજલ
યોગસૂત્રોપર લઘુ વૃત્તિ. આ ‘સર્વ જ્ઞાન પ્રક્રિયા અનુસાર છે.
ઉપાધ્યાયજીનું શાસ્ત્રજ્ઞાન તદ્દકોશલ અને યોગાનુભવ ધણું
ગંભીર હતાં તેમણે પોતાની વિવેચનામાં જે મધ્યસ્થતા,
શુભસંકલ્પતા, સ્વસ્થ સમન્વયશક્તિ અને સ્પષ્ટભાષિતા બતાવેલી છે

ખાળે ?—અર્થાત્ ચોતાની મેળે ઉપશમી ભય છે. તેમ વિષયવાંછા ટળવાથી મન ચોતાની મેળેજ ક્ષમાય અને મન ક્ષમાયાથી મનની ચંચળતા મટે, તે વારે મન એકાગ્ર થઈને આત્માને વિશે પ્રવર્તે.....એ સૂત્રે પણ ચારિત્રને આત્મપરિણામજ કહીએ છીએ, પણ બાહ્ય ક્રિયારૂપ નથી કહ્યું.....ત્યારે શુદ્ધાત્મોપયોગ અવસ્થાનરૂપ નિર્મળ ધ્યાનદશાની પરમ શીતળ શાંત સુગંધિની અનુભવ લેહેરી-ઓનું આત્મા આસ્વાદન કરે, તે મુખ આપણે પૌદ્ગલિક મુખના ભીખારીઓ શું બલીએ ?

૮૨. દેવચંદ્રણને ધ્યાન ઉપર અતિ પ્રેમ હતો. તેપરના શ્રેયો વાંચ્યા વિચાર્યા હતા. શુભચંદ્રાચાર્યના સ્નાનાર્ણવ વગેરે પરથી ‘ધ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદી’ ચોતે ૪૭૪માં જનાવી છે તેનો હેતુ આ રીતે જણાવ્યો છે કે:—

‘વૃથા ભાંલી જમ તણ, ભગો મોક્ષ નિમિત્ત
અહે રાજ્ય સમભાવનો, સંભાલી નીજ તત્ત.
વલી દોણ ઉપાય કરિ, જન્મ ભત દુઃખ ભય,
તૃપ્તિ વિષય તણી પ્રબલ, પ્રથમે કેણુ ઉપાય.
પૂજ્ય તેહ ગમાવિવા, કારણ કહીયો કંથ,
કરિ ઉદય અપનો કહૂં, બંધ મોક્ષનો પંથ.
ભંચી પ્વનિ કરિ ભવિકને, શુદ્ધ છે એ ઉપદેશ
જિણુ આવેનિજ શુદ્ધતા, રહે ન દુર્ગતિ લેશ. (૧-૪૫૫)

૮૩. આ આજો કંથ વાંચી મનન કરવા ચોખ્ય છે. ધ્યાન સંબંધી આગમસારમાં પણ દુઃકામાં તેના પ્રકાર વિગેરે ભવા-વ્યા છે. (૧ લો ભાગ પૃ. ૪૮ થી ૫૪). ભાવના સંબંધી પણ ત્યાંજ કહેવામાં આવ્યું છે. તેમજ ‘મુનિ પંચભાવના’ ઉત્તમ પ્રકારે વર્ણવી છે (બીજો ભાગ પૃ. ૬૫૧ થી ૬૬૨). આ સર્વ ઉપ-શમી દેવચંદ્રણ પ્રબલ આધ્યાત્મચિંતક હતા એ નિર્વિવાદ છે, તેમના સંબંધમાં તેમજ તેમના કંથો સંબંધી ઘણું ઘણું લખી-

કહી શકાય તેમ છે અને થોડું થોડું લખતાં કહેતાં પણ ઘણો વિસ્તાર થઈ ગયો છે તો બીજું કોઈ બીજા સમયે અને સ્થળે કહેવા લખવાનું રાખી વિસ્તારભયથી આટલું જણાવીને અત્યારે સંતોષ પકડયો છે.

૮૪. દેવચંદ્રજી ઘણું પ્રસંગે શુષ્ક કવિ લાગે છે. આનંદ-ધનજી શાંત સાથે રસિક કવિ છે. દેવચંદ્રજીનું બહુચુતપણું છે અને જ્ઞાની કવિ તરીકે શાસ્ત્રના કઠિન સિદ્ધાંતો સરળ ભાષામાં લાવવા દેવચંદ્રજીએ પ્રયત્ન કર્યો છે પણ તેમાં સંપૂર્ણ સફળતા મળી નથી એમ મારો નમ્ર મત છે. અગો એમ માનતો હતો કે ‘જ્ઞાનીની કવિતા ન ગણીશ’ તેવું દેવચંદ્રજી સંબંધે કહી શકાય. દેવચંદ્રજીએ લક્ષિત ક્યાંક ક્યાંક ગાઈ છે પણ સમુચ્ચયે તેનામાં વિચાર અને બુદ્ધિવાદનું પ્રાધાન્ય છે. આ નિબંધનું મથાણું બાંધવામાં દેવચંદ્રજીને પંડિત કહેલા છે તે ખાસ હેતુપૂર્વક જ છે કારણ કે તેના શબ્દો પંડિતાઈનો વિશેષ પ્રમાણમાં જળકાટ મારે છે. તે શબ્દોમાં, જોઈએ તેવું સુંદર-રસિક કવિને શોભાવે તેવું પદલાલિત્ય સર્વત્ર નથી—આનંદધનજી ને યશોવિજયાદમાં જોવામાં આવે છે તેવું નથી. જેનેતર કવિઓ પૈકી અગો, પ્રીતમ, ધીરો, લોજો આદિ સાથે દેવચંદ્રજીને સરખાવી શકાય પણ તે કરવાનો પ્રયાસ વિસ્તારભયથી અત્ર સેવ્યો નથી. “અખાની વાણીમાં સરળતા અતિશય છે—કઠિન સિદ્ધાન્તોનું સૂક્ષ્મ પ્રતિપાદન છે; પણ પ્રીતમની વાણી પાસે અખાની વાણી શુષ્ક લાગે છે. પ્રીતમની પંક્તિઓમાં મળતી મધુરતા—નથી અખામાં, નથી ધીરામાં, નથી લોજામાં અને નથી નિષ્કુજાનંદમાં. પદલાલિત્ય જેટલું પ્રીતમમાં તથા ધીરામાં છે તેટલું અખામાં નથી. પ્રીતમ શાંત તથા શૃંગાર રસમાં સરખી શક્તિ પ્રકટ કરવા જાય છે, પણ શૃંગારની છાયા તેના શાંત રસમાં પણ પ્રવેશે છે. પ્રીતમમાં જ્ઞાન અને લક્ષિતનું સમાન બળ છે, અખામાં વિચારપ્રાધાન્ય છે. લોજામાં મર્મ વાણી જળરી છે અને ઘણું પ્રસંગે કઠોર છે.

એ એક સારો નિષ્કપટી પરમેશ્વરનો ભક્ત છે. અખો એક
પારશીવ અને ચતુર કવિ છે. નરસિંહ અને પ્રીતમ પરમેશ્વ-
ર અનુગ્રહને ઇચ્છે છે. અખો સ્વાશ્રયી છે, અખામાં જ્ઞાનની
ક પ્રમારી છે.” (રા. ન. હે. મહેતા.)

—જુઓ. અખાની વાણીની પ્રસ્તાવના) આમાં જણાવેલા
ઇન્દ્રિયો દેવચંદ્રાનો તે જેનેતર કાવ્યો સાથે તેમજ નૈત
વેઓ સાથે સરખામણી કરી શકાય. નરસિંહ અખો દેવચંદ્ર-
ના પુરો ગામી છે ને પ્રીતમ આદિ તેના પત્ની થયેલા છે.

૮૫ તેમના હૃદયનો આશય નયચક્રમારને અંતે જે રીતે
જણાયો છે તેજ આશય દરેક ભવિક પોતાના હૃદયમાં આલેખી
એ તે તે પ્રમાણે વર્તન શાખે તો કહ્યાણુ માર્ગ સમભય
મળે:—

‘સુદમજોષ વિણ ભાવકને, ન હોયે તત્ત્વ પ્રતીતિ,
તત્ત્વાલંબન જ્ઞાન વિણ, ન દલે ભવબ્રમ ભીતિ. ૧

તત્ત્વ તે આત્મ સ્વરૂપ છે, શુદ્ધધર્મ પણ તેહ,
પરભાવાનુભવ મેતના, કર્મગેહ છે એહ. ૨

તણપરપરિણતિરમણતા, ભજ નિજ ભાવ વિશુદ્ધ,
આત્મભાવથી એકતા, પરમાનંદ પ્રસિદ્ધ. ૩

સ્વાદવાદ શુણ પરિણમન, રમતા સમતા સંગ,
સાધે શુદ્ધાનંદતા, નિર્વિકલ્પ રસ રંગ. ૪

મોક્ષ સાધનતણ મૂલ - તે. સમ્યગ્ચિન-જ્ઞાન,
વસ્તુધર્મ અવજોષ વિણ, તુચ્છાંબન સમાન. ૫

આત્મજોષ વિણ જે ક્રિયા, તે તો બાહ્યચાલ,
તત્ત્વાર્થની રૂતિમે, હેઝ વચન સંજ્ઞાલ. ૬

LXIV

રત્નત્રયી વિણ સાધના, નિષ્કલ કહી સદીવ,
 લોકવિજય-અધ્યયનમે, ધરો ઉત્તમ જીવ. ૭
 ઇન્દ્રિય વિષય આસંસના, કરતા જે મુનલિંગ,
 ખૂતા તે ભવપંકમે, ભાજે આચારંગ. ૮
 ઇમ જાણી નાણી ગુણી, ન કરે પુદ્ગલ આસ,
 શુદ્ધાત્મ ગુણમે રમે, તે પામે સિદ્ધિ વિલાસ. ૯
 સત્યાર્થ નયજ્ઞાન વિણ, ન હોયે સમ્યજ્ઞાન,
 સત્યજ્ઞાન વિણ દેશના, ન કહે શ્રી જિન ભાણ. ૧૦
 વક્તા શ્રી યોગથી, શ્રુત-અનુભવ-રસ પીન,
 ધ્યાન ધ્યેયની એકતા, કરતા શિવસુખ લીન. ૧૧

૧-૧૮૭

આ પછી તેઓશ્રી કહે છે કે:—

ઇમ જાણી શાસનરૂચિ, કરજો શ્રુત-અભ્યાસ,
 પામી ચારિત્રસંપદા, લહેશે લીલવિલાસ.....

૧-૧૮૮

૮૬-છેવટે આગમસારમાં (૧-૫૬) જે ગાથા શ્રીમ
 દેવચંદ્રજીએ આપેલી છે તે ગાથા દરેક સુજ્ઞ વાંચકને ભણા
 માફ વક્તવ્ય વિશેષ ન વિસ્તારતાં હાલ હું શાન્ત થાઉં છું:—

જં સકં તં કિરઈ, અહવા ન સક્કેઈ તહય સદ્દહઈ ।
 સદ્દહમાણો જીવો, પાવઈ અયરામરં ઠાળં ॥

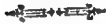
—જે ળની શકે તે કરજે, અથવા જો ન ળની શકે તે
 તથાપ્રકારે સદ્વહજે—શ્રદ્ધા રાખજે. સદ્વહજી—શ્રદ્ધા રાખના
 જીવ અનરામર સ્થાન પામે છે.

વીરાત ૨૪૫૧ આશ્વિન શુક્લ અષ્ટમી.
 તવાવાલા બીલિંગ ત્રીજે માને

સંતયરજીપાસક:
 માહુનલાલ દલીયદ દશમ

ॐ अर्हन्मः

महोपाध्याय श्रीमद् देवचन्द्रमहाराज, अने
तत्कृतपुस्तको.

- ज्ञानदर्शनधारित्र-व्यक्तरूपाय योगिने
श्रीमते देवचन्द्राय, संवताय नमोनमः ॥ ३ ॥
- द्रव्यानुयोगगीतार्थो, प्रवाचारप्रमालकः
देवचन्द्रसमः साधु, सर्वाचीनो न दृश्यते. ॥ ४ ॥
- षाचकस्य महाराजो, सर्वज्ञोपकारकः
संप्रति यस्य सद्ग्रन्थे, स्तत्त्वबोधः प्रजायते ॥ ५ ॥
- आत्मोद्धारार्थं यस्य, स्तवनेषु प्रदृश्यते
शिवविधतापतप्तानां, -पूर्णज्ञानिप्रदायकम् ॥ ६ ॥
- आनन्दघनगीतार्थ-पदस्मरणपूजकः
गच्छेत्स्वर्गवन्द्यस्य, समः कोऽपिनयोगिराद् ॥ ७ ॥
- आत्मशमामृतस्वादी, शाखोपानविहारवान्
पल्लवशास्त्रसापोषो, स्नानं कृत्वन्ति सज्जनाः ॥ ८ ॥
- सिद्धान्तसाररश्मि यो, गुणानुगतिशेखरः
माध्यस्थ्यस्य मन्त्रिणे, तस्मै नित्यं नमोनमः ॥ ९ ॥
- गुर्भरोर्षाव मोराष्ट्रे, नेत्रपात्रे च मान्ये,
स्यारदेशे च पञ्जाये, मरुदेशे स्वयादृतः ॥ १० ॥
- विहाराग्रहानिह, मोक्षानां कोषोदभव
ज्ञानिने देवचन्द्राय, पूर्णदेवता नमोनमः ॥ ११ ॥

संभूत अन्तरात्मा य, आत्मानुभववेदकः

अप्रमत्तदशायोगी, जिनेन्द्राणांप्रसेवकः ॥ १२ ॥

श्रुतागमप्रलीनाय, भक्तायब्रह्मरागिणे

चिदानन्दस्वरूपाय, सर्वसंघस्यरागिणे ॥ १३ ॥

ध्यानसमाधिरक्ताय, विश्ववन्द्यायसाधवे

श्रीमते देवचन्द्राय, पूर्णप्रीत्या नमोनमः ॥ १४ ॥

जैनसंघस्यसेवायै, सर्वस्वार्पणकारिणे

श्रीमते देवचन्द्राय, शुद्धात्मने नमोनमः ॥ १५ ॥

भारत जैनसंघे यः, प्रादुर्भूतो महागुनिः

मोहतमोविनाशेन, देवचन्द्रोद्दिभास्करः ॥ १६ ॥

शीतलः सर्वलोकाना-मान्तरशान्तिकारकः

क्षमापृथ्वीसमा यस्य, गांभोर्यै सागरोपम् ॥ १७ ॥

धैर्यै मेरुसमं यस्य, गंगावन्निर्मलं मनः

तस्मै श्रीदेवचन्द्राय, पूर्णप्रीत्या नमोनमः ॥ १८ ॥

कायोधर्ममयोयस्य, वचश्चविश्वपावकम्

मनआत्मनिसंलग्न मात्मालीनः प्रभौसदा ॥ १९ ॥

तस्मै श्रीदेवचन्द्राय, त्यागिणे धर्मरागिणे

नमः श्रीविश्वपूजाय, विश्वकल्याणकारिणे ॥ २० ॥

भावमेघस्वरूपाय विश्वोपग्रहकारिणे

नमः श्रीदेवचन्द्राय सिद्धांतपारगाभिने ॥ २१ ॥

सर्वगच्छेपु माध्यस्थ्यं, यस्य सत्यं प्रतिष्ठितम्

तस्मै श्रीदेवचन्द्राय, पूर्णप्रीत्या नमोनमः ॥ २२ ॥

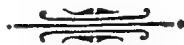
स्वपरगच्छमाध्यस्थ्यं, यस्य ज्ञानेन शोभते

सर्वं गच्छसम ! श्रीमद्! देवचन्द्र नमोऽस्तुते ॥ २३ ॥

तपागच्छीयसाधुभिः सार्धं मैत्री प्रवर्तकः
 आदर्शो देवचन्द्रोऽभूत् सर्वसाधुशिरोमणिः ॥ २४ ॥
 देवचन्द्रकृतग्रन्थान्, स्तुयेऽहं भक्तिभावतः
 अमृतसागरा यत्र, विद्यन्ते सुखकारकाः ॥ २५ ॥
 गुणानुरागयोगेन, देवचन्द्रमहामुनेः
 स्तुतिः कृता तपागच्छे, बुद्धिसागरमूरिणा ॥ २६ ॥
 गुणिनां गुणरागेण, व्यक्ताभवन्ति सद्गुणाः
 दोषास्तथाऽपि गुणाग्राया भाषते बुद्धिसागरः ॥ २७ ॥
 ले. बुद्धिसागरसूरि.

યોગનિષ્ઠાધ્યાત્મજ્ઞાનદિવાકર-જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર
સૂરીશ્વર ચરણસરોજેશ્વરનામઃ

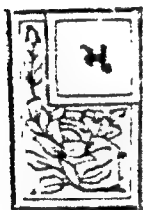
શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રાનું જીવનચરિત્ર.

વિશ્વોપકારક વિમલદિલના, સંત પુરુષો વિરલ છે;
અધ્યાત્મ જ્ઞાની મસ્ત ત્યાગી, હૃદય જેવાં સરલ છે.
યોગી સમર્થ મહાકવિ, યશ વિશ્વમાં જસ વિમલ છે.
અધ્યાત્મ જ્ઞાન દિવાકર, તપતેજ તેનાં તરલ છે.
શ્રી સકલસંત સુષ્ટંઢમાં, યશ ચંદ્ર સમ જસ અમલ છે.
મણિમય મહાજ્ઞાની સુપાઠક, દેવ ચરણે નમન છે.

પાટરાકર.

આસુખ.

હાન પુરુષોના જન્મ હમેશાં વિશ્વના કલ્યાણ અને
સદ્ધર્મના પ્રચારાર્થેજ હોય છે, ગગનગામી ગરુડની
જેમ સંતમહાત્માઓ વિશ્વમાં લોકોપકારાર્થેજ
વિચરે છે, જીવન ધારે છે, અને નિજાત્માના
આરાધને સાધ્ય સાધી આ પરિદેશમાન વિશ્વમાંથી વિદાય લે છે.
જ્ઞાન ક્રિયા ધર્મ અને સિદ્ધાંતોના ઉદ્ધાર કરનાર મહાત્માઓ
આ જ્ઞાનના સુખને સમાન ગણાય છે. તેઓ માનવોને આધ્યા-
ત્મિક આચર્યોપદેશ, આચર્યોપદેશ સિદ્ધિનિયમે સજ્જનક, આત્મારાધન
કાવચ, કાવચ, વાવચ સુધિત માર્ગ પ્રદર્શક બની શકે છે.
સતિ, હૃદય, જ્ઞાનમય, હેયિની અને પવિત્ર પ્રભાવ દિવ્ય વાણી-
વરે વિશ્વ અને વિશ્વવર્તમાનના ઉદ્ધારાર્થેજ કમરકસી વિશ્વમાં
હતા હોય છે. વિશ્વપ્રેમ, કટુ, દયા, સરલતા, સમાનતા અને
પરમ સંનિર્ધ. ભવેકા નેવકનકકુનકક. વિશ્વ કલ્યાણની

પરમ જ્ઞવતંત જ્યોતિની ધારાઓ વરસાવતા વિશ્વમાં વિચરતા મહા અધ્યાત્મજ્ઞાની-પ્રખર ત્યાગી તપસ્વી, સંત કવિઓ, જ્ઞાનીઓ, વિવેચકો, ઉપદેશજ્ઞોના મરણોમાં તો મસ્તક નમે છે. અન્ય શું ?

આંવાજ ઉત્તમ કોટિના સંત મહાત્માઓ પેટી જેન ધર્મના ખરતર ગરંધીય, અધ્યાત્મજ્ઞાન ગગન દિનમણિ પડિત પ્રવર કવિરત્ન અનેક મહાનુ તરવ જ્ઞાનગ્રંથોના રચયિતા શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી મહારાજ અઠારમા સૈકામાં પૃથ્વીતલને પાવન કરતા હતા. ભારત વર્ષના ધણક ભાગોમાં સદ્ધર્મના પ્રચારાર્થે પરિભ્રમણ કરી તેને જાણ બનાવી જનાર, અત્રેથી સ્કૂલ દેહે આલ્યા જવા છતાં અમોઘ ગ્રંથરાશવટે અક્ષરદેહે જીવંતજીવા શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી મહારાજનું સાધનત જીવન ચરિત્ર શોધવા અનેક પ્રયાસો એવવા છતાં તે અનુપલબ્ધજ રહેલ, અને તેથી વર્તમાનકાળે મળીઆવતા શ્રીમદ્ના અધ્યાત્મજ્ઞાનના ઉચ્ચ કોટિના ગ્રંથોમાં શ્રીમદે કાઢેલા વાણીના ઉદ્ગારો તેમાં વહીજતા જ્ઞાનસાગરના વેગવાળા ઠલ્લોલોવાળા વહેણીઆઓના રસાસ્વાદ પરથી તેમનું જીવનચરિત્ર દોરવાના પ્રયાસો કર્યા હતા અને તે ઉપરથી વિ. સં. ૧૬૮૦ ના ચૈત્ર માસમાં ભાવનગર ખાતે ભરાયેલી શુજર સાહિત્ય પરિષદના ત્રણમ અધિવેશનમાં વાંચવા નિર્ણયરૂપે શ્રીમદ્નું જીવન ચરિત્ર તૈયાર કરેલું. છતાં તેમાંયે આ પ્રખર તરવજ્ઞાની, અક્ષય મક્ત કવિરત્ન સાહિત્ય ધર્મ અને જ્ઞાનના અનન્ય ઉપાસકના જન્મ કે સ્વર્ગ ગમનનાં ચોક્કસ સમયનાં નિર્ધાર નહોતાં થઈ શક્યાં.

હરમીઆન સૂરતખાતે જેન સાહિત્ય પરિષદભારત, અને તે પરિષદે કહેલા જૈનસાહિત્ય પ્રકાશનના ત્રીજા ઠરાવમાં અમર્યનમાં શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રચારક મંડળે જૈનગ્રંથ ગાઈડ તૈયાર કરાવવા માટે ભિન્ન ભિન્ન ભંડારોની યાદીઓ કરવા માણસ રોકેલ તે દ્વારા શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીના શિષ્યના શિષ્યે શ્રી કવિયલ્લ સંજાથી લખેલ શ્રી દેવવિજ્ઞાન રાસમળી આવતાં શ્રીમદ્ના જીવનચરિત્ર પર

ધણે પ્રકાશ પડી શક્યો. જે પરથી વળી વધુ પ્રતીત થઈ શકીકે શ્રીમદ્ જૈનધર્મનાં મહાન ઉપદેશ, અનન્ય આત્મજ્ઞાની, જૈનધર્મ સંરક્ષક ગીતાર્થજ્ઞાની, મહાન અધ્યાત્મી, સમાન દષ્ટિ પંડિત ઠાવરત્ન અનેક મહાગ્રંથોના રચયિતા સંત મુનિરાજ હતા. તેમજ તેમનાં જન્મ સ્વર્ગગમનાદિકની હકીકતો પણ મળી આવી. આ ઉપરથીજ આ જીવન ચરિત્ર પુનઃ આલેખાય છે.

આભાર.

આ જીવન ચરિત્ર આલેખનમાં મુખ્ય ઉપકારનો મહારા પરમોપકારી, શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીના ગુણાનુરાગી, અધ્યાત્મજ્ઞાની પંડિત ઠવિરત્ન આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરીશ્વરજી તથા મહારા અધ્યાત્મજ્ઞાનરાસક પૂજ્ય પિતાશ્રી વકીલ મોહનસાક હિંમચંદ એ બેનો છે. આ સંગ્રહી વિસ્તૃત વિવેચન મેં પૂર્વે લખેલ “ શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી તેમનું જીવન તથા ગુર્જર સાહિત્ય ” એ નિબંધમાં આપેલ હોવાથી અત્રે તે સંગ્રહી ઉલ્લેખ કર્યો નથી. પણ આ બન્ને પરમોપકારકોનો આભાર સુસ્ત કંઠે માન્યા શિવાય અત્ર હું રહી શકતો નથી.

સંભવ છે કે હજીપણ વધુ પ્રકાશ પાડનાર સાહિત્ય ઉપલબ્ધ થાય તેમજ આ લખાણમાં પણ ત્રુટિઓ રહીજાય, તો તે માટે હું છદ્મસ્થ હોવાથી સર્ર્જનોની ક્ષમાયાચી, મને માદીત્રુટિઓ માટે સહજનો સૂચનાઓ આપશે તો તેવા સર્ર્જનો નો આભારી થઈશ. જન્મસ્થળ.

મહાપુરુષના જન્મથી-જન્મમૃત્તિનું ગામ.

પાવન થઈ પંકાય છે-વિશ્વે તેનું નામ.

મહાપુરુષોનાં જન્મસ્થળ પાવન એવંદર્શનીય છે. એ પુરુષ મૃત્તિઓનાં વશોમાન સત્પુરુષોના પ્રકટચરિત્ર ગવાય છે. સુવર્ણ મુનિદાસોથી અને અને કાલજ્ઞાની બાણુમાંથી જેમ પ્રકટે છે તેમજ પ્રાચીનમંડિય પાલ અધ્યવાદી શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીને જન્મ પુરસ્કારે કે જન્મ વર્ણન. મદે સ્થળ માલવાડના વિશાલ

થાહેર પાસેના એક રમ્ય (ચંગ) ગામમાં થયો હતો. મારવાડમાં ઘણા નરપુંગવો પ્રકટયા છે. વીરત્વ અડગદેક પવિત્રતા, રાષ્ટ્રપ્રેમ પ્રખર આત્મ ત્યાગ, સતીત્વ અંરક્ષણમાટે દેહનાં બલિદાન અને ધર્મભાવના માટે સર્જીત સફલાવના આદિ ગુણોવાળા નરકે સરીઓ અને શ્રી નારીચિહ્નોથી વિભૂષિત એવા મહસ્થાનને શ્રીમદે પોતાના પ્રાદુર્ભાવથી અલંકૃત કર્યું હતું. આ બાદથી મારવાડ તે માટે મગરૂર બની રહેશે.

તત્સમયનું : મારવાડ.

દેવવિલાસના વર્ણન પરથી તત્સમયનું એટલે અદારમા સંક્રાન્તું મારવાડ કેવી બાહોબલાથી ભોગવતું હતું, તેમજ ત્યાં જૈન-ધર્મની જયોતિ કેવી જ્વલંત હતી તેનું નિદર્શન નીચેની ઠીક-ઓપરથી થઈ શકે છે.

મહસ્થાન દેશ તિહાં મુંદરૂ.

તેહમેં વિકાનેર દ્રંગ.

વિં

તેહને નિકટ એક રમ્યતા,

શ્રામ અછે શુભ ચંગ.

વિં ૨ સાં.

રિદિવંત મહાજન ઘણા,

રિદે કરી સમૃદ્ધ;

વિં

અમારી શબ્દની ઘોષણા,

મુખિઆ જન મુખુદિ.

વિં ૩ સાં.

દેં વિં ૫૦ ૭.

આવો મારવાડ દેશ એ શ્રીમદ્ની જન્મભામ હતો, અને શ્રીમદે એ ભૂમિને પૂર્ણ પ્રેમથી ઉપકાર ભુદિથી વારંવાર વિચરી તેને વિભૂષિત કરી હતી. શ્રીમદ્નું જન્મભૂમિનું ગામ પણ અતિરમ્ય, હુદરતના અનુપમ સૌદર્યવાળું હોવું જોઈએ. જેમાં મહાજન ઘણા રિદિવંત, સમૃદ્ધ તેમજ અમારી શબ્દની ઉદ્ઘોષણા કરાવનાર ધર્મિષ્ઠ, સત્તાવાન પુરૂષોનું બનેલું હોવું જોઈએ. નહિતો અમારી શબ્દ ઘોષણા કરાવવાનું હુકમ કાર્ય કરાવી શકવા

સામાન્ય જન સમુદાય શક્તિમાન થઈ શકે નહિ. રાણા પ્રતાપનો ટેક ટકાવી રાજાવામાં તથા તેને સ્વતંત્રતામાંજ રહેવામાં મુખ્ય કારણભૂત ભામાશાને તેમજ રાઠોડ દુર્ગાદાશને પ્રકટાવનાર વીર ભૂમિ એજ આપણા ચારિત્રનાયકની જન્મભૂમિ હતી અને એમાં પ્રકટેલ વીર, કર્મરાયથી યુદ્ધકરી વિજયી થાયજ.

શ્રીમદ્દનો જન્મ.

વિશ્વ કલ્યાણને માટે, વિરલ વિભૂતિ અવતરે,
ધર્મ પરિત્રાણને માટે, જીવન પૃથ્વવપટે ધરે;
માત પણ પુણ્યશાળી જે દિવ્ય સ્વપ્ન ભુલે અરે,
જન્મ પામી મહાત્માઓ, જગત્તને ધન્યજ કરે.

મહ દેવચન્દ્રજનો જન્મ સુપ્રસિદ્ધ ઓસવાળ જ્ઞાતિમાં થયો હતો. તેમનું ગોત્ર હુણિઆ હતું. તેમનાં મહા ભાગ્યશાલી માતા પિતાનાં નામે ધનબાઈ તથા તુલસીદાસ હતાં. તેમની

પ્રસંશા કરતાં કવિ પણ કહે છે કે:—

ઓશવંશે જ્ઞાતિ જાણીએ, હુણિઓ ગોત્ર સુજાત. વિ.
મહાશ્રી તુલસીદાસની, ધર્મબુદ્ધિ વિખ્યાત. વિ. ૪ સા.
તુલસીદાસની ભારયા, ધનબાઈ પુન્યવંત વિવેકી. વિ.
શીલ આચારે શોભતી, સત્યવક્તા ક્ષમાવંત. વિ. ૫ સા.
દે. વિ. પૃ. ૮

ખરેખર! મહાપુરુષોનાં જનકજનની પણ બહુ શુભશુભોએ અલંકૃત, શીલવંત, સત્યવક્તા, ક્ષમાદિ સુભલક્ષણોવડે વિભૂષિતજ હોય છે. વળી આ જન્મે પતિપત્નીમાં પ્રીતિ પણ ઉત્તમ અને પારાવાર હતી. તેજુજ ધર્મમાર્ગમાં પ્રીતિવંત તથા લક્ષ્મી વ્યય કરનાર હતાં.

દંપતી પ્રીતિ પરંપરા-ધર્મે ખર્ચે દામ:

દે. વિ. પૃ. ૮

આ દંપતીમાં સંપત્તિ, પ્રીતિ, આનંદ અને શાંતિ ભર્યાં હોવાની દેવી પરપરા હશે તે ઉપરાંત પંડિતોથી સહજ પ્રતીત થાય છે. જ્યાં સ્વભાવે કલેશ હુઆં જ્યાં સ્વાર્થના ઝગડા ભરેલા રહે છે તેવા દંપતી ને આવા ઉત્તમોત્તમ પુત્ર રત્નની પ્રાપ્તિ મંભવતીજનથી, પણ અત્ય તથા સ્વાભાવિકજ વિશુદ્ધ પ્રેમ, ધર્મ-ભાવનાના પંદે રંગાર્થ, એકતાના અનંદ અનંદે જ્યારે ગાર્વિક હોવને જ્યાં હોવાનું હોય ત્યાંજ આવા મુપુત્ર રત્નનું પ્રાકટ્ય મંભવે છે.

શ્રીમદ્દનાં માતાપિતાનો શુદ્ધભક્તિ પર પણ કેવો ઉત્કટ પ્રેમ હતો તે કવિપણ કહે છે:—

અનુક્રમે શુદ્ધિદાં આવીયા, પાંદવા દંપતી તામ. વિ.
 ધનબાર્ધ શ્રી શુદ્ધે કહે, ગુણે શુદ્ધુશુભનું ધામ. વિ. સાં. ૮
 પુત્ર હર્યે જેહ માહરે, વોહરાવીસ ધરી ભાવ. વિ.
 યથાર્થ વયલની જરૂપના. મુશુદ્ધે જાણ્યો પ્રસ્તાવ. વિ. સાં. ૯
 દે. વિ. પૃ. ૬.

પુણ્યશાળી. ધર્મ ભાવના વાળા મનુષ્યોનેજ મહાશુદ્ધ પર આંતરિક ઉદ્ધામ જ્યાં પ્રેમભક્તિભાવ ઉભર્ય છે. ધનબાર્ધ શ્રીરા-જસાગરજી વાચકજીને નંદન કરવા આવેલ છે, ત્યાં ધર્મધર્મજીને પરિણામ, પુત્ર પરમપદ પામે એવા ઉત્તમ સ્થળે, શુદ્ધ ચરણે અર્પણ કરવાનો સંકલ્પ કરી ને શુદ્ધે જાહેર કરે છે. પુત્ર પાંદે માતાનો પ્રેમ અને મોહ ને વિશ્વવિખ્યાત છે. જગત્પરના કેઈ પણ દેશની માતાનો પુત્ર પ્રેમ ન્યૂન નથી માંભર્યો, છતાં પણ પુત્રને તેના પારસાદિક દિનારે શુદ્ધ ચરણે મોંઘવાના ધનબાર્ધના મંકદપર તન્મયની કામ્યશાળી હજીએના આદર્શ સ્વાર્થે ત્યાગની પરપરા રપદ થાય છે. જેવાં માતૃવાદના ઉદ્ધામકે દુર્ગો-દાસ ભ.મ.શા આદિ રાજનીતિ વિચારક, ધર્મ મુનિશ્રીના દર્મ-રત્ન પુણ્ય જગત્પરનાં જેવાંજ ધનબાર્ધ હતાં. જેવાંજ પુત્ર પાંદે તાંસાગરે મોહ જટારીને નેને અમરકર; શુદ્ધચરણે મોંઘવાના સંકલ્પમાં પુરોષ અને અપૂર્ણ ત્યાર રપદ રૂ. ૪ છે.

તત્પશ્ચાત્ શુરશ્રી વિહારકરી જાય છે. અને, ગર્ભ પ્રતિપાલન કરતાં જીવન ધર્મારાધનમાં વિતાવતાં ધન ધાઈને—

શુભયોગે શુભ મુહૂર્તે, સુપન લહું એકદીન,	વિ. સાં. ૧૦
શય્યામાં સુતાં થકાં, કિંચિત્ જાગ્રત્ નિંદ.	૧૫.
મેરૂપર્વત ઉપરે, મીલી ચોસઠ ધન્દ.	વિ.
જિન પડિમાનો આચ્છવકરે, મિલીયા દેવનાવૃંદ.	વિ. સાં. ૧૧
અર્ચા કરતા પ્રભુતણી, એહવું સુપને દીઠ.	વિ.
ઐરાવણ પર બેસીને, દેતા સહુને દાન.	વિ. સાં. ૧૨
એહવું સુપન તે દેખીને, થયા જાગ્રત તત્કાલ.	વિ.
અરૂણોદય થયો તત્ક્ષણે, મનમેં થયો ઉજમાળ.	૧૫. સાં. ૧૩
	દે. વિ. પૃ. ૧૦

આવું ઉત્તમ સ્વપ્ન આવે છે. શુભયોગે શુભ મુહૂર્તે, પાછલી રાત્રે ઠેંક જાગ્રત્ સુપુત્રિજેવી અવસ્થામાં “મેરૂ ગિરિવર-પર ચોસઠ ધન્દ્રમળી જિનપ્રતિમાનો ઉત્સવ કરે છે. દેવોના વૃંદ પ્રભુને અર્ચા કરે છે. તથા ઐરાવત હાથીપર બેસીને સહુને દાન દે છે.” આવું ઉત્તમ સ્વપ્ન જોઈને ધનધાઈ જાગૃત થાય છે, ને તત્કાળ અરૂણોદય થાય છે. પોતે તનમાં ગહુજ રણિઆત થઈ પ્રમોદને પામે છે. મહાન્ પુરૂષના પ્રાકટયનાં આ પૂર્વ ચિન્હો છે. અને એ સ્વપ્ન દર્શન પ્રમાણેજ શ્રીમદ્ (ધનધાઈના પુત્ર) તેવાજ પ્રકારે પૃથ્વીતલને પાવન કરી અનેક લવ્યજીવોને, સંયમ રૂપી હાથીપર બેસી અધ્યાત્મ તત્ત્વજ્ઞાનનું મહાદિવ્ય દાન દેતા દેતા, આત્માનું આરાધન કરતા કરતા ઉચ્ચ પદારૂઢ થઈગયા છે. એજ બતાવી આપે છે કે શ્રમદ્દનાં માતાને આવેલ ઉત્તમ સ્વપ્ન સત્ય અને સાર્થક હતુંજ.

સ્વપ્નસ્ફોટ

ઉપરોક્ત શુભ સ્વપ્નજોઈ જાગૃતથઈ પૂર્ણ પ્રમોદને પામતાં ધનધાઈ તે સુન્દર સ્વપ્ન ડોને કહી સંભળાવવું તેનો વિચાર કરવા લાગ્યાં. જો કેઈ અપાત્રના સાનિધ્યમાં તે દિવ્ય સ્વપ્ન કહી

સંભળાવાવાતાં આવેતો તેનું કુળ પૂર્ણપણે પ્રાપ્ત ન થતાં અદ્વાપાંશેષ
મળે. એમ એક જટિલે સ્વપ્નમાં પોતાના મુખને વિષે ચંદ્રપ્રવેશતો
જોયો. ને સ્વપ્ન કાઈ અપાત્રને કહેતાં તેણે તેનું કુળ મિષ્ટ લોજનની
પ્રાપ્તિ કહી ને એમંજ થયું. આમ વિચારકરી ચોગ્યપાત્ર શોધતાં
હતાં તેવામાં સદ્ભાગ્યે વિહારકરતા કરતા મહા શ્રીપૂજ્ય શ્રી
જિનચંદ્રસૂરિજી ત્યાં પધાર્યા. શ્રીમદ્દનાં જનક જનની તેમને
વાંદવા ત્યાં આવ્યાં, અને સક્તિ લાવપૂર્વક વંદનકરી ધનબાઈએ
સૂરિજીને પોતે તેમને પોતાનો હાથ જોયા વિનંતીકરી. તેમણે
શ્રુતજ્ઞાન આધારે ગર્ભમાં રહેલ પુત્રને બહુશુભ લક્ષણવંત ક્રેષ્યો.
અને તેયુંજ સવિધ્ય ધનબાઈને જણાવ્યું.

તે પછી પોતાને આવેલ સ્વપ્ન સૂરિજીને નિવેદન કરી કુળ
પૂષ્ટતાં અનેક શુભ આત્મશુભે વિભૂષિત મહાત્યાગી પુત્ર રત્ન
તેમને યશો એમ કુળ કહ્યું. પણ તેવો પુત્રરત્ન નિધાન તેમના
જેવા રંકને ત્યાં રહેશે નહીં એમ જણાવી વિચરી ગયા.

તે પછી પૂર્ણ અમયે સં. ૧૭૪૬ માં ધનબાઈને પુત્ર
જન્મ્યો. લાલનપાલન કરાતા તે પુત્રનું નામ દેવચંદ્ર રાખવામાં
આવ્યું, અને આઠ વર્ષની શિશુવયમાં તો તેમણે જ્ઞાનના
પાઠ ભજુવા માંડ્યા, અને પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાંથીજ પ્રકટ
થવા લાગ્યાં.

શુદ્ધચરણે અર્પણ.

એવામાં પૃથ્વીતલને પાવન કરતા વિચરતા વિચરતા શ્રીમદ્
રાજસાગરજી પાદકજી ત્યાં પધાર્યા, અને તેથી શ્રીમદ્દનાં માતા-
પિતા શુદ્ધીને દેખી ઘણાંજ હર્ષાન્વિત બન્યાં, અને પુત્ર જન્મની
હકીકત કહી. તેમણે બહુ શુભશુભ બાલ શરદામણિ શ્રી દેવચંદ્રને
શુદ્ધચરણે મુક્યો. આ શુભ લક્ષણવંત સમ્યાત્મા દેવચંદ્રને જોઇ
હર્ષિત બની શુદ્ધીએ તેને અંતરૂપી શુભાશિષૂ હર્ષ અમિ નત્રર
વર્ણવી. આ પ્રસંગે હર્ષવટે પુલકિત અગોષાળાં તે બન્ને પતિ
પત્નીને શુદ્ધેષને તે દિવ્ય બાળક વહોરાવ્યો. શુદ્ધેષે પ્રભુ ભવિ.

ધ્યમાં ઘણા લાભને ફેળી મળ્યાંલાભ કહી તેને શક્ય કર્યો. આમ
આ દેવચંદ્રજી અમૂલ્ય રત્ન પાત્રક શ્રીરાજસાગરજીની કુંદનમાં
જડાવું. કેનક રત્નનો સુગોચ થયો, જેને પરિણામે એ રત્ન વિશે
પ્રદાશન બની ઉડ્યું.

દીક્ષા.

દેવવિલાસના રચયિતા શ્રી કનિયજે દેવવિલાસમાં વાચકશ્રી
રાજસાગરજીને 'કાનિદ મં શિરતાજ' એવું ગિરદ આપ્યું છે.
તેઓશ્રીએ ગોચ્ય પાત્ર બાળી શ્રી દેવચંદ્રને દીક્ષા આપવાનો
વિચાર કર્યો. મુક્તિ માર્ગના દરવાજાની ચાવી સમાન સંયમ
રત્નને ગોચ્ય બાળી તે વિચાર, શ્રીસંઘને પ્રકટપણે જણાવ્યો.
શ્રીસંઘે પણ શુર મહારાજનું વચન પ્રમાણ કરી ભારે આહ્વાન-
યુક્ત અનેક મહોત્સવપૂર્વક સં. ૧૭૫૬ માં માત્ર ૧૦ વર્ષની
કુમળી વયમાં શુરશ્રી રાજસાગરજી આ બાલ શિષ્યને લઘુ
દીક્ષા, સંઘ સમક્ષ આપી તેમને કૃતાર્થ કર્યા અને પોતે કૃતાર્થ
થયા. બાળે ભારતવર્ષને એક મહાપુરુષનું દાન કરતા હોયને ?
તેમજ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીને મુક્તિમાર્ગને દેખાડવાનો સંકેત કરતા
હોય તેમ અને અનેક લબ્યજીવોને હિતકર તથા અનેક ગહન
આત્મજ્ઞાન તથા અધ્યાત્મજ્ઞાનગ્રંથોના પ્રણેતા સરસ્વતીપુત્ર જેવા
આ પુરુષ રત્નને જોઈ પ્રમોદ ધારતા હોય તેમ મહોત્સવમાં
નરનારીઓ દેવ દેવીઓની માફક હર્ષ પામ્યાં. આ અવસરે ભારત
વર્ષના જૈન સંઘને એક આણુમૂલ વિદ્રહરત્ન-ઉત્કૃષ્ટ કવિ સમર્થ
પડિતે લાભ્યા. તે પછી શ્રીજિનચંદ્રસૂરિએ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીને
વડીદીક્ષા આપી રાજવિમળ નામ સ્થાપ્યું, પણ મૂળ દેવચંદ્ર
નામજ પ્રસિદ્ધ તો થયું. શ્રીમદ્ તત્પશ્ચાત શુદ્ધાચારથી દીક્ષા
પ્રતિ પાલન કરતા વિચરવા લાગ્યા.

સરસ્વતી મંત્રની આરાધના તથા પ્રસન્નતા.

શ્રી રાજસાગરજી મહારાજ હવે આ ભાગ્યશાળી શિષ્ય-
રત્નશ્રી (રાજવિમળને) દેવચંદ્રજીને હિત કરનાર એવો વિચાર

લીધું. છ ઈર્મગ્રંથ, ઈર્મપ્રકૃતિ-શાસ્ત્ર (કમ્મયણી) પરદ્રવ્ય,
આદિ જૈન આમ્નાયના તમામ જાણુવા લાણુવા યોગ્ય ગ્રંથો જાણી
સકલ શાસ્ત્ર પારંગત થયા. આ અને અન્ય લાણુવા યોગ્ય શાસ્ત્ર-
ગ્રંથો તથા ભાષા સાહિત્ય, તત્ત્વજ્ઞાન. અધ્યાત્મ જ્ઞાન,
કાવ્ય, અલંકાર, આદિતમામ પ્રકારનાં શાસ્ત્રોશીખી પૂર્ણતયા
પંડિતથયા અને દેવવિલાસના રચાયતા શ્રી કવિયણુ દેવવિલાસમાં
કહે છે તેમ:—

સકલ શાસ્ત્રે લાયક થયા હો.

જેહુને થયું મધ સુધ્ધ જ્ઞાનરે.

દે. વિ. પૃ. ૧૭

શ્રી દેવગંદ્રજીને મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન થયાં. પૂર્વકર્મની
પ્રબળ શુભસત્તા પૂર્વકનો ક્ષયોપશમ, શુરૂપા, સરસ્વતીની પૂર્ણ
પ્રસન્નતા તથા અદ્ભુતિત શાસ્ત્રાભ્યાસે ઉદ્યમ આટલાં વાનાં જેને
ઉપસંગ્રહ છે એવા શ્રી દેવગંદ્રજી મહાપંડિત કવિરાજ અધ્યાત્મ-
જ્ઞાની અને તેમાં શી નવાઈ? અને ઉત્તમ ક્ષયોપશમને ક્ષીણ
મતિશ્રુત જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેતો તે સ્વાભાવિક ગણાય.

શ્રી રાજસાગર સ્વર્ગગમન.

વિ. સં. ૧૭૭૪ માં શ્રીમદ્દના શુરૂદેવ વાચક રાજસાગરજી
સ્વર્ગવાસી થયા. અને શ્રીમદ્દને આ શુરૂવિરહનો ધા સગત લાગ્યો.
શુરૂજના શિષ્યનેજ શુરૂવિરહના કબ્જની ઝળાર પડે છે. વળી
તુર્ગમાંજ એટલે સં. ૧૭૭૫ માં પાકટ જ્ઞાનધરમજી પણ સ્વર્ગ-
વાસીથયા અને આ એક પાકટના સ્વર્ગ ગમનથી શ્રીમદ્દ જાણે
એટલા બર્તમાયા હોય તેમ થયું.

શ્રી ધ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદી.

વિ. સં. ૧૭૭૬ના વિશાખ માસમાં પંચાંગમાં મુક્તજ્ઞાનના
વર્ષમાં શ્રીમદે ધ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદી નામને: ધ્યાનવિષય પરને
અદ્વિતીય ગ્રંથરચ્યો. આ ગ્રંથમાં શ્રીમદે ધ્યાનના નમામ પ્રકાર
નિર્ણય કરીને રચ્યો. જે રચ્યો તે સર્વવ્યાપી સર્વવેદી સર્વ સુનિ સર્વ

ધ્યાન કરનાર ધ્યાન યોગ્ય ગણાય, અમ્યગ્ જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રનું
સ્વરૂપ, ૫૬-દ્રવ્ય, નવતત્ત્વ નિરૂપણ, બ્રહ્મચર્ય સ્વરૂપ, આદિ અનેક
ઉત્તમોત્તમ વિષયોનાં વિવેચન કરી ધ્યાનનો દીપક પ્રકટાવવાની
ઉત્કૃષ્ટ આમચી ભવિષ્યનો માટે તૈયાર કરી છે. યમનિયમ આગ્રન
પ્રાણાયામે ધ્યાન ધારણ સમાધિ આદિ ધ્યાનમાં સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ
સ્વરૂપો ધણાજ વિસ્તૃત વિવેચન પૂર્વક પદ્યબદ્ધ વર્ણવ્યાં છે.
વ્યવહાર અને નિશ્ચયથી જાહિરાતમા, અંતરાતમા અને શુદ્ધાતમાના
પ્રકાર બતાવી, કયો શુદ્ધાતમા ધ્યાનને યોગ્ય હોય ? ધ્યાનનું શુદ્ધ
મત્ય અપૂર્ણ સ્વરૂપ કેવું હોય ? ધ્યાન આનું કરવાનું છે ?
આત્મા કયારે કેવા ધ્યાનથી પરમાત્મા યર્થ શકે ! આ સર્વ બાળ-
તોનો રહેલ ધણીજ ઉત્તમરીતે આ ગ્રંથમા શ્રીમદે ભવિષ્યનોના
હિતાર્થે કયો છે, અને છેવટે શુદ્ધાતમ ધ્યાનના પ્રાતપાદનમાં-નિજ
શુદ્ધાતમ ધ્યાનને ધ્યાવો. એમ જણાવે છે.

દ્રવ્યપ્રકાશ.

સં. ૧૭૬૭ ના પોપ માસમાં શ્રીમદે હિન્દી ભાષામાં-
વિકાનેર નગરમાં દ્રવ્યપ્રકાશ ગ્રંથની રચના દીધી. આ ગ્રંથ
મજ ભાષામાં રચવામાં આવ્યો છે, એમાં આત્માનું પરમાત્માનું
સ્વરૂપ તથા જીવનું સ્વરૂપ બતાવી મુખ્યતાએ છએ દ્રવ્યનું
સ્વરૂપ ધણાજ વિસ્તારવાળા વિવેચનપૂર્વક ચર્ચવામાં આવ્યું છે.
નયનું સ્વરૂપ બહુજ મુંદર રીતે બતાવવામાં આવ્યું છે. દ્રવ્યગુણ
પર્યાય, જીવપુફાગલ દયન, અદ્વકર્મ વિવરણ, તેના નિવારણના
ઉપાયો, નવતત્ત્વનું સ્વરૂપ, સ્યાદવાદ સ્વરૂપ, આદિ અનેક મહ-
ત્વના પ્રશ્નો અધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિએ તેમજ વ્યવહારક્રિયે તથા
નિશ્ચયદ્રષ્ટિએ ચર્ચ્યાં છે. મજભાષા (બાની) બહુજ મુંદર હોય
છે. તેમાં પણ આજા મહન વિષયરૂપી સૂત્રમાં જ્ઞાન અને દ્રવ્ય
નયનત્ત્વ નિરૂપણ પદ્ય પ્રમાણ આદિ અનન્યુવાચ વેદનાં પુરુષો
ગુરો આન આપકો-અધ્યાત્મમાંએના કંઈમાં તે ઉપકાર જુદિય
અર્પણ કરવામાં આવેલ છે તેથી તેની સુન્દરતા હજારો ધણી

વધી જાય છે. આ બધા વિષયોથી ભરેલો આગોથો દ્રવ્યપ્રકાશ સર્વેયા એકત્રીસા દોહા-ચોપાઈ-સર્વેયા, તેવીસામાં પદ્યબદ્ધ રચનામાં રચ્યો છે-તેની વાનગી થોડીક નીચે આપી છે.

ચોપાઈ.

કરમ કરમત્રી રજસોં ન્યારા, જે ધ્યાહિ ચેતનકી ધારા.
 લહે નિત્ય પદ તેક અનંત. સ્યાદ્વાદયુત અંત મહંત.
 × + + +
 જેસે રસલુ સરખ જમમાને ત્યું અજનન મિથ્યામતિ ડાને.
 દેહ બુદ્ધિકો આત્મ પિછાને, યાતે જમહેતુ પસારે.

ગ્રંથમહિમા વર્ણન.

સર્વેયા એકત્રીસા

પરમ પ્રતીત નાંહિ, પુણ્યપાપ ભીતિનાંહિ, રાગદોષ
 રીતિનાંહિ, આત્મ વિદ્યાસ હે. સાધકકો સિદ્ધિ હેકિ, મુક્તિ
 કુમુદિ હેકિ, રિજવેકો રિદ્ધિનાત ભાનકો વિદ્યાસ હે; સર્વે
 મુકાય કુલ. અંદ જય અદાવ હેકિ, ઉપસમભાવ યામે સાધક
 ઉદ્ધાસ હે, અન્યમર્ત્તો અકંદ, બંદત હય દેવચંદ, એસે જન
 આનમને-દ્રવ્ય કો પ્રકારા હે.

સંવત કથન.

વિક્રમ સંવત માનવહ.

ભયદેવ્યાકે ભેદ.

મુદ્ધ નયન અનુભેદિકે.

કર્તે આત્મવેદે. ભેદ.

(૧૭૬૭)

અહીં જન જનના વચનના એવ મહત્વના જ્ઞાનભૂતન, ભાવે
 કુળે, જે જે નેના વચનને અનુભવ કર્ય શિવાય ભાવેજ તેને
 અજાણ અવેરકો આ મહત્ત્વ જાનહિને દ્રવ્યાનુભવ કેદકો. તેજ
 હમે તેને અજાણ જાણે છે.

આગમસાર.

શ્રીમદે મોટાકોટ મરોટમાં સં. ૧૭૭૬ના ફાલ્ગુન માસમાં આગમસાર નામના અદ્વિતીય ગ્રંથની રચના કરી. આ ગ્રંથમાં ત્રણ કરણ, પદ્મવ્ય, આઠપદ્મ, ગુપ્તનય, ચારનિરોધ, ચાર પ્રમાણ, સમલંગી, નિગોદ, ચાર ધ્યાન, ભાવના, સમક્રીત, નિશ્ચય વ્યવહાર સ્વરૂપ; પંચગુપ્તવાય વિગેરે અદ્ભુત અને અતીવ ઉપયોગી વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. દહેા કે સર્વ આગમોનો સાર હોહન કરી તેમાં સમાવવામાં આવ્યો છે. બાગણોને આગમોમાં પ્રવેશ કરાવવાની આવીરૂપ આ ગ્રંથ છે, અને તે શ્રીમદે બાગણોપર અત્યંત કડ્ડા કરી ઉપકારબુદ્ધિએ રચ્યો છે. આ ગ્રંથના સંબંધમાં પૂર્ણાહુતિમાં શ્રીમદ્ કહે છે કે:—

તત્ત્વજ્ઞાનમય ગ્રંથ વહ, જોયે બાલાગ્રોધ;
નિજપર સત્તા ગુણ લીજે, ઓળા લહે પ્રગ્રોધ.
તા કારણ દેવચંદ મુનિ, દીનો આગમગ્રંથ;
બહુશે ગુણશે જે બવિક, સેગ તે શિવપંથ.
કથક શુદ્ધ ઓળા રૂચિ, મિલજયો અંહ સંયોગ;
તત્ત્વજ્ઞાન થહા સહિત, વલી કાય નિરોગ.
પરમાગમશું રાચજો, લહેગો પરમાનંદ;
ધર્મરાગ ગુરુ ધર્મ મો, ધરજો એ મુખકંદ.
ગ્રંથ કીયો મન રંગમે, મિન પખ ફાગુલમાત્ર;
ભોનવાર અરૂ તીજ નિધિ, સફલ ફૂગી મનઆશ.

આ 'આગમસાર ગ્રંથની રચના મરોટમાં શ્રીમદે પાતાના આવક વિનહદાસની જે પુત્રીઓ માર્ક અને અમાઈજીના મારે ખાસ રચ્યો છે. જે બાગણોના ખાતર આવ્યો ગહન જ્ઞાન ગંબીરોટિ ગુણે મુખ ગ્રંથ લખ્યો ને બાગણો કેવી બાવ્યથાની-જ્ઞાન

આગમસારની રચનાના કારણમાં ઉપરોક્ત કથન થી કવિવરુના કથન પ્રમાણે છે. બ્યારે શ્રીમદ્ પોને આગમસારની પૂર્ણાહુતિમાં નિમેષપાલે રચ્યો છે.

રસપિપાસુ અને લક્ષિતમાન હશે ? તે વિચારવા યોગ્ય છે. પોતાના લક્ષ્મીને માટે પણ આવા ઉત્તમ ગ્રંથની રચના કરવી એ અતિ આદરણીય એવું અનુકરણીય છે. આ ગ્રંથના સંબંધમાં દેવલિલાસના રચયિતા નીચે પ્રમાણે લખે છે:—

મરટ ગામે ગુરુએ ભલોહોલાલ,
આગમસાર કીધો ગ્રંથરે.
વિમલદાસ પુત્રી હોય ભત્રી હોલાલ,
માઈજી અમાઈજી શુભ પુખરે.
દોય પુત્રીને કારણે હોલા.
કીધો ગ્રંથને આગમસારરે

x   x   x   x   +   +

તાનશિખ્ય આગમરૂચિ, જૈનધર્મકોદાસ.
દેવચંદ આનંદમે, કીનો ગ્રંથ પ્રકાશ.
આગમસારોદ્ધાર ચડે, પ્રાદુત સંસ્કૃતરૂપ.
ગ્રંથકીયો દેવચંદમુનિ, જ્ઞાનામૃત રમકુપ.
કર્ચોઈડાં સદાય અતિ, દુર્ગાદાસ શુભ ચિત્ત.
સમજાવન નિજ નિષાદુ, કીનો ગ્રંથ પવિત્ર.

ગુજરાત પાટણમાં આગમન.

નિહાતના જાતા. જૈનમતપ્રચાર, સ્વાતુભવ મરત શ્રીમદ્ ગુજરાત તરફ પધાર્યો. શ્રી શ્રીમ. વિજયગુરુએ પોતાના શિષ્ય નિલવિજયગુરુને વિશેષવચ્ચક ધરાવવામાટે શ્રીમદને ખાસ આમંત્રણ કરી પાટણ પ્રેરવાનું હતું. અને જ્ઞાનદાનના પરમ મહેશ્વર, જ્ઞાનમહેશ્વર, તત્ત્વજ્ઞ જ્ઞાનરત્ન શ્રીમદે તે વિનંતી કરાઈ ગઈ હતી. પણ તેના હવા. ગુજરાતના પાટણમાં આજુકિલ્લાપુર પાટણમાં શ્રીમદે પો. ન. ર. ૧૭૭૩ ના સંધર્ષમાં અને નિહાત ગ્રામમાં આવકેલા અતિરૂ વહી તથા વિનંતિના અગમ્ય ન હોય. જ્ઞાન. જ્ઞાનમહેશ્વર પાટણમાં જૈનમતની ખરે જરૂરો પામતાં હોય એમ હોય છે. જ્ઞાનમહેશ્વરે તેમ જ નિહાતના આજુ તથા કુચાવડામતના

બાણ હોવા સંભવ છે. એટલે સોનુ અને સુગંધનો સુયોગ થયો. જ્ઞાનરસિ લવ્યાત્માઓ તેવા રૂચિમંત શ્રોતાઓ અને સ્યાદવાદ શૈલી અને જડ ચૈતન્યની વહેંચણુ કરી પતાવનાર ગૃહગંભીર ઉદાર છનવાણીને પ્રરૂપનાર એવા જ્ઞાની શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી વજ્રા! આમ વજ્રાશ્રોતા યોગથી પાટણનો ઉપાશ્રય, લવ્ય શ્રોતાઓથી ચીદાર થઈ જવા લાગ્યો.

હવે હમેશાં પાટણમાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી, ભવિષ્યનો આગળ જૈનાગમનુ સ્યાદવાદ શૈલીયુક્ત વખાણુ વાંચવા લાગ્યા. અને જ્ઞાનાનંદ ઉભરાવા લાગ્યો. સ્યાદવાદ શૈલીયુક્ત દ્રવ્યાનુયોગની વાચના જ્યાંદે તેના ખપી છવની પાસે વાંચવામાં આવે છે અને એ વાચનામાં ચર્ચાની રસભરી ઝડીઓ ઉટે છે ત્યારે વજ્રા શ્રોતાઓને કેવો અને કેટલો અદ્ભુત આનંદ થાય છે, સ્વાનુભવની કેવી લલિત લહરિઓ તેમનાં ધર્મભાવના ભર્યાં મસ્તકો ડોલાવે છે તેનો અનુભવતો તેવા જ્ઞાનરસિક લવ્યાત્માઓને જ થાય.

આ વખતે પાટનગરમાં પુનમિયા ગમ્મના તેજસી દોસી નામે મહા ધનાઢય વૈભવશાળી-દાવ્યરસિક-શ્રીમાળી કુલભૂપજ નગરગ્રેહ હતા. જેની આસામાં કેક રાજ રાણાઓ રહેતા. તે જૈનધર્મના આબૂષણરૂપ ગણાતા હતા. કાવ્યકલા વિશારદ વિદ્વાન્ શિવોમજી શ્રીભાવમલસુરિનો (પુસ્તક સંગ્રહ) જ્ઞાનબંદાર પાટણમાં વિદ્યાળ હતા. જ્યાં અનેક વિદ્યાર્થીઓ અધ્યયન કરતા હતા. એવા શ્રી ભાવમલસુરિના ઉપદેશથી અખુદ જલ્દિ સમૃદ્ધિવાળા નગરગ્રેહ તેજસી દોસીએ સહમત બરાવેલ છે.

આ નગરગ્રેહને ત્યાં પાટણમાં પરવરેલ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી પોતે એક વખત પધાર્યા, ને વાર્તાલાપમાં થોડેને થોડે બહુજ

અમને શ્રીમદ્નું પોતાનું લખાણુ વધારે રિવામુખાવ જણાવ છે કે પોતાના મિત્ર કુર્માદાસના મારેજ અરમમર શ્રીમદે રૂરો દોરો બોલ્યો. કારણ શ્રી શ્રિવલ્લભ લખવા કરનાં અ.મ.મ.મ.ના રૂરવિજ્ઞાનું પોતાનું લખાણુ વધારે પ્રમાણુપાત્ર દાન દો.

મીઠી વાણીથી પુછ્યું કે " હે દેવાથુપિયા ! આપે સદસાંકે ભગ-
વંદ છે તે સદસાંકના સદસ જનનાં નામ તો આપો. શ્રીગુરુના
પાસે ધાર્યો રોજ નરિયં વાર્ ? કે હવે ધારશો ? " આ પ્રશ્ન
સાંભળી નમસ્કેત્રે બોલ્યા કે " સદારાજ હું નથી જાણતો ! "
ત્યાં જ્યાં જ્યાં જ્યાં સામે રોડની જગ્યાએ વધી. આ રાજ્યે
પાટણમાં મંચેમીમુનિ ગિરદાર શ્રીમદ જ્ઞાનવિમલસુરિજી ગિરજના
જગ્યા નેમની પાસે રોડજી ગયા અને વિધિ પુરસ્કાર વંદના
કરી સદસાંકનાં સદસ જનનાં નામ આગમમાંથી કાઢી ગણા
જવા બિનનં : કરી.

આ પગથી શ્રી નાનવિમલગુરુજીએ શેડને કહ્યું કે: "માર
સાહેબનાં નામ અવગરે જાણાવશું." કવિ પાપુ કહે છે કે આમ
નહીં કુરૂં તો કોઈ વિરહજન ગાળી શકે. અને બહેનને આગમ
કુરૂં મહાવનકારે પાસવા ભાટેની ચાવી તો કોઈ મહાત્મા વિષ્ણુ
જનન પ્રાપ્ત કરી શકે છે. વળી અભ્યાસ કરતાં પાપુ સ્વાનુભવની
માત્ર કોઈ દેવજન છે. અર્થે શ્રી નાનવિમલગુરુને મહાસાહેબનાં
નામ સમજાવતી ન દેવાથી અવગરે જાણાવવા કહી શેડને વિદાય
કરી.

[illegible]

“ પ્રાચે મહુસ્રુટના નામની નાસ્તિ થઈ જોણાય છે, અને કહાચે
કેઈ અંથમાં અસ્તિ હોય તો હોય. ” આ સાંભળી—

જ્ઞાન શમગેસ્તળાં ઝલકારા !
દેવચંદ્ર બોલ્યા તેણીવારે !
શ્રીજી તુમે મૃપા કિમ બોલો ?
ચિત્તંથી વાત તે બોલોરે (બોલોરે ?)
પ્રભુ મન્દિરમેં યથાર્થની વ્યક્તિ,
કિમ ઉપજે શ્રાવક ભક્તિરે !
તુમે કોવિદમેં કહેવાઓ શ્રેષ્ઠ !
અયથાર્થ કહો તે નેહરે !

આ સાંભળી શ્રી જ્ઞાનવિભગજી નારાજ થયા અને વિચારવા
લાગ્યા જે આ મારવાડી આવી મહાન જ્ઞાનની વાતમાં શું જાણે ?
એમ સમજી બોલ્યા જે:—

તવ જ્ઞાનવિભગજી વટકી બોલ્યા !
તુમે શાસ્ત્ર આગમ નહીં બોલ્યારે !
તમે તો મહુસ્થલીઆના વાસીરે !
તુમે વાક્ય બોલોને વિભાસીરે !
શાસ્ત્ર અભ્યાસ કર્યો હોય જેહને !
પૂછીએ વાક્ય તે તેહનેરે !
તુમે એહ વાર્તામાં નહિં ગમ્ય !
અમે કહીએ તે તુમ નિશ્ચયરે !

આ ઉપરથી લાગે છે કે આ બાબતની ચર્ચા બરાબર દેરા-
સરમાં જામી દોવી જોઈએ. આ ઉપરથી શેઠને ઘણો હરખ થયો
ને બોલ્યો કે:—

શ્રીજી તમે અયથાર્થ ન બોલો,
એહ વાતનો કરવો નિચોત્તોરે. સ.
ત્યારે શ્રી જ્ઞાનવિભગજી બોલ્યા કે:—

જ્ઞાનવિમલ કહે સુણો દેવચંદ,

તુમને ચર્ચાના ઉપહંદરે.

સ.

જે તુમે બોલોછો તો તુમે લાવોરે,

સહસ્રદ જિન નામ સંભળાવોરે.

સ.

આ ઉપરથી શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી તેમને સહસ્ર જિનનાં નામ આપે છે અને શ્રી જ્ઞાનવિમળ સૂરિજીને તેમની વિક્ષતાથી ઘણેજ આનંદ થાય છે. આ ૧૦૨૪ જિનની વિગત સાથે તે સહસ્રદ નાં નામનું સ્તવન શ્રીમદે ત્યાંજ બનાવ્યું છે. જે શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર નામક ગ્રંથના બીજા ભાગના પૃ. ૬૨૩ પર છપાઈ ગયું છે. આથી શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિજી હર્ષ પામતા થકા શ્રીમદ્ને પુછેછે કે-

મૌન રહીને પુછે જ્ઞાન,

તુમે કેહના શિષ્ય નિધાનરે !

સ.

ઉપાધ્યાય રાજસાગરના શિષ્ય !

મીડી વાણી જેહવી ધક્કિરે !

સ.

નમ્રતા ગુણ કરી બોલે જ્ઞાન,

દેવચંદ્રને આપ્યાં માનરે !

સ.

આ પ્રમાણે પ્રેમ ભરેલ વાર્તાલાપ થતાં બન્ને મહાપુરુષોને અરુપરસ પ્રેમભાવ વધ્યો. આમ થવાથી નગરશેઠ તેજસી દોસીનું કામ થયું. કારણ કે તેમને તો સહસ્રજિન નામ જાણવાં હતાં. જે સહસ્રદનાં નામ અપ્રકટ હતાં તે શ્રી દેવચંદ્રજીએ પ્રકટ કર્યા. આ ઉપરથી ત્યાં પ્રતિષ્ઠા કરી અને મહાન્ નવા નવા ઉત્સવો મંડાયા. તે પછી શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએ ક્રિયા ઉદ્ધાર કર્યો.

આ પરથી શ્રીમદ્ની જ્ઞાનની તિક્ષણતા તથા સત્ય વસ્તુપર નો દ્રઢ પ્રેમ પ્રતીત થાય છે, તથા શ્રી જ્ઞાનવિમલ સૂરિજીની સત્ય વસ્તુ મેડવું કરવાની ઇચ્છાસાની પ્રબળતા પ્રત્યક્ષ થાય છે. પાને મોટા જ્ઞાનીપુરુષોવર હોવા છતાં જ્યારે શ્રીમદ્ તેમને સહસ્રદના નામ સંભળાવે છે ત્યારે તે માન્ય રાખી શ્રીમદ્ને માન સન્માન આપી મીઠા વચ્ચે બોલવાની તેમનું નામ વિગરે

પુછેછે. આ સરલતા એજ સાધુતાનું મુખ્ય લક્ષણ છે. મહાન્ પુરૂષો પણ મત્ત્ય અહુષ્ટુમાંજ મોટાઈ માનતા અને “માફ તે માફ નહિ” પણ સાફ તે માફ ” એજ સૂત્રને ઝિરોધાર્ય રાખતા. એ પ્રસંશનીય છે.

શ્રી જિનવિજયજીને કરાવેલ અભ્યાસ.

શ્રી ખીમાવિજયજીના શિષ્યરત્ન શ્રી જિનવિજયજી જેઓએ દ્રવ્યાનુયોગ તથા ખીજા ઉપયોગી વિષયોપર અંથો રચ્યાં છે તેઓએ આજ અરસામાં શ્રી પાટણનગરમાંજ વિશેષાવશ્યક તથા અન્ય ગહન અંથો શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ પાસે ધાર્યા હતા. ખીમાવિજયજીએ પોતે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીને યોજાવ્યા હતા. (સં. ૧૭૭૦ થી ૧૭૭૫ સુધી.) તેની સાક્ષી નીચે પ્રમાણે:—

શુરબક્ષિ વિનયી ધણા, મુનિમાં તિલક અમાન,

શ્રી જિનવિજય મુશુરતણા, કેતાં કહું વળાણ.

શુરની મહિર નિજર બહુ, વિદ્યા વિનય વિશાળ;

પંડિત જનની સેવના, પામે જ્ઞાન રસાળ.

ખીમાવિજય શુર કહણુથી, પાટણમાં શુર પાસ.

સ્વપર મુખ્ય અવલોકતાં, કીધાં બહુ ચોમાસ.

જ્ઞાનવિમલ સુરિદને, વાંચી ભગવતી ખાસ.

મહાભાષ્ય અમૃત લલો, દેવચંદ્રગણિ પાસ.

કાવ્ય છંદ નાટિક પ્રમુખ, અભ્યાસિયા બહુ અંથ,

અનુક્રમે ગીતાર્થ થયા, વિચરંતા શુભ પંથ.

શ્રી રામભાગા પૃ. ૧૪૫

આ પરથી શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ કેટલા વિદ્વાન હશે તેનો ખ્યાલ મહજ આવી શકે એમ છે. આ જિનવિજયજી મહારાજે દીક્ષા લીધી તે સાલ ૧૭૭૦ છે.

અંવત અત્તર ચિત્તે, કાર્તિક માસ મુંધવાર,
વરી છઠ દિને ભાવશ્યું, અંયમ અઘા મુખકાર.

ઇગિત આકારે કરી, બાણી સુગુણ નિધાન,
ક્ષમાવિજયજી ગુરુ હવે, જિનવિજય અભિધાન.

શ્રી જૈન રાસમાળા, જિનવિજય રાસ પૃ. ૧૪૫
આ શ્રીમદ્ જિનવિજયજી મહારાજે વિશેષાવશ્યક વિગેરે
જેવા મહા મુઠગહન તત્ત્વજ્ઞાનના ગ્રંથ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી પાસે
ધાર્યા હતા તે પરથી શ્રીમદ્ના સિદ્ધાંતના પારંગતપણાનો ખ્યાલ
આવી શકે છે.

શ્રી ઉત્તમવિજયને શ્રીમદ્દે અભ્યાણુ કરાવ્યો સં ૧૭૭૭

શ્રી જિનવિજયના વિદ્યાન, સિદ્ધાંતના પારગામી શિષ્યરત્ન
શ્રી ઉત્તમવિજય થયા:—

તત્ત્વ દુષ્ટવિજય કવિ, ક્ષમાવિજય તત્ત્વ શિષ્ય;
જિનવિજય જગમાં જયો, પ્રતપ્તો કોટી વરીશ.
અતેવામી તેહના, વિદ્યા સિદ્ધ સમાન,
શાસ્ત્રાશ્રયામી જે મદા, બહુ શિષ્યજ સંતાન.
જનન કીરતી બહુ વિસ્તરી, મહીમંડળ વિખ્યાત,
તે ગુરુ ઉત્તમવિજયનો. કહુ ઉત્તમ અવદાન.

જૈન રાસમાળા. શ્રી ઉત્તમવિજય નિર્વાણ રાસ. પૃ. ૧૫૬

આ ઉત્તમવિજયજીનું સંસારીપણું નામ પૂર્વજ્ઞા હતું. આ
પૂર્વજ્ઞાને સંસારીપણામાંજ તેમના મહત્વાચ્યે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી
જીવનજીવે. પુણ્ય સમાગમ અમદાવાદમાં (પૂર્વજ્ઞાના પ્રભુમાંજ)
કર્યે હતું.

દાખ.

જનન-જન્મ નાદિ થયારે કૈ.ક.
તમે આ દેવચંદ્રે કૈ.ક.ની:
જૈન સિદ્ધાંત સિદ્ધાંતકરે કૈ.ક.
કૈ.ક. સિદ્ધ મહાગુરુ કૈ.ક.ની.

દેશના બાત સ્વરૂપનીરે લોલ,
તે શુરના પદ પદરે સોભાગી;
વંદે અમદાવાદમાંરે લોલ,
પુંબશા નિઃછંદરે ! સોભાગી.

દુહા.

તે શુરની વાણી સુણી, હરખ્યો ચિત્ત કુમાર;
જ્ઞાન અભ્યાસ કરૂં હવે, તુમે પાસ નિરધાર.
ઇગિત આકારે કરી, બાળી તેહ સુવાસ,
જ્ઞાન અભ્યાસ કરાવવા, કીધો તેહને છાત્ર.

શ્રી ઉત્તમવિજય રાસ પૃ. ૧૫૫.

આમ પુંબશાને શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએ યોગ્ય પાત્ર બાણી
જ્ઞાનાભ્યાસ કરાવવા માંડ્યો. તેમણે દેટલો અભ્યાસ કરાવ્યો તે
જણાવતાં શ્રી ઉત્તમવિજયજી રાસમાં શ્રી પદ્મવિજયજી નીચે પ્રમાણે
જણાવે છે:—

હવે કુંવર નિત નિત ભણે, પ્રકરણ જૈનનાં ચાર. લક્ષના.	
દંડક ને નવતત્ત્વ જે, ભણ્યા છવ વિચાર.	લ. હ.
ત્રણ લોકની દીપિકા, સંમહાણી સુવિચાર.	લ. હ.
ભાખ્ય ચૈત્ય શુર વંદના, વળી પચ્ચબાણ પ્રકાર.	લ. હ.
દેવ સમાસ સોહામણો, સિદ્ધ પંચાશિકા નામ.	લ. હ.
સિદ્ધ દંડિકા તિમ વળી, ચઉ સરણ અતિ અલિરામ.	લ. હ.
કર્મ કંથ અર્થે દર્યા, કરમપયડી સુખ પાઠ.	લ. હ.
પંચ સંમહ સુખ કંથમાં, વિસ્તર્યા કર્મ જે આઠ.	લ. હ.
કાલ વિચાર અંશુવળી, વનસ્પતિ તિમ બાળ.	લ. હ.
દર્શન પાખી સિત્તરી, દરતા એહનું નાણ.	લ. હ.
ખંડ પુદ્ગલ તિમ વળી, નિગોદ છત્રીથી જેહ.	લ. હ.
વળી અતિચાર પંચાશીકા, નિજ અલિધા પરે તેહ.	લ. હ.
વૃત્તિ સહિત વાંચે ચર્ચે, તે શુરને ઉપમાર.	લ. હ.
લંગબલ બહુ સુખ ભણે, સ્વસ્થ તે આત્મ અપાર.	લ. હ.

સમ લંગી નય સાત જે, વળી નિશ્ચેપની વાત. લ. હ.
 તિન લંગીપણે થાહે, કેતા કહું અવદાત. લ. હ.
 ઈમ કરતાં હવે અન્યદા, ગુરુ ઠરે વિહાર, લ. હ.
 સુરત બંદર આવીયા, સાથે તેહ કુમાર. લ. હ.
 શબ્દ શાસ્ત્ર તે શહેરમાં, લખિયા યત્ન અપાર. લ. હ.
 ઉત્તમ ગુરુપદ પદ્મની, સેવા કરે શ્રીકાર. લ. હ.

શ્રી ઉત્તમવિજય રાસ-જૈન રા. રા. પૃ. ૧૫૫

આવા વિદ્વાન બહુ શ્રુત શિષ્ય પૂંજશા ગુરુચરણ સેવતા
 ગુરુ પાસેજ વસે છે. તેવામાં પાટણ શહેરના શેઠ કચરા કીકા
 જેઓ સૂરતમાં આવી વસેલા છે, તેમનો વિચાર પોતે સન્માર્ગે
 ઉપાજેલી લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરવા યાત્રા જવાનો નિર્ધાર કરી
 શ્રીમદ્ દેવચંદ્રણ પાસે આવે છે અને પોતાની સાથે ડોઢ વિદ્વાન
 ગુણિયલ સિદ્ધાંત પારગામી સતપુરુષને આપવા વિનંતી કરે છે.

પાટણ શહેરના વાણીઆ, કચરા કીકા નામ;
 આવી સૂરતમાં રહ્યા, સુંદર જેહનું ધામ. ૧
 પુણ્ય પ્રાકૃત જોરો થયો, લહી ક્ષેત્રાંતર યોગ;
 મન ચિંતે સફલો કરૂં, લક્ષ્મીનો સંયોગ; ૨
 આવી ગુરુને વિનવે, કરશું તિરથ જાત્ર;
 પહિત પુરૂષ જો ડોઢ દિયો, તો હોયે સફળી વાત. ૩
 ગુરુ પણ તેહ કુમારને, જાણી ચતુર સુજાણ;
 તસ આગ્રહથી આપીયો, લક્ષણ રૂપ નિધાન. ૪

જૈન રાસમાળા. શ્રી ઉ. વિ. નિ. રાસ-પૃ. ૧૫૬

આ પૂંજશાને યાત્રામાં સમેદ શિખરણમાં જ્યાં યાત્રાશુ-
 ઝોને ઉપર ચઢવાનો ગામ ધણીનો હુકમ નથી મળતો ત્યારે
 રાત્રે અદ્ભુત સ્વપ્ન આવે છે. ને પોતે ભવ્ય છે તથા સમકીર્ત
 પામશે એમ શ્રી મંદિર સ્વામી કહે છે ને સવારમાંજ
 ઉપર ચઢવા આજ્ઞા મળે છે (આ વખતે અધિકાર વિસ્તારથી
 લખવા માટે શ્રી ઉત્તમવિજયજી નિર્વાણ રાસ. પૃ. ૧૫૬ માં જૈન

સસમાજામાં જોઈ,) આ યાત્રી મંડળ કરતાં કરતાં બુદ્ધાણુપૂર આવે છે ત્યાં ઠસ્તુરથાણને ત્યાં ઉતરે છે. ત્યાં હિમચંદણ નામે સાધુ ઘણા તીવ્ર તપસ્વી છે. તેમના વૈરાગ્યથી ઉભરાતાં વ્યાખ્યાન, પૂંજશા સાંભળે છે અને સંયમના રાગી બની પૂંજશા હિમચંદણને પોતે દિક્ષા ન લે ત્યાં સુધી ઘડું ન વાપરવા અભિશ્રુત કરે છે. આ સઘે તેમની પાસેજ દીક્ષા લેવા વિનંતી કરી પણ પૂંજશાએ તેમની દેશનામાં જિનપૂજની અનુમોદના ન સાંભળવાથી પોતે તેમની પાસે દીક્ષા ન લેતાં શુજરાત આવે છે.

શુજરાત સૂરતમાં આવી ત્યાં વિશેષાવશ્યક વાંચ્યું ત્યાંથી અમદાવાદ આવ્યા, જ્યાં શ્રી યોગવિમલ ગણિ તથા જિન વિજય પંચાસ આવી રહેલા હતા. તેમને વાંદી રણિયાત બનેલા પૂંજશાએ પોતાની માતા પાસે આવી દીક્ષા લેવા દેવાની આજ્ઞા આપવા વિનંતિ કરી. પણ પુત્ર પ્રેમવાળાં માતાજી મોહવશ પોતે જીવતાં છતાં દીક્ષા ન લેવાનું કહેતાં માતાના ઉપકારના જાણુ મોન રહેલા પૂંજશાએ તેમ કંઈ. કારણુ માતા ઉત્તમ તીર્થથી પણ અધિક છે હવે પોતે ત્યાંજ રાજ વ્યાખ્યાન સાંભળે છે અને શ્રીજિન વિજય જેવા વ્યાખ્યાનના તથા શ્રી પૂંજશા (ઉત્તમ વિજય) જેવા આતા મળતાં વક્તાઓતા યોગની ઉત્તમતાએકરી શિદ્ધાંતની ચર્ચાની ઝડીઓ વરસવા માંડી, આવી અલખ આત્માનંદની ચર્ચા કરતા ધર્મધ્યાન કરતાં પૂંજશા ત્યાં રહ્યા, થોડા વખતમાંજ તેમનાં માતાજી સ્વર્ગવાસી થયાં અને તેમનું મૃત કાર્ય આદિ કરી થોડા પરિહરિ મત લેવાની ઇચ્છામાં તત્પર થયા અને શુરૂથી જિન વિજયજી ને દીક્ષા આપવા પ્રાર્થના કરી.

અમદાવાદ શુઆ પારેખની પોળમાં સં. ૧૭૬૮ ના વૈશાખ સુદિ છઠ્ઠા રાજ ઘણા મોટા ઓચ્છવ આડંબર સહિત જન સમુદાયની ભારે પ્રશંસા પામતા થકા સ્વામિભક્તિ કરી ચોરાસી ગચ્છના સાધુઓને લોઢન દાન દઇ બહેન બાણેજીને સંતોષી શામળાની પોળે શામળા પ્રભુની સાનિધ્યમાં સંઘ સમક્ષ સંઘની આશિષ

સહિત શ્રીજિન વિજય પાસે લવજલ તારનાર પ્રવહણ સમાન
 દીક્ષા અંગીકાર કરી શ્રી ઉત્તમ વિજય નામ, ગુરુજીએ રાખ્યું. શ્રી
 જિન વિજય સમાન ગુરુ તથા શ્રી (પૂજાશા) ઉત્તમ વિજય સરખા
 શિષ્યની અતિ ઉત્તમ જોડી (કે જેવી મલવી દુર્લભ) જોઈ વિદ્વાનો-
 રાનીઓ-તથા શ્રાવક શ્રાવિકા સાધુ સાધ્વી ધન્ય ધન્ય ઉચરવા
 લાગ્યાં આ ઉત્તમવિજયજીને શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએજ લજ્જાવી
 સિદ્ધાંતના પારગામી બનાવી આ સ્થિતિએ પહોંચાડયા ત્યાંથી
 પ્રેમાપૂર ચોમાસુ કર્યું અને ઉતર્યે ચોમાસે સુરત આવ્યા ત્યાંથી:-

મધ્યું પાદરા ગામ ગુરુએ કોઈ કારણે મહારા લાલ.
 અનુક્રમે આવ્યા પાદરા ગામને ખારણે. મહારા લાલ.
 સાંમયું સંજે દરી ગુરુ પધરાવીઆ. મહારા લાલ.
 આશ્રહ કરીને ભગવતી સૂત્ર મંડાવીઆ. મહારા લાલ.

વિ. સં. ૧૭૬૬ માં પાદરામાં પધાર્યા

શ્રી ઉત્તમ વિજયજીને લઈને શ્રી જિન વિજયજી પાદરા ગામે
 ખાસ ઈચ્છા પૂર્વક પધાર્યા આ વખતે પાદરા (લેખકનું ગામ)
 ની જાહોઝલાલી સારી સંભવે છે તેમજ ત્યાં તત્સમયે શ્રીતાઓ
 પણ દ્રવ્યાનુ યોગ તથા સિદ્ધાંતના વ્યાખ્યાનોની રસ ધારાઓ
 ઝીલી શકે તેવા હોવાજ નેઈએ, નહીં તો આવા રત્ન સરખા
 ગુરુજીને સાંમયું દરી લાવી ભગવતી સૂત્ર જેવા ગદ્યન વિષય
 આશ્રહ કરી વંચાવે નહીં (અને અત્યારે પણ પાદરા ગામમાં
 દ્રવ્યાનુયોગન. તથા શ્રીતાઓ છે તથા વિદ્વાન મુનિરાજોનાં
 આનુમોન થાય છે)

અહિં શ્રી જિનવિજયજીને ઉત્તમવિજયજીને નંદિસૂત્ર
 વંચાવ્યું. અને શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએજ ભગવતીસૂત્ર
 વંચાવ્યાં વાચતાજ જિનવિજયજીને દેહોત્સવ કર્યો, અને ત્યાં
 તેમને અગ્નિ દત્ત દેવતા તથા તમાર કાકે તેના સ્મરણ સ્તંભ
 (દેરી) અદ્યતિ તેની નજીક પૂરી નેહલી છે. ત્યાંથી ચોમાસુ
 ગામ વિદ્યાર દરમિયાન સ્વપ્ના લેવા લગવનગર આવ્યા અને ત્યાંજ

શામાર્થે કયું. અંહી રહેલા શ્રી ઉત્તમ વિજયજીએ સિદ્ધાંતોના
 વધુ અભ્યાસ માટે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીને આમંત્રણ કરી બોલાવ્યા
 હતા. તેઓ ખરતર ગચ્છના હતા છતાં તેમજ ઉત્તમ વિજયજી
 તપગચ્છના હોવા છતાં પણ પોતાના ભૂતકાળના પ્રિયશિષ્ય પરની
 ઉપકાર સુદ્ધિથી પ્રેરાઈ લાવનગર ગયા:—

લાવનગર આદેશે રહ્યા ભવિ કિંત કરે મારા લાલ,
 તેડાવ્યા દેવચંદ્રજીને, હવે આદરે મારા લાલ.
 વાંચે શ્રી દેવચંદ્રજી પાસે, ભગવની મારા લાલ,
 પન્નવણા અનુયોગ દ્વાર, વળી શુભ મતિ મારા લાલ.
 સર્વ આગમની આજ્ઞા દીધી, દેવચંદ્રજી મારા લાલ,
 જાણી ચોખ્ય તથા શુભગણના વૃંદજી મારા લાલ.

જે. શ. મા. શ્રી ઉત્તમવિજય નિર્વાણ સસ. પૃ. ૧૬૩

વિ. સં. ૧૭૭૫ સુધી શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી પાટણમાં હતા.
 તત્પર્યાત્ તેઓશ્રી મોટા ઢોટનગર પાસેના મરોટ ગામમાં ચાતુ-
 ર્માસ રહ્યા હતા. તે પછી ૧૭૭૮ માં શુજરાત અમદાવાદ આવ્યા
 હતા. ત્યાં ૧૭૭૮-૧૭૭૯ ૧૭૮૦ ના ચાતુર્માસ થયા હોય એમ
 સંભવે છે. તે પછી શ્રીમદે વિદ્યાર કરી ખંભાત વડોદરા પાદરા
 ભરૂચ થઈ સૂરજ વિદ્યાર કર્યો. ત્યાંથી વિચરતા વિચરતા પુનઃ
 ૧૭૮૭ માં અમદાવાદ પધાયા હતા. અમદાવાદના શ્રદ્ધાવંત
 શ્રાવકોએ બહુ ભક્તિભાવ પૂર્વક આ મહા સમય સિદ્ધાંત પાર-
 ગત જ્ઞાની પુરૂષને નાગોદિસરાહમાં પધરાવ્યા:—

સંવત સત્તરે સત્યામીએ, આવ્યા અમદાવાદ,
 લોક સહુ તિહાં વાંદવા, આવ્યા મન આહુલાદ.
 નાગોદિસરાહ જિહાંજ છે, નિહાં ઠંપીયા મુનિરાજ,
 નિહોબી નિષ્કપટતા, ચકલ આધુ શિરતાજ.
 સધુ શ્રી દેવચંદ્રજી, સ્યાદવાદની યુક્તિ, ;
 જીવ-દ્રવ્યના ભાવને, દેખાડે તે વ્યક્તિ. ;
 દેવવિદ્યાત્. પૃ. ૨૪.

હવે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએ રાજનગર ક્ષેત્રમાં પોતાની સ્થા-
વાદ શૈલી યુક્ત ગૃહ ગંભીર જ્ઞાન સદ્બોધની વર્ષાની ઝીઝી
વરસાવવા માંડી. રાજનગરનો તત્ત્વજ્ઞાસુ શ્રોતા સમુદાય ચાત-
કની પેઠે અતિ ઉદ્દાસ પૂર્વક આ અણમૂલ ઉપદેશ રૂપી અમૃ-
તનું પાન કરવા લાગ્યો. આ સમયે શ્રીમદ્ના વાણી સુધાવર્ષણ
માટે કવિપણ કથે છે કે:—

તે હવે દેશના સાંભળો,
શ્રાવક શ્રાવિકા જેહ.
વાણી જલ આધાઠ સમ,
વરસે દેવની ધનગેહ.

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૨૪.

આવી તત્ત્વજ્ઞાસુ શ્રોતા મંડળી પાસે શ્રીમદ્ અઢાર પાપ-
સ્થાનકનો અધિકાર વિસ્તાર પૂર્વક સાંભળવા લાગ્યા, અને આ
અઢાર પાપસ્થાનક નિવારી સમકીત પ્રાપ્તિના હેતુ રૂપ સમનય,
નિશ્ચય, જીવાજીવ, ચૈત્ત જીવ સ્થાનક આદિ અતીવ ઉપયોગી
અને જાણવા યોગ્ય વિષયો પર જહુ ઉત્તમ પ્રકારની ઝીણવ-
ટથી વ્યાખ્યા કરી. આ પછી ભગવતી સૂત્ર જેવા ગહન
અંધનું વાંચન શરૂ કર્યું:—

ભગવર્ત સૂત્રની વાંચના,
સાંભળે જનના વૃંદ.
વાણી મીઠી ખીચુપ સમ,
ભાંચે શ્રી દેવચંદ.

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૨૬.

આ અમૃત સમાન ઉપદેશના શ્રવણથી માણેકલાલજી નામે
એક શ્રાવક કે જેને હુંદકનો પાસ હોવાથી પ્રતિમા પૂજા પરની
તેની ધંદા ટપી ગયેલી, તેને ઘણીજ ઉત્તમ અસર થઈ. ગુરુ
શ્રીએ તેને ખાસ ઉપદેશ આપી જુઝવ્યો તથા પ્રતિમા પૂજાની
દર જહા કરવી તેની ચિચ્યાવની ટાણ ટાલી નંખાવી.

આં નવીન જન્મ થાય તેવો સમય ગણી માણેકલાલજીએ નવીન ચેત્ય દસબુંદો તેમાં પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી નવા નવા જોત્તરો માંડયા. જિન ચેત્યમાં પ્રભુ પૂજા પ્રભાવનાની લહેરો ઉડવા લાગી.

આ ઉપરાંત હાજા પટેલની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીની પોળમાં જિન ચેત્યના લોંચરામાં સહસ્ર કૃષ્ણ આદિ સહસ્રકૃત જિન બિંબની પ્રતિષ્ઠા કરાવી બોહોળી લંકમીનો સદ્વ્યય ઉદ્દાસ પૂર્વક કર્યો. શ્રી સહસ્રકૃષ્ણનો લેખ નીચે પ્રમાણે છે:—

શ્રી સહસ્રકૃષ્ણનો લેખ.

આ લેખ અમદાવાદમાં હાજા પટેલની પોળમાં શાંતિનાથની પોળના બીજા ફેરાસરના વચ્ચલા લોંચરામાં શ્રી સહસ્રકૃષ્ણ પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી છે તેનો શિલા લેખ છે જે અદ્યાપિ મોજુદ છે.

સંવત ૧૭૮૪ ચૈત્ર માર્ગશીર વદિ ૫ દિન સહસ્ર કળા-
યા મંદિત શ્રી શ્રી પાર્શ્વનાથ પરમેશ્વર વિંબં કારિતં ઉક્તેશ વંશે
સાદ પ્રતાપશા માર્યા પ્રતમદે પુત્ર શા. ઠાકરસી કેન આણંદવાદ
મગની ક્ષર યુતેન વૃદ્ધત સ્વરતર ગચ્છે મટારક શ્રી યુગ પ્રધાન
શ્રી જિન ચન્દ્રસૂરિ શિષ્યાણાં મહોપાધ્યાય શ્રી.....શિષ્ય
ઉપાધ્યાય શ્રી દેવચન્દ્ર ગણિ શિષ્ય યુતૈઃ

ખંભાત આતુર્માસ

સંવત ૧૭૭૬ (૧) મેં, આતુર્માસ ખંભાત.

તિહાંના ભવિને બુઝવ્યા જેહના અવદાત

દેવપિલાસ પૃ ૩૦

સંવત ૧૭૭૬ માં શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી ખંભાત બંદરે ત્યાંના ભવિજનોને ધમદેશના દેવા પધાર્યા ત્યાં આતુર્માસમાં દેશના મૃતની ઝડીઓ વરસવી શરૂ થઈ અને શરૂઆત મહાવીર્યાધિરા-

જનો મહિમા વર્ણવવા માંડ્યો શ્રી રૂપલજ્જીવની વાણી મુકિત-
માર્ગ ગમનનું મહાન તીર્થ જે શાસ્ત્રત છે તેનો પ્રભાવ તથા
શરૂંબય તીર્થના ઉદ્ધાર પંચમ વિષમ આરો જે ૨૧,૦૦૦ વર્ષનો
છે તે સમયમાં આ શાસ્ત્રતા મહાતીર્થનું રહસ્ય એવું તો અદ્-
ભૂત રીતે અચ્ચુ કે શ્રી સ્તંભનતીર્થ (ખંભાત) ના ધનાઢ્ય શ્રેષ્ઠિ
વર્થ શ્રાવકોએ આ મહાતીર્થ ઉપર તીર્થોદ્ધાર કરાવવા માંડ્યો
તેમજ નવાં નવાં ચેત્યો કરાવવા, માંડ્યાં તેમજ ડુંગર ઉપર કાર-
ખાનું શરૂ કરી જીર્ણોદ્ધારમાં અગણિત દ્રવ્ય ખર્ચવા માંડ્યાં
જે કાર્ય લેઈ જાનાં મન હૃદય હર્ષોદ્ધાએ ઉભરાવા લાગ્યાં.

સંવત ૧૭૮૧—૧૭૮૨—૧૭૮૩ ડુંગરપરનાં ચેત્યોમાં
અદ્ભૂત પ્રકારે જીર્ણોદ્ધાર થયો તેમજ નયનમનોરંજક મંદિરો
પ્રકટયાં આવાં અદ્ભૂત જીર્ણોદ્ધારનાં સત્કાર્યો કરાવી પુનઃ શ્રીમદ્
રાજનગર પધાર્યા ત્યાંતો સુરત બંદરની સુશ્રાઓત શ્રાવકોની આ-
તુર્માસ માટે વિનંતિ આવી અને પોતે ત્યાં પધાર્યા ત્યાં ૧૭૮૫-
૧૭૮૬-૧૭૮૭ સહી ત્યાંના ધર્માર્થરક્ત શ્રાવકો ને બહુધા પ્રકારે
તત્ત્વજ્ઞાન તેમજ સિદ્ધાંતોના અમૂલ્ય ઉપદેશો દઈ કૃતાર્થ કર્યા.
આ પ્રસંગે સુરતમાં શાસ્ત્રોન્નતિનાં ઘણાં સત્કાર્યો થયાં હતાં.
અહીંથી શ્રીમદ્ પાત્રીનાં સિદ્ધ ગિરિ ઉપર ગયા તથા શ્રેષ્ઠિવર્થ
શ્રી વધુશાયે બંધવેસ જસા જિન મંદિરમાં તથા ખીજાં અનુપમ
જિન મંથોની પ્રતિષ્ઠાની કરી શાશન સેવા તથા પ્રભાવના કરી.

ત્રીપચંદ સ્વર્ગગમન.

અહિંથી પાછા ફરી ગામનગર આકાર પ્રતિ ફરતા ફરતા પુનઃ
રાજનગર આવ્યા અહીં ૧૧૭૮૮ નું ચામાસું રહ્યા આ આતુર્માસ
દરમીયાન કાં નર દેવચક્રવર્તી મુરશી પટિન શિરોમાણ વાચક
શ્રી રૂપલજ્જીવ રાજને કવરને અગિયે લાગુ પડ્યો તથા સર્વ

૧૭૮૮ ને ૧૭૮૯ ની વચ્ચે મિત્તાના ગ્રંથ માધે શ્રીકૃષ્ણના જીવનની
પ્રતિષ્ઠા રાજને દાખલ કરાવી દેવાર મેઘ દેવ વચ્ચે છે.

ક્રિયાઓ કરતા થકા ૧૭૮૮ ના અશાઠ મુદિ ૨ ના રોજ શુભ
ધ્યાનમાં મન્ન જોવા શ્રી દેવચંદ્રજીએ સ્વર્ગગમન કર્યું.

આજ સમયે રાજનગરના શ્રી તથાગમજીના વિવેકી વિચક્ષણ
શ્રી વિવેકવિજય મુનિરાજ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ પાસે
વિનય તથા ઉદયમ પૂર્વક અભ્યાસ કરતા હતા. જે કે શ્રીમદ્
દેવચંદ્રજી શ્રી વિવેકવિજયજીના દીક્ષા શુરૂ નહતા છતાં પણ જ્ઞાન
દાન દેનાર શુરૂ મહારાજ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી ઉપર શ્રી વિવેકવિ-
જયજી શુરૂ જેટલોજ ભક્તિભાવ રાખતા. તથા તેમની ખીજમ-
તમાં (તહેનાતમાં-સેવામાં) ભક્તિભાવ પૂર્વક હમેશાં રહેતા.
આવે ઉત્કૃષ્ટ ભક્તિભાવ દેખી શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીનો પ્રેમ પણ શ્રી
વિવેકવિજયજી ઉપર ધણો થયો.

આ સમયે રાજનગરમાં રત્ન ભંડારીના અગ્રેસર કારભારીજી
મુંબસિદ્ધ શાહ આજુંદરામ રહેતા હતા. જેઓ જ્ઞાની તથા
શિદ્ધાંતની ચર્ચા કરી શકે તેવા વિદ્વાન હતા તેથી શ્રીમદ્ તથા
આજુંદરામને હમેશાં ધર્મચર્ચા થયા કરતી. આ ચર્ચાઓમાં
શ્રીમદ્, આજુંદરામને જીતતા, આમ આજુંદરામની શ્રીમદ્ ઉપર
શુરૂ ભરિત વધી. અને હમેશાં આવી ઉત્તમ ચર્ચામાં સમય
જવા લાગ્યો. ધર્મ કરનાર બન્ને પક્ષવાળા પણ મુયોજ્યજ્ઞાની
હોય ત્યારે ચર્ચામાં જોર અનેરો આનંદ-રસ આવે છે.

શાહ આજુંદરામને શુરૂ પર ધણો પ્રીતિ ભાવ વધતાં
તેમણે શ્રી રત્ન ભંડારીજીને શ્રીમદ્ના અગ્રમશુષોની હકીકત
કહી સંભળાવી, કે રત્ન ધર્મમાં વૃષભ સમાન જ્ઞાનીઓના શિદ્ધા-
ભક્તિ જોવા સદ્ગુરૂ રાજ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી, મડ રથજી (મારવાડ)
થી અને સદ્ગુરૂ પધાર્યા છે. જેઓ મહેલ વિદ્યા વિસાદ,
મેદજાનથી વિભૂષિત, મહા અધ્યાત્મજ્ઞાની, પ્રખર ત્યાગી છે,
જ્ઞાનના ભંડાર તથા અગ્રમ શિદ્ધાંતના પારંગતી છે. આમ
પ્રચંડા સાંભળી શ્રી રત્નજિંદ ભંડારી શુરૂ મહારાજને વંદન
દેવા ઉપાસકમાં અગ્રજી શુરૂ મહારાજને પણ તેમને નય ઉપ-

નય આદિ વડે યુક્ત એવો સુરસાળ સંદ્ધોધ સંભળાવ્યો જે સાંભળી તેઓ ઘણાજ પ્રસન્ન થયા. શ્રીમદ્ના ઉપદેશથી રત્ન ભંડારી હવે મોક્ષ મન્દિરની નિઝરણી સમાન શ્રી જિનવરની પૂજા લક્ષિત કરવા લાગ્યા. ગુરૂ વચને જીનશાસન ઉત્તવળ કર્યું. ભંડારીજી સુસલમાન બાદશાહ તરફના ગુજરાતના સુખા હતા. તેમને શ્રીમદે નમાવ્યા. પ્રતિબોધ્યા તથા ધર્મ માર્ગમાં ઉદ્યમ વંત કર્યા.

રત્નસિંહજીએ જિન ચૈત્યોમાં વિવિધ પ્રકારી પૂજાઓ ભણાવવા રચાવવા માંડી તથા ઘણાં જિંઁળની પ્રતિષ્ઠાઓ થવા લાગી. તથા ભંડારીજી લાખેણો લ્હાવો લેવા લાગ્યા તથા વિચારવા લાગ્યા કે આ ગુરૂ સમાન અન્ય કોઈ ગુરૂ નથી.

(મરડી) એવામાં વિધિની વક્રદ્રષ્ટિના ચોગે રાજનગરમાં મરડીનો દુષ્ટ ઉપદ્રવ ફાટી નીકળ્યો અને બહોળો જન સમુદાય ટાળને વશ થવા લાગ્યો આથી સર્વે વ્યવહારીઓને સાથે લઈ શ્રી રત્નસિંહજી ભંડારી ગુરૂમહારાજ પાસે પધાર્યા તથા શિર નમાવી મરડીના ઉપદ્રવ સંબંધી તમામ હકીકત સંભળાવી બોલ્યા જે રાજનગરમાં આ ઉપદ્રવે ઘણું ઉત્પાત મચાવી મુક્યો છે વળી એની શાંતિ માટે આપ સરખા સમર્થ ગુરૂ અમારા માથે બેઠા છતાં બીજાં કેને ગુરૂએ અમારે જવું તમે સર્વ દુઃખને હરવા શક્તિમાન છોજી ગરુડીએ પણ જૈન માર્ગના મંત્રાદિથી મંત્રેલા લોક બીજાં કોઈકા અને તેથી રાજનગરમાંથી મૂળી (મરડી) ઉપદ્રવ દૂર લાગ્યો અને તેથી કેકેના પ્રજાકારક બચ રહ્યા, આથી સર્વે શ્રીમદે દેવચંદ્રજીની ભારે પ્રશંસા થવા લાગી આ તકે દુઃખમારે પંચમ ભારે જિન શાસનના દિવસે કરનાર તથા આપ મહા ઉપદ્રવને દૂર કરનાર સર્વેના દુઃખ દાખલાને કાઢ કરી દેવચંદ્રજી છે.

એવામાં દક્ષિણ દેશના રણકુળ નામોસરદાર, રત્ન સિંહજી
ભંડારી સાથે ઠાંઈ રાજકીય બાબતમાં તકરારના કારણે યુદ્ધ
કરવા આવ્યા. અને યુદ્ધના આવાહનનો હક્ક દીધો. આ જોઈ
રત્નસિંહજી તત્કાળ ગુરૂમહારાજ પાસે આવ્યા.

એહવે સંગે રણકુળ આવ્યા,

બહુલુ સન્ય લઈનેરે;

યુદ્ધ કરવા ભંડારી સાથે,

આવ્યો નગારૂં ઘઈનેરે.

ધન.

રત્નસિંઘ ભંડારી તત્કાલિણ,

આવ્યો શ્રી ગુરૂ પાસેરે;

ઠાંઈ કરણો દલ બહોતજ આવ્યો,

મેં છાં થાકે વિશ્વાસેરે.

ધન. ૯

ફીકર મત કરો ભંડારીજી,

પ્રભુજી આછો કરસ્યેરે;

જીત વાદ થાહરો અળ હોર્યે,

કરણી પાર ઉતરસ્યેરે.

ધન. ૧૦

અમલકાર શ્રી જિન આઆયોની,

ગુરૂજીએ તે દીધોરે;

ફેતેહ કરીને આજે વહિલા,

થાંકો કારજ ત્રિધોરે.

ધન. ૧૧

રત્નસિંઘજી સન્ય લઈને,

યુદ્ધ કરવાને સાહમોરે;

રણકુળ સાથે તોપજાને,

આવ્યો ન કરે બાજોરે.

ધન. ૧૨

પરસ્પરે યુદ્ધે રણ કુળ હાર્યો.

યઈ ભંડારીની જીતરે ।

એ સર્વ દેવચંદ્રજી ગુરૂ પચાચે.

હેમાચાર્ય કુમારપાળ પ્રીતરે.

ધન. ૧૩.

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૩૫.

આમ શ્રીમદ્ શ્રી જિન આમનાયના મંત્ર તત્રાદિથી શુર
ભક્ત એવા શ્રી રતનાસંઘજીને બહુ રીતે સ્હાય કરી તેના ચશમે
વિસ્તારતા વિજય અપાવે છે.

આતુર્માસ પૂર્ણ થયે શ્રીમદ્ વિહાર કરી ઘોળકા આવ્યા.
ત્યાં અન્ય માતનું પ્રબળ જોર હતું. અહિં સત્ય ધર્મની પ્ર-
પણા કરતાં ઉપદેશામૃત વરસાવતા શ્રીમદ્ નિવસે છે. અહિં
જિન શાસનમાં રત્ન સમાન શેઠ જયચંદ્ર વસે છે તેને ગુરુ
પ્રતાપે ચર્યાવાદમાં એક ગુરુપોતમ નામે યોગીને છતીને ગુરુશ્રી
પાસે આણ્યો અને પગે લગાડ્યો. ગુરુશ્રીએ પણ તેનું મિથ્યાત્વ
શબ્દ ઉપદેશ શલાકાથી કાઢી નાંખીને તેને છુટાવ્યો. તથા જેન
ધર્મમાં દ્રઢ શ્રદ્ધાવંત બનાવ્યો. સમર્થ જ્ઞાની એવા શ્રીમદ્ દેવ
ચંદ્રજી આમ ભવિન્નો પર બહુ ઉપકાર કરતા વિચરતા વિચ-
ચરતા ૧૭૬૫ માં શ્રી પાલીતાણે આવ્યા. અને તેમણે અહિંજ શ્રી
વીશ વિહરમાન વીશી બનાવી છે. અને જિન ચંદ્રમાં પ્રતિષ્ઠા
કરાવી. ત્યાંથી ૧૭૬૬ માં શ્રી નવાનગર પધાર્યા તથા ત્યાં
૧૭૬૬ ના કાન્તક ગુરુ ૧ ના રોજ વિચારસાર ગ્રંથ પૂર્ણ
કર્યો તથા કાન્તક નૃસિંહ ૫ જ્ઞાન પંચમીએ શ્રી જ્ઞાનમંજરી ટીકા
પૂર્ણ કરી છે. અર્ધ ૧૭૬૬ ૮૭ ના એ આતુર્માસ શ્રીમદે કર્યા
છે નવાનગરના નવાનગર વિશેષ પ્રસરેલો હોવાથી ફૂંકકોના પાસથી
જેનંત. કેન્દ્રે નવાનગર જિન ચંદ્રમાં પૂજા વિગેરે કરતા
અથવા પહેલે જિન પૂજા નવાનગર પ્રણર ઉપદેશ, શાસ્ત્રથી
જુલન. ગુરુ નવાનગર નવાનગર નવા પૂજા કરવા વિગેરે સહકા
વેળા નવાનગર નવાનગર નવાનગર આવે જિન સ્વપનની વચન
કરી અન્ય નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર
અન્ય નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર
તેમને નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર
નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર
નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર
નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર
અને અન્ય નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર નવાનગર

વિ. સંવત ૧૭૬૮ માં, શ્રીમદ્ પુનરપિ પાણીતાણે પધાર્યા, અને ત્યાંજ ચાતુર્માસ કર્યું. આ ચાતુર્માસમાં પણ શ્રીમદ્ના વરદ હસ્તે શાસનોત્પત્તિનાં ઘણાં સત્કાર્યો થયાં. શ્રીમદ્ને શ્રી શત્રુંજય તીર્થાધિરાજ પર કેટલો બધો ઉત્કૃષ્ટ લક્ષ્મણાવ હશે તેનો ખ્યાલ તેઓશ્રીએ કરેલી યાત્રાઓ તથા કરાવેલા ઉદ્ધાર પ્રતિષ્ઠાઓ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે.

આ પછીના ચાતુર્માસ માટે કવિયજ્ઞના કથ્યા પ્રમાણે:

પુનરપિ પાણીતાણે શુરૂ

પુનરપિ નૂતન નમ્ર.

શ્રી. દે. વિ. પ્ર. ૩૮

એટલે ૧૭૬૬ થી ૧૮૦૧ ના ચાતુર્માસ પાણીતાણા તથા નવાનગરમાં થયાં હતાં. આ ચાતુર્માસો પછી ૧૮૦૨-૦૩ માં નવાનગર નજીક રાણાવાવ ગામના ઠાકોરનો ભગંદરનો અસાધ્ય વ્યાધિ નિવારી તેને છુગલી પોતાનો ભગ બનાવ્યો હતો, અને ત્યાંજ ચાતુર્માસ કર્યાં હતાં. દરમીઆન શેશકાળમાં એટલે ૧૮૦૩ માં શ્રીમદ્ પં. ઉત્તમવિજયજી ભાવનગર ચાતુર્માસ રહેલા હતા, તેમણે શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીને અધ્યાપન કરાવવા આમંત્રણ કરી બોલાવવાથી પોતે ત્યાં ગયા હતા. ત્યાં તેમણે પં. ઉત્તમ-વિજયજીને ભગવતીસૂત્ર, પદ્મવલ્લાજી, અનુયોગદ્વાર વિગેરે ગહન સૂત્રો ધરાવ્યાં હતાં.

આ હકીકત જણવના શ્રી ઉત્તમવિજયજીના નિર્વાણ રાસમાં શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજ નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—

ભાવનગર આદેશે રહ્યા બવિહિત કરે માત્ર સાલ

તેજાબ્યા દેવચન્દ્રજીને હવે આદરે માત્ર સાલ

વાસે શ્રી દેવચન્દ્રજી પાસે ભગવતી આરા સાલ

પદ્મવલ્લા અનુયોગ દ્વારવતી શુભમતિ માત્ર સાલ

સર્વ આગમની આજ્ઞા દીધી. દેવચંદ્રજી મારા લાલ.

જાણી યોગ તથા ગુણગણના વૃંદજી મારા લાલ.

જૈન રાસમાળા શ્રી ઉ. વિ. નિ. રાસ પ્ર.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી પાસે પૂર્વે સંસારીપણામાં પણ ઉત્તમ-
વિજયજી (પૂંજશાએ) સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ કર્યો હતો. તથા
પુનઃપણ તેમણે શ્રીમદ્ની પાસેજ ગહનવિષયોથી પૂર્ણ જોવા
સિદ્ધાંતો ધાર્યા છે. ઉત્તમવિજયજી જેવા સમર્થ પુરુષને પણ
સૂત્ર સિદ્ધાંતોનું અધ્યયન કરાવનાર શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીનો ક્ષયો-
પશમ તથા સિદ્ધાંતનું પારગામીપણું કેટલું પ્રખર હશે તેનો
તેનો ખ્યાલ આવશેજ.

૧૮૦૩ ના ચોમાસા પછી શ્રીમદ્ સુરત ગયા, અને
ત્યાંથી પાછા શેઠ કચરા કીકાશાના સંઘમાં પાલીતાણે આવ્યા
હતા.

શેઠ કચરાશા કીકાશા એ મૂળ પાટણના રહેવાસી જૈન
શ્રેષ્ઠી હતા. તથા સુરત ગંદેરે વ્યાપારાર્થે જઈ ત્યાંજ કાયમ
નિવાસ કરી રહ્યા હતા, તેઓ ઘણાજ શ્રીમંત, જૈનશાસનના
રક્ષિયા, શ્રદ્ધાવંત, તથા યાત્રાદિમાં દ્રવ્યવ્યય કરવામાં ગહુજ
હોંશીલા હતા. તેમણેજ પૂર્વે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી પાસે શ્રી સમેત
શિખરજી યાવા માટે જતાં કેઈ જાની યોગ્ય પુરુષ સાથે લઈ
જવા માંગેલ હતો, અને શ્રીમદે પૂંજશા (પાછળથી શ્રી ઉત્તમ-
વિજયજી) ને આપેલા હતા. આ પરથી તેમનો જ્ઞાન ચર્ચા
પરનો પ્રખળ પ્રેમ વ્યક્ત થાય છે. તેમણે શત્રુંજયના સંઘો, ઘણી
વખત કાટયા હતા. આ વખતે તેઓ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીને સાથે
લઈશ્રી તિલગિરિ વાત્રા નિમિત્તે શ્રી સંઘ લઈ આવ્યા છે. આજ
પ્રસંગે ભાવનગરથી પાલીતાણા આવેલા સંઘમાં શ્રી ઉત્તમવિજયજી
પણ આવ્યા છે. અને શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી તથા શ્રી ઉત્તમવિજયજી
બન્ને અગમવચન મળી ઘણાજ આનન્દિત બન્યા છે. સંસારી
પણ મંદીર શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીપર શ્રી ઉત્તમવિજયજીને પૂજ્ય

ભાવ હતો, અને તેમની પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસ કર્યો હતો. સાધુ-
પણામાં પણ શ્રીમદ્ પાસે સૂત્ર સિદ્ધાંતો તેમણે ધાર્યા હતાં.
અને પુનઃ સિદ્ધાંતજી જેવા પરમ સાત્ત્વિક પૂર્ણ સ્થળે જન્મેનું
મિલન કેવું આદરણ્ય જનકે જન્યું હશે તેનો ખ્યાલતો કોઈકનેજ
આવી શકે.

આ ચાલના પ્રસંગે શ્રીમદે સંધવીનું સિદ્ધાંતજીનું સ્તવન
લખ્યું છે તેમાં નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ કર્યો છે તે ઉપરથી શ્રેષ્ઠ
કથરા કીકાનો ભક્તિભાવ જણાઈ આવે છે.

સંવત અદાર ચિટોતેર વરસે
સિતમૃગ સિરતેરશ્રીયે, !
શ્રી સુરતથી ભક્તિ હરખથી
સંધ સાહત ઉદ્ભવશ્રીયે !
કથરા કીકા જિનવર ભદિન
રૂપચંદ ગુણવંતજી એ !
શ્રી સંધને પ્રભુજી ભેટાખ્યા,
જગપતિ પ્રથમ જિતુંદજીએ !
જ્ઞાનાનન્દિન ત્રિભુવન વન્દિન
પરમેશ્વર ગુણલીના !
દેવચંદ પામે અદ્ભુત.
પરમ મંગલ લયલીના !

શ્રી ટ. વ. કૃત શ્રી ગરુડચ સંધવી સ્તવન રચના વિ.
સં. ૧૮૦૪ માગસર સુ. ૧૩

ત્યાંથી શ્રીમદ્ ભાવનગર વિહાર કરી ગયા હતા. ભાવ-
નગરમાં ગોંડા હાકવંતી નામે એક સ્ત્રીને દેવકેના સર્વેશ્વર પાત્ર
રોવાથી તેને શ્રીમદે ભુજવી સ્વયં ધર્મની પૂર્ણ શ્રદ્ધા કરાવી
ધર્મને ગુજરાતે જાતી જનસભા હતા. તેમજ ત્યાંના હાકારને
સદુપદેશ દઈ ભુજવી વિનમનસથી જનસભા હતા.

વિ. સં. ૧૮૦૪ માં પાલીતાણામાં મૃગી (મરફી) નો
લયંકર ઉપદ્રવ ફાટી નીકળ્યો હતો. તે શ્રીમદે જૈન મંત્રોના
પ્રતાપે બંધ કરી પુનઃ શાંતિની સ્થાપના કરી હતી. આ બાબ-
તનો ઉલ્લેખ શ્રી કવિયણ નીચે પ્રમાણે કરે છે.

સંવત અષ્ટાદશ ચારમે, પાલીતાણે ગામ !
મેતા ઠાકરશી લલો, હુંઠકનો બહુ પાસ (પ્યાર ?)
શ્રી દેવચંદ્રે યુગવી, શુભ માર્ગના વાસ !
તત્રના ઠાકુર તણી, -મત કીધી જૈન પાસ !
સંવત્ અષ્ટાદશ ચારમે, પાલીતાણે ગામ !
મૃગી ટાળી ગુરૂજીએ, શ્રી ગુરૂજીને નામ !

શ્રી. દે. વિ. પૃ.

સં. ૧૮૦૫-૦૬ નાં આતુર્માસ શ્રીમદે લીંમડી નગર કર્યા
હતાં. આ આતુર્માસમાં શ્રીમદે ધર્મ ઉપદેશાત્રતવર્ષણથી
ત્યાંના ધર્મ જ્ઞાસુ શ્રાવકોને પ્રતિબોધ્યા હતા. તેમજ ઘણા
મિથ્યાત્વીઓને સત્ય અને શુભ માર્ગજામી બનાવ્યા હતા.
તેમજ લીંમડીના આગેવાન શ્રેષ્ઠિ શ્રાવકો ડોસાવોરા તથા શાહ
ધારશીલાઈ તથા શાહ જયચંદ તથા શાહ જેઠાશાહ તથા શેઠ
કપાસી આદિ જ્ઞાનપિપાસુ શ્રાવકોને સૂત્ર સિદ્ધાંતો લણાવ્યાં
તેમજ જૈન ધર્મમાં દ્રઢ કરી અનેક ઉપકારો કર્યા હતા. તેઓ
પણ શ્રીમદ્દના આ અનન્ય ઉપકારને ન વિસરતાં ધર્મમાર્ગમાં
તત્પર થયા હતા, તેમજ પોતે ઉપાજન કરેલી લક્ષ્મીને શુભ
માર્ગે વ્યય કરતા હતા. ધાંગધ્રા, ચૂડા, વિગેરે શહેરોના શ્રાવ-
કોને સદુપદેશ વર્ષણથી યુગવી શુભ માર્ગજામી બનાવ્યા હતા,
લીંમડી, ચૂડા, ધાંગધ્રા આ ત્રણે ઠેકાણે શ્રીમદે જિનબિંબોની
પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. ધાંગધ્રામાં શ્રી સુખાનંદજી તેમને મળ્યા
હતા. જેમના પર શ્રીમદ્દને ઘણો પ્યાર હતો આ સંગ્રહી
ઉલ્લેખ નીચે પ્રમાણે:—

સંવત આષાઢશ પંચ પદમે,
લીમડી ગામ ઉઠાર
ડોંગા ચોદરો શાહ ધારશી,
અન્ય ધાવક મનોહાર.

શાહશ્રી જયચંદ જાણ્યો,
શાહા લેહા ખુદિવંત,
રહી કપાસી આદિ દેઈ,
લણાબ્યા શુરૂં તંત,
શુરૂં સહ પ્રતિજોધીયા,
જેન ધમંમે સત્ય,
શુરૂં ઉપગાર ન વિસરતા,
ધમે ખર્ચે વિસ,
લીમડી માંગમા ગામ એ,
અન્ય ચૂડા વળી ગામ,
પ્રતિષ્ઠા ત્રણ ચર્ચ જિંજની,
દ્રવ્ય ખરચ્યા આલસામ,
માંગમે જિનજિંજની,
ધર્મ પ્રતિષ્ઠા સાર,
મુખાનંદણ તિહાં મિલ્યા,
દેવચંદ્રનો પ્યાર,

માંગમાથી નિકાર કરતા કરતા શ્રીમદ્ દેવચંદ્રણ શુજરાત
તરફ આવ્યા હતા, તેઓશ્રીના સહુપદેશથી શુજરાતથી શ્રીશત્રુ-
જ્યનો સંઘ નીકળ્યો હતો. આ સંઘમાં શ્રીમદ્ સાથેજ હતા.
ગિરિરાજ પર બહુ દ્રવ્યવ્યયથી નાનાવિધ મહોત્સવો થયા.
તથા નવનવ જાતની પૂજાઓ રચાણી, તેમજ સંઘસમુદાયે પ્રભુ
પૂજનો મહાન્ લાલ ઉઠાવ્યો. અહિંથી ઉપડી સોરઠની યાત્રા
કરતો કરતો સંઘ શુજરાત આવ્યો હતો. સં. ૧૮૦૮-૦૬ નાં
ચાતુર્માસ શ્રીમદે શુજરાતમાં કર્યો. છેલ્લુ ૧૮૧૦ નું ચાતુર્માસ

શ્રીમદે સુરત કથું જણાય છે. ૧૮૧૦ માં સુરતથી શેઠ કચરા
ક્રીકાએ ગુરૂપદેશથી પાલીતાણુનો સંઘ કાઢ્યો છે. જેમાં
શ્રીમદ્ સાથેજ હતા. ધન્ય છે એ શા. કચરાશા ક્રીકાશાને કે
જેમણે ગુરૂ ઉપદેશથી અનેક વેળાએ યાત્રાર્થે સંઘ કાઢી
લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરી લ્હાવા લઈ પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું. વળી
શ્રીમદ્ જેવા મહાન્ આત્મજ્ઞાની, સિદ્ધાંતના પારંગામી, મહા
પંડિત સાધુપુરૂષ સંઘમાં સાથે હોય, જ્ઞાનચર્યા કરતાં કરતાં
ધર્મઆરાધન પૂર્વક સંઘ સાથે તીર્થાધિરાજ શ્રી સિદ્ધાચલજીની
યાત્રા કરે તથા સાધર્મિક બાંધુઓને યાત્રા કરાવે, આ લાલ કાંઈ
જેવો તેવો ન ગણાય, જ્યારે રેલ્વે વિગેરે સગવડો નહીં તેવા
પૂર્વના સમયમાં બહુજન પરિવાર સાથે સુરતથી સૌરાષ્ટ્ર જેટલે
દૂર સંઘ કાઢી વારંવાર જવામાં મુશ્કેલીઓ પરિશ્રમ તથા
ખર્ચ કેટલું બધું થતું હશે, તેની કલ્પના તો આવા રેલ્વે, તાર,
પોષ્ટની સગવડવાળા વખતમાં પણ નાનકડા સંઘ કાઢનારનેજ
રહેણાઈથી ન આવી શકે. આ પરથી શ્રીમદ્ના ઉપદેશની તીવ્રતા
સચોટતા તથા શેઠકચરાશાની ગુરૂ તથા તીર્થલકિત જણાઈ
આવે છે.

અહીં સંઘમાં સાથે શેઠ મોતીચંદ લાલચંદ જૈનમાર્ગમાં
પ્રવીણ તથા દાન લકિતમાં અગ્રગણ્ય શ્રાવિકા અવલબાઈ
તેમજ અનેક જીજ્ઞ વ્યવહારીઆ સાથે સાથે સંઘ પાલીતાણુ
આવ્યો હતો. અહિંઆં શેઠે ગુરૂઉપદેશથી સાંકહનરદ્રવ્ય
ખરચી શ્રીજિનજિંબની પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. આનો ઉલ્લેખ શ્રી
કવિ પણ નીચે પ્રમાણે કરે છે:—

સંવત દશ અષાદશે,—

કચરાશાહાજીઈ સંઘ.— લલના૦

શ્રી શત્રુંજય તીર્થનો,—

સાથે પધાર્યા દેવચંદ.— લલના૦

શાહ મોતીયા લાલચંદ,—

જાણીઈ જૈન મારગમે પ્રવીણ. લલના૦

શ્રાવિકા અપલ તે ભક્તિભાં,
 દાનેશ્વરીમાં નહિં ખીલુ. લલના૦
 અંધમેં શ્રી દેવચંદણ,
 અન્ય વ્યવહારીઆ ત્રાય.- લલના૦
 શ્રી સતુંજય ગિરિ આવીયા,
 લેવા ધર્મનું પાય. લલના૦
 પ્રતિષ્ઠા છન બિંબની,-
 શુદ્ધઈ કીધી તંત્ર.- લલના૦
 સાઠ સહસ્ર દ્રવ્ય ખરચીયો,-
 શુદ્ધચને તે યત્ર.- લલના૦.

આ ઉપરથી શ્રીમદ્દેવો જિનભક્તિનો રાગ તથા શ્રેષ્ઠ શ્રી
 કથરાશાનો તીર્થયાત્રાનો ભક્તિભાવ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. પૂર્વ
 પુરૂષોના ભક્તિભાવ ને વ્યક્ત આ દેવવિલાસ ઉત્તમ રીતે
 કરે છે.

સંવત ૧૮૧૧ શ્રીમદે લીંબડી નગરે પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે.
 તેમજ વડવાણમાં હુંદક આવકાને ખુજવી સુંદર ચેત્યો કરાવ્યાં.
 ને પૂજા ચર્ચાના ઠાઠથી દેહીધ્યમાન બની રહ્યાં હતાં.

સંવત્ અદાર અગ્યારમેં,-
 પ્રતિષ્ઠા લીંબડી મધ્ય.- લલના૦
 વડવાણે આવક હુંદી,
 ખુજવ્યા ખરચી રૂદિ.- લલના૦
 ચેત્ય કરાચ્યાં સુંદર,-
 જિન ચર્ચાના ઠાઠ.- લલના૦
 પ્રભાવિક પુરૂષ દેવચંદણ,
 ધન્ય એનાં માત. લલના૦

શ્રીમદ્દેવા પાસે આ વખતે સુવિનીત તથા દક્ષ, એવા
 મનરૂપણ, તથા પ્રજાળ બુદ્ધિશાળી વિજયચંદ નામે બે શિષ્યો
 હતા. તેઓ વિદ્વાન, ન્યાય, તથા આદિનાં જાણુ તથા આગમેના

પારગામી હતા. જેઓએ ચોરાશીગચ્છના અનેકવાદી સાધુઓને વાદમાં જીત્યાં હતા. વળી શ્રીમદ્દેવચંદ્રજી પાસે મનરૂપજીના વકતુજી તથા રાયચંદ નામે જાનને શિષ્યો તર્કવાદ લણતા હતા. તેઓ ગુરુસેવા લકિત તથા આજ્ઞા પ્રતિપાલનમાં દત્ત ચિત્ત રહેતા હતા.

સં. ૧૭૧૨ માં શ્રીમદ્ રાજનગર પધાર્યા હતા. તથા નગરના આગેવાન શ્રાવકોના આગ્રહથી ગચ્છપતિ પણ ત્યાં પધાર્યા અને તેઓ તથા શ્રી સંઘના સમક્ષ શ્રીમદ્ને મોટા આડંબરથી અને મહોત્સવપૂર્વક સંઘે ગચ્છપતિ પાસે ખરતરગચ્છની વ્રાયક પદવી અપાવી હતી. શ્રીમદ્ને જે વિદ્યાન અને જૈન મતમાં નિપુણ શિષ્યો હતા. ૧ મનરૂપજી ૨ તર્કવાદી વિજયચંદ્ર તથા મનરૂપજીને ૧ વકતુજી ૨ રાયચંદજી નામે જે શિષ્યો હતા. આ પછીની પરંપરા જાણવામાં આવી શકી નથી.

સં. ૧૭૧૨ નું આતુર્માસ શ્રીમદે અમદાવાદમાંજ કર્યું હતું ત્યાં વ્યાખ્યાનમાં શ્રીમદ્ જીવાજીવ, પદ્મવ્યાદિ નિશ્લેષા, સપ્તનય, આદિ યુક્ત સ્યાદ્વાદશૈલીવાળો ઉપદેશ વરસાવતા હતા.

શ્રીમદે હરિભદ્રસૂરીશ્વર તથા વાયક શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ના રચેલા ઉત્તમોત્તમ દ્રવ્યાનુયોગના તથા ઇતિરથથો વાંચ્યા હતા. તદુપરાંત ગોમદસારાદિ ગ્રંથો પણ વાંચ્યા હતા. અહિં શ્રીમદે કેટલાક નવીન અધ્યાત્મજ્ઞાનના ગ્રંથો દીકાસહિત રચ્યા તથા કેટલાકપર દીકાઓ લખી દયા લયા, દેશનાસાર, નયચક્રસાર જ્ઞાનસાર. અષ્ટકજી, ઇર્ષ્યગ્રંથઆદિની દીકાઓ લખી અનેક ગ્રંથો તૈયાર કર્યા.

આ વખતે રાજનગરમાં રોચીવાસની યોગમાં ઉપાસ્યે શોકબંધે આત્માશ્રવણે અતિઉત્સાહપૂર્વકે શ્રીમદ્નું વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરતા આવતા હતા. વ્યાખ્યાનમાં નિદ્વાંડની વ્યાખ્યા અતિ રસપૂર્વક ચર્ચાહતી તથા જ નગરની જડીઓ વરસતી હતી. દ્રવ્યકુ-

ચોગનું વ્યાખ્યાન તથા શ્રીમદ્ વ્યાખ્યાતા તથા રાજનગરની વિદ્વાન્ શ્રોતાઓ, આ વક્તા શ્રોતાઓનો અપૂર્વચોગ અદ્ભુત હતો ત્યાં જ્ઞાનાનંદની હુંદાહુંદ થાય તેમાં શી નવાઈ?

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીનું સ્વર્ગગમન.

અહિં શ્રીમદ્દેવે વાયુ પ્રકોપથી વમન (ઉલટી) નો અકસ્માત વ્યાધિ થયો અને તેથી શરીરે અસમાધિ ઉત્પત્ત થઈ તથા અંગોપાંગ શિથિલ થતાં શરીરની ક્ષીણતા થવા લાગી. પુદ્ગલની અનિત્યતા તેમજ પદાર્થભાવની અનિત્યતા એ અંનાદિસ્વભાવ હોવા છતાં મૂર્ખ જન તે પર પ્રેમ રાખે છે. તથા પંડિત જનો તે પર બીલકુલ રાગ ધરતા નથી. વળી શાસ્ત્રમાં પણ બે પ્રકારનાં મરણ કહ્યાં છે. બાહ્ય મરણ તથા પંડિત મરણ. તેમાં પણ પંડિત મરણ ઉત્તમ ગણ્યું છે. શરીરની અનિત્યતાનો વિચાર કરી નિકટ મૃત્યુ, યુદ્ધિવડે બાણી શ્રીમદે ચોતાના શિષ્યોને પાત્રે બોલાવ્યા અને શિષ્યામણુ આપવા માંડી અને જણાવ્યું કે મારી અવસ્થા નરમ છે, શરીર ક્ષીણ થતું જાય છે, પુદ્ગલનો સ્વભાવ એવોજ છે. માટે તમે શોક કરશો નહીં અને ધર્મ માર્ગમાં લીન રહો.

શ્રીમદ્દેવના શિષ્યોમાં શિરોમણિ શ્રી મનરૂપજી વાચક હતા. જે શુણ્વંત તથા ચતુર તથા સમયના જાણુ હતા. તેમની શુરુ ભક્તિ અનુપમ હતી, તેમની ચતુરાઈથી શ્રાવકો તથા શિષ્યો શુરુજીની સેવા શુદ્ધપ્રા પ્રબળ ભક્તિભાવથી કરવા લાગ્યા. તથા શુરુજીની આજ્ઞા ઉઠાવી તેમના પદપદ્મ એવવા લાગ્યા.

વિનયી વિવેકી વિચિત્રજી ગ્રિહાંતના જાણુ પંડિત મનરૂપજી વાચકને જોઈ શ્રીમદ્ મનમાં વિચારવા લાગ્યા કે માદરે ગ્રિપ્ય મનરૂપજી સુપાત્ર છે, વળી બીજા ગ્રિપ્ય રાયચંદ જેઓ વિનયી તથા હરુલકત હતા. વળી ઘણી પ્રવાઓના લેદના જાણુ હતા. આ તથા અન્ય ગ્રિપ્ય સમુદાય ઘણો વિદ્વાન હતો.

જેમણે ગુરૂજીના છતાંજ અનેક વાદીઓને પરાજિત કરી સુયશ પ્રાપ્ત કર્યો હતો.

હવે એ સઘળો શિષ્ય પરિવાર ભેગો કરી શ્રીમદે સર્વને પ્રેમપૂર્વક હિતબુદ્ધિએ શિખામણ દેવા માંડી. તમે સર્વે સંપત્તી વ્યાલશો. સમયાનુસારે વર્તાશો. હૃદયમાં પાપબુદ્ધિ ખીલકુલ ધરશો નહિં. સોડ પ્રમાણે સાથરો તાણશો. શ્રીસંઘની આજ્ઞા શિરોધાર્ય હમેશાં કરશો. સૂરીશ્વરની આજ્ઞા પ્રમાણ કરશો. વળી સૂત્રશાસ્ત્રોનું જ્ઞાન હમેશાં પ્રાપ્ત કરતા રહેશો. વળી હે મનરૂપજી ! તમે મારી પાછળ સમર્થ છો, મને કોઈપણ જાતની ખીલકુલ ચિંતા નથી. તેમજ આ બધો પરિવાર તાહરા બોળે હું મૂકું છું. તેમને સંભાળજે. તથા સાધુ ધર્મ બરોબર પ્રતિપાલન કરશો.

આમ ગુરૂદેવની અંતિમ સમયની શિખામણ સાંભળી મનરૂપજી હાથ જોડી ગુરૂ પ્રત્યે બોલ્યા કે હે ! ગુરૂદેવ ! આપ તો વડલાગી છો. અમો તો પામર છીએ છતાં હમારા શર પર આપ સરખા ગુરૂ ગાજે છે એ અમારાં ધનલાગ્ય છે. આ પ્રમાણે ગુરૂવિનયભક્તિવડે તેમણે ગુરૂને જવાબ દીધો. પછી તમામ શિષ્યોને ભેગા કરી સૌના શિરપર પોતાનો વરદાયક કરકમળ; કે જે કરકમળે જગતને ઉપકારક તથા ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્યાનુયોગ જેવા ગહનગ્રંથોની રત્નરાશીઓ પ્રગટાવી છે. તથા અનેકને તાર્યા છે એવો તે કર, પ્રત્યેક શિષ્યના શિરપર સ્થાપી જણાવ્યું કે-હે શિષ્યો ! હવે પરલોકમાં પ્રયાણનો અમારો અવસર થયો છે. માટે તમો તમારું કર્તવ્ય સમજી તમોને યોગ્ય એવો ધર્મ હમેશાં આરાધશો. વિશ્વના ઉપકારક થશો, તથા ધર્મની જ્યોત વિશ્વમાં ઝગહગતી રાખજો. આ પ્રમાણે ગંગાના પ્રવાહ સમાન પવિત્ર વેગવાળી હૃદયપૂર્વક ઉચ્ચ એવી સાગર ગર્જનશી મધુરવાણી વડે શિષ્યસમુદાયને સદ્બોધ, શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજે દીધો.

પડી વિનીત એવા સત્શિષ્યોએ શુદ્ધેવને દશવેકાલિક પૂત્ર તથા ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર સંલગ્નવા માંડયાં. જે શ્રીમદે ઉપ-
યોગપૂર્વક સંલગ્નવા માંડયાં તથા તે તમામ સૂત્રોને જેવાં કહે
છે તેવાંજ સત્ય યથાર્થ જાણુતા ગણુતા થકા શ્રી અરિહંતનું
એકાંત ચિત્તે ધ્યાન, હૃદયમાં ધરવા લાગ્યા. આમ શ્રી જિનેશ્વરના
ધ્યાનપૂર્વક નમસ્કાર મંત્રના આરાધનપૂર્વક પૃથ્વીતલને પોતાના
લક્ષ્યમભૂતજ્ઞાનવડે વિભૂષિત કરતા એવા મહાન્ અધ્યાત્મ
જ્ઞાનગગનદિનમણિ-સત્કવિકાનનકેશરી પ્રગરવાદી વિનેતા અનેક
મહાઅંધપ્રજેતા, વિદ્યાભાસ્કર પ્રતરગચ્છ શિરતાજ શ્રીમદ્-
દેવઅંદ્રજ મહારાજ સં. ૧૬૧૨ ના ભાદ્રપદ અમાવાસ્યાની
એક પ્રહરરાત વ્યતીત થયે ડોશીવાણના ઉપાધ્યયમાં દેવગતિને
પ્રાપ્ત થયા, અને તેમના શિષ્યપરિવાર તેમજ તથગચ્છના
સાધુ તથા શ્રાવક શ્રાવિકા આદિ સંઘમાં સર્વત્ર હાહાકાર પૂર્વક
શોક છવાઇ રહ્યો.

શ્રી સંઘ હવે પોતાના કર્તવ્ય પ્રતિપાલનમાં તત્પર બની
રહ્યો. તેમણે ઉત્તમ કાષ્ઠની શળવાહિકા (પાસખી) બનાવી. તથા
ચોરાશીગચ્છના શ્રાવક લેળા મળ્યા. અને ભારે આડંબરપૂર્વક
એ માંડવીમાં શ્રીમદ્ના દેહને પધરાવી ક્ષમશાન લાવવામાં આવી.
તથા કસ્તુરી, કેશર અગર-ચંદન આદિ સુવાસિત તથા બહુ
મૂલ્ય વસ્તુઓની ચિતા રચીને તેમાં રહીને મુખે શ્રીમદ્ના ક્યુસ-
અચેતન-મૃતદેહને પ્રતિષ્ઠાએ અગ્નિદહિ દેવામાં આવ્યો. આ
દહનક્રિયામાં શુદ્ધબળ શ્રાવકોએ:—

શુદ્ધ પુડી દ્રવ્ય ધણે અરચત:

ધણું દ્રવ્ય અરચું. તથા તેમની મૃત્યુતિથિએ સાદ્દમિ
વાત્સલ્ય જાનાડ્યા તથા અન્ય અપ્રાદિકા મહોત્સવાદિમાં ધણું
દ્રવ્ય અરચવામાં આવ્યું.

જે શુદ્ધીના વચનથી પૂર્વે ધણુ અનેક શ્રાવકોએ સન્માર્ગે
પોતાના દ્રવ્યને વાપરી પોતાની લક્ષ્મીને વિભૂષિત કરી હતી.

તથા ઘણા તીર્થોદ્ધાર થયા, અંધ નીકળ્યા. પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી,
નવીન ચૈત્યો બાંધાવરાવ્યાં તથા એવા એવા અગણિત સત્કાર્યોમાં
જેના વચનથી કેટિ ગમે દ્રવ્ય ખરચાયાં તે ગુરૂદેવના પાછળ
પણ શ્રાવકોએ ગુરૂનીતિથિએ ધર્મ માર્ગે અનર્ગળ દ્રવ્ય ખર્ચ્યું.
એ આ શ્રીમાટે કવિ પણ લખે છે કે—

દશમી ઢાળ સોહામણી,
નામ ધરીયું હો ગાયો દેવવિલાસ.
આસન્ન સિદ્ધ જે થયા,
કોઈક લવે હોસ્યે મુક્તિનો વાસ.
ધન.ધન એ ગુરૂ વંદીએ.

આમ આ મહાન્ પુરૂષ કાળધર્મને પાળતાં—બધે શોકરૂપી
અંધકાર છવાઈ રહ્યો.

અત્રે શ્રીકવિયણ કહે છે કે શ્રીમદ્ આ જોતાં સાત આઠ
લવે મોક્ષે જશે. કે જેમણે શ્રીનિનેશ્વરપ્રભુનો માર્ગ વિસ્તારવા
દ્રવ્ય અને ભાવથી શુદ્ધ, વિશ્વને પરમ આહ્વાદકારક એવી જિન
વાણીનો પરમ સાતા, જિનખિંબની સ્થાપના, કરવાની સદ્-
બુદ્ધિનો પરમઉત્કૃષ્ટઉપદેષ્ટા, આર નિક્ષેપા અને મુક્તિવડે વસ્તુ-
તત્ત્વપ્રરૂપક, સ્યાદ્વાદશૈલીથી શુદ્ધ પ્રરૂપણા કરનાર, સત્ય-
નેજ અનુસરવાથી જેની કરામત સર્વત્ર વિજયવંત નીવડે છે,
એવા તથા જૈનોમાં પરમ મર્દ-વીર્યશાળી—બાહ્યાભ્યંતરથી વીર
પુરૂષ કે જેણે મિથ્યાત્વીઓને મ્હાત કરી પરાભવ પમાડ્યો હતો,
જેની વરદાયક લેખિનીએ વિશ્વોપકારક ઉત્તમ તત્ત્વજ્ઞાન અનેક
ગ્રંથો રચ્યા, એવા શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ સ્વર્ગે સિધાવ્યા,
આમ નીચેના દુહામાં શ્રી કવિયણ કહે છે, તેથી શ્રીમદ્ની આત્મ
જાગૃતિદશા વિદ્રક્તા બહુમાન તથા તેમની અનુપમ કૃતિ
પ્રગટ થાય છે.

ફુલા.

સાત આઠ ભવ એહવા, જે ધરશે એહ છવ,
 ભાવ બાદ્યકાળ વિધ્વંસના, ધર્મચોવનમેં સદીવ.
 અનુમાને કરી જાણીયે, દ્રવ્ય ચક્રી વિશેષ;
 સાત આઠ ભવ ઉઘંધીને, શિવ કમલાને પેળ.
 પ્રભુ મારગ વિસ્તારવા, દ્રવ્ય ભાવથી શુદ્ધ;
 વિશ્વ આસ્કાદકારી થયો, જિનવાણીની ખુદ.
 શ્રીજિનજિંબની ચાપના, કરવા નિજ સુખુદિ;
 આર નિરોધા ચુકાચું, સ્યાદવાહ લાખે શુદ્ધ.
 એકપાઈએ સાચે સકલ, તસ ચાલે કરામાત;
 ગાળ મહં એ જનનો, મિથ્યાત્વી કીયા મહાત.

શ્રી દેવવિલાસ પૃ. ૪૭

શ્રી કવિપણ કહે છે કે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રણ રૂપિરાજ શુદ્ધ
 અને શુભધ્યાનથી સ્વર્ગે પહોંચ્યા, સૂર્ય ચંદ્ર અને ઈન્દ્ર, અવધિ
 જ્ઞાનથી જોઈ મનમાં ચિન્તવે છે કે શ્રી જીનશાસનનો મહાન્
 સ્તંભ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રણ સ્વર્ગગમન કરી અમરાપુરીમાં અવતર્યા.
 દેશોદેશમાં આ સ્વર્ગગમનની વાત પહોંચી અને એ સાંભળી
 લોક વિલખા થયા. શોકાગ્રસ્તી બન્યા અને જાણે અનાથ બની
 ગયા હોય તેવા બની ગયા. ને વિચારવા લાગ્યા કે કલ્પતરૂ
 સમાન આ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રણ સદ્ગુણસભ વિશ્વમાં બહુજ
 થોડા હશે કે જેમના મસ્તકે મણિ હોતો જે દેહને દહન કરતી
 વેળાએ અગ્નિમાં ઉછળી પડયો, જે પૃથ્વીમાં આવ્યો ગયો અને
 કાઈનાયે હાથમાં ન આવ્યો. આવો મણિ કોઈ મહાન્ પુરૂષનાજ
 મસ્તકને વિષે સંભવે છે. અને જેના મસ્તકમાં આ મણિ હોય
 તે વિશ્વના આદર્શ મહાપુરૂષ હોયજ.

રાજનગરના મહાજન અને તેઓશ્રીના શિષ્ય સમુદાય
 મળી શ્રીમદ્ના દેહને દહન કર્યો તે સ્થળે એક સ્મરણ ચિન્હ

(દેરી) કરાવી, તે જગ્યાએ તેઓશ્રીના પગલાં (પાદુકા) ની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. જેની ઘણી શોધખોળ કરવા છતાં અત્યારે કાળ ઘણો થવાથી સ્થાન ફેરફાર થઈ જવાથી તે સ્થાન ઉપલબ્ધ થતું નથી. આ પાદુકાની પૂજા પ્રભાવના શ્રાવકો ઘણીજ ભક્તિ લાવથી કરતા હતા.

શ્રીમદ્દના અવસાન બાદ તેમના શિષ્યરત્ન શ્રીમદ્દના ઘણા ગુણો ધારણ કરનાર જ્ઞાની વાચકશ્રી મનરૂપજી સ્વર્ગગમન કરી ગુરૂશ્રીને મળ્યા.

તેમની પાછળ શ્રી રાયચંદજી રહ્યા. તેઓશ્રી પોતાના બન્ને ગુરૂઓનો વિરહ ખમી શકતાં નહીં. અને હંમેશા ગુરૂશ્રીના સ્મરણમાંજ લીન રહેતા.

શ્રી રાયચંદજી હવેથી ગુરૂશ્રીએ કહેલી અનિત્ય લાવનાને ચિન્તવવા લાગ્યા કે જેઓનાં પદ્યોપમ આયુષ્ય હતાં તેપણુ પૂર્ણ થયેલાં શાસ્ત્રમાં કહ્યાં છે તો આ પાકૃત અદ્યાયુષી જીવનની શી વાત કરવી ? તેમજ તેમાં રાગ થાવો એ મૂઢતાજ છે. તીર્થંકર, ગણધર, સુરપતિ, ચક્રી, કેશવ, રામઆદિ સૌ ગયા તો અન્યની શી વાત કરવી ? આમ જાણી ગુરૂજીના નામની સ્તવના મનમાં શ્રી રાયચંદજી કરવા લાગ્યા. શ્રી ગુરૂદેવ સમાન વિશ્વમાં કોઈ પ્રકાશકરનાર હીપક નથી. ગુરૂ પાછળ શ્રીરાયચંદ જીવણુ ગુરૂજી એ બતાવ્યા પ્રમાણે તેજ પદ્ધતિએ વ્યાખ્યાન વાંચવા લાગ્યા અને ગુરૂ કૃપાના બળે સર્વ શ્રોતાઓને રસ પડે તેવો ઉપદેશ હંમેશા વરસાવવા લાગ્યા. ઠારણુ તેઓશ્રી પણ મહાજ્ઞાની હતા.

શ્રી રાયચંદજી જૈનઆગમ શૈલીમાં પૂર્ણપ્રવીણ હતા. અને ગુરૂપસાથે ગુરૂ સરખાજ થયા. એમાં કોઈને શંકા ન રહી સુવિહિત માર્ગના જાણુ શિલાદિકગુણે વિભૂષિત તથા અનેક આત્મગુણ સુમહિત શ્રી રાયચંદજી ગુરૂસ્મરણથી તેમજ વિરહથી વિહવળ બની ઉઠ્યા અને દિવિને દહેવા લાગ્યા જે અમારા સર્વ ગુરૂદેવની સ્તવના દરે. સ્તવના તો હમે પણ દરીએ પણ સ્વ-કીર્તિ કરવી એ ઘટીત નહીં માટે મારા દહેવાથી તમોજ શ્રી

શુરદેવના ગુણગાન તથા સત્ય હકીકતની સ્તવના બનાવો—

એક દીન શ્રી રાયચંદ કવિનેરે,
 કહે અમ શુર સ્તવના કરેરે.
 અમે જો કહીએ સ્તવ એહ અણુધરે,
 સ્વકીર્તિ કરવી અયોગ્યતારે.
 તે માટે કહું તુમ સ્તવનારે,
 તુમ જીવ પ્રમાણે યોજનારે.

કવિયણે આ પ્રમાણે શ્રી રાયચંદજીના કહેવાથી આ ગ્રંથની રચના કરી અને ઘણા હર્ષ પામ્યા—

કવિયણે દેવ વિલાસ કીધો
 મન હર્ષિત ઉલ્લસ્યોરે,
 કીધો દેવ વિલાસ ગુણ દિનેરે,
 મંવત ૧૮૨૫ અરાડ પચીસ આસો સુદિરે,
 અષ્ટમી રવિવાર રચ્યોરે,
 સ્તોકમે દેવવિલાસ કીધોરે,
 લિખિત ગુણ ગ્રંથીને સ્તબ્યારે,
 બહોળો છે અધિકાર જોતાંરે,
 ગ્રંથ થાયે મોટો ઘણોરે.
 ભણમે દેવવિલાસ સાંભળેરે.
 તસ ધરે કમળા વિસ્તરીરે. (૩૫)

શ્રી દેવવિલાસ પૃ. ૫૧

આ પ્રમાણે શુરગાનના રસીયા શ્રી રાયચંદજીના કહેવાથી શ્રી કવિયણે સં. ૧૮૨૫ ના આસો સુદિ અષ્ટમીને રવિવારે આ મુંદર રસાળ દેવવિલાસ ગ્રંથ રચ્યો.
 વિહાર.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજે ચોતાનું સમસ્ત સાધુજીવન ભારતવર્ષના ભિન્નભિન્ન પ્રદેશોમાં ધર્મોપદેશાર્થે જ ઉપકાર

પ્રુદ્ધિએ પર્યાટન કરવામાં વિતાવ્યું હતું. તેમના આગમનથી ધર્મ
જ્ઞાત્રુ જૈનસંઘ વર્ષાથી હર્ષાન્વિત થઈ જતા. મયુર જેમ
આનંદ મગ્ન બની રહેતો, અને શ્રીમદે પણ વિવિધસ્થળોને
પોતાના વિહારથી અલંકૃત કર્યા હતાં. તેઓશ્રી સમસ્ત ગુજ-
રાત, કાઠીયાવાડ, દક્ષિણમાં સુરત સુધીનો પ્રદેશ, મારવાડ,
મેવાડ, પંજાબ, મુલતાન, ળીકાનેર, જેસલમીર આદિ સ્થળોએ
વિચર્યા હતા. પંજાબથી વિચરી સિંધ ત્રિગેરે સ્થળોએ થઈ
મોટા કોટનગર પાસેના મરઠશહેરમાં ચોમાસું કર્યું હતું અને
ત્યાંજ ૧૭૭૬ના ફાગણ માસમાં આગમસાર ગ્રંથ બનાવ્યો હતો.
૧૭૮૬ માં (કાઠીયાવાડ) નવાનગરમાં વિચારસાર અને જ્ઞાન-
મંજરી ટીકા રચ્યાં હતાં. પંજાબવિજયજીને ભણાવવા પાટણ
આવ્યા હતા, અને પાટણથી અમદાવાદ, ખંભાત, વડોદરા, પાદરા,
ભરૂચ થઈ ચોમાસુ સુરત રહ્યા હતા. તે વખતે પૂંજશા (રાધુ
અવસ્થામાં પદ્મવિજયજી) પણ સાથેજ હતા. આમ શ્રીમદ્
ગુજરાત, કાઠીયાવાડ, કચ્છ, લાટ, મારવાડ, મેવાડ, સિંધ, પંજાબ,
મુલતાન ત્રિગેરે દેશોમાં વિચર્યા હતા. આમ પરોપકારાર્થે પૃથ્વી
તલને પાવન કરતા અંત સમય સુધી વિચર્યા હતા.

શ્રીમદે દરાવેલ જિનમંદિરોની પ્રતિષ્ઠાઓનાં કાર્ય.

શ્રીમદ્ને દીક્ષાપર્યાય પદ વપનો રહ્યો હતો. (વ. સં. ૧૭૭૬માં
જન્મ તથા વિ. સં. ૧૮૧૨ માં નિર્વાણ. આ પ્રસાંગે શ્રીમદે ૬૬
વર્ષના જીવન દરમ્યાન શ્રીમદે શ્રીસિદ્ધાચલજીપર અનેક પ્રતિષ્ઠાઓ
કરાવી છે. તેનું તેમના કથા તથા શિક્ષાકોશથી જાણવા મેં
તેમના ગુરુજી તથે શરૂઆતપર શ્રીકૃષ્ણાચલની પ્રતિષ્ઠા વખતે
હાજર હતા. અમદાવાદમાં સદસદગુપ્તની પ્રતિષ્ઠા તેમણે કરાવી
છે. હીમચી દેરાવરનાં મુળસ્થાનની બાબુની એ દેરાવરની પ્રતિષ્ઠા
તેમણે કરાવી હતી. તેમના ઉપદેશાર્થેજ પાટણમાં નાગરેડ
તેમણે દેરાવરની સદસદગુપ્તની ગ્યના કરાવી શ્રીમદ્ગુપ્તેજ પ્રતિષ્ઠા
કરાવી છે—

સહસ્રકૃતનાં નામ અપ્રથસ્તિ,
 દેવચંદ્રે કીધાં પ્રથસ્તિરે;
 પ્રતિષ્ઠા તિહાં કીધી લલી,
 ઓચ્છવ કીધા નવનવ્યરે,

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૨૩.

વળી અમદાવાદ નાગોરીચરાહમાં રહ્યા હતા ત્યારે ભગવતી
 સૂત્ર વંચાતું હતું તે વખતે માણેકલાલજી નામે એક હુંદકમતનો
 રાગી જૈન હતો તેને જુઝવી સાચી શ્રદ્ધા વાળો કર્યો તેણે નવીન
 ચૈત્ય કરાવી પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા થીમદ કરાવી હતી:-

માણેકલાલજી જાલમી, હુંદકનો મન વાસ;
 તેહને ગુફએ જુઝવ્યા, ટાળી મિથ્યાત્વનીકાશ. ૨
 નૌતમ ચૈત્ય કરાવીને, પડીમા થાપી તામ;
 દેવચંદ ઉપદેશથી, ઓચ્છવ દુઆ ઉલામ. ૩

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૩૦.

વળી રાજનગર શાંતિનાથની પાગમાં બોંયરામાં સહસ્રકૃત
 આદિ સહસ્રકૃત જિનબિંબની પ્રતિષ્ઠા થીમદે કરાવી છે.

શ્રી શાંતિનાથની પાગમે, ભૂમિ શૂદ્ધમે જિંબ;
 સહસ્રકૃત આદે દેઈ, સહસ્રકૃત જિન બિંબ. ૪
 તેહની પ્રતિષ્ઠા નિહાં કરી, ધન ખરચાણાં પૂર;
 જ્ઞાનધર્મે પ્રકાશીઆ, દિનદિન ચહતે નૂર. ૫

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૩૦.

પાંદીતાણા શ્રી સિદ્ધિરિપર—

લીયમહાત્મ્યની પ્રરૂપણા. સુ.
 ગુફાળી સાંભળ આવક જન.
 સિદ્ધાચળ ઉપર નવનવા ચૈત્યની;
 ભગ્નોદાર હરે સુદિન. સુ. ૫ તી

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૩૧.

વળી:—

* * * *

પાલીતાણે પ્રતિષ્ઠા કરી લલી—

ખરચ્યો દ્રવ્ય ભરપૂર. સુ.

વધુસાચે ચૈત્ય શત્રુંજય ઉપરે,

પ્રતિષ્ઠા દેવચંદ્રની ભૂરિ. સુ. ૧૦ તી.

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૩૨

વળી નવાનગરનાં જે હુંડકોની મૂર્તિપૂજાપરની શ્રદ્ધા ઉઠી ગયેલી તે ફરી શ્રદ્ધા કરાવી. હુંડકો કે જેઓ પ્રતિમાને પૂજતા નહોતા તેઓને શ્રીમદે તે છતી ફરીથી પ્રભુપ્રતિમા પૂજતા કર્યા હતા.

નવાનગરે ચૈત્ય જે મોટાં,

હુંડક જે હતાં લોખ્યાંરે;

અર્ચા પૂજા નીવારણુ પ્રીધી,

તે સઘળાં ફરીને ચાખ્યાંરે.

ધન. ૧૭

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૩૭.

વળી લીમટી, ધ્રાંગધ્રા, ચૂડા એ ત્રણ નગરના જિનચૈત્યોમાં શ્રીમદે પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી છે.

લીમટી ધ્રાંગધ્રા ગામએ,

અન્ય ચૂડા વળી ગામ;

પ્રતિષ્ઠા થઈ ત્રણ જિંબની,

દ્રવ્ય ખરચ્યા અનિરામ. ૬

ધ્રાંગધ્રે જિન જિંબની,

થઈ પ્રતિષ્ઠા નર;

ચૂડાનંદેશ નિહાં મર્યા,

દેવચંદ્રને પ્યાર.

૧૦

શ્રી. દે. વિ. ૩૬

સંવત ૧૮૧૦ માં શેઠ કચરા કીકાના સંઘમાં શ્રીમદ્ પાલી-
તાણે આવ્યા હતા. ત્યારે તેમણે ત્યાં પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી હતી.—

સંવત ૬૨ આંદ્રશ્યે કચરા શાહાજી સંઘ. લ૦

શ્રી શરૂજય તીર્થનો, સાથે પધાર્યા દેવચંદ. લ૦ ૪ ગુરૂ

× × × ×

પ્રતિષ્ઠા જીન બિંબની ગુરૂજી કીધી તત્ર. લ૦

આઠી સહઅ દ્રવ્ય ખરચીયો, ગુરૂવચને તે યત્ર. લ૦ ૮ ગુ.

લીંમડી વઢવાણ પ્રતિષ્ઠાઓ માટે.—

સંવત અઢાર અગિયારમે પ્રતિષ્ઠા લીંમડી મધ્ય;

વઢવાણે શ્રાવક કુંદીયા, ખુઝબ્યા ખરચી રૂા. લ૦

ચેત્ય કરાવ્યા સુન્દર, જિન ચર્ચાના ઠાક;

પ્રભાવિક પુરૂષ દેવચંદ્રજી, ધન્ય એકની માત. લ૦ ૧૦ ગુ.

આમ આ સિવાય બીજી ન જણાયેલી પણ અનેક પ્રતિષ્ઠાઓ
ધીમદે કરાવી સંભવે છે. આ પ્રભાવિક પુરૂષના હાથે અનેક
પ્રતિષ્ઠાઓ ઉપરાંત નવિન ચેત્યજાવાવના ઉપદેશ આપવાનું
જીર્ણોદ્ધારનો ઉપદેશ દેવાનું આદિ મહાન શાસ્ત્રપ્રભાવક
સત્કાર્યો થયાં છે, મહાન પ્રભાવિકપુરૂષોની વાણીપણ એવી
અસરકારક હોય છે કે દોષ એ વાણીને અમાન્ય કરીજ ન શકે.

અંથ.

શ્રીમદ્જી સ્મૃતિ.

શ્રીમદ્જી ૬૬ વર્ષના જીવનમાં ગૃહસ્થાવાસના ૧૦ વર્ષ
તથા બીજાં બાર કરતાં બાકીના નવવર્ષમાં તેમણે શ્રી જૈન
સ્મૃતિની મેવા અત્તમ અને સ્વખંડપણે ગવડવી છે. તેમની
લેખિનીએ અરખલિનપણે જૈનધર્મના મહાન અધ્યાત્મજ્ઞાનનાં
અમૂલ્ય તરણોના પ્રતિષ્ઠાદનપૂર્વક વ્યવહાર નયા નિશ્ચય રીતી
૧૮ જાન્યુઆરી દિનાયે સર્વદિવસ પરિશ્રમ મેલી અનેક
વિદ્યોપકારક મહાશયો રચ્યા છે, જે હાલ પણ વિષ્ણુના છે. જે

અભ્યાસપૂર્વક વંચાય તો તમામ દર્શનનાં જ્ઞાસુઓને તેમાંથી પોતાને યોગ્ય એવો ઉત્તમ યોધ મળી આવે છે. આ અધોનું પઠનપાઠન વર્તમાન કાલે પણ લગ્યાત્માઓને આત્મ સાક્ષાત્કાર કરાવનાર તથા અતિ ઉપયોગી નિવડ્યા સિવાય રહેતું નથી. શ્રીમદ્દના અનેક અંથો પૈકી થોડા હાથ લાગ્યા છે તે પરથી તેમનું બધું ઉપલબ્ધ સાહિત્ય મળી આવે તો કેટલું બધું અજવાળું પડી શકે ? આ સાહિત્ય પરથી શ્રીમદ્દના ક્ષયોપશમ તથા જ્ઞાનની પ્રખરતા તથા શક્તિનો રહેજો ખ્યાલ આવશે.

શ્રીમદ્દના રચેલા અંથો.

શ્રીમદ્દનાં વિશ્વોપકારક તત્ત્વજ્ઞાન વિભૂષિત અમૂલા મળી આવેલા અંથોની સંખ્યા સત્તાવનની છે, જે અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળે છપાવ્યાં છે. આ અંથો પૈકી એક એક અંથ લેતા જઈએ ને અવલોકીએ તો આત્માને અતિશય આદરકાદ ઉપજે છે, પૂર્વે બાંધેલાં કર્મ ખેરવવા તથા નવીન કર્મ ના બધાય એવી પરિણતિ સાથે જીવને જીવવામાં મદદરૂપ થઈ શકે તેવો મિત્ર તે સાચાં ધાર્મિક પુસ્તકો છે. શ્રીમદ્દની અપૂર્વ રચનાતાથી છલકાતી અનેક કૃતિઓ વિશ્વમાં અદ્યાપિ અપ્રકટે પણ વિદ્યમાન હશે. મળી આવેલી કૃતિઓની યાદી નીચે આપી છે. (અને જે કોઈ સાધુ સાધ્વી યા જૈન ભાઈ યા બહેન ને અન્ય કૃતિ મળી આવે અગર લાગ મળે તો વિનાવિલંબે આ લેખકને જાણર આપવા મહેરબાની કરવી.)

ઉપાધ્યાય શ્રીમદ્દ દેવચંદ્રજી મહારાજે આગમોમાંથી સાર- માંસાર તરત પ્રખ્યાતુયોગ નેનો સાર લાગે એવી અંથોની રચના કરી છે તેમના અધ્યાર્થી સરોવરો ખરેખર તત્ત્વજ્ઞાનરૂપી જગત્થી છલકાઈ જાય છે.

તેમના અર્થે પડી આગમનાર, નવચક, અને વિચારનાર એ તરફ અર્થે તે જ્ઞાન તત્ત્વજ્ઞાનરૂપી ભરેલા છે, આ વચ્ચે

શ્રીઓનો ખાસ શુદ્ધમપૂર્વક અભ્યાસ કરવાથી સર્વઆગમોમાં પ્રવેશ થઈ શકે છે. તથા સર્વઆગમોનો પાર પામી શકાય છે. અનંત જ્ઞાનસાગરનો પાર નથી, પણ તેમાં પ્રવેશ થયો કઠીન છે ને આ શ્રીઓના સેવનથી તે સરળ થઈ શકે છે, પ્રશ્નોત્તર નામનો શ્રીમદ્નો અંથ ખરેખર અનુભવજ્ઞાનથી ભરપૂર છે-મન નીચ છે અને જોથી ગાઓ વાંચ્યા વિચાર્યા બાદજ પ્રશ્નોત્તર અંથમાં કરેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરોનો અનુભવ થઈ શકે તેમ છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં ઉંડા ઉતરવા માટે જ્ઞાનસારપદની શ્રીજ્ઞાન-મંજરીટીકા અપૂર્વ છે. આત્મજ્ઞાન સંબંધી જેનોમાં શ્રી લૌકિક ભગવદ્ગીતાથી પણ કોઈ મહાન સત્યથી ભરેલો અંથ હોય તો આ લૌકોત્તર જ્ઞાનસારઅંથ છે. તેના પર ટીકા રચીને પોતાના આત્મજ્ઞાન સંબંધી વિચારો શ્રીમદ્ ભુવતા મૂકી ગયા છે. અર્વાચીન કાળમાં જ્ઞાનસારની ઉપયોગિતા-મહત્તા સર્વત્ર પ્રસરી છે અને તે સર્વ ક્ષેત્રોમાં અતિઆદરથી વંચાય છે-ભણાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓનું-જ્ઞાનસાર અંથ ખરેખર આનન્દમય હૃદય છે. તેના પર ટીકા રચીને શ્રીમદે ઉલ્લુપ્ત વિવેચન કર્યું છે. એકંદર રીતે કહીએ તો તેમના અંથોમાં જ્ઞાનયોગ, ક્રમયોગ, ક્રિયાયોગ, ભક્તિ-યોગ, ધ્યાનયોગ, તપયોગ, ઉપાસનાયોગ વિગેરે સર્વ યોગોનું સ્વરૂપ આસ્વાદ્યાર્થ થાય છે. તેમના અંથો એકંદર રીતિએ આગમો પ્રકરણો અને પૂત્રોચાર્યોના અંથોને અનુસરીને રચાયેલા છે. શ્રી જિનેશ્વર પ્રતિમાને પુષ્પ સ્વદાવવાના પાઠો આગમોના આધારે દર્શાવ્યા છે. તેમાં ખૂબી એ છે કે, તેમણે મગજની સમતોલતા શુભાવી નથી. તેમના શબ્દોમાં સ્નેહતા, મધુરતા, આદર્ય અને આદર્યક શક્તિ રહેલાં છે. તેમના આદરની આરૂતા તેમના અંથોજ પ્રકટ કરી આપે છે. પોતાના અંથોમાં અભિમાન જણાય તેવો એક પણ શબ્દ જણાતો નથી, લોકોને જનધર્મનાં તત્ત્વોને સરલ રીતે કેમ બોધ થાય એજ દષ્ટિ ધ્યાનમાં રાખીને શ્રીમદે અંથો લખ્યા છે તેથી તેમાં તેમણે શબ્દસાક્ષિત્ય, પાંડિત્ય કે પ્રેરતા તરફ વક્ષણ

દીધું નથી. જૈનધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન શું છે, એ જોવું હોય વા તેની
 ઝાંખી કરવી હોય તો તેમના ંથોનો શુરૂગમપૂર્વક અભ્યાસ કર-
 વાની જરૂર છે. તેમના ંનાવેલા વિચારસાર ંથમાં આગમોમાં
 આવેલી સર્વ ંખાંતોને અનુક્રમે ગોઠવી વર્ણવી છે. તેથી તે ધર્મ
 ંથ વિગેરેમાં આવેલા વિષયો ઉપરાંત ઘણા વિષયોથી ભરપૂર છે.
 કોઈ પાકેલી કેરીનો રસ કાઢીલે તેવી રીતે તેમણે જૈન શાસ્ત્રો-
 માંથી રસ કાઢીને આગમસાર, નયચક્ર, વિચારસાર વિગેરે ંથો
 રચ્યા છે. જૈનધર્મતત્ત્વજ્ઞાનથી ભરેલા તેમના ંથોની જેટલી
 પ્રશંસા કરીએ તેટલી ચોખી છે. શ્રીમદ્ના વિશ્વોપકારક ંથો
 માટે યોગનિષ્ઠાધ્યાત્મજ્ઞાનદિવાકર આચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી
 સૂરીશ્વરજીએ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજની સ્તુતિ રૂપે રચેલી
 લંખાણ પ્રશસ્તિમાંથી એ ત્રણ શ્લોકો અંતે ટાંકીએ છીએ.

આત્મોદ્ધારામૃતં यस્ય, સ્તવનેષુ પ્રદેશ્યતે:

ત્રિવિધતાપતપ્તાનાં, પૂર્ણજ્ઞાંતિ પ્રદાયકમ્

॥ ૩ ॥

આત્મશમામૃતાસ્વાદી, શાસ્ત્રાગ્રાનવિહારવાન્

યત્કૃતશાસ્ત્રપાથોધૌ, સ્નાનં કુર્વન્તિ સજ્જના:

॥ ૬ ॥

દેવચન્દ્રકૃતગ્રન્થાન, સ્તુવેદ્દં ભક્તિભાવત:

અમૃતસાગરા યત્ર, વિદ્યન્તે મુલકારકા:

॥ ૨૩ ॥

જ્ઞાનસારની મહત્તામાં વૃદ્ધિનો પ્રકાશ પાડ્યો છે. શ્રીમદ્
 ઉપાધ્યાયશિરોમણિયશોવિજયઉપાધ્યાયના છેલ્લામાં છેલ્લો અ-
 ધ્યાત્મજ્ઞાનરસનો ઝરો જેમાં વહ્યો છે તે ંથ ખરેખર જ્ઞાન-
 સાર છે અને ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની છેલ્લી
 જીંદગીનો અધ્યાત્મજ્ઞાનરસનો જીવતો ઝરો જેમાં વહ્યો છે તે
 ટીકા ખરેખર જ્ઞાનસારપરની જ્ઞાનમંજરીટીકા છે. પછી તેમાં
 અધ્યાત્મજ્ઞાનરસની મીઠાશ સંખ્યાથી પુછવુંજ શું? સર્વ પંથના
 જૈનો એટલી અવાજે જ્ઞાનસાર અને જ્ઞાનમંજરીના પરિમળ આ-
 સ્વાદમાટે માથું ધુણાવી પ્રસન્ન થઈ ઉઠે છે.

શ્રીમદ્દની ચોવીશીમાં જ્ઞાન અને ભક્તિનો રસ છલકાઈ
જાય છે. દરેક ગચ્છવાળા આ સ્તવનો ગાવામાં ગૌરવ સમજે છે.
એ શ્રીમદ્દની વિશાળ દષ્ટિનું જ કારણ છે. તેમના સર્વગ્રંથોનો
અભ્યાસ કરનાર કોઈપણ મનુષ્ય, પકકો જૈન બની શકે છે અને
તે ગાદરીઆ પ્રવાહમાંથી મુક્ત બની જ્ઞાનપ્રવાહ તરફ વળે છે.
તેમના ગ્રંથોમાં પદ્મવ્ય, નવતરવ, કમનીવ્યાખ્યા, સપ્તનય,
સપ્તભંગી અનેકપદ્ય પ્રમાણ આગમવ્યાખ્યા આત્મતરવસ્વરૂપ
વિગેરે બાબતો ભરપૂર છે.

શ્રીમદ્દનાં પ્રભુસ્તવનો.

શ્રીમદ્દના પ્રભુના સ્તવનોમાં આત્મહથાના ઉદ્ધારો છે તેમાંથી
અંગ્રેપથી કેટલાક નીચે પ્રમાણે જણાવવામાં આવે છે—

આરોપત મુખ જમ દસ્યો રે, ભાર્યો અવ્યાબાધ;
સમયો અભિલાષીપણે, કર્તા સાધન સાધ્ય. ૨૫૦
શાહકતા સ્વામિન્વતા રે, વ્યાપક ભોક્તાભાવ,
કારણતા કારણ દશા રે, સકલ ગ્રહું નિજ ભાવ. ૨૫૦

પ્રભુ હરિમણ મહામેહતણે પ્રવેશમેરે,
પરમાનન્દ મુખિય થયો મુજ દેશમેરે. આ૦ ૧
નિન ભુવન નાયક શુદ્ધાતમ તરવામૃત રસ પુકુંરે,
સકલ ભવિક ? લીલાણી મારે મન પણ તૂકુંરે. આ૦ ૨
મનમોહન નિનવરણ મુજને, અનુભવ પ્યાલો દીધોરે;
પૂર્ણાનન્દ અશય અવિચલ રસ, ભક્તિ પવિત્ર યદ પીધોરે. ૩
જ્ઞાનમુધાકાલીની રહેરે, અનાદિવિભાવ વિસાર્યોરે;
અમ્યગ્નજ્ઞાન સહજ અનુભવરસ, શુધિ નિજગ્રાથ સમાર્યોરે. ૪

નિન ગુણ રાગપરાગથીરે, વાગ્દન મુજ પરિભામરે;
તજમે દુષ્ટ વિભાવતારે, સરમે આનમ કામરે.

જિન ભક્તિરત ચિત્તનેરે, વેધકરત ગુણ પ્રેમરે;
 સેવક જિનપદ પામશેરે, રસવોધત અય નેમરે.
 નાથ ભક્તિરત ભાવર્થારે, તૃણ જાણું પર દેવરે;
 ચિન્તામણિ મુરતરે થકી રે, અંધિત્રી અરિહંત સેવરે.
 પરમાતમ ગુણ સ્મૃતિ થકીરે, ફરસ્યો આતમરામરે;
 નિયમા કંચનતા લહેરે, લોહ ન્યું પારત પામરે.

સહેજે પ્રગટયો નિજ પરભાવ વિવેકજ્ઞે,
 અન્તર આતમ હૃદયો સાધન સાધવેરે લોલ;
 સાધ્યાલંબી થઈ જાયકતા છેકજ્ઞે,
 નિજ પરિણતિ થિર નિજ ધર્મ રસે હંવેરે લોલ.
 ત્યાગીને સવિ પરપરિણતિ રસ રીજજ્ઞે;
 જાગી છે નિજ આતમ અનુભવ ઈષ્ટતારે લોલ.
 સહેજે છૂટી આસ્રવ ભાવની ચાલજે,
 જાલમ એ પ્રગટી સંવર શિષ્ટતારે લોલ.
 અંધના હેતુ જે છે પાપસ્થાન જ્ઞે,
 તે તુજ ભકતો પામ્યા પુષ્ટ પ્રશસ્તારે લોલ.
 ધ્યેય ગુણે વળગ્યો પૂરણ ઉપયોગ જ્ઞે.
 તેહથી પામે ધ્યાતા ધ્યેય સમસ્તતારે લોલ.
 જે અતિ દુસ્તર જલાધસમો સંસાર જ્ઞે,
 તે ગોપદ સમ કીધો પ્રભુ અવલંબનેરે લોલ.
 જાણ્યો પૂર્ણાનંદ તે આતમપાસ જ્ઞે,
 અવલંબ્યો નિર્વિકલ્પ પરમાતમ તરવનેરે લોલ.

ભાર્યો આત્મસ્વરૂપ અનાદિનો વિમર્યો હો લોલ.
 મુદ્ધલવિભાવ ઉપાધિયકી મન ઓમર્યો હો લોલ.
 સત્તા સાધન માર્ગબત્તી જે સંચર્યો હો લોલ.
 દાનાદિદ નિજભાવ દતા જે પરવશા હો લોલ.

તે નિજ સન્મુખભાવ શ્રી લહી દુર્ગ દશા હો લાલ.

શાયોપશમિક ગુણશ્રવં યથા તુજ ગુણશ્રી હો લાલ.

સત્તા આધનશક્તિ વ્યક્તતા હૃદયી હો લાલ.

સંયે સ્વપૂરણ સિદ્ધતણી શી વાર છે હો લાલ.

દેવચન્દ્ર જિનરાજ જગત આધાર છે હો લાલ.

શ્રીમદ્ સંસ્કૃત હિન્દી પ્રાકૃત તથા ગુર્જર ભાષાની વિદ્યતા

શ્રીમદે સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ગુર્જર, હિન્દી, ભાષાના રચેલા ગ્રંથો પરથી તેમની ભાષા સંબંધી વિદ્યતાનો ખ્યાલ રહેજે આવે તેમ છે. બાલક હોયને સમજાવવા માટે સંસ્કૃત ભાષામાં તેમણે બહુ સરલ શબ્દોમાં રચના કરી છે. જેમ અને તેમ ભાષાની કિલ્લતા દુરઅવગાહતા તથા અમસાધ્ય (Unobtainable style) શેરી વિગેરે પોતાના પુસ્તકોમાં આવવા દીધાં નથી. દ્રવ્યાનુયોગના વિષયમાં સામાન્યસંસ્કૃત અણનારાઓ પણ રસ લઈ શકે તેવો પ્રયત્ન તેમાં સ્પષ્ટ જણાય છે. જ્ઞાનમંજરી તથા વિચારસારાદિ ટીકા વડે સંસ્કૃત ભાષામાં જનસાહિત્યની સેવા તેમણે ઉત્તમ રીતે બજાવી છે. જ્ઞાનમંજરીટીકા એ એક અસાધારણગ્રંથ પરની ટીકા છે કે જે આ કેઈ દીકામાં અતિ આદર પાત્રી રહેલ છે તેના પરની ટીકા એ સામાન્ય ન કહેવાય અને એ તેમના પારિત્યને પરિચય પૂર્ણતયા દરાવી શકે છે. આધુનિક કેટલાક સંસ્કૃતભાષાજિહાનોનો મત એવો છે કે શ્રીમદ્ સંસ્કૃત ભાષાના પ્રાઠ વિદ્વાન નહતા, પણ અમે એમાં એવું સુધારીશું કે શ્રીમદે દ્રવ્યાનુયોગાદિ ગહનવિષયોને સાદી સંસ્કૃત ભાષામાં બાળહોયને સમજાવવા પર ખાસ લક્ષ દીધું છે તેથીજ તેઓએ પ્રાઠ સંસ્કૃત ભાષા વાપરી નથી. તેમજ તેમનું ભાષાદ્વારા વિદ્યતા દેખાડવા તરફ ખિલકુલ લક્ષ નહોતું તેજ એમાં કારણ છે. આત્મજ્ઞાની મહાત્માઓ ભાષાને શણગાર સજાવવા તરફ ખિલકુલ લક્ષ હેતા નથી. તેઓ તો ભાષાદ્વારા દૃઢ્યના આત્મિક ભાવ જણાવે છે. કવિમાં અને જ્ઞાનીલોકનમાં ભાષા

પરત્વે તફાવત રહ્યાજ કરે છે. કવિ ભાષાને શણગાર સજવવાની ઉપાસના કરે છે અને જ્ઞાની ભાવરસનો ભોગી હોવાથી તે પોતાનું વક્તવ્ય સાદી ભાષામાંજ જણાવે છે.

શ્રીમદ્દના પ્રાકૃતભાષાના ગ્રંથપૈકી ૧૬ ગ્રંથો આદિ ગ્રંથો છે. હિન્દી ભાષામાં સવૈયા, દુહા, ચોપાઈ, આદિ રચ્યા છે. ત્રજ ભાષાની બાનીમાં તો શ્રીમદે કમાલજ કરી છે.

દ્રવ્યપ્રકાશમાં જે બાની શ્રીમદે પીરસી છે તેમાં ઉંચા આત્મજ્ઞાનની વ્યવહાર નિશ્ચયની વૈરાગ્ય ત્યાગની આદિ અનેક વિષયની રચના-ત્રજભાષામાં સુંદર પદલાલિત્યવડે કરી છે. જ્ઞાસુ વાચકને મનોમુગ્ધ એવી ત્રજભાષાની બાની ભારે મીઠી ને મોહક છતાં પૂર્ણબોધપ્રદ અને આત્મોપાકારક છે.

શ્રીમદ્દના ગુર્જરભાષાના ગ્રંથો પણ ઉંચો દરજ્જો ભોગવે છે. મારવાડ, મેવાડ સિંધ, કચ્છ આદિ સ્થળોએ ફરવા છતાં પણ ગુર્જર ભાષાપર તેમનો કાણુ અદ્વિતીય હતો ને રહ્યો અને ગમે તે દેશમાં પણ શ્રીમદ્દની ગુર્જર ભાષાની ઉપાસના અખંડિતજ હતી. ગુર્જરસાહિત્યના બળમાં તેમની પુષ્ટિનો ફળો મારો મળ્યો હતો. દ્રવ્યાનુયોગ જેવા આત્મ ગહનવિષયોને ચોવીશી વિગેરે પદગ્રંથોમાં ઘણીજ સાદી ને સુંદર રીત્યા ગુંથ્યા છે. એકંદર શ્રીમદે ગુર્જરભાષામાં ગદ્યપદ્ય જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના ગહન-ગ્રંથો લખીને ભાષાજ્ઞાનની વિદ્યતાની મહત્તા જનસમાજને બતાવી આપી ગુર્જરસાહિત્યને પોષ્યું છે.

સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ત્રજ, હિન્દી, ગુર્જર ભાષામાં અતિ ઉત્તમ સુંદર ગ્રંથો રચીને શ્રીમદે વિશ્વમાં ભાષાસાહિત્યની વૃદ્ધિમાં મારો ફળો આપવા ઉપરાંત જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના ઉંચામાં ઉંચા તરવેનો પ્રકાશ અને ઉદ્દ્યોધન કરી પોતાની પરોપકાર દૃષ્ટિ તથા જ્ઞાનનો લાભ વિશ્વને આપ્યો છે.

ભાષા રચનારેલી ઘણાકની સરળ તો કેટલાકની ગંભીર તો ઘણાકની laboured style (શ્રમ આધ્ય રેલી) વાળી હોય છે. પેણુ સર્વદા સર્વત્ર સરખા વેગથી જતી અર્થગાંભીર રસ સર- હતા વાળી ધર્મના તત્ત્વો સમજાવે છતાં મોહક મીઠાશમાં ઉણુપ ન આવે એવી રીતની ભાષાની રચના કરી તેને મહાન તત્ત્વજ્ઞાનના (ગ્રંથો) ના પ્રચાર કરવા બહાર મોકલી દે એવી રીતે વાપરે એવા નરંવરની ભાષાની ભવ્યતા રસિકતા તથા અર્થ પૂર્ણતા પ્રસંશનીયજ ગંણાય.

કવિત્વશક્તિ.

કવિઓ બનાવાય નહિ, એતો જન્મેજ.

શ્રીમદ્ના પદ્યગ્રંથોમાં તેમની અપૂર્વ ભાવના વહે છે, ત્યાગ તપ તથા સંયમની ત્રિપૃષ્ઠિથી આત્મારાધનની સિદ્ધિનાં દર્શન કરાવતી ભક્તિની ભવ્યતાનાં બબક ભર્યા દર્શન કરાવતી લેખિની ગળદી ઉઠે છે. કવિત્વ શક્તિનો ભક્તિમાં વ્યય કરનાર ભક્ત કવિઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા આપણા શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી કવિત્વ શક્તિને ભક્તિરૂપમાં પરિણુમાવે છે. તેઓ અનેક રૂપકોથી પ્રભુનું વર્ણન કરે છે. ઉપમાલંકારોને પ્રભુભક્તિના રૂપકોમાં ગોઠવી આધ્યાત્મિકદષ્ટિએ મેળને પ્રભુની રૂપકભક્તિમાં જડીએ જડીએ વરસાવ્યો છે. અલંકારના આગર ઉછાળ્યા છે. દેવચંદ્રજી !! જ્ઞાનની ગંભીરમૂર્તિ !! તમોને તો રસઅલંકાર પણ ભક્તિ- માંજ ભળવા ગયા ?

જન જગત્સન્મુખ ભક્તિસ્તવન રૂપે જે મિષ્ટ પ્રસાદી શ્રીમદે રજુ કરી છે તેથી ભાકતસ્તવનબોક્તા રસિક ધર્મ જ્ઞાનુઓના આત્મામાં શીતળતાના સંચાર તે પ્રસાદી અવગ્ર્ય કરાવી શકે છે. આત્મામાં નિર્મળતા, બળ, શાંતિ, આદિદાદ અપૂર્વ આનંદ તથા આત્મજ્ઞાનના દરજોત્ર ઉછાળતી તરંગવતી જેવી શુદ્ધ વિશુદ્ધ પરિણુતિની દરજોત્રીની (નદી) ના સુમધુર

કલરવથી તથા આત્મધ્યાન ક્રમથીજ ઉપાસનાયોગના પૂર્ણ પરિમલથી આત્મજ્ઞાની વાચકના મસ્તક ઉન્નત તથા કંપાયમાન થયા સિવાય નજ રહે. આવાં અનેક કાવ્યો તથા સ્તવનો તથા પદ્યસખાણોરૂપે શ્રીમદ્ એક ઉચ્ચકોટિના ગુર્જર કવિ તરીકે સાહિત્ય ગ્રાંથમાં ઉભા રહે છે. તેમાં પણ અધ્યાત્મ જ્ઞાન જેવો મહા વિકટ અને ગહન વિષય છતાં તેમાં રસની રેસો રેસાય ને જ્ઞાન પિપાસુઓ ઘનઘટા જોઈ નાચતા મયૂરોની માફક આ રસાસ્વાદથી નાચી ટહુકી ઊઠે, એ આશ્ચર્ય જનક છે. કવિ એટલે ને સર્ગિકતાની પ્રતિમા. બાહ્યવિશ્વદુઃખભાનને ભૂલી ભૂલાવે તે આનંદમાં રૂપી રૂખાવે તે. સંસારમાં રહેવા છતાં જેના અંતરમાંથી સંસાર જતો રહે તે. પોતાના મૂક વિચારોને પદ્યમય શૈલીમાં જીવંત ચીતરી બતાવે તે.

શ્રીમદ્ તો આથી યે ઘણીજ ઉંચી કોટિના કવિ હતા. તેમણે તો પોતાનાં કાવ્યો, સ્તવનો, પદ્યગ્રંથોમાં હૃદિકાંત વિષયને ઉત્તમ રીત્યા ઘટાવીને આત્મજ્ઞાનના પ્રકાશને ઘણીજ ઉત્તમ રીતે વિસ્તાર્યો છે. એ માટે તેમની ભૂરિ ભૂરિ પ્રશંસા કરતાં અસંકલ્પ ઉપજે છે. વર્ગી શ્રીમદ્ના આત્મામાં ગુણોનો ગુણિત કાળ થયો હતો. તે તેમના સ્તવનના સાદજોડગારથી સમજાય છે. તેમના કવ્યનૃત્યોગના સર્વવિષયોમાં કુશળ હતા. આત્મા અને રસમાનના ગુણોમાં આધ્યાત્મિક રૂપકારથી અંતરમાં પરિણામ પામતા હતા. અને તેથી આંતર શુદ્ધજીવન અગ્રમત મસ્ત કરાડે. તે તેમના ભાવથી રૂપક જણાય છે. પાદમાન્મક આત્મજ્ઞાનના ગહનખાલોને જીવંત કવિતામાં ઉતારી કવ્ય જાતના તેના ભરે કુંકનાર એવા સુદરિને હમારો વંદન હો.

શ્રીમદે રવિન્દ્ર ગણિત. ભક્તિમાં વ્યય કર્યો છે. જન

શ્રીમદ્ના કવિન્દ્ર ગણિત. કે.કે. કવિન્દ્ર ગણિત ભક્તિમાં પરિણમ્યાં છે. તેઓ અનેક

રૂપકારથી રૂપક વર્ણન કરે છે. શ્રીમદે ઉપમાસંકલ્પને પ્રકાશિત.

રૂપકોમાં પરિણમાળ્યા છે. તેમજ આધ્યાત્મિક દષ્ટિએ મેધને પ્રભુની ભક્તિમાં રૂપકથી પરિણમાળ્યો છે તે જોઈએ.—

શ્રી નમિજનવર સેવ, ધનાધન ઉનમ્યોરે;	.. ॥ ૫ ॥
દીઠા મિથ્યા રોર, ભવિક ચિત્તથી ગમ્યોરે.	.. ॥ ૭ ॥
શુચિ આચરણ રીતિ તે, અજ પધે વડારે	.. ॥ ૨૫ ॥
આત્મ પરિણતિ શુદ્ધ, તે વીજ ઝળુકડારે	.. ॥ ૧૧ ॥ ૧
વાજે વાયુ સુવાયુ, તે પાવન સાવનારે	.. ॥ ૫૫ ॥
ધન્દ્ર ધનુષ ત્રિકયોગ, તે ભક્તિ એકમનારે	.. ॥ ૭ ॥
નિર્મળ પ્રભુસ્તવ યોષ, ધ્વનિ ઘનગર્જનારે	.. ॥ ૬૫ ॥ .
તૃપ્ત શ્રીધમકાળ, તે તાપની તર્જનારે	.. ॥ ૮૫ ॥ ૨
શુભ ક્ષેત્રાની આલિ, તે બગ પંક્તિ બનીરે	.. ॥ ૭ ॥
ત્રેલિ સરોવર હંચ, વસે શુચિશુભ સુનિ	.. ॥ ૧ ॥
ચક્રગતિ મારગ બંધ, ભવિક નિજ ઘર રહ્યા રે.	.. ॥ ૭ ॥
ચેતન સમતા સંગ, રંગમે ઉમદ્યા રે.	.. ॥ ૨ ॥ ૩
સમ્યગ્દ્રષ્ટ મોર, તિહાં હરમે ધણ રે ૬.	.. ॥ નિ. ॥
દેખી અજુત રૂપ, પરમ જિનવરતણ રે.	.. ॥ ૫ ॥
પ્રભુ શુણ્નો ઉપદેશ, ને જલધારા વહી રે.	.. ॥ ૭ ॥
ધર્મરૂચિ ચિત્ત ભૂમિ, માંહે નિક્ષેપ રહી રે.	.. ॥ માં ॥ ૪
આતક અમલ સમુદ્ધ, કરે તવ પારણે રે.	.. ॥ ૬ ॥
અનુભવ રમ આસ્વાદ, સકળ દુખ વારણે રે.	.. ॥ ૨ ॥
અશુભાચાર નિવારણ, તૃણ અકુરનારે.	.. ॥ ૮ ॥ .
વિરનિવળા પરિણામ, ને જીવની પૂરતા રે	.. ॥ બી ॥ ૫
પંચ મહામન, ધાન્ય તણાં કર્ણ વધ્યાં રે.	.. ॥ ૧ ॥
સાધ્ય ભાવ નીજ સ્થાપી, આપનતાએ સધ્યાં રે	.. ॥ ૨ ॥
સાધિક દર્શન જ્ઞાન, સરણ શુભ ઉપન્યા રે.	.. ॥ ૨ ॥
આદિક બહુ શુભ સમય, આત્મ ધર નિપન્યા રે.	.. ॥ ૨ ॥ ૬
પ્રભુ દર્શન મહામેદ, નજે પ્રવેશમે રે	.. ॥ ૮ ॥
પરમાર્થ મુક્ત, સર્વે મુજ દેશમે રે	.. ॥ ૨ ॥

દેવચંદ્ર નિનચંદ્ર, - તણો અનુભવ કરો રે. ॥ ત ॥
સાદિ અનંતો કોણ, આતમ સુખ અનુસરો રે. ॥ અ ॥ ૭

શ્રીમદ્ની ઉપમા આપવાની આધ્યાત્મિક કાવ્યશક્તિ બહુ ઉત્તમ છે. આહ્ય લાવેને આધ્યાત્મિકરૂપમાં ગોઠવીને જન સમાજને તે તરફ વાળવા તેમણે કાવ્યશક્તિનો ધર્મમાર્ગમાં મહુપયોગ કર્યો છે. શ્રીમદે આલંકારિક કાવ્યશક્તિનો આધ્યાત્મિક ભાવ પ્રકટ કરી દર્શાવ્યો છે. આવાં અનેક સ્તવનો તથા કાવ્યો રૂપે શ્રીમદ્ એક ઉચ્ચ કોટિના શુર્જર કવિ તરીકે સાહિત્ય સૃષ્ટિમાં ઉભા રહે છે, તેપણુ આધ્યાત્મજ્ઞાન જેવા મહા વિકટને ગહન વિષયમાં, છતાં રસની રેલો રેલાય ને જ્ઞાનપિપાસુઓ ઘનઘટા જોઈ નાયતા મયુરોની માફક તે આસ્વાદી નાચીટહુકી ઉઠે એ આશ્ચર્યજનક છે.

શ્રીમદ્ જ્યારે પ્રભુ લકિતમાં લીન થઈ-મસ્ત બની જાય શ્રીમદ્ની વર્ણનશક્તિ છે ત્યારે આહ્યલાવને ભૂલી જાય છે અને પોતે દેહાતીત બની આત્મ રમણતામાં રસગમન બની રહે છે. છતાં પ્રભુપ્રેમ ખુમારીના રમીયા એઓશ્રી જ્યારે આત્મપ્રદેશના રસાળક્ષેત્રના રૂપકોના ક્યારે ક્યારે ભ્રમણ કરી જ્ઞાનપુષ્પો વીણતા, અલખ મસ્તીમાં મહાલે છે ત્યારે તેમનાં વચનોમાં વર્ણનશક્તિનો અદ્ભુત પ્રાદુર્ભાવ ઉદ્ભવે છે. એવાં અનેક ઉદાહરણો પૈકી એક જોઈએ. આમાં શ્રીમદ્ નિલનંદ મસ્તીનો ફાગ ખેલે છે-ખેલાવે છે.

રાગ ફાગ—

આત્મપ્રદેશ રંગ થલ અનોપમ, સમ્યગ્ દર્શન રંગરે !
નિજ સુખકે સધઈયા તું, તો નિજશુણ ખેલ વસંત રે. ની. ૧
પરપરિણતિ ચિંતા તથા નિજમે, જ્ઞાન સખાકે સંગરે. ની. ૧
વાસ બરાસ સુરૂચિ દેશર ઘન, છાંયો પરમ પ્રમોદ રે. ની.
આનમરમણ શુભાલસી લાડી, સાધક શક્તિ વિનોદ રે. ની. ૨

ધ્યાન મુધારણ પાન મગનતા, લોજન સહજ સ્વભાગ રે. ની.
 રિઝ એકત્વતા તાનમે વાળે, વાજિત્ર સનમુખ યોગ રે. ની. ૩
 શુકલધ્યાન હોરીકી જવાલા. જાલે કર્મ કઠોર રે. ની.
 શૈવ પ્રકૃતિ હલ કિરણ નિર્જરા, ભરમ જેલ અતિ જોર રે. ની. ૪
 સકલ અજોગ અલેશ અસંગત, નાહિ હોવે સિદ્ધ રે. ની.
 જેવંચંદ્ર આણામે જેલે, ઉત્તમ મુંહિ પ્રસિદ્ધ રે. ની. ૫
 હવે બીજુ ઉદાહરણ-અષ્ટ પ્રકારી પૂજામાં નેવેધપૂજા-હોહા.
 'સરસ શુચિ પકવાન ભર, શાલ હાલ મૃતપૂર;
 'ધરો નેવેધ જિન આગળે, મુધા દોષ તમુ દૂર. ૧
 દાલ-લપનશ્રી વરધેવર, મૃદુતર મોતીચુર;
 સિંહ કેસરીયા સેવયા, દલિયા મોહકપૂર. ૨
 સાકર દ્રાખ સિંગોરા, ભકતવ્યંજન મૃતસધ;
 ધરો નેવેધ જિન આગળે, છમ મિલે મુખ અનવધ. ૩
 આલે-દોષતાં લોજન્ય પરભાવ ત્યાગે, ભવિજન નિજગુણ લોજન્ય માગે;
 અક્ષ ભણી અક્ષતણો સરૂપ લોજન્ય, -આપણો તાતજી જગત પૂજન્ય.
 શ્રીમદ્દની પ્રેમલક્ષણા ભકિત ઉચ્ચ કોટિની હતી; એ સાથે
 પ્રેમલક્ષણા ભકિતમાં. સાથેજ તેમનો ભાષાપ્રભાવ કેટલો
 ઉચ્ચ કોટિનો હતો તેની પ્રતીતિ માટે:-

રાગ પરભાતી.

હું તો પ્રભુવારી છું તુમ મુખની,
 હું તો જિન બલિહારી તુમ મુખની!;
 સમતા અમૃતમય મુપ્રસન્નની,
 ત્રેય નહિ રાગ રૂખની.
 જમર અધર શિવ મનુહર કર્મલહલ,
 કીર હીર પુનમ યશિની;
 ચોલા તુચ્છ પ્રભુ કેખલ યાકી,
 કાંપર હાથે છમ આસતી.

હું

હું

હાસ અવશુભ ભયો જાણી પોતાતણો,
 દયાનિધિ દીનપર દયા કીજે, તાર૦
 રાગ દ્રેષે, ભયો-મોહવરી નહયો,
 લોકની રીતિમાં ઘણુંય રાતો;
 ક્રોધવશ ધમધમ્યો, શુદ્ધશુભ નવી રમ્યો,
 ભમ્યો ભવમાંહિ કું વિષય માતો તાર૦
 જગત્પત્નલ મહાવીર જિનપર મુળી,
 ચિત્ત પ્રભુચરણને ચરણ વાસ્યો,
 તારને બાપણ બિરદ નિજ રાખવા,
 હાસની જોવની રજે જોયો. તાર૦

x

x

x

વદનપર વારી હો જયોધર ! વદન પર વારી !
 મોહ રહિત મોહન બધાકો, ઉપશમ રમ કયારી સો !
 મોહ છવ લોકકો કંચન, કરવે પારમ બારી હો !

સમકીત મુરતરૂ વન સેચનકો, વર પુષ્કર જલધારી હો !

શ્રીમદ્ પ્રભુ પ્રેમ ખુમારીમાં મસ્ત-લયલીન રહી ઝીલતા તેમના
 શ્રીમદનો પ્રભુ પ્રેમ સ્તવનોમાં જણાય છે. એમનું બહન
 હૃદય પ્રભુ પ્રેમ દિવ્યોજે દિવ્યુ તેમની
 કૃતિઓમાં સ્પષ્ટ તરે છે:—

ફલભજનકંઠ પ્રીતપી, કીમ કીજે હો કદા ચતુર વિચાર,
 પ્રભુજી જર્જ અગમ્ય વસ્ત્યા,
 નિહાં કીજે નહિ હો કોઈ વચન હચ્ચાર. ૩૦
 કાગળ પણ પહોંચે નહિ, નરિ પહોંચે હો લીલાં કો પરધાન,
 ને પહોંચે તે તુમ સમો,
 નરિ જાંમે હો કોઈનું અવધાન. ૩૦

+

+

+

પ્રભુ છવ છવન બચન, પ્રભુ મુજ છવન પ્રાણ !
 તારે કઈન મુજ લડુ, તુહિજ મનિ સ્થિતિ-જાણ !

+

+

+

હું ઈન્દ્ર ચન્દ્ર નરેન્દ્રનો, પદ નં ભાગું તિલભાવ
 માણ પ્રભુ મુજ મન થકી, ન વિસરો ક્ષણમાત્ર;
 ત્યાં પૂર્ણ શુદ્ધ સ્વભાવની, નવી ઠરી શકું મુજ રૂઢિ,
 તદાં મરણ શરણ તુમારડી, એહિજ મુજ નવનિદ્ર.

શરીરની તથા સંસારની અસારતાનું પૂર્ણ સ્વરૂપ જાણ્યા
 સંસાર તથા શરીરની અ- ને માણ્યા શિવાય શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપની
 સારતાના ઉદ્ધાર. ઝાંખી નજ થાય. અધ્યાત્મસાક્ષીઓ-
 નાં શરીર-બાહ્યસંસારથી ક્યારના
 એ મરી પરવાર્યાં હોય છે અને
 એ શરીરનું ને બાહ્યસંસારનું મૃત્યુ શ્રીમદ્દના શાખ્દોમાં દર્શવતું
 આપણે જોઈએ.

ભાવો એકલ ભાવના, સંગ ન હોઈ સંસારો રે !
 ઈન્દ્ર ચન્દ્ર નાગેન્દ્રકો, અતે નહિ આધારો રે ૧૦

*

*

*

એ સંસાર અસાર, મુર નર નાગકુમાર;
 રૂઢી ન શકે પદમાર, તુટે આયુ જિવાર.
 ભૂવન ચમ સાથે ક્યારે હાં, ખડીના પુરૂષ પ્રધાન;
 દેવ ઉપાયે નહિં રહેરે હાં ! તો નરકે હે રાગ.
 બાહ બહ બન નીરખનીરે હાં, ઇમ કાવર નિમ મુદ;
 મદિયવ મેન નહુરે હાં ! જહી કાલ હમુર.
 હરિદન હમુર નિશચીરે હાં ! દેવ પવન આરનાથ;
 કનિદિત કામે નહિરે હાં ! સર્વે ચમ વદિ હાથ.
 નામે નમરૂં દેવનારે હાં ! વન કંડીરવ નાદ;
 તે તુ ન શકે નહિરે હાં ! તો ભોગે કિશો સવદ.
 કનિ જાન મુજ આરેરે હાં ! નિમે દેવ સમાવ;
 કનિ નેવ નાવન પદમારે હાં ! તે નર કુવનિ આપ

હવે શરીરની અસારતાના ઉદ્ધાર—

એક શરીરને આપણે રે, જિંદગી એક ન હોઈ;
 એ શરીરની અસારતા રે, નાની ન શકે રેવરે.

દેહ અશુચિ રોગે લરી રે, પતન સરૂપ શરીર; .

એહનો ફળ એહજ અઘો રે, ધારો ધર્મ સમીરે. ૨

કેશર અગર ને મૃગમદ રે, હરી ચંદન કપૂર; .

મઈલ અહે વધુ અંગથી રે, દેહ અશુચિ ભરપૂરે. ૩

અસ્થિ સરમ પંજર અછેરે, કુચિત મૃતક સમાન;

જો પાયમ ? રોગાદિનારે, પ્રીતી ધરે નહિ તામો રે ૪

શ્રીમદ્દની વેરામ્ય, દશાના ઉદ્દગારથી તો અંથોના અંથો ભર્યા
વેરામ્ય દશાના ઉદ્દગાર પડ્યા છે. આપણે તેમાંની થોડીક
વાનગી લઈએ:—

“ દીઠો સુવિધિ જિણુંદ, સમાધિ રમે ભર્યો હો લાલ !

ભાસ્વે આતમ સરૂપ અનાદિનો વિસર્યો હો લાલ !

સકલ વિભાવ ઉપાધિયત્રી મન ઓમર્યો હો લાલ !

મોહાદિકની ધૂમિ અનાદિની ઉતરે હો લાલ !

અમલ અખંડ અલિપ્ત સ્વભાવજ સાંભરે હો લાલ ?

તત્ત્વરમણ શુચિધ્યાન ભણી જે આદરે હો લાલ

તે સમતા રસ ધામ સ્વામિ મુદ્રાવરે હો લાલ !

રાગી સંજેરે રાગદશા વધે યાયે તિણે સંસારોજી

નિરાગીથીરે રાગનું જોડવું લહીએ ભવનો પારોરે.

સહજ શુભ આગરો સ્વામ સુખ આગરો

જ્ઞાન વૈરાગરે પ્રભુ સવાયો

શુદ્ધતા એકતા તિલ્લતા ભાવથી

મોહ રિપુ છૂટી જાય પડક વળયો.

શ્રીમદ્દના અંતરમાં વેરામ્ય તથા આધુતા રમ રોગે કેટલે
સાધુ દશાના ઉદ્દગાર દરજ્જે વ્યાપ્ત હશે તે તંઓની પાણી
આપણને કહે છે જ. જ્યાં દેહ છતાં
દેહાતીત દશા વર્તે છે, જ્યાં બાહ્ય શરીરને બાહ્ય વિશ્વ-મરીજ
તથા ત્યાં સાધુને સાધુના ગ્રિવાય શું રહ્યું ને સાધુદશાની ઉત્કૃષ્ટ-
તાના સ્વાનુભવકો ઉદ્દગારે શ્રીમદે આ અમણે કહ્યા છે:—

“જગતમે” સદા સુખી મુનિરાજ, પરવિભાવ પારણતી કે ત્યાગી
જાગે આત્મસ્વભાવ, નિજગુણ અનુભવ કે ઉપયોગી
ભોગી ધ્યાન જહાજ૦

નિર્ભય નિર્મળ ચિત્ત નિરાકુળ, વિલગે ધ્યાન અભ્યાસ;
દેહાદિક મમતાસવિ વારી, વિચરે સદા ઉદાસ. અઃ
બાહ્ય સાધન જે એક ચિત્તથીરે, ભાવ સાધન નિજ ભાવ૦
ભાવસિદ્ધ સામગ્રી હેતુતેરે, નિઃસંગી મુનિ ભાવ. સાધક૦
હુય ત્યાગથી ગ્રહણ સ્વધર્મનારે, કરે ભોગવે સાધ્ય૦
સ્વ સ્વભાવ રસીયા તે અનુભવેરે,

નિજમુખ અભ્યાસાધ.

સાધક૦

નિઃસ્પૃહ નિર્ભય નિર્મમ નિર્મલારે, કરતાનિજ સામ્રાજ૦
દેવચંદ્ર આણાયે વિચરંતારે, નમિયે તે મુનિરાજ સાધક૦
શ્રીમદ્ને સ્વસ્વરૂપની આંખી અવશ્ય થઈ હતીજ અને એ

સ્વસ્વરૂપ આંખીના ઉદ્ગાર

સત્ય તેમના શબ્દે શબ્દે બોલી
ઉઠે છે. સ્વસ્વરૂપની આંખી થયા

શિવાંય આટલા બધા નિજનંદી મસ્તીના ઉછાળા આવેજ નહીં
શ્રીમદ્ના આવી દશાના ઉદ્ગારો ભેઈએ—

આત્મગુણ રક્ષણું તેહ ધર્મ, સ્વગુણ વિધ્વંસણા તે અધર્મ.
ભાવ અધ્યાત્મ અનુગત પ્રવૃત્તિ, તેહથી હોય સંસાર છિન્ન.
જ્ઞાનની તિલ્લણતા ચરણ તેહ, જ્ઞાન એકત્વતા ધ્યાન ગેહ.
આત્મ તાદામ્યપૂર્ણ ભાવે, તદ્વા નિર્મલાનંદ સંપૂર્ણ ભાવે.
વસ્તુ તત્ત્વે રમ્યા તે નિર્ગ્રંથ, તત્ત્વ અભ્યાસ તિહાં સાધુ પંથ.
તિથે ગીતાર્થ ચરણે રહિજે, શુદ્ધ સિદ્ધાંત રસ તો લહીજે.
આત્મગુણ રમણ કરવા અભ્યાસે, શુદ્ધ સત્તા રસીને ઉલ્લાસે.
દેવચંદ્રે રચી અધ્યાત્મગીતા, આત્મરમણી મુની મુપ્રતીતા.

—અધ્યાત્મગીતા.

દર્શન જ્ઞાનાદિક ગુણ આત્મનારે

પ્રભુ પ્રભુતા લયલીન.

—શુદ્ધસ્વરૂપી રૂપે તન્મયીરે ।

તુમ આસ્વાદન પીન. પૂજનાતો કીજેરો

શુદ્ધતેસ્વ રસ રંગી ચેતનારે,

પામે આત્મસ્વભાવ. ।

આત્માલંબી નિજ ગુણ સાધતોરે

પ્રકટે પૂજ્ય સ્વભાવ. પૂજનાતો કીજેરો

નિનવંર પૂજારે તે નિજ પૂજનારે

પ્રકટે અનવય સહિત.

અંશકૃતભાષા.

શ્રીમદે અંશકૃત ભાષામાં રચેલા અથા પેટીમાં જ્ઞાનમંજરી
ટીકા ઉંચા દરજ્જાને ભાગવે છે. મહામહોપાધ્યાયજી શ્રીમદ્
યથોવિજયજી મહારાજે શ્રી જ્ઞાનસાર સૂત્ર અંશકૃતમાં રચ્યું છે
જેનું નામજ જ્ઞાનસાર છે તેપછી તેમાં મું ભર્યું હશે તેનો
ખ્યાલ વિદ્વાન વાચકને સ્ફુરે આવી શકશે આ જ્ઞાનસાર સૂત્ર
અષ્ટકજી કહેવાય છે. કાનુ તેના આઠ આઠ મુદ્રાકના ૩૨
વિભાગ પાત્રી જુદા જુદા જ્ઞાનવિષયક વિષયો તેમાં અત્યંત
ખબીથી રચ્યા છે. આ વિષય ધર્મ કહીને હેતુ તેનાપર શ્રીમદે
અંશકૃતભાષા ટીકા રચી છે જેનું નામ જ્ઞાનમંજરી ટીકા રાખ્યું
છે. શ્રીમદને શ્રીમદ્ યથોવિજયજી પર તેમનો કેટલો પ્રેમ અને
સંજ્ઞાવ હશે તેમજ ટીકાકાર તરીકેની તેમની કેટલી સહિત
હશે? એનો ખ્યાલનો જ્ઞાનમંજરીનો જ્ઞાનસ્વાદ હીધા. ગિલાય.
દેહમથી આયેલ વર્ણવી શકાય. જેમ જ્ઞાનસારના ૨૫૬ મુદ્રા-
કમાં મુદ્રાકે મુદ્રાકે અદ્ભુત જ્ઞાનરસ ટપકે છે તેવીજ રીતે મહા-
ભગવાની નાંખનાર આ જ્ઞાનમંજરીના પદિમક નયનિકેતિ ભંજ
પદ પ્રનાલકુકૃત જ્ઞાનસાર અને જ્ઞાનમંજરીને ફલેફલ
મનુષ્યને અદ્ભુત અમનર દેવાથી થયું હોયને એવું છે.
આ જાણે જાણે શ્રીમદનો અંશકૃત ભાષા કેટલું સુંદર છે તેવું
ભાવ રાવ છે.

પ્રાકૃત માંગધી લાપા.

શ્રીમદ્ની માંગધી લાપા પણ ઘણીજ ઉત્તમ અને સુમધુર છે. જેન સાધુઓ અને પંડિતો એ માંગધી પ્રાકૃત લાપાના પિતાઓ છે. પુત્રની જેમ લાડથી લાલનપાલન પામતી માંગધી લાપાને તેઓજ છત્ર છાયા સરળા છે. શ્રીમદ્ પણ આ લાપાને ઘણીજ સરળતાથી ઉત્તમ રીતે રમાડે છે. શ્રીમદ્ના પ્રાકૃત માંગધી લાપાના અનેક ગ્રંથો છે. અભ્યાસીઓને તેના રસાસ્વાદની અમર છે. બાકી ઉપર ચાટીયા વાચકો તેનો રસ કેમ ઝીલી શકે ?

શ્રીમદે ૧૭૯૬ માં જામનગરમાં કાર્તિક સુદ એકમે વિચારસાર નામે એક ગ્રંથ રચ્યો છે. વિચારસાર પ્રાકૃતમાં સંસ્કૃત ટીકા સાથેનો મહાન ગ્રંથ છે. તે વાંચવા અનુભવવા લાયક ગ્રંથ છે જેના ઉપસંહારમાં શ્રીમદ્ કથે છે કે:—

જા જિનવાણી વિજયઈ, તાવ ચિરં ચિદ્વડ ઇમં વચણં ।

નૃતણપૂરમ્મિ ઇયં, દેવચંદેણ નાણદં ॥

રસાનહીસંજમવરિસે સિરિગોયમ કેવલસ્સ વરદિવસે ।

આયત્થં ઉદ્ધરિયો, સમય સમુદ્દાઓ રુદ્દાઓ ॥

રસ ૬ નિધિ ૯ સયમ ૧૭ એટલે ૧૭૯૬ ના વરસે શ્રી જોતમસ્વામી કેવળજ્ઞાન પામ્યા તે દિવસે એટલે કારતક સુદ-૧ ના રોજ આત્મબોધ અર્થે ઉદ્ધર્યો.

ફક્ત માંગધીના એકજ શ્લોક પરથી શ્રીમદ્ની માંગધી લાપા તેમાંની વર્ણન શક્તિ તથા સુન્દરતા જણાઈ આવેછે.

શ્રીમદ્ની કૃતિઓપર અન્યવિક્ષાનોના ટખાઓ.

પૂર્વે પંડિતપુરૂષો શુણાનુરાગ દ્રષ્ટિથી બીજા જ્ઞાનીઓની કૃતિઓપર ટખા ભરતા, ટીકાઓ રચતા તથા તેના અભ્યાસપૂર્વક પકડ પાઠન કરતા. શ્રીમદ્દેવચંદ્રજી મહારાજની ઉત્તમ કૃતિઓપર પણ ઉત્તમોત્તમ મહાન ત્યાગી સમર્થ પુરૂષોએ ટખા તથા ટીકાઓ રચ્યાં છે. શ્રીમદ્ની અધ્યાત્મગીતા જેનોમાં

ચલીજ વિખ્યાત છે. હિન્દુઓમાં પ્રસિદ્ધ ભગવદ્ગીતાની જેમ
જેનોમાં. અધ્યાત્મગીતા. અતિપ્રસિદ્ધ છે. અધ્યાત્મગીતાપર આ
શ્રી કુંવરવિજયજી (અમિકુંવર) નો ટોચો છે. બીજો શ્રીમદ્
જ્ઞાનસારજીનો ટોચો છે તથા ત્રીજો ટોચો સૂરતમાંથી મોહન-
લાલજીના લંડનમાં છે. ચોથો ટોચો શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર-લા. ૨ જ
માં છપાયો છે. તેના કર્તા જણાયા નથી. શ્રીમદ્નો પણ હોય
શ્રીમદ્ગત સાધુપદ સ્વાધ્યાય પર શ્રી જ્ઞાનસારજી યોગિરાજે
વિસ્તારથી ટોચો લખ્યો છે. તેમાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી
મહારાજને એકપૂર્વનું જ્ઞાન હતું એમ શ્રીમદ્ જ્ઞાનસા-
રજીએ જણાવ્યું છે. શ્રીમદ્ જ્ઞાનસારજી યોગાભ્યાસી
અમર્ય સંત મહાત્મા અને ગીતાચર્ હતા. તેમજ તેઓશ્રી
મારવાડમાં વિકાનેરના સ્મશાનના મઠમાં રહેતા હતા.
તેમણે શ્રી આનંદધનજી ચોવીસીપર ટોચો લખ્યો છે, તેમજ અનેક
પંદોરૂપે આત્મદયાના ઉદ્ગાર બહાર ઠહાડ્યા છે, તેઓશ્રીએ
શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી માટે ઉત્તમ અભિપ્રાય દર્શાવ્યો છે અને તેમની
સાધુપદ સ્વાધ્યાય પર ટોચો પૂરીને ગુણાનુરાગ દર્શાવ્યો છે.
સંત મહાત્માઓની ગુણાનુરાગ દયા અપૂર્વ હોય છે. રાગદ્વેષનો
અધૂરામાંજ પ્રકટે, બાકી જ્ઞાનીઓતો ગુણાનુરાગ દયાનેજ વરે છે.
શ્રીમદ્ના શ્રેયો જેમ અનુપલબ્ધ છે તેમજ તેમના શ્રેયો પર બીજા-
ઓએ ભરેલા ટોચાઓ ટીકાઓ પણ અધારમાં દેટલાક હશે
ઉપલબ્ધ થયેથી અતિદૂરો આનંદ ઉપજશે.

સાક્ષીઓ.

Authorites.

પૂર્વ પઠિત પુરૂષો પોતાના શ્રેયોમાં પોતાના લખાણની
સત્યતાની પુષ્ટિમાં બીજા વિદ્વાનોનાં લખાણોની સાક્ષ્યો દેતા,
અને એમાં લખાણો પ્રમાણ ગણાય છે. શ્રીમદે પણ પોતાના
શ્રેયોમાં વાચક યથોચિત્તજીના શ્રેયોની આશી આપી છે. તેથી
તેઓ ગુણાનુરાગી હતા એ સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય છે. તેમજ પોતે

શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ કે જેઓ અર્વાચીનકાલીન અધ્યાત્મજ્ઞાનોદ્ધારક હતા તેમના વચનોની પણ પોતાના અંથોમાં સાક્ષીઓ આપી છે. તેથી તે કાળમાં તપાગચ્છીય શ્રીમદ્ આનંદધનજીના વિચારો આખી જૈન આલમમાં જલદી પ્રસરી ગયાહતા એમ સિદ્ધ થાય છે. શ્રીમદ્ના અંથોના પૂર્ણ રાગી યોગિવર શ્રી અમિ (કુંવરજી) વિજયજી હતા. તેમણે નવતત્ત્વપ્રશ્નોત્તરમાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીકૃત અંથોની સાક્ષી આપી છે. લિન્ન લિન્ન ગચ્છના આચાર્યોએ સાધુઓ પોતપોતાના અંથોમાં એકબીજાના સહવિચારોની સાક્ષીઓ આપ્યા વિના રહેતા નહોતા.

ત્રાણ મુનિઓની લેગી પૂજા.

સંવત ૧૭૭૭ માં શ્રીમદ્ પાટણ ચોમાસુ રહ્યા હતા. તેજ વખતે ત્યાં શ્રીમદ્ જ્ઞાનવિમળસૂરિજી પણ ચોમાસુ હતા. તે સમયે શાહનીપોળમાં ચોમુળ વાડી નજીકના જિનાલયમાં સત્તર-લેદી પૂજા લણાવતાં શ્રીમદ્ તથા શ્રીમદ્ જ્ઞાનવિમલજી મળ્યા હતા તથા ત્યાંના નગરશેઠ શ્રી તેજશી દોસીના ભરાવેલા શ્રી સહસ્રકૃટના સંબંધમાં ચર્ચા થતાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીપર શ્રીમદ્ જ્ઞાનવિમલજીને ઘણો પ્રેમભાવ આવ્યો હતો અને પરસ્પર બહુજ પ્રેમભાવથી મળ્યા હતા—

મૌન રહીને પૂછે જ્ઞાન

તુમે કેહના શિષ્ય નિધાનરે. સ. ૧૫

ઉપાધ્યાય રાજસાગરના શિષ્ય,

મીઠી વાણી જેહવી ઇશ્વરે. સ.

નમ્રતા ગુણ કરી બોલે જ્ઞાન;

દેવચંદ્રને આખ્યાં માનરે. સ. ૧૬

તુમ વાચકતો જૈનના કાજરે,

તુમે જૈનના થંભ છે ગાજરે. સ.

આદિ ઘર છે તમારું ભવ્ય.

તુમે પણ ટિંગ ન હોયે કબ્યરે. સ. ૧૭

ઈલીપરે પરસ્પરે શુદ્ધિ મિલીયા,
ચેઠ તેજશીનાં કારણ કૃણીયારે. સ. ઈત્યાદિ.

શ્રી. દે. વિ. પૃ. ૨૨.

આ મિત્રન વખતે શ્રીમદ્ જ્ઞાનવિમળસુરિજીને શ્રીમદ્ પર
બહુભાવ આવ્યો હોવાથી આ સમાગમના ધર્મરહેઠના સ્મરણાર્થે
ત્રણ મુનિઓની ભેગી પૂજાઓની રચના થઈ હોય એમ જણાય
છે. આ યોજના પોતે પણ કંઈ ચાતો પાછળથી પંત્રવિજયાગિ. વિ.
કરેલી હોય તો તેમ પણ બનવા સંભવ છે. આ વખતે ખરતર
ગચ્છ તથા તપાગચ્છના આચાર્યોમાં સંપ હતો. સ્થાનકવાસીઓ
સામે બંને ગચ્છવાળા કુસંપને બુદ્ધી શુદ્ધક માન્યતાઓના ભેદોને
ઉપશમાવી એક થયા હતા. પ્રતિમાના ઉત્થાપકો સામે પ્રતિમા
સિદ્ધિના વિચારે આપવામાં એક સરખી રીતે ચુરોપી મિત્ર
જાણ્યોની પેઠે સંપીને વર્ત્યા હતા. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપા-
ધ્યાયશુદ્ધત નવપદ સ્તુતિ ઢાળો તથા શ્રી જ્ઞાનવિમળ સુરિકૃત.
નવપદ સ્તુતિ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રશુદ્ધત નવપદની ઉજાળા ઢાળો-
રૂપ સ્તુતિ એમ ત્રણની સ્તવના ભેગી કરીને તેઓ ખરતર તપા-
ગચ્છના સર્વ જ્ઞેનો એક સરખી રીતે પૂજામાં હાલ લે અને
બાવધ્યમાં સંપીને પૂજામાં અભેદપણે વર્તે તે માટે નવપદ પૂજા
બજાવવાની વ્યવસ્થા કરી હતી તે વ્યવસ્થા હાલ પણ નવપદ
પૂજા તરીકે પ્રસિદ્ધ છે અને હવે જ્ઞેનો એજ નવપદ પૂજાને
મુખ્યતાએ બજાવે છે. હાલમાં જેટલી પૂજાઓ બજાવવામાં આવે
છે તેમાં જેટલી પૂર્વોક્ત વ્યવસ્થાવાળી નવપદ પૂજા જેટલી ઉત્તમ
અને સર્વમાં રૂચિકર જણાય છે તેટલી કોઈ જણાતી નથી.

આ પરથી શ્રીજ્ઞાનવિમળ સુરિજીને શ્રીમદ્ પર કેટલો પ્રેમ
હયે. તથા શ્રીમદ્ને શ્રીજ્ઞાનવિમલજી તથા શ્રીમદ્ યશોવિજયજી
પર કેટલો પ્રેમ હયે તે સ્પષ્ટ થાય છે. તેમજ શ્રીમદ્ યશોવિ-
જયજીની સાથેજ શ્રીમદ્ને પણ લઈ પોતાની કૃતી સાથે મેળવી
ત્રણની ભેગી પૂજા બનાવવામાં ત્રણે અંત મધ્યાત્માઓના મંડતાનું
આંકવું થઈ શકે છે.

શ્રીમદ્ની અપૂર્વ રસસાગરથી છલકાતી અનેક કૃતિઓ વિ-
શ્વમાં વિદ્યમાન હશે, પણ આપણે તો ઉપ-
શ્રીમદ્ની કૃતિઓ. લખ્ય થયેલ કૃતિઓ શિવાય અન્ય કૃતિ-
ઓથી તદ્દન અજ્ઞાતજ ગણાઈએ, ઉપલબ્ધ
થએલી ઉત્તમ કૃતિઓ નીચે પ્રમાણે છે:—

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રણી કૃતિઓ. !

પુસ્તકનું નામ.	રચાનો સંવત	કયાં રચી.	પ્રત કયાંથી મળી.
૧ અષ્ટપ્રકારી પૂજા	૧૭૪૩	.....	{ પાદરા ભંડારમાંથી
૨ એકવીશપ્રકારી પૂજા	”	.....	
૩ ધ્યાનદીપિકા	૧૭૬૬ વે. વ.	મુલતાન	આચાર્ય શ્રીવિ-
રાતુપદ્મી	૧૩	(પંજાબ)	જયકમલસૂરિ (મૂ. મ.) ધોરાજી ભંડાર.
૪ દ્રવ્યપ્રકાશ.	૧૭૬૭ પો. વ. ૧૩	વિકાનેર	અમદાવાદ વિ- દ્યાશાળા રાન ભં. તથા પં. જા. વિ.
૫ આગમસાર.	૧૭૭૬ દા. સુ. ૩.	મોટાકોટ મરોટ.	પાદરાના ભંડાર- માંથી બે પ્રતો. મુરત શ્રી મોહ- નલાલજી મદદા- રાજના ભંડાર- માંથી તથા સુ- નિલાબ વિશ્વજી. મુરત શ્રી મોહ- નલાલજી ભંડાર- માંથી.
૬ નયચંદ્ર	....	....	....

- ૭ વિચારસાર. ૧૭૬૬ કા. સુ. ૧ નવાનગર (ભાનનગર) શ્રી
અમરગંઢજી બો-
ચરા માફતે શ્રી
જિનયશઃસુરિ,
પુ. ભંડાર.
- ૮ જ્ઞાનમંજરી ૧૭૬૬ કા. સુ. નવાનગર (જુની બે પ્રતો સુ-
દીકા. ૫ રત મોદનલાલજી
૯ વિશવિહરમાન .... પાંત્રીવાળા < ભંડાર. વીજી બે-
વીથી. ૪ છપાયેલ પ્રત
(દમણાજી મળી.
- ૧૦ શિદ્ધાચળ સ્તવન. ૧૮૦૪ મા. સુ. ૧૩ ..
- ૧૧ શુદ્ધગુણપદત્રિશિનો .... (પં. શુ. વિ. પાંત્રીથી
ટખો બોજક. ગિ. રે.
(મેગવી આપી.
- ૧૨ પાંચકમંથનનો ટખો. .... (પં. શુભાભવિનય
જી પાંત્રીથી બોજક
(મરધરબાઈ દેમ-
ચદ મેગવી આપી.
- ૧૩ વિચારરત્નસાર (પ્રભોતર૩૫) પ્રવર્તક થી કાં.
(વિ. ૧ અમદાવાદ
ગાંધિમાગરજી બં-
દાર ૧ મુનિ લાલજી.
- ૧૪ પ્રભોતર .... થી કાંત્રીવિજય પાંત્રીથી
- ૧૫ રમં સંદેશ .... (અમદાવાદ રહેલા-
ના ઉપાધ્યયેશી જ.
(ચેરી બે. ના.
- ૧૬ પ્રતિભા પુષ્પકલ્પનિદિ .... પાદરત્ન ભંડારમંજરી
૧૭ શુભરત્નક અધિકાર .... નવા મુન્ડના ભંડાર.
(મંજરી નવા લાખરિ.
(૧૯૭૧ મે ૨૬ મંજરી

૧૮ અધ્યાત્મગીતા (પ્રાય: ૧૭૪૩) લીમડી.	૨	પ્રતો સુરત મોહન
		લાલજી મહારાજના
		ભંડારમાંથી.
૧૯ વર્તમાન માનીશી.	....	.... પ્રવર્તકશ્રી ઠાં. વિ.
૨૦ વર્તમાન માનીશી પેટી	....	....
વેલ્ડેરીશી	....	....
૨૧ અમરપૂજ	....	.... { પાદરા ભંડારમાંથી.
૨૨ નરસિંહપૂજ ઉત્સાહ.	....	....
૨૩ વૈદ્યવિજ્ઞાનનાં સ્તવન.		ભાવનગરમાં. અમદાવાદ વિદ્યાશા-
ની દોષ.		ળાના ભંડારમાંથી ભા
		જિ. દે.
૨૪ બાદુજિન સ્તવન	....	અમદાવાદ દેશના
એને દોષ.		દ્વિપાત્રમેથી.
૨૫ બાદિ જીવંત પેટી	....	શ્રી અમરવ્યંદ્રજી પ્રા-
પ્રજ્ઞાન સ્તવન		થરાજી તથા ભાવદ
		ગિરધર દિગ્ગજ.
૨૬ શ્રી સીમંધર જિન		
સ્તવન.	....	ભાવદ જિ. દે.
૨૭ શ્રી સીમંધર સ્તવન કથા	....	....
૨૮ નરસિંહજી સ્તવન	....	.... { પાદરા ભંડારમાંથી.
૨૯ કૃષ્ણ સ્તવન	....	....
૩૦ અમરવ્યંદ્રજી સ્તવન	....	.... { શ્રીમદ્ અમરવ્યંદ્રજી
૩૧ કૃષ્ણ સ્તવન	....	.... { સ્તવન.
૩૨ અમરવ્યંદ્રજી સ્તવન	....	.... { જિ. દે.
૩૩ અમરવ્યંદ્રજી સ્તવન	....	.... { જિ. દે.
૩૪ અમરવ્યંદ્રજી સ્તવન	....	.... { જિ. દે.
૩૫ અમરવ્યંદ્રજી સ્તવન	....	.... { જિ. દે.
૩૬ અમરવ્યંદ્રજી સ્તવન	....	.... { જિ. દે.
૩૭ અમરવ્યંદ્રજી સ્તવન	....	.... { જિ. દે.
૩૮ અમરવ્યંદ્રજી સ્તવન	....	.... { જિ. દે.
૩૯ અમરવ્યંદ્રજી સ્તવન	....	.... { જિ. દે.
૪૦ અમરવ્યંદ્રજી સ્તવન	....	.... { જિ. દે.

૩૯ { સિદ્ધાચળ સ્તવન. પાદરા લંકારમાંથી
 ૪૦ {
 ૪૧ {
 ૪૨ ખડી સાધુવંદના શ્રી અમરચંદ્ર બોધરાજ.
 ૪૩ અષ્ટપ્રવચનમાતાની સમજાય જામનગર }
 ૪૪ પ્રસંગનાની સમજાય .... લીંમણી }
 ૪૫ ઠંઠણ રૂપની સમજાય .... } છપાયલા છે.
 ૪૬ સમકિતની સમજાય .... }
 ૪૭ ગજસુકુમારની સમજાય .... }
 ૪૮ પંચેન્દ્રિય વિષય ત્યાગ પદ .... શ્રીયુત અ. બોધરાજ.

૪૯ { શ્રીમદે લખેલા બે આત્માનંદ પ્ર. માં છપાયેલા
 ૫૦ { પત્રો. એક શ્રી કાં. વિ. મહારાજ.
 ૫૧ {

૫૨ સાધુ સ્વાધ્યાય તેના પર જ્ઞાનસારનો ટોળો
 ૫૩ સમજાય આચાર્યશ્રી અણ્ણતસાગરજી તરફથી મળેલ,
 ૫૪ સાધુની પંથ ભાવના
 ૫૫ શ્રીઆનંદધનજી થોવીશીમાં જ્ઞાનવિમળજી અને શ્રીમદે
 લેગા ધર્મ બનાવેલાં ૨૩-૨૪ માં પ્રબુનાં સ્તવનો. જેસલમેર
 ૫૬ આજકો લાહો લીજીયે (પ્રાય શ્રીમદ્ની કૃતિ જણાય છે)
 ૫૭ રત્નાકર પચ્ચીશીના અનુવાદરૂપ સ્તવન.
 ૫૮ લઘુ ધ્યાનદીપિકા—૨૧ ગાથાઓ (પરમાત્મદર્શનમાં
 છપાઇ ગઈ છે.)

શ્રીમદ્ના વિશ્વોપકારક ગ્રંથો માટે યોગનિષ્ઠ અધ્યાત્મ-
 જ્ઞાનદિવાકર આચાર્યશ્રી શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી (વર્તમાન કાળે
 વિદ્વાન્) સૂરીશ્વરજીની લાંબી પ્રશસ્તિમાંથી બે શ્લોકો અત્ર
 ટાંકવા ઈચ્છે છે.

આત્મોદ્ધારામૃતં यस્ય, સ્તવનેષુ પ્રદેશ્યતે;
 ત્રિવિધતાપતપ્તાનાં, પૂર્ણજ્ઞાંતિ પ્રદાયકમ્. ॥ ૩ ॥
 આત્મશમામૃતાસ્વાદી, ગાંધોદ્યાનવિહારવાન્;
 પત્કૃતનામ્નપાયોષી, સ્નાનં કુર્વન્તિ સમ્મનાઃ ॥ ૬ ॥

દેવચન્દ્રકૃતગ્રન્થાન, સ્તુવેઽહં ભક્તિભાવતઃ;

અમૃતસાગરા યત્ર, વિશન્તે સુખકારકા:

॥ ૨૩ ॥

આચાર્યશ્રી શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિ.

શ્રીમદ્દના ગ્રંથોપરથી તેમની ઉચ્ચપ્રકારની આત્મદશાની શ્રીમદ્દની આત્મદશા સહજ પ્રતીતિ થાય છે. તેઓ વ્યવહારમાં સ્થિર હતા, તેમજ નિશ્ચયમાં વિશેષ સ્થિર હતા. તેમણે પોતાના સ્તવનોમાં પ્રભુભક્તિ પ્રસંગે અટલ-ઉભરાતી ભક્તિ ભર્યા ઉદ્દગારો કાઢ્યા છે. કોઈ પણ ભક્ત, હૃદયના ઉદ્દગારો, નિરંકુશ-સ્વતાંત્ર રીત્યા વિશ્વસન્મુખ રજુ કરે છે. હૃદયના ઉદ્દગારોમાં કૃત્રિમતા હોતી નથી, પરંતુ નૈસર્ગિક આત્મદશાના ઉભરાઓજ હોય છે. કવિની કવિતા એ કવિના હૃદયનો આરિસો છે. ભક્તની સ્તવના એજ ભક્તનું હૃદય છે. જ્ઞાનીના ગ્રંથો એ જ્ઞાનીનું અભ્યંતર જીવન છે. ભક્તિ ભર્યા ઉદ્દગારો વહેવરાવતાં તેમાં આત્મદશાની ખરી ખુમારીની છાંટ છંટાયા શિવાય રહેતી નથી. આત્માના સુખનો અનુભવરસ પીધાથી તેમને બાહ્ય વિષયરસ તે રસતરીકે ભાસતોજ નથી. આત્માનો શુદ્ધાનુભવરૂપ આનંદરસ પ્રાપ્ત થયા વિના અને બાહ્યકામનો રસ નષ્ટ થયા વિના અંતર્મુખ વૃત્તિ થતી નથી. આત્મા પોતાના સ્વભાવમાં દેહાધ્યાસના નાશપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરે છે ત્યારેજ આત્મસુખનો અનુભવ થાય છે. શ્રીમદ્દને આવી ઉત્તમદશા પ્રકટ થઈ હતી અને એવી દશામાં અવધૂત બનેલા હતા કે તે પ્રસંગે બહાર પડેલા ઉદ્દગારોમાં આત્મદશાની ખુમારી નીતરી રહી છે. તેઓ લીંમડીના દેરાસરના ભોંયરામાં કલાકો પર્થત ધ્યાનમગ્ન થઈને બેસી રહેતા. શુદ્ધોપયોગમાં તક્લીન તેમજ આત્મસમાધિમાં મગ્ન રહેતા. તેમણે સવિકલ્પ સમાધિ ઉપરાંત નિર્વિકલ્પ સમાધિનો અપૂર્વરસ પણ ઝીંચ્યો હતો, છતાં પોતે દેહાતીત દશામાં વર્તતા હતા. તેથીજ તેઓશ્રીએ શુદ્ધોપયોગના તાનમાં સ્તવનોની અંદર આત્મદશાનો અમૂલ્યો રસ રેડ્યો છે, જેટલા પ્રમાણમાં

આત્મદર્શા પ્રકટી હોય તેટલાજ પ્રમાણમાં ઉદ્ધારો પ્રકટે છે અને
આમ છતાં પણ તેમની રચનામાં ગુજર સાહિત્યનો સરસર વહેતો
વહેળીઓ વહોજ જાય છે. શ્રીમદ્ધનુ પુસ્તકોમાં ભરેલું સાહિત્ય
એજ તેમનું આંતર શુવન છે.

શ્રીમદ્ધનાં પ્રબુસ્તવનોમાં આત્મદર્શના ઉદ્ધારોમાં થોડાક
લેખો—

આરોપિત મુખ જમં ટળ્યોરે, ભાર્યો અવ્યાખાધ;
સમયો અભિલાષીપણોરે, કર્તા સાધન આધ્ય. ॥ અ૦ ॥
આહંતા સ્વામિત્વતારે, વ્યાપક ભોક્તા ભાવ;
કારણતા કારણ દર્શારે, સકલ અર્થું નિજ ભાવ. ॥ અ૦ ॥

*

*

*

તિનબુવન નાયક શુદ્ધાતમ, તરવામૃત રસ પુરુંદરે;
સકલ ભવિક વસુધાની વાણી, માર મન પણ પુરુંદરે, ॥ આ૦ ॥
મનમોહન જિનવરણ મુજને, અનુભવ પિયાલો દીધારે;
પૂરણાનંદ અક્ષય અવિચલરસ, ભક્તિ પવિત્ર યર્ધ પીધારે. ॥ આ૦ ॥
જ્ઞાનમુધા લાડીની લહેરે, અનાદિ વિચાર વિસાર્યોરે;
સમ્યગ્ જ્ઞાન સહજ અનુભવ રસ, શુચિ નિજ ભોધ અમાર્યોરે.
જિનશુભ રાગ પરામર્થોરે, વાસિત મુજ પારણામરે;
તજ્યો દુષ્ટ વિભાવતા, સરશે આનમ કામરે ॥
જિન ભાકતસ્ત ચિત્તનેરે, વેધક રસ ગુણ પ્રેમરે;
સેવક જિનપદ પામશેરે, રસ વેધિત અથ જેમરે ॥

x

x

x

ભાર્યો આત્મ સ્વભાવ, અનાદિને વિસર્યો હો લાલ;
સકલ વિભાવ ઉપાધિ થી, મન ઝોતર્યો હો લાલ ॥
શ્રીમદ્ધની ભક્તદર્શ.

શ્રીમદ્ધ પરમાત્માના જ્ઞાની ભક્ત હતા, તેમણે દૈવના પૂર્ણ
ભાવથી વાસ્તવિક પરમાત્માના શુભેન્દ્ર પૂર્ણ કર્યું છે. તેમની
ભક્તિમાં લગુના અને પ્રભુની પ્રભુતાનું દર્શન છે. પ્રભુને મનના

મોટે પોતે અનેક આશામય સુરમ્ય સૂક્ષ્મ-ભાવનાઓને હૃદય
આગળ ખડી કરે છે. ભકતનું હૃદય એજ પ્રભુને નિવસવાનું
ચોગ્ય સ્થળ છે. અચળ ભક્તિ ભાવવાળો ભકત-શિષ્યજ પ્રભુને
ઓળખી પામી શકે છે. પૂર્વે પણ ભકતો અનેક કષ્ટો વેડી
પ્રભુને પામી ગયા છે. ભકતની વાણીમાં ઝરતો પ્રભુ ભકતગાન
રસ આપણને મીઠો લાગે છે. છતાં ભકતને તો તે ગાન પ્રભુને
સંભળાવવાને પૂરાં નહીં પણ અધૂરાં અધૂરાંજ લાગતાં હોય છે. પ્રભુને
મળવાને આતુર ભેટવાને આતુર ભકત હૃદયની તદ્દલીનતા આતુ-
રતા વિરહતા તરફડાટ તો પ્રભુપ્રેમીજ જાણે છે. સંસારીઓ
જે તરફડાટ સંસારીક મિલનમાં અનુભવે છે તેથી અનંત ઘણી
ઉંચા પ્રકારની આતુરતા પ્રભુ મિલનની પ્રભુ ભકતને હોય છે.
આ બાબત સ્વાનુભવથીજ સમજાય તેવી છે.

શ્રીમદ્દનાં ભક્તિરસનાં પદો.

હોવત જો તતુ પાંખડિ, આવત નાથ હજુર લાલરે
જો હોતી ચિત્ત આંખડી, દેખત નિત્ય પ્રભુ નૂર લાલરે ॥દેવા॥

x

x

x

મીઠી હો પ્રભુ મીઠી સુરત તુંજ, દીઠી હો પ્રભુ દીઠી,
રૂચિ બહુ માનથીજ

તુજ ગુણ હો પ્રભુ તુજ ગુણ ભાસન ચુકત,
સેવેહો પ્રભુ સેવે-તસુ ભવ ભય નથીજ.

*

*

*

ભલું થયું મેં પ્રભુ ગુણ ગાયા, રસનાનો ફળ લીધોરે,
દેવચંદ્ર કહે મારા મનનો, સકલ મનોરથ સિધોરે. ॥ ભ ॥

કડખાની દેશી.

તાર હો તાર પ્રભુ મુજ સેવક ગણી,
જગતમાં એટલું સુજસ લીજે;
દાસ અવગુણ ભર્યો જાણી પોતાતણો,
નિષ્ઠા દિનપર દયા કીજે.

રાગદ્વેરે ભર્યો મોહ વેરી નહ્યો,
મોહની રીતિમાં ધણુંજે રાતો;
ક્રોધવશ ધમધમ્યો શુદ્ધ ગુણ નવી રમ્યો,
ભમ્યો ભવમાંડી હું વિષય માતો.

તાર૦ ૨

આદ્યુ આચરણ લોક ઉપચારથી,
શાસ્ત્ર અભ્યાસ ધણુ ઠાંઈ દીધો;
શુદ્ધ ધર્મદાન ધણુ આત્મ અવલંબ વિણ,
તેહવો કાયા તેણે કે ન સિદ્ધ્યો.

તાર૦ ૩

સ્વામી ગુણ ગોલખી સ્વામીને જે ભને,
દર્શન શુદ્ધતા તેહ ધામે;
જ્ઞાન ચાંદ્રિત તપ વીર્ય ઉદ્ધાસથી,
કર્મ છૂટી વસ્તે મુક્તિ ધામે.

તાર૦ ૪

જગત્ વતસલ મહાવીર જિનવર મુળી,
ચિત્ત પ્રભુ ચરણને શરણ વાસ્યો;
તારણે બાપજી બિરૂદ નિજ રાખવા,
દાસની સેવના રખે ખોસ્યો.

તાર૦ ૫

+

+

+

વદન પર વારી હો જ્યોધર ! વચન પર વારી
મોહ સંહિત મોહન જમાડો, ઉપશમ રસ ક્યારી હો
મોહ જીવન લોકો કંચન, કરવે પારસ ભારી હો
સમર્પિત મુરતરૂ વન સેવનકો, વર પુરૂર જલધારી હો

આમ ધીમહ જ્ઞાનિવશ પ્રભુને સ્તવે છે. શ્રીમદ્માં સંહિત
દયાનાં બળને, સ્તવને અનેક છે તેમની ચાવીશીમાં સંહિત-
દશાન્યાસ દશા નથા આજુબુજ અનન્યતાનંદા રસ ઉભય છે.
ત્રાયા બહો પ્રભુને ધની પ્રભુરૂપ બની શકે છે. એ સત્ય છે.
શ્રીમદ્ને પ્રભુ પ્રેમ.

શ્રીમદ્ પ્રભુ પ્રેમ ખુમારીમાં મસ્ત લયલીન રહી ચીલ્યા હોય
છે તેમનાં સ્તવનેમાં દરિએ અર્પે છે. પ્રભુ મારી તન્દાના-નિવો.

ગીની દશામાં પ્રભુ શોધતા-પ્રભુ પર અનન્યભાવે સર્વસ્વ સમર્પણ કરતા પ્રભુ વિહોણા અનાથ જેવા શ્રીમદ્ પોતાની કૃતિમાં જણાય છે. એમનું લક્ષ્મી હૃદય પ્રભુ પ્રેમ હિચોળે હિચતું તેમની કૃતિઓમાં સ્પષ્ટ તરે છે:—

રૂપલ જીણુંદશું પ્રીતડી, ક્રીમકીજે હો કહો ચતુર વિચાર;
પ્રભુજી જઈ અળગા વસ્યા, તિહાં કિણે નવી હો કોઈ
વચન ઉચ્ચાર. રૂપલ.

ઠાગળ પણ પહોંચે નહિ, નવી પહોંચે હો તિહાં કો પરધાન
જે પહોંચે તે તુમ સમે, નવી ભાંજેહો કોઈનું વ્યવધાન.
રૂપલ.

પ્રભુ જીવ જીવન લવ્યના, પ્રભુ મુજ જીવન પ્રાણ;
ત્હારે દર્શન મુખ લહું, તુંહિજ ગતિ સ્થિતિ જાણ.

હે ઈન્દ્ર ચંદ્ર નરેન્દ્રનો, પદ ન માણું તિલ માત્ર;
માણું પ્રભુ મુજ મન થકી, ન વિસરો દાણ માત્ર.
જ્યાં પૂર્ણ શુદ્ધ સ્વભાવની, નવી કરી શકુ મુજ રક્ષિ;
તિહાં ચરણ શરણ તુમારડી, એહીજ મુજ નવનિદ.

આ કિફનારે પરથી સહજરીત્યા શ્રીમદ્નો પ્રભુપ્રેમ જણાઈ આવે છે. પ્રભુ પ્રેમની ખુમારીમાં મસ્ત આત્મજ્ઞાન સુખાનંદ અપૂર્વ ત્યાગદશાવાળા શ્રીમદ્ પોતાનાં પદ લખાણોમાં પદેપદે પ્રભુ પ્રેમ ન્હા રેલી ગદ્યા છે. અને આ રસ તરંગમાં વાંચકને સુસાવી રદ્દ છે.

શ્રીમદ્ કર્મયોગી મહાત્મા

અનુક્રમ જે અનન્યતાનીએ દેખાય છે તેમાંનો મોટો ભાગ શુદ્ધ જ્ઞાનીએને બનેલો હોય છે. આત્માનું સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા વિના કુન્નગનીયત્વ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેથી વાચકજ્ઞાની

તરીકે ઉપદાસને પાત્ર થાય છે. કોટાબુદીનાં ભાવના ભાવવાળા શેઠની પેઠે બનીને જેઓ કહેવા પ્રમાણે વર્તતા નથી તેઓ પોતે તરી શકતા નથી અને અન્યોને તારી શકતા નથી. ક્રિયા વિનાનું શુદ્ધજ્ઞાન કંઈ કરી શકતું નથી. લોકિકશાસ્ત્રો પેકી ભગવદ્ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને કમચેત્રી થવા માટે ભારી રીતે ઉપદેશ આપ્યો હતો. કંઈ કરવું નહીં અને બેસી રહેવું. 'લાંબી લાંબી વાતો કર્યા કરવી. સ્વપરનું શ્રેયઃ યાય એવાં કાર્યો કરવાં નહીં એથી સ્વપરનું કલ્યાણ થતું નથી. વ્યવહારમાં રહીને સ્વાધિકારે યોગ્ય ધર્મપ્રવૃત્તિ કર્યા વિના આત્મજ્ઞાન, ઈશાની પેઠે કાચું રહે છે વા કાચા પારાના જેવું રહે છે. શુભપ્રવૃત્તિ, સેવા, પરમર્થ કાર્યો વગેરે કાર્યો કર્યા વિના કોઈને આત્મજ્ઞાનની પકવતા થઈ નથી અને થશે નહીં. વાતો કર્યાથી વડાં થતાં નથી. તેમ શાસ્ત્રોમાંથી આત્મજ્ઞાનનું સ્વરૂપ વાચ્યું એટલા માત્રથી આત્મજ્ઞાની થવાતું નથી. દેવ, ગુરુ. ધર્મની ભાકત કરવાથી અને સ્વાધિકાર પ્રવૃત્તિથી પ્રવૃત્ત થતાં આત્મજ્ઞાન પરિણામ પામ્યું કે નહીં તેનો અનુભવ આવે છે. એવા કર્યા વિના આત્મજ્ઞાન જે છે તે આત્મામાં પરિણમતું નથી. દેશ સેવા, કુટુંબ સેવા, ગુરુ-જન સેવા, પ્રભુ ગુરુ ભક્તિ, સમાજ સેવા, જાહેર ઉપદેશ પ્રવૃત્તિ, અનેક અન્યોની રચના, વગેરે શુભ કર્મો કરવાથી અધ્યાત્મશાસ્ત્રોદ્ધારા વાંચેલું આત્મજ્ઞાન ખરેખર આત્મજ્ઞાનરૂપે પરિણામ પામે છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએ દીક્ષિત થયા બાદ પોતાના ગુરુ શ્રી દીપચંદ મહારાજની મન વાણી કાયાથી સેવા ઉઠાવી હતી. ધર્મવિદ્યા ગુરુ શ્રી જ્ઞાનસાગરજીની પૂર્ણપ્રેમથી સેવા કરી હતી. તેઓ ગુરુકુળમાંથી છુટા પડ્યા નહોતા, ગુરુકુળ વાસમાં રહીને તેમણે પરંપરા સંહિત જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. શાસ્ત્રજ્ઞાતા થતાં પોતાની માનતા પૂજા વધારવા માટે ગુરુથી જુદા પડ્યા નહોતા. ધર્મવ્યવહારની શુભાચરણુઓનો તિરસ્કાર કર્યો નહોતો. નિશ્ચય જ્ઞાનમાં પરિપૂર્ણ થયા છતાં શુદ્ધજ્ઞાની બન્યા નહોતા. પ્રતિમા

સ્તવનરૂપ લાવપૂજા, તીર્થયાત્રા, વિહાર, પ્રતિક્રમણાદિ શુભ
ધર્મ ક્રિયાઓનો ત્યાગ કર્યો નહોતો, ગામોગામ ફરીને તથા
દેશોદેશ ફરીને ધર્મોપદેશ આપીને તથા અન્યો લાગીને ધર્મ
યોગીની પદવીને તેમણે શોભાવી છે. સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો
આવિષ્ઠાઓને ધર્મશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરાવી ધર્મપ્રવૃત્તિમાં જીવન
માળી આદર્શ ધર્મયોગીનું જીવન, પાછળની દુનિયા માટે મુકી
મયા છે. લગભગ ૬૦ વર્ષ સુધી જ્ઞાની ધર્મયોગીનું સાધુ
જીવન માળી તેઓએ જૈનધર્મની પૂર્ણ સેવા કરીને જૈનકોમળી
અપૂર્ણ સેવા બજાવી છે તે તેમના અન્યો રહેશે ત્યાંસુધી જૈનોને
ઉપકાર કર્યા કરશે. શ્રીમદ્ જેવા ધર્મયોગીઓથી જગતમાં
ધર્મની જાહેરાતવાટી વર્તે છે. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી, ઉપાધ્યાય
શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજ જેવા જ્ઞાની ધર્મયોગીઓએ
અદારના મેદાની જાહેરાતવાટી દીપાવી છે અને હાલ પણ તેમના
આશ્રમ અક્ષર દેહોર્થા જૈનકોમળમાં જાહેરાતવાટી વર્તી રહી
છે અને લલિત્યમાં વર્તે. (એ પ્રમાણે ગુરૂશ્રી જણાવે છે.)

**શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીનો મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં કેવલી
તરીકે અવતાર.**

(ગુરૂશ્રી નીચે પ્રમાણે જણાવે છે.)

શ્રીમદ્ અવ્યયનમ્નાની. આનન્દગુરુપયોગી દેવચંદ્રજી મહારાજ
હાલના મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં કેવલી તરીકે વિચરે છે જેનું
અંતર મહાવિદેહ મુખ દિવદંતી તરીકે અવલોક્યું છે. સાંભળ-
નાર તમારો આનન્દના નાની અવ્યયનમ્નાની આવકે પદપૂજા
જાણનાર તેમજ સર્વ સ્ત્રી પુરુષ પ્રમાણે સુવત્સવિ દેવે તેમજ
જાણનાર સર્વ સ્ત્રી પુરુષ તેમજ તે આવકે સુવત્સવિ દેવે
જાણનાર સર્વ સ્ત્રી પુરુષ તેમજ તે આવકે સુવત્સવિ દેવે
દે જાહેરાતવાટી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં અન્યથા છે અને હાલ કેવલી
તરીકે તરીકે જાણનાર તેમજ તે અંતર અવ્યયનમ્નાની દેવનાર સર્વ
જાણનાર સર્વ સ્ત્રી પુરુષ તેમજ તે આવકે સુવત્સવિ દેવે
જાણનાર સર્વ સ્ત્રી પુરુષ તેમજ તે આવકે સુવત્સવિ દેવે

તેમણે આતમરામેરે મુનિરમે વગેરે અપૂર્વ વેરાગ્યમય સંજ્ઞાઓ, પદ રચનાં છે તેઓ મહા તપસ્વી ધ્યાની હતા. તેમના તપ પ્રભાવે તેમની પાસે ધરણેન્દ્રે સાક્ષાત્ દર્શન હીપું અને મણિચંદ્રણને શાતા પુચ્છી. મણિચંદ્રણને કોદ, રક્તપીતનો મહા ભયંકર રોગ હતો, તે દર્દથી પીડાતા હતા. દેવે મણિચંદ્રણને વરદાન માગવાનું કહ્યું અને કહ્યું કે તે રોગ ભોગવ્યા વિના છુટકો નથી, કયાં કમ ઉદયમાં આવે છે, તેનું દહેણું રોગ ભોગવીને આપવું જોઈએ. પ્રારબ્ધકમ તે તીર્થંકર ભગવાનને પણ ભોગવવું પડે છે તો મારે પણ ભોગવવું જોઈએ કે જેથી પરભવમાં કમનું લેણુંદેણું રહે નહીં. શ્રી મણિચંદ્રણએ ધરણેન્દ્ર દેવને શ્રીમદ્ દેવચંદ્રણની ગતિ વિષે પુછ્યું ત્યારે ધરણેન્દ્રે કહ્યું કે શ્રીમાન્ દેવચંદ્રણ હાલમાં મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં કેવલી તરીકે વિચરે છે. શ્રીમદ્ આનન્દધનની ગતિ વિષે પુછ્યું ત્યારે કહ્યું કે તેઓ એકાવતારી છે. એમ શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય સંબંધી પુછ્યું હતું. તેનો ઉત્તર એકાવતારી તરીકે આપ્યો હતો. એક વૃદ્ધ શ્રાતા આવડે અમને એ પ્રમાણે કિંવદન્તી પરંપરાથી ચાલતી આવેલી કહી હતી. આ પ્રમાણે કિંવદન્તીઓ અત્ર જણાવી છે. કલકત્તામાં રહેનાર અધ્યાત્મજ્ઞાની મુદ્રાવક દીરજભાઈએ પણ ઉપરના ભાવવાણી એક કિંવદન્તી કહી હતી પણ તેનો વિસ્તાર થાય તેથી અત્ર લખી નથી.

(ગુરૂશ્રી નીચે પ્રમાણે કહે છે.)

શ્રીમદના ચમત્કારો.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રણના ચમત્કાર સંબંધી અનેક કિંવદન્તીઓ સાંભળવામાં આવે છે. કાશીવાસી મંદહાસચર્ચ શ્રીજાલચન્દ્રમુનિ મહાવિદ્વાન્ થઈ ગયા છે તેમના સ્મયમાં તેમની સાથે વિચરનાર એક શ્રી વર્ષના એક વૃદ્ધવિજી અમને મંત્રારીપણમાં વિશ્વપુર નાલુકે આજે ૯ સ્થાનમાં મળ્યા હતા તેમણે અનેક વાતો કહી હતી. ને કહેતા કે ત્રાસ ગુરૂ નેવું વર્ષના હતા તે વખતે મેં બાલ્યાવસ્થામાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર સંબંધી વાતો સાંભળી હતી.

સં. ૧૯૫૨ ની સાલમાં અમારૂં જે વર્ષ સુધી આજ્ઞેલમાં ધાર્મિક અભ્યાસ કરાવવા માટે સંઘના આગ્રહથી રહેવાનું થયું હતું તે પ્રસંગે શ્રીમદ્ની ચોવીશી વજેરે કંઠાય કરી હતી. વૃદ્ધ યતિજી વજેરેએ આજ સુધી કહેલી કિંવદન્તીઓ નીચે પ્રમાણે લખવામાં આવે છે. શ્રીમદે જ્યારે દીક્ષા લીધી હતી ત્યારે તે બાલ્યાવસ્થામાં હતા. તે એક વખતે કાઉસગ્ગમાં હતા ત્યારે એક ભયંકર સર્પ આવ્યો અને શ્રીમદ્ના શરીરપર ચઢવા લાગ્યો. શરીર પર ચઢીને તે શ્રીમદ્ના જોળામાં બેઠો. તે વખતે આનુબાનુના સાધુઓ ગભરાવવા લાગ્યા તો પણ શ્રીમદ્ જરામાત્ર ચલાયમાન થયાં નહીં, શ્રીમદે કાઉસગ્ગ પાર્યો ત્યારે તે સર્પ કુત્કાર કરતો જોળામાંથી ઉતર્યો અને સામે બેઠો. શ્રીમદે તેને સમતા ભાવનાં વચનો કહ્યાં તે તેણે મસ્તક ડોલાવીને સાંભળ્યાં. આવી સ્થિતિને દેખીને બીજા સાધુઓ ખરા હૃદયથી શ્રીમદ્ના ધૈર્યની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા કે કે શ્રીમદ્માં આત્માની નિભંચ દશા પ્રગટ થઈ છે. તેઓ બાલ્યાવસ્થામાં એક દિવસમાં બસે શ્લોકો સુબે કરતા હતા અને તે વિસરી જતા નહોતા.

ધરણેન્દ્રનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા માટે બ્રાહ્મણના રૂપે આવાગમન.

શ્રીમદ્ મારવાડમાં મોટાકોટ મરોટમાં ચોમાસું રહેલા હતા તેમની દેશના આત્મસ્વરૂપની હતી. દરરોજ વ્યાખ્યાનમાં સર્વ દર્શનના લોકો આવતા હતા અને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતા હતા. તેમના વ્યાખ્યાનમાં એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ જેવો મનુષ્ય આવતો હતો તેની કોઈને ખબર પડતી નહોતી. શ્રીમદ્ મહોપાધ્યાય યશોવિજયજી કૃત જ્ઞાનસારનું દરરોજ વ્યાખ્યાન કરવામાં આવતું હતું. શ્રીદેવચંદ્રજી મહારાજ તેનું અનુભવ પૂર્વક ઉંડા ઉતરીને વ્યાખ્યાન કરતા હતા. તેથી શ્રાતાઓના આત્માઓમાં જ્ઞાનરસ છલકાઈ જતો હતો. પેલો વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ પણ આનંદથી ઉલ્લસિત થઈ જતો હતો. તે બોલતો નહોતો તેમજ વ્યાખ્યાન પૂર્ણ થયા

ખાદ ક્યાં જતો હતો તેની દોષને મુખજલ પડતી નહોતી, એક વખતે રાત્રીએ તે બ્રાહ્મણ ઉપાશ્રયમાં આવ્યો અને શ્રીમદ્ને વન્દના કરી બેઠો તે વખતે અન્ય સાધુઓ પણ જાગતા હતા. જદ્દ બ્રાહ્મણે જણાવ્યું કે હું ધરણેન્દ્ર છું. તમારી આત્મસ્વરૂપની દેશના મેં ચાર માસ મુધી સાંભળી. આ વખતે ભરતક્ષેત્રમાં તીર્થંકરની પેઠે આત્મસ્વરૂપ બ્યાખ્યા કરોછો તેથી હું ઘણો પ્રસન્ન થયો છું. ધરણેન્દ્રે શ્રીમદ્ને કંઈ માગવાનું કહ્યું ત્યારે શ્રીમદે કહ્યું કે અનંત દુઃખનો નાશ કરનાર અને અનંત મુખને પ્રગટાવનાર આત્માના શુદ્ધાપયોગ વિના મારે અન્ય કોઈ વસ્તુની ચાહના રહી નથી. ધરણેન્દ્રે આવું સાંભળીને તેમને ધન્યવાદ આપ્યો. ધરણેન્દ્રે સર્વસાધુઓને પોતાની પ્રતીત યવા માટે એકક્રમ ઉત્તર વેદિય શરીર પ્રગટ કરી દેખાડ્યું તેથી સર્વેની આંખો અંજાઈ ગઈ અને ઉપાશ્રયમાં અજવાળું અજવાળું થઈ ગયું. આથી સાધુઓને શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર મહાપુરૂષ છે અને તેમનાં વચન આરાધ્ય છે એવો નિશ્ચય થયો. મહાત્માઓ દેવતાઓને આરાધતા નથી તો પણ દેવતાઓ તેમની પાસે આવે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનીમહાત્માઓમાં અનેક પ્રકારની લબ્ધિયો પ્રકટેછે તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી.

સિંહ શાંત થઈ પગે લાગ્યો.

શ્રીમદ્ એક વખત પંજાબ તરફ વિહાર કરતા હતા. પર્વતની પાસે થઈ જવાનો રસ્તો હતો, પર્વતની નીચે એક સિંહ બેઠેલો હતો. ઘણી વખત ત્યાં થઈ જનાર મનુષ્યોને તે ખાઈ જતો હતો, શ્રીમદ્ ત્યાં વિહાર કરવા લાગ્યા. તેમને કેટલાક લોકોએ વાર્તા તો પણ તેઓ યાછા જળ્યા નહીં, અને કહેવા લાગ્યા કે મારે સર્વજીવોની સાથે મૈત્રીભાવ થયો છે માટે ભય નથી, તેઓ જ્યાં સિંહ બેઠો હતો ત્યાં થઈ જવા લાગ્યા. આ વખતે સાથે આવો પ્રસંગ દેખી ગૃહસ્થો પણ આવ્યા હતા. પેલા સિંહ પાસે શ્રીમાન્ આવી પહોંચ્યા. શ્રીમદ્ને દેખી સિંહ ભરાડા પાડી ઉઠ્યો અને શ્રીમદ્ની પાસે આવ્યો અને તેમના પગે પડી

સામે ઉભો રહ્યો. શ્રીમદે તેને શાંત કર્યો, પછી તે ચાલ્યો ગયો. પાછળ આવનાર ગૃહસ્થો તો આવું દેખી આશ્ચર્ય પામ્યા. અહિં-
સાચાં પ્રતિષ્ઠાયાં વૈરત્યાગઃ આ મહાન્ સૂત્ર વચન ખરું પડ્યું.
જામનગરમાં જૈન દેરાસરનાં તાળાં તોડ્યાં.

એક વખત જામનગરમાં મુસલમાનોનું સામ્રાજ્ય વધી ગયું હતું. એક જૈન દેરાસર હતું તેની મૂર્તિયોને લોંચરામાં સંતાડવામાં આવી હતી, મુસલમાનોએ જળરાધથી તેનો કળજો લેઈ મસ્જિદ તરીકે તેનો ઉપયોગ કર્યો હતો. કેટલાક વર્ષ સુધી જૈનોએ આ બાબત સહન કરી લીધી પણ પાછું તેમનું જોર ઓછું થતાં અને હિન્દુરાજ્યનું જોર વધતાં જૈનોએ રાજા આગળ ફરિયાદ કરી, પણ જૈનોનું કંઈ વળ્યું નહીં. બાહ્યથી અને અંતરથી તે જૈનદેરાસર હતું એમ ત્યાંની અઢારવણી કબુલ કરતી હતી પણ અમત્કાર વિના નમસ્કાર થાય નહીં એવી સ્થિતિ થઈ પડી. એવામાં શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી મહારાજ વિહાર કરતા કરતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેમણે રાજાની સમક્ષ જૈનદેરાસર સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કર્યો અને મુસલમાનોએ મસ્જિદ સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કર્યો છેવટે રાજાએ એવો ઠરાવ કર્યો કે દેરાસરને તાળાં લગાવવામાં આવે અને જે પાતાના પ્રભુના નામે પ્રાર્થના કરી ઉઘાડે અને ઉઘાડે તેને તેનો કળજો સોંપવામાં આવશે, આ પ્રમાણે ઠરાવ કરીને ફકીરોને પહેલી તક આપી, ફકીરોએ ખુદાના નામે કુરાન વાંચી પ્રાર્થના કરી પણ મૂળ જૈનદેરાસર હતું તેથી તાળાં તૂટ્યાં નહીં. પછીથી શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીના વારો આવ્યો. તેમણે જિનેન્દ્ર પરમાત્માની સ્તુતિ કરીકે તગાક દેઈને તાળાં તૂટીને હેઠાં પડ્યાં. પશ્ચાત્ વૃદ્ધ શ્રાવકોએ રાજાને લોંચરું જે ગુપ્ત હતું તે દેખાડ્યું અને તેના દ્વારનાં તાળાં પણ જિનેન્દ્ર પરમાત્માની સ્તુતિથી તૂટી ગયાં અને તેમાંથી ઘણી મૂર્તિયો નીકળી તે પાછી વધિપૂર્વક દેરાસરમાં સ્થાપન કરવામાં આવી. શ્રીમદ્ના અમત્કારો દેખીને જામનગરનો રાજા અને પ્રજા પુરુષ થઈ ગઈ અને જૈનધર્મની

પ્રશંસા સર્વત્ર પ્રસરી. શ્રી કૃપાચંદ્રસૂરિજી વગેરે - સાધુઓ અને
 વૃદ્ધ શ્રાવકોના મુખથી આવી વાત સાંભળી હતી તે અત્ર લખી
 છે. જ્ઞાનીધ્યાની મહાત્માઓ સ્વયં ચમત્કારરૂપ છે. આત્માની
 અનંત શક્તિ છે. આત્માની જેઓ ઉપાસના કરે છે તેઓ પર-
 માત્માની પેઠે શક્તિઓ દેશવી બતાવે છે ॥ અહો અનન્ત-
 વીર્યોઽય માત્માવિશ્વપ્રકાશકઃ ત્રેલોક્યચાલયત્યેવ ધ્યાન-
 શક્તિપ્રભાવતઃ ॥ (જ્ઞાનાર્ણવ) અનંત વીર્યરૂપ આત્મા છે
 અને વિશ્વનો પ્રકાશક છે. તે ધ્યાનશક્તિ પ્રભાવે ત્રણ લોકને
 ચલાવવા શક્તિમાન છે.

સિદ્ધાચલપર કાગડા આવતાં બંધ કર્યા.

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી ઘણી વખત સર્વતીર્થશિશેખરિણિ સિદ્ધા-
 ચલ તીર્થની યાત્રા કરવા જતા હતા. સિદ્ધાચલમાં તેમણે
 વિહરમાન વિશી રચી હતી. તેમણે સિદ્ધાચલની અનેક યાત્રાઓ
 કરી હતી. ઋષભજિણુંદશું પ્રીતડી. એ સ્તવન તેમણે કંવઠન્તી
 પ્રમાણે સિદ્ધાચલ આદીધર ભગવાન આગળ રચ્યું હતું. શ્રી દીપ-
 ચન્દ્રજી મહારાજની સાથે ઘણી યાત્રાઓ કરી હતી. દુઃખમકાલના
 યોગે સિદ્ધાચલ તીર્થપર કાગડાઓ આવવા લાગ્યા. જેઓ મહા
 પ્રભાવક હતા તેઓ વારંવાર શાંતિસ્નાત્ર ભણાવીને કાગડા-
 ઓનું આવાગમન બંધ કરતા હતા. એકે બે એકે કોઈ પ્રભાવક
 મહાત્મા જનકોમમાં પ્રગટી નીકળે છે અને જન ધર્મની પ્રભા-
 વના કરે છે. શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીના કાલમાં સિદ્ધાચલપર કાગ-
 ડાઓ આવવા લાગ્યા હતા. તેથી જનકોમમાં અને અન્યકોમમાં
 અનિષ્ટનો ભય લાગ્યો. રાજ્ય બદલવાનો પ્રસંગ આવવાનો હોય
 છે, વા દુષ્કાળ પડવાનો હોય છે ત્યારે તથા મહારોગ ફાટી
 નીકળવાનો હોય છે ત્યારે તથા ધર્મરાજ્યની પડતી થવાનો
 પ્રસંગ આવે છે ત્યારે સિદ્ધાચલ તીર્થપર કાગડાઓ આવે છે.
 જેવો ભાવીભાવ બનવાનો હોય તેનાં તેવાં નિમિત્ત ચિન્હો પ્રગટ્યા
 કરે છે. જે કાલે જે બનવાનું હોય છે તે બન્યા કરે છે. અનિષ્ટ

નિમિત્તોથી અનિષ્ટ થાય છે. સં. ૧૯૭૫ ના માહ માસમાં વિજયપુર પાસે વરસોડા ગામમાં જૈન દેરાસર પર વિજળી પડી પડી તેથી એક માસમાં ત્યાંના ઠાકોર રાઓળશ્રી સુરજમહાજી મૃત્યુ પામ્યા. આવા અનિષ્ટસૂચક ચિન્હોથી લોકો ભય પામે છે. નિમિત્તશાસ્ત્ર સત્ય પડે છે. જૈનકોમમાં સિદ્ધાચલપર કાગડા-ઓના આવાગમનના ઉત્પાદથી સંઘમાં કલેશ, ભેદ, જૈનોની હાનિ આગેવાનોની પડતી વગેરે શંકાઓ થવા લાગી. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ સુરતના કચરા કીકાના સંઘમાં સં. ૧૯૦૪ માં સિદ્ધાચલ આવ્યા. પ્રસંગ પામીને જૈનસંઘની ૧૫૧મી તિથી તેમણે સિદ્ધાચલ પર્વતપર આદીશ્વર લગવાનની ડુંકમાં શાંતિસ્નાત્ર લણાવ્યું અને પર્વતની ચારે તરફ શાંતિજલની ધારા દેવરાવી, તેથી કાગડાઓ આવતા બંધ થયા. તેથી જૈન કોમમાં આનંદ-શાંતિ પ્રસરી અને અનિષ્ટ ઉપદ્રવનો નાશ થયો. શ્રીમદ્ ચશોવિજયજીએ તથા જ્ઞાનવિમળસૂરિએ પ્રસંગોપાત અનેક ચમત્કારો બતાવ્યા છે. પ્રસંગ વિના અમુક મહાત્મામાં અમુક શક્તિ છે તે માલુમ પડતી નથી. મહાત્માઓ કંઈ જાદુગરની પેઠે વા વાહીની પેઠે ખેલ કરી બતાવતા નથી. તેમના આત્મામાં જે કંઈ સિદ્ધિયો ઉત્પન્ન થાય છે તેની તેઓને પણ માલુમ પડતી નથી પરંતુ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તેઓ પણ જાણી શકે છે. તેમણે મારવાડમાં સંઘ જમણુ પ્રસંગે ગૌતમસ્વામિના ધ્યાનથી એક હજાર શ્રાવકો જમે તેટલા જમણુમાં આઠ હજાર શ્રાવકોને જમાડવાની મંત્રશક્તિ વાપરી હતી. તેમને સિદ્ધાંતોનો તીક્ષ્ણ ઉપયોગ હતો. અનેક પ્રકારની અવધાન શક્તિઓ તેમનામાં ખીલી હતી પરંતુ તેઓ તે કોઈની આગળ પ્રસંગ વિના જણાવતા નહોતા. હાલની પેઠે તે પ્રસંગે મહાત્માઓ અવધાનોના ખેલો કરતા નહોતા. જૈનોમાં વા હિન્દુઓમાં જેટલી અવધાન શક્તિ ખીલે છે તેટલી પાશ્ચાત્ય લોકોમાં ખીલતી નથી. તેઓ જ્યાં ચોમાસું કરતા અગર પધારતા ત્યાં લોકોમાં શાંતિ પ્રસરતી હતી. તેમનામાં વચન-

ત્રિવિદિ પ્રગટી હતી. તેઓ વેરી મનુષ્યોના વેરનો સહજમાં ઉપદેશ આપી નાશ કરતા હતા. ગચ્છોના ખંડનમંડનમાં તેઓ પડતા નહોતા. તેથી સર્વગચ્છવાળાઓને તેઓ પ્રિય થઈ પડ્યા હતા. શ્રીમદ્ યજ્ઞોવિજયજી ઉપાધ્યાય અને શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજની આધ્યાત્મિક વિચારશ્રેણિનું તેમણે અનુકરણ કરી તેઓ વસ્તુતઃ બંનેના આત્મિક અનુયાયી બન્યા હતા તેથી જૈનકોમમાં તેઓ તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રચાર કરવાને શક્તિમાન થયા હતા. તેમના પૂર્વભવના ધાર્મિક સંસ્કારો ઘણા તીવ્ર હોવા જોઈએ. પૂર્વભવના સંસ્કાર વિના શ્રુતધર્મ અને ચારિત્ર ધર્મ પર રંગ લાગતો નથી, તેમજ અધ્યાત્મજ્ઞાનપર રંગ લાગવો એતો અત્યંત દુર્લભ વાત છે. તેઓને સર્વની આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ માટે તેમના આત્માને નમસ્કાર થાઓ.

(આ પ્રમાણે શુદ્ધી કહે છે.)

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર મહારાજના રચિત ગ્રંથોનો સાર.

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી ઉપાધ્યાયે આગમોમાંથી સારમાંસાર તત્ત્વ કે જે દ્રવ્યાનુયોગ કહેવાય છે તેનો આર ભાગ જેવીને ગ્રંથોની રચના કરી છે. દ્રવ્યાનુયોગજ્ઞાન, અધ્યાત્મજ્ઞાન, શાન્ત રસ અને વેશચરસ તે તેઓના ગ્રંથોમાંથી જ્યાં ત્યાં નીતર્યા કરે છે. તેમના ગ્રંથોરૂપી સ્રોતવરો ખરેખર તત્ત્વજ્ઞાનથી છલકાઈ જાય છે. તેમના બનાવેલા ગ્રંથો પૈકી આગમસાર, નયથક અને વિચારસાર એ ત્રણ ગ્રંથો તે ખાસ તત્ત્વજ્ઞાનથી ભરેલા છે. એ ત્રણ ગ્રંથોનો શુદ્ધગમ પૂર્વક અભ્યાસ કરવાથી સર્વ આગમોમાં પ્રવેશ થાય છે અને સર્વઆગમોનો સાર પામી શકાય છે. અનંતજ્ઞાનસાગરનો પાર નથી પરંતુ તેમાં પ્રવેશ થવા માટે એત્રણ ગ્રંથો ઘણા ઉપયોગી છે. પ્રશ્નોત્તર નામનો તેમનો ગ્રંથ ખરેખર અનુભવજ્ઞાનથી ભરપૂર છે તેથી માનનીય છે. અનેક જૈનશાસ્ત્રો વાંચ્યાબાદ પ્રશ્નોત્તર ગ્રંથમાંકરેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરોનો અનુભવ થઈ શકે તેમ છે. શ્રીમદ્ને ગચ્છોની ક્રિયા બાળતની તકરારો સંબંધી પ્રશ્ન કે ઉત્તર નથી તેથી સર્વ ગચ્છના જૈનો માટે પ્રશ્નોત્તર ગ્રંથની ઉપયોગિતા એક સરખી

રીતે સિદ્ધ કરે છે. વાંચકો જો સ્થિરચિત્તથી પ્રશ્નોત્તર ગ્રંથનો અભ્યાસ કરશે તો તેઓ તત્ત્વજ્ઞાનમાં ઉંડા ઉતરી શકશે. અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં ઉંડા ઉતરવા માટે શ્રી જ્ઞાનસાર ગ્રંથપર લખેલી જ્ઞાનમંજરી ટીકા અપૂર્વ છે. આત્મજ્ઞાન સંબંધી જ્ઞાનોમાં લગ્ન-વદ્ગીતાથી પણ કેઈ મહાન્ સત્યથી ભરેલો ગ્રંથ હોય તો જ્ઞાનસાર ગ્રંથ છે તેનાપર શ્રીમદે ટીકા રચીને પોતાના અધ્યાત્મજ્ઞાન સંબંધી વિચારોને જીવતા મૂકી ગયા છે. અર્વાચીન કાળમાં જ્ઞાનસારની મહત્તા, ઉપયોગિતા સર્વત્ર પ્રચાર પામી છે. જ્ઞાનોના સર્વે ક્ષીરકાઓમાં જ્ઞાનસાર ગ્રંથ વંચાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓનું જ્ઞાનસાર ગ્રંથ ખરેખર આનન્દમય હૃદય છે તેના પર ટીકા રચીને શ્રીમદે જ્ઞાનસારની મહત્તામાં વૃદ્ધિનો પ્રકાશ પાડ્યો છે. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય શિરોમાણુ યજ્ઞોવિજયજી ઉપાધ્યાયના છેલ્લામાં છેલ્લો અધ્યાત્મ જીવનરસનો અરો જેમાં વહે છે તે ગ્રંથ ખરેખર જ્ઞાનસાર છે અને શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજની છેલ્લી જીંદગીનો અધ્યાત્મજ્ઞાનરસનો જીવતો અરો જેમાં વહે છે તે ટીકા ખરેખર જ્ઞાનસારપરની જ્ઞાનમંજરી ટીકા છે. પછી તેમાં અધ્યાત્માનન્દરસ મીઠાશ સંબંધી શું પુછવું. સર્વે ક્ષીરકાના જ્ઞાનો એકી અવાજે જ્ઞાનસારની સ્તુતિ કરે છે અને જ્ઞાનમંજરીની મુગધી માટે માથુ ધુણાવી પ્રસન્ના કરી નાચે કહે છે. સંસ્કૃતભાષામાં જ્ઞાનમંજરી ટીકા છે તેમાં શબ્દ પારિત્ય કરતાં ભાવ ધણા ભરેલો છે તે વાંચકોને સહેજે સમજશે. શ્રીમદ્ની રચિત ચોવીશીમાં જ્ઞાન અને ભક્તિનો રસ જલ્દાઈ જાય છે. તેમના સ્તવનોત્તરે કવચવાળા મુખે કરે છે અને પ્રભુની પ્રતિમા આગળ ગાય છે. વીશની સત્રીમાં ગચ્છકદા-ગ્રહોનું મમત્વ ધીમે ધીમે વિલય થતું જાય છે અને જે કેઈ ગચ્છની મારામારી કરે છે તેના તરફ જ્ઞાનો, દયાની ભાગ્યશી દોષ છે. દેવચંદ્ર ચોવીશીને જ્ઞાનો અભ્યાસ કરે છે. તેમના સર્વે ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરનાર કેઈ પણ મનુષ્ય પછો જન બની શકે છે અને તે મારીયા પ્રવહમાંથી મુક્ત થઈ જ્ઞાનપ્રવહ તરફ

જો છે. તેમના અન્યોમાં ચક્રદ્રવ્ય, નવતરવ, કર્મવ્યાખ્યા, સાત-
 નય, સમખંડી, અનેકપક્ષ, આગમ વ્યાખ્યાન, આત્મતત્ત્વસ્વરૂપ,
 વગેરે સર્વબાળતોનું નિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. એકંદર રીતે
 કહીએ તો તેમના અન્યોમાં જ્ઞાનયોગ, કર્મયોગ, ભક્તિયોગ, ઉપા-
 સનાયોગ, વગેરે સર્વયોગોનું સ્વરૂપ આવ્યું છે અને તેથી તેમના
 અન્યો ખરેખર વાચકોપર સારી અસર કર્યા વિના રહેતા નથી.
 તેઓ સનાતન જૈનમાર્ગોપાસક હતા. તેમના અન્યો એકંદર
 રીતિએ આગમો, પ્રકરણો અને પૂર્વાચાર્યોના અન્યોને અનુસરીને
 રચાયેલા છે તેથી તેઓ પૂર્વપરંપરાના માર્ગે ગતિ કરીને જન-
 ધર્મપ્રવર્તક હતા. તેમણે જિનેશ્વર પ્રતિમાને પુષ્પ ચઢાવવાના
 પાઠોને આગમના આધારે દર્શાવ્યા છે તેમાં ખૂબી છે એ કે તે-
 મણે મગજની સમતોલતા ખોઈ નથી. તેમના શબ્દોમાં મધુરતા,
 સ્નેહતા અને આકર્ષતા છે તેમણે પોતાના અન્યોમાં અસંખ્ય શબ્દો
 વગેરેથી કઠોરતા આવવા દીધી નથી. તેમના હૃદયમાં શું ચારિત્ર
 હતું તે તેમના અન્યો બતાવી આપે છે. તેમણે અન્યો રચનામાં
 પાંડિત્યનું અભિમાન દેખાય એવો એકે શબ્દ વાપર્યો નથી. કો-
 ઠેને જૈનધર્મના તત્ત્વોનો કેમ સરલ રીતે બોધ થાય એજ દષ્ટિ,
 ધ્યાનમાં રાખીને અન્યો લખ્યા છે તેથી તેમાં તેમણે શબ્દસાક્ષિત્ય
 પાંડિત્ય કે ગ્રાહતા તરફ લક્ષજ દીધું નથી. જૈનધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન
 શું છે તેની દિશા દેખવી હોય વા તેની ઝાંખી કરવી હોય તો
 તેમના અન્યોનો શુદ્ધગમપૂર્વક અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે. તે-
 મના બનાવેલા વિચારસાર અન્યમાં આગમોમાં આવેલી સર્વબા-
 ળતોને અનુક્રમે ગોઠવી વણવી છે તેથી તે કર્મઅન્ય વગેરેમાં
 આવેલા વિષયો ઉપરાંત ઘણા વિષયોથી ભરપૂર છે. પાંદેલી કે-
 રીનો કોઈ રસ કાઢી લે તેવી રીતે તેમણે જૈનશાસ્ત્રોમાંથી રસ
 કાઢીને આગમસાર, નયચક્ર, વિચારસાર વગેરે અન્યો રચ્યા છે.
 પહેલા ભાગમાં અને દ્વિતીય ભાગમાં આવેલા અન્યોને વાચકો
 જે સાદાંત વાંચી જશે તો પછી અમારું લખવું વ્યાજબી છે
 એમ શુભાનુરાગી સંતજનોને જરાખર સમજશે. જૈનધર્મ તત્ત્વ-

જ્ઞાનથી ભરેલા તેમના ગ્રંથોની જેટલી પ્રશંસા કરીએ તેટલી ન્યૂન છે. તેમાં એકંદર રીતે જૈનશાસ્ત્રોનો પ્રાયઃ ઘણો સાર આવી ગયો છે. દ્રવ્યાનુયોગના વિષયમાં સામાન્ય સંસ્કૃત ભાષા બાળુ-નારાઓ તેઓ તે વખતના ખરતર ગચ્છીય પદ્ધતિ આચાર્ય સાથે પૂર્ણ સંબંધી હતા કે નહીં તે વિચારવા યોગ્ય છે. તેમણે આત્માનો શાંતરસ અનુભવ્યો હતો, ધર્મપ્રવૃત્તિવાળા અને સંસારપ્રવૃત્તિથી વિરુદ્ધ હોવાથી તેઓ નિવૃત્તિમાર્ગના યોગી હતા, તેમના પણ વિરોધીઓ હતા છતાં પણ તેમના ઉત્તમવિચારો જૈનસમાજમાં જડી પ્રસાર્યા હતા.

શ્રીમાન દેવચંદ્ર મહારાજના ગ્રંથોપરથી અને તેમના જીવનપરથી ગ્રહવા યોગ્ય શિક્ષણ.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર મહારાજ ગ્રંથો અને તેમના ચરિત્રપરથી પ્રત્યેક મનુષ્યે શિક્ષણ ગ્રહણ કરવું જોઈએ. એજ આ લેખનો મૂળ ઉદ્દેશ છે, તેમના ગ્રંથો અને ચરિત્રપરથી આધ્યાત્મિક શક્તિઓ ખીલવવાની જરૂર છે. સમાનભાવ અને તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવા માટે તેમનું જીવન ઘણું ઉપયોગી છે. જૈનકોષે આત્મજ્ઞાન તરફ વળવું જોઈએ. વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્ય તથા સંઘસ્વાતંત્ર્ય પ્રગટ કરવું જોઈએ. અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના વિશાલ વિચારો અને મતભેદોનું પ્રગટવાની નથી. તેમની પેઠે વ્યવહારનમનું અવલંબન ઘડી પ્રવૃત્તિધર્મ વાને સેવાધર્મ યોગી બનવું જોઈએ. શ્રાવિકાઓની પ્રગતિ કરનાર ધાર્મિક કેળવણીનો પ્રચાર કરવો જોઈએ. જરૂરિયાવાદી અને શુદ્ધજ્ઞાની ન બનવું જોઈએ. તેમની પેઠે પૂર્વપુરંપોના વિદ્યાનવાદોને માન આપી વર્તવું જોઈએ અને જે અનુભવ હોય તેને ત્યાગ કરવો જોઈએ પણ કદાચકી ન બનવું જોઈએ. કમચેતન અને જ્ઞાનયોગ એ બન્નેને સ્વીકારી સ્વાકારી બનવું જોઈએ. સાધુચરિત્ર અને સાધ્વી-ચરિત્ર વચ્ચેની તરીકા તેમની પેઠે પ્રગતિ કરવી જોઈએ. ગચ્છજ્ઞાનના મહાકાવ્યોની ઉદ્ધરણ કરનાર વિવરો અને પ્રવચનો.

ને જનકોમની શક્તિઓનાં નાશ ન કરવો જોઈએ. તેમની પેઠે
 વિહારી બનવું જોઈએ. અન્ય ગૃહીયોની સાથે મૈત્રી, પ્રભેદ,
 વ્યવસ્થા વગેરે ભાવનાઓને આચારમાં મૂકી પર્તવું જોઈએ.
 જન રૂચિ ધારણ કરીને ગાઠરિયા પ્રવાહમાં તણાતા બંધ થવું
 જોઈએ, ભિન્નભિન્ન ગૃહીય સાધુઓમાં પરસ્પર ગૃહક્રિયાદિ
 તલેહ છતાં જનકોમનાં સાર્વજનિક પ્રગતિકરે કાર્યોમાં ઐક્ય
 ધારણ કરવું જોઈએ. સમદષ્ટિની સાથે પરસ્પર સમવર્તી બનવું
 જોઈએ. ગમે તે ગૃહના સાધુપાસેથી જ્ઞાન શ્રદ્ધા કરવું અને
 સત્ય તે માફ એવો નિશ્ચય કરી પ્રવર્તવું જોઈએ. સર્વગૃહના
 સાધુઓનો સંઘ એક સ્થાને ભેગો કરીને જનકોમની અસ્તિતા
 રહે એવા ઉપાયો હસ્તમાં ધરવા જોઈએ. આંતરજીવન વિકાસ-
 વર્ણમાં આત્મભોગ આપવાનું શિક્ષણ કરવું જોઈએ. તેમની
 પેઠે વળા, લેખક અને જ્ઞાની બનવું જોઈએ. જનકોમના કોઈ
 પણ દ્વિરકાની નિન્દા ન કરવી જોઈએ, અને સર્વદ્વિરકાઓની
 સાથે મૈત્રીભાવ ધારણ કરી મળતી બાબતોમાં ઐક્યભેગ ધારી
 કર્તવ્ય કાર્યો કરવાં જોઈએ. હવે તો ગૃહસ્થ જનોએ દરિદ્રાગ્નિ
 ત્યાગ કરીને જનોની સંખ્યા વધે અને જનસંઘની ફેલાવો થાય
 તેવા ઉપાયોમાં ભોગ આપવો જોઈએ. જન તત્ત્વજ્ઞાનનો ફેલાવો
 થાય એવા ઉપાયો લેવાનો સમય બે ચૂકવામાં આવશે તો જન
 કોમની આસ્તતામાં હરકત આવવાનો સંભવ છે. માટે સહજ
 સંધે સમયની કિંમત આંદી સંયોગોને અનુસર કરી લેવા જોઈએ.

ઉપસંહાર.

ઉપર પ્રમાણે શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી ઉપાધ્યાયના કન્યા અને
 તેમના ધરિત સંબંધી ચતુર્દિશિત પ્રસ્તાવના મધ્યાશ્રમિ જન
 સમાજ આગળ રજુ કરીને જનસંઘની સેવા કરતાં ઉપદેશ
 દિધી જે કંઈ દોષ વગેરે થયા હોય તેની જનસંઘ આગળ
 સમાધાન થું. મિથ્યા દુષ્ટતા હડ થું. જનસંઘની સેવા કરનાં
 જે કંઈ સખજના થાય તે જનસંઘ સમર્થ જોઈએ. લેખક તથા-

ગચ્છીય હોવા છતાં આત્મભાવે-જૈનધર્મ સમાન ભાવે શ્રીમદ્
 દેવચન્દ્રશનું જીવન ચરિત્ર લખ્યું છે. ગમે તે ગચ્છનો મનુષ્ય
 પોતે જૈન હોવાથી જૈનધર્મની સમાન ભાવે આરાધના કરીને મુ-
 ક્તિપદ પામે છે. ઠાળાં, પાંખડાં, પાતરાંને વળગવાના બુદ્ધા બુદ્ધા
 મતબેદોમાં મધ્યસ્થ થની વૃક્ષમાં વહેતા સજીવનરસ ભણી લક્ષ્ય
 આપવાની જરૂર છે. સર્વજૈનોના હૃદયમાં જૈનદેવ એક છે તો
 પછી ભેદભાવથી કલેશ કરવાની કંઈ જરૂર નથી. લેખકને વ્યવ-
 હારથી તપાગચ્છીયમાન્યતાની શ્રદ્ધા છે પરંતુ તેથી અન્ય ગચ્છો
 પર દ્રેષ નથી. જૈનાગમો, પ્રકરણો, પૂર્વાચાર્યોના ગ્રન્થો, પરંપરા
 વગેરેમાં સાપેક્ષપણે મ્હને પૂર્ણશ્રદ્ધા છે. અસંખ્યયોગો ખરેખર
 મુક્તિ પામવાનેમાટે હેતુઓ છે. સાપેક્ષપણે ગમે તે યોગની
 આરાધના કરતાં મુક્તિ છે એવી મારી શ્રદ્ધા છે. લેખકને સમ્યક્-
 દષ્ટિથી જૈનાગમો અને મિથ્યાશાસ્ત્રો, સમ્યક્ત્વરૂપે પરિણમે છે
 એવી નન્દિસૂત્રની માન્યતા પ્રમાણે વિચારપ્રવૃત્તિ છે. જૈનાગમોનું
 જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને વ્યવહારનયથી વર્તવામાં આવે અને નિશ્ચયને
 હૃદયમાં ધારવામાં આવે તોજ મુક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે એવો ઉપ-
 દેશ સત્ય છે. વ્યવહારનયનો ઉચ્છેદ કરતાં જૈનસંઘ અને ધ-
 મ્મનિ ઉચ્છેદ થશે માટે કોઈએ ધર્મવ્યવહારની ઉત્થાપના ન
 કરવી જોઈએ. સાધ્યગિંદુ લક્ષ્યમાં રાણીને સાપેક્ષપણે સાધનોવડે
 ધર્મની આરાધના કરવી જોઈએ, અને એજ કલ્પનારૂ સમાન શ્રી
 વીરપ્રજ્ઞ દયિત જૈનધર્મ, આત્માના ઉદ્ધારથે થશે એવી પૂર્ણ
 શ્રદ્ધાપૂર્વક આ સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર સમાપ્ત કરતાં પહેલાં કહ્યું
 મું કે શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રશ મહારાજ જેવા પ્રખર ભક્ત, ઉન્નત
 દલિરજ્ઞ, અનન્ય આત્મજ્ઞ, દ્રવ્યાનુયોગના મહાન ઉપદેશ સત્તા
 જિજ્ઞાસુના પૂર્ણપ્રેમી, પ્રભુપ્રતિમાના સ્વીકાર અનેક તથા
 મુનિરાજે અમરના ભારતવર્ષની જૈનશાસ્ત્રમાં પ્રકટે અને જૈન
 ધર્મની જ્યેષ્ઠ ગણનાની ગદી સમસ્ત વિશ્વમાં પ્રસંગે જી સદા-
 હર દેવ શ્રીમદ્ મુદિસાગરજી ચરણ કમલેષુ નમન—

અ મ નિ મ નિ મ નિ.

देव विलासः

(देवचंद्रजी महाराजनो रास)

- सुकृतप्रेमराजीवने, - प्रोह्लासनचिद्दहंस; १
ते तेम रिदये अक्षता, आदिनाथ अवतंस. १
कुरुदेशं करुणानिधि, उत्पन्न श्रीजिनशान्ति;
शान्ति थइ सविजनपदे, कार्तस्वर जस कान्ति. २
ब्रह्मचारीचूडामणि, योगीश्वरमें चंद;
तारक राजुलनारिनो, प्रणमुं नेमजिणंद. ३
यशनामिक कृत्य ताहरुं, पुरीसादाणी विरुद;
वांमाकुलवडभागीयो, पारसनाथ मरद. ४
जिनशासनो भूपति, वर्द्धमान जिनभाण;
दूपम पंचम आरके, सकल प्रवर्त्ते आण. ५
पंच परमेष्ठिजिनवरा, प्रणमु हुं त्रिणकाळ;
अन्य एकोनविंशतिजिना, तस प्रणमुं सुविशाल. ६
सरसती वरसती मुखकजे, माघकविने साध्य;
कालिदास मूरख प्रर्ते, कीयो कवि कीध पद्य. ७
मल्लवादी तुज सांनिधे, जीत्या चौद्ध अनेक;
तुज दरिसणे पद लब्धिनी, उत्पन्न थइ विवेक. ८

तिम माताना साहाय्यथी, गाजी मर्द देवचंद्र;
 देवविलास रचुं भलुं, खरतरगच्छे दिणंद. ९
 कोइ देवाणुप्रिय कहे, ए स्तवना करे किम;
 स्या ? गुण जोइ वरणवे, श्युं ? बोले जिम तिम. १०
 पंचमकाले देवचंदना, गुण दाखिवनें यत्र;
 यथार्थपणे मुज प्रतें, तो सत्य मानु अत्र. ११
 सांभलि !! मूढशिरोमणि, अछता गुण कहे जेह;
 प्रसंस किम कोविद करे, गुण कहुं सांभलि !! तेह. १२
 पंचमकाले देवचंद्रजी, गंधहस्ति जे तुल्य;
 प्रभावक श्रीवीरनो, थयो अधुना बहुमूल्य. १३
 रत्नाकरसिंधु सदृश, चतुर्विध संघजिनभूप;
 कही गया ते सत्य छे, सांभल ! तास सरूप. १४

ढाल, कपूर होये अति उजळरे ए देशी.

श्री देवचंद्रजीना गुण कहुरे,
 सांभल ! चतुर सुजाण;
 घटता गुणनी प्ररूपणारे,
 कहेवाने सावधानरे.
 भविका !!! सांभळो मूकी प्रमाद. टेक. १
 प्रथम गुणे सत्य जल्पनारे,
 बीजे गुण बुद्धिमान;

प्रीजे गुणे ज्ञानवंततारे,

चोथे शास्त्रमें ध्यानरे.

भवि० सां० २

पंचम गुणे निःकपटतारे,

गुण छटे नही क्रोध;

संजलनो ते जांणीयेरे,

नही अनंतानी (नो ?) योधरे. भवि० सां० ३

अहंकार नही गुण सातमेरे,

आठमे सूत्रनी व्यक्ति;

जीवद्रव्यनी प्ररूपणारे,

जाणे तेहनी युक्तिरे.

भ० सां० ४

सकल आगम रिदये रम्यारे,

तेहना भांगा जेह;

कर्मग्रंथ कम्मपयडीनारे,

स्वप्नमां अर्थना नेहरे.

भ० सां० ५

नवमें सकल ते शास्त्रनारे,

पारंगामी पूज्य;

अलंकार कौमुदी भाष्यजेरे,

अष्टादशकोशना गुह्यरे.

भ० सां० ६

सकल भाषामें प्रवीणतारे,

पिंगल कृतशेष नाग;

काव्यादिक नैषध भलारे,
 स्वरोदय शास्त्रे अथागरे.
 जोतिष सिद्धान्त शिरोमणारे,
 न्यायशास्त्रे प्रवीण;
 साहित्य शास्त्रे सुरतरु,
 स्वपरशास्त्रे लीणरे.

भ० सां० ७

दशमे गुणे दानेश्वरीरे,^{१०}
 दीनने करे उपगार;
 एकादशे विद्यातणीरे,^{११}
 दानशाळानो प्याररे.

भ० सां० ८

गछ चोरासी मुनिवरु,
 लेवा आवे विद्यादान;
 नाकारो नही मुखथकीरे,
 नय उपनां विधानरे.

भ० सां० ९

अपर मिथ्यात्व जीवडारे,
 तेहनी विद्यानो पोस;
 अपूर्व शास्त्रनी वाचनारे,
 देतां न करे सोसररे.

भ० सां० १०

विद्यादानथी अधिकतारे,
 नही कोइ अवर ते दान;

भ० सां० ११

न करे प्रमाद भणावतारे,	
व्यसन ना नही तोफानरे.	भ० सां० १२
पुस्तक संचय द्वादश गुणेरे, ^{१२}	
जीर्णने करे नूतन;	
स्वगणमे अपर गणेरे,	
प्रतिष्ठाधारक जनरे.	भ० सां० १३
वाचक पदवी त्रयोदश गुणेरे, ^{१३}	
चौदमे वादीजीत ^{१४}	
पनरमे जेहना उपदेशथीरे, ^{१४}	
चैत्यनूतनी प्रीति;	भ० सां० १४
सोलमे वचनातिशयथीरे, ^{१५}	
ब्रव्य रचाव्यो धर्मथान;	
सप्तदशे राजेन्द्र पाय नम्योरे,	
आज्ञा माने प्रधानरे,	भ० सां० १५
मारि उपद्रव टाळीओरे,	
अष्टादशे गुणे जेह ^{१६}	
देश देशे गुण कीर्त्तिनीरे,	
प्रवर्त्त विख्यातनुं गेहरे.	भ० सां० १६
एकोनविंशतिगुणगणेरे,	
आजानवाहु देवचंद्र; ^{१६}	

क्रिया उच्चार वीसमे गुणरे,
अवधि जाणे सुरेन्द्ररे.

भ० सां० १७

जिम शेषनागने शिरमणिरे,
तेहना गुण छे अनन्त;

तिम देवचंद्र मणि मंजुरे, (मस्तकेरे)

एकवीस गुण महंतरे.

भ० सां० १८

प्रभाविक पुरुष आगे थयारे,

अधुना तेहने तुल्य;

ए गुण बावीस स्थूलतारे,

सूक्ष्म गुण बहुमूल्यरे.

भ० सां० १९

पढम ढाळ ए गुणतणीरे,

कवियणे भाखी जेह;

अल्पभवी हस्ये ते सदहेरे,

एहवा पुरिस थोडा जगरेहरे.

भ० सां० २०

दुहा.

प्रथम ढाळ ए गुणतणी, कवियण भाषी जेह;
विपक्षीने जाणवा, मनमें जाणे तेह.

१

गुणतो सर्वत्र प्रगट छे, देश विदेश विख्यात;
कवियणनी अधिकाइता, स्युं ? एहमे छे वात.

२

कवियण कहे एक जीभधें. किमं गुणवर्णन जाय;
 सागरमें पाणी घणो, गागरमें (न?) समाय. ३
 वळी कोइ भवि पुछस्ये, कवण ज्ञाति कुण जाति;
 मातपिता किहां एहनां, ते संभळावो भाति. ४
 देश किहां किहा जन्मभू, कुण गुरुना ए शिष्य;
 कुण श्री पूज्यवारे हुवा, भलीउलटे लीधि दीक्ष. ५
 विद्याविशारद किहां थया, किमं सरस्वती प्रसन्न;
 किहां साधनां कीधी भली, सुणतां चित्त प्रसन्न. ६
 देवचंद्रना वचनथी, किमं खरचाणो द्रव्य;
 किमं भूपति पाये नम्या, ते विरतंत कहु भव्य. ७
 सर्वगुण गणनी चारता, भापे कवियण जेह;
 सांभळजो भविजन तुमे, पावन थाये देह. ८

देशी हमीरानी.

यांलीं आंकारे थिर भलो,
 जंजुद्वीप विदीत विवेकी;
 तेहमें भरतक्षेत्र रम्यता,
 आरज देश सुप्रतीत.

वि० १

भवियण भाव धरी सुणो. वि०

मरुस्थल देश तिहां सुंदर,
 तेहमें विकानेर द्रंग.

वि०

तेहने निकट एक रम्यता,
ग्राम अछे सुभ चंग.

वि० २ सा०

रिद्धिवंत महाजन घणा,
रिद्धेकरी समृद्ध;

वि०

अमारीशब्दनी घोषणा,
सुपीआ जन सुबुद्धि.

वि० ३ सां०

ओशवंशे ज्ञाति जाणीये,
लुंणीयो गोत्र सुजात.

वि०

साहाश्री तुलसीदासनी,
धर्मबुद्धि विख्यात.

वि० ४ सा०

तुलसीदासनी भारया,
धनवाइ पुन्यवंत, विवेकी;
शील आचारे सोभती,
सत्यवक्ता क्षमावंत.

वि० ५ सां०

यथाशक्ति क्रय विक्रयता,
व्यवहारनुं जे धाम.

वि०

दंपती प्रीतिपरंपरा,
धर्मे खरचे दाम.

वि० ६ सां०

सुविहितगच्छमें जामली,
वाघकर्मे शिरदार.

वि०

वाचक राजसागर सुधी,	
जैनकाजी मनोहार.	वि० ७ सां०
अनुक्रमे गुरु तिहां आवीया,	
बांदवा दंपती ताम.	वि०
धनवाइ श्री गुरुने कहे,	
सुणो गुरु सुगुणनुं धाम.	वि० ८ सां०
पुत्र हस्ये जेह माहरे,	
बोहरावीस धरी भाव.	वि०
यथार्थवयणनी जल्पना,	
सुगुरये जाण्यो प्रस्ताव.	वि० ९ सां०
विहार करे गुरु तिहांथकी,	
गर्भ वधे दिन दिन.	वि०
शुभयोगे सुभमुहूरते,	
सुपन लह्युं एक दिन.	वि० १० सां०
शय्यामें सुतांथकां,	
किंचित् जाग्रत निंद.	वि०
मेरुपर्वत उपरे,	
मिली चौसठ इन्द्र.	वि०
जिन पडिमानो ओछव करे,	
मिलीया देवना धुंद.	वि० ११ सां०

अर्चा करता प्रभुतणी,
एहवुं सुपने दीठ.

वि०

औरावणपर बेसीने,
देता सहूने दान.

वि० १२ सां०

एहवुं सुपन ते देखीने,
थया जाग्रत तत्काल.

वि०

अरुणोदय थयो तत्क्षिणे,
मनमें थयो उजमाल.

वि० १३ सां०

उत्तम सुपन जे देखीउ,
पण प्राकृतने पास.

वि०

कहेवुं मुजने नवि घटे,
जेह बोले तेह फले आस.

वि० १४ सां०

दृष्टांत इहां मूलदेवनो,
सुपन लह्युं हतुं चंद्र.

वि०

मुखकजमें प्रवेशतां,
ते थयो नरनो इन्द्र.

वि० १५ सां०

जटिल एके ते चंद्रमा,
मुखमें करतो प्रवेश.

वि०

मृगवने फल पुछतां,
भोजन लह्युं सुविवेक.

वि० १६ सां०

यादश तादश आगले,	
सुपनतणो अवदात.	वि०
कही (ते ?) ने पश्चात्ताप उपजे,	
ए शास्त्रे विख्यात.	वि० १७ सां०
अनुक्रमे विहार करताथका,	
श्री जिनचंद सूरिश.	वि०
तेह गामे पधारीया,	
जेहनी प्रवल जगीस.	वि० १८ सां०
विधिस्थुं वांदे, दंपती,	
धनवाइ कहे तास;	वि०
हस्त जूओ स्वामी मुजतणो,	
आगळ सुखनुं धाम.	वि० १९ सां०
एक पुत्र विद्यमान छे,	
अन्य सगर्भा दीठ;	वि०
श्रुतज्ञाने जाणीओ,	
पुत्र दुजो हरो इष्ट.	वि० २० सां०
ए धीजा पुत्रने अम देज्यो,	
पण वाचकने दीधु वधन;	वि०
पीजी ढाळमें कवि कहे,	
मनमां (न्या) नानुं मल्ल.	वि० २१ सां०

દંપતી શ્રી ગુરુપાસ, કરજોડી કરે વિનતી,
તુમ ઉપર વિશ્વાસ, યથાર્થ કહો શ્રીસ્વામિજી. ૧

સુપનાધ્યાયના ગ્રંથ, કાઢ્યા ગુરુએ તત્ત્વિણે;
સત્ય વોલે નિગ્રંથ, લાભાનુલાભ તે જોડેને. ૨

શ્રી ગુરુ શિર ધુળાવીયુ, ચમત્કૃતિ થઈ ચિત્ત;
સામાન્ય ઘર એ સુપન સ્યું? પણ ઇહાં એહવિ થીતિ. ૩
હે દેવાણુપ્રિય! સાંભલો, સુપનતણો જે અર્થ;
શાસ્ત્ર અનુસારે હું કહું, નવિ વોલું અમે વ્યર્થ. ૪

દેશી-મનમોહનાં જિનરાયા.

તુમ ધરણીમે ગજપતિદીઠો,
તેતો શાસ્ત્રે કહ્યો ગરીઠોરે;

કુંવર થાસ્યે લાડકડો,
હારે સુપનપ્રભાવે થાસ્યેરે;

કુંવર થાસ્યે લાડકડો,
ગજપર વેસીને દાન;
વલિ અનમિય તેવે વિધાનરે.

૧ કું०

દોષ કારણ છે એ સુપને,
દેવે જો પ્રભાવે એ તપનેરે.

કું०

छत्रपति थाये प पुत्र के,	
पत्रपति धर्मनुं सूत्रे.	२ कुं०
जो राज राजेसरी थास्ये,	
सर्वदेशनो इश इलास;	कुं०
जो पत्रपतिनुं पद पामे,	
तो देश विहार सुठामेरे.	३ कुं०
कुंवर थास्ये लाडकडो,	
गुरु तब ते जाणो गजराज;	
तेपरि बेससं शिरताजरे.	कुं०
देवतारूप जन चाकरीये;	
सिंह घालकने वळी पाखरीयेरे.	४ कुं०
दान देस्ये ते विद्यादान,	
बुद्धि अभयदान नीदानरे.	कुं०
जिन ओछव करता इन्द्र,	
दीतुं धुंदारक धुंदरे.	५ कुं०
जिनशासननो होस्ये धंभ,	
विधानो होस्ये सर कुंभ.	कुं०
चैत्य न्युतन पडिमा थापन,	
तेजस्वीमें तपननो तापनरे.	६ कुं०
दंपति कहे मुनिराज,	

सांभलता न धरस्यो लाजरे.	कुं०
क्रोधभाव न आणस्यो चित्त,	
पुत्र तेजस्विमें आदित्यरे.	७ कुं०
तुम रांकतणे घेर रत्न,	
रहेस्ये नही करस्ये यत्नरे.	कुं०
दंपति मनमांहि चित्ते,	
धार्युं छे वोहरावानुं निमित्तरे.	८ कुं०
संवत सत्तर (४६) छेताला वरखे,	
जन्म्यो ते पुत्र छ (छे?) हरषेरे.	कुं०
गुण निष्पन्न ते नाम निधान,	
देवचंद्र अभिधानरे.	९ कुं०
वरस थया ते पुत्रने आठ,	
धारे ते विज्ञानना पाठरे.	कुं०
कवियण भाखी त्रीजी ढाळ,	
आगल वात रसालरे.	१० कुं०

दुहा.

अनुक्रमे विहार करता थका, आव्या पाठक तत्र,
 राजसागर शिरोमणि, अर्भक प्रसव्यो यत्र. १
 गुरु देखी हर्षित थया, वहराव्यो पुत्र रत्न.
 धर्मलाभ गुन तव दीये, करजो पुत्र जतन. २

इत्यादिक शास्त्रे भला हो०	
जैन आम्नाये कीध सुगंधरे.	६ दे०
सकलशास्त्रे लायक थया हो०	
जेहने थयुं मइ सुइ ज्ञानरे.	दे०
संवत् (१७७४) सतर चुमोतरे हो०	
बाबक राजसागर देवलोकरे.	७ दे०
संवत् (१७७५) सतर पंचोतरे हो०	
पाठक ज्ञानधर देवलोकरे.	दे०
मरट ग्रामे गुरुये भलो हो ला०	
आगमसार कीधो ग्रंथरे.	
विमलादास पुत्री दोयभली हो०	
माइजी अमाइजी शुभ पुष्परे.	८ दे०
दोय पुत्रीने कारणे हो०	
कीधो ग्रंथ ते आगमसाररे.	दे०
संवत् (१७७७) सतर सीतोतरे हो०	
गुजरात आळ्या देवचंदरे.	९ दे०
पाटणमाहि पधारीया हो०	
व्याख्याने मिले जनपुंदरे.	१० दे०
कवियण कहे चोथी ढाळने हो०	
कसो एह वरतंत प्रसिद्धरे.	दे०

प्रथम षडावश्यक भणे हो लोल,	
के पछी जैनशैलीनो वासरे.	दे० १
सूत्र सिद्धान्त भणावीया हो०	
वीरजिनजीए भाख्या जेहरे.	दे०
स्वमार्गमें पोषक थया हो०	
टाले मिथ्यामतनुं गेहरे.	२ दे०
अन्यदर्शनना शास्त्रनो हो०	
भणवाने करता उद्यमरे.	दे०
वैयाकरण पंचकाव्यना हो०	
अर्थ करे करावे सुगम्यरे.	३ दे०
नैषध नाटक ज्योतिष शिखे हो०	
अष्टादश जोया कोषरे.	दे०
कौमुदी महाभाष्य मनोरमा हो०	
पिंगळ स्वरोदय तोषरे.	४ दे०
भाखा (भाष्य ?) ग्रंथजे कठिणता हो०	
तत्त्वारथ आवश्यकबृहद्वृत्ति हो.	दे०
हेमाचार्यकृतशास्त्रनारे, हो०	
हरिभद्र जस कृत ग्रंथचित्तरे.	५ दे०
षट्कर्मग्रंथ अवगाहता हो०	
कम्मपयडीये प्रकृति संबंधरे.	दे०

इत्यादिक शास्त्रे भला हो०	६ दे०
जैन आम्नाये कीध सुगंधरे.	
सकलशास्त्रे लायक थया हो०	दे०
जेहने थयुं मइ सुइ ज्ञानरे.	
संवत् (१७७४) सतर चुमोतरे हो०	७ दे०
वाचक राजसागर देवलोकरे.	
संवत् (१७७५) सतर पंचोतरे हो०	दे०
पाठक ज्ञानधर देवलोकरे.	
मरट ग्रामे गुरुये भलो हो ला०	
आगमसार कीधो ग्रंथरे.	
विमलादास पुत्री दोयभली हो०	८ दे०
माइजी अमाइजी शुभ पुण्यरे.	
दोय पुत्रीने कारणे हो०	दे०
कीधो ग्रंथ ते आगमसाररे.	
संवत् (१७७७) सतर सीतोतरे हो०	९ दे०
गुजरात आढ्या देवचंदरे.	
पाटणमांहि पधारीया हो०	१० दे०
व्याख्याने मिले जनबुंदरे.	
कवियण कहे चोथी ढालमें हो०	दे०
कह्यो एह वरतंत प्रसिद्धरे.	

आगळ हवे भवि सांभलोरे हो०

धर्मकरणीनी वृद्धिरे.

११ दे०

दूहा.

पाटणमें देवचंदजी, जैनागमनी वाणि;
 वांची भवीजन आगले, स्याद्वादयुक्तवखाण. १
 श्रीमाली कुलसेहरो, नगरशेठ विख्यात;
 राय राणा जस आम्हा करे, प्रमाण सर्वे वात. २
 नामे तेजसी दोसीजी, धन समृद्धे पूर;
 श्रावक पूर्णिमगच्छनो,—जैनधरमनुं नूर. ३
 कोविदमें अग्रेसरी, श्री भावप्रभसूरि;
 पुस्तकनो संप्रदाय बहुल,—छात्र भण्या जिहां भूरि. ४
 ते गुरुना उपदेशथी, भराव्यो सहस कूट;
 तेजसी दोसीने घरे, रुद्धि समृद्ध अखूट. ५
 ते सेठ तेजसी घरे, देवचंद्र मुनिराज;
 तव तिहां शेठ प्रत्ये कहे, हे देवाणुप्रियताज. ६
 सहसकूटना सहस जिन, तेहना जे अभिधान;
 गुरुमुखे तमे धार्या हस्ये के, हवे धारस्यो कान. ७
 मीठे वयणे गुरु कहे, सांभळीयुं तव सेठ;
 स्वामी हुं जाणुं नहीं, चमत्कृति थड द्रढ. ८
 ए हवे अवसरे तिहां हता, संवेगी शिरदार;

ज्ञानविमल सूरिजी, तिहां गया शेठ उदार. ९
 विधिस्युं वांदी पुछीयुं, सहकूट सहस्रनाम;
 आगमेंथी पृथकता, निकासो सुभधाम. १०
 ज्ञानविमलसूरि कहे, सहसकूटनां नाम;
 अवसरे प्राये जणावस्युं, कहेस्युं नाम ने ठाम. ११
 सकलशास्त्रे उपयोगता, तिहां उपयोग न कोइ;
 आगम कुंची जाणवी, ते तो विरला कोइ. १२

ए देशीः-माहरी सहीरे समाणी.

एक दिन श्री पाटण मझार,
 त्याहानी पोलिं उदाररे.
 सहसजिननो रसीयो देवचंद्र,
 वयणे उलसीयो. १ स० टेक.
 ते पोलिं चोमुखवाडी पास,
 सहुनी पूरे आसरे. स० १
 सतरभेदी पूजा रचाणी,
 प्रभु गुणनी स्तवना मचाणीरे. स० २
 ज्ञानविमल सूरि पूजामें आव्या,
 धावकने मन भाव्यारे. स० २
 तिहां वली यात्राये देवचंद्र,
 आव्या बहुजनने वृन्दरे. स०

प्रभुने प्रणाम करीने वेठा,	
प्रभुध्यान धरे ते गरीठारे.	स० ३
एहवे तिहां शेठ दर्शन करवा,	
संसार समुद्रने तरवारे.	स०
प्रश्न करे शेठ, ज्ञानविमलने,	
सहसकूट नाम अमलनेरे.	स० ४
बहु दिन थया तुम अवलोकन करतां,	
इम धर्मनां कार्य किम सरतांरे.	स०
प्राये सहसकूटना नामनी नास्ति,	
कदाचि कोइ शास्त्रे अस्तिरे.	स० ५
ज्ञानसमसरतणा झलकारा,	
देवचंद्र वोल्या तेणिवाररे.	स०
श्रीजी तुमे मृषा किम वोलो,	
चित्तथी वात ते वोलोरे (खोलोरे)	६ स०
प्रभु मंदिरमे यथार्थनी व्यक्ति,	
किम उपजे श्रावक भक्तिरे.	स०
तुमे कोविदमें कहेवायो श्रेष्ठ,	
अयधार्थ कहो ते नेष्टरे.	७ स०
तव ज्ञानविमलजी त्रटकी वोल्या,	
तुमे शास्त्र आगम नवी खोल्यारे.	स०

- तमे तो मरुस्थलीयाना वांसी,
तुमे वाक्य बोलोने विमासीरे. स० ८
- शास्त्र अभ्यास कर्हो होय जेहने,
पूछीये वाक्य ते तेहनेरे. स०
- तुमे एह वार्त्तामां नही गम्य,
अमे कहीये ते तुम निसम्यरे. स० ९
- इम परस्पर वाद करतां,
तव शेठ बोला हर्ख भरमारि. स०
- श्रीजी तमे अयधार्थ न बोलो,
एह घातनो करवो निचोलोरे. स० १०
- ज्ञानविमल कहे सुणो देवचंद,
तुमने चर्चानो उपछंदरे. स०
- जो तुमे बोलो छो तो तुमे लावो,
सहस कूटजिन नाम संभळावोरे. स० ११
- तव देवचंद कहे सुगुरूपसाये,
सत्य युक्ति हवे न खसायरे. स०
- तव देवचंदजी शिष्यने साहमुं,
जोइ लावो सहस जिननुं नामुरे. स० १२
- सुविनीत सूलक्षने विद्वान,
गुरुभक्तिमांही निधानरे. स०

मनरुपजी रजोहरणधी,
पत्र आपे गुरुजीने तत्रे. स० १३

ज्ञानविमलसूरि तव वांची,
एह खडतरे मारी फांचीरे. स०

सत्कुलगुरुनो एह छे शिष्य,
जेहनी जगमांहि छे अभिरुखरे. स० १४

शास्त्रमयादाये सहसनाम,
साखयुक्त ते नाम सुठामरे. स०

मौन रहीने पुछे ज्ञान,
तुमे केहना शिष्य निधानरे. स० १५

उपाध्याय राजसागरजीना शिष्य,
मिंठी वाणी जेहवी इक्षुरे. स०

नम्रता गुण करी बोले ज्ञान,
देवचंद्रने आप्या मानरे. स० १६

तुम वाचकतो जैनना काजी,
तुमे जैनना थंभ छो गाजीरे. स०

आदि घर छे ते (त?) मारुं भव्य,
तुमे पण किम न होये कव्यरे. स० १७

इणिपरे परस्परे युक्ति मिलीया,
शेठ तेजसीना कारज फलीयारे. स०

सहसकूटनां नाम अप्रसस्ति,
देवचंद्रे कीधा प्रसस्तिरे.

स० १८

प्रतिष्ठा तिहां कीधी भव्य,
ओच्छव कीधा नवनव्यरे.

स०

क्रिया उधार कीधो देवचंद्र,
काढ्या पाप परिग्रहफंदरे.

स० १९

ढाल कही ए पांचमी रुडी,
ए वात न जाणस्यो कूडीरे.
कवियण कहे आगळ संवंध,
वळी सोनुंने सुगंधरे.

स०

स० २०

दुहा.

क्रिया उद्धार देवचंदजी, कीधो मनथी जेह;
ए परिग्रह सवि कारिमो, अंते दुःखनुं गेह.

१

नवनंदनी नव डुंगरी, कीधी सोवनराशि;
साथे कोइ आवी नहीं, जूठी धरवी आसि.

२

धन धन श्री शालिभद्रजी, धन धन धनो सुजात,
अगणित ऋधिने परिहरी, ए कांइ थोडी वात.

३

चत्री कोटिसोवनतणी, धनो काकंदी जेह,
मूकी श्री जिनवीरनी, दीक्षा लीधी नेह.

४

देवचंद मनमे चिंतवे, हुं पामर मनमांहि,
 मूर्छा धरुं ते फोक सवि, सत्यप्रभुमारगवांहि (मांहि?) ५
 संवतसतरसत्यासीये, आव्या अमंदावाद;
 लोक सहु तिहावांदवा, आव्या मन आल्हाद. ६
 नागोरीसरा जिहां अछे, तिहां ठवीया मुनिराज;
 निलोभी निकपटता, सकल साधुशिरताज. ७
 साधुश्री देवचंदजी, स्यादवादनी युक्ति;
 जीवद्रव्यना भावने, देखाडे ते व्यक्ति. ८
 ते हवे देशना सांभळो, श्रावक श्राविका जेह,
 वाणी जळ आषाढसम, वरसे ध्वनि घनगेह. ९
 पाप स्थान अढार छे, ते मूको भविजन्न,
 जिनवरे भाष्यां जे अछे, ते सुणीये एक मन्न. १०

ढाळ, अळगी रहेनी. ए देशी.

वीर जिणेसर मुखथी प्रकासे,
 पाप स्थान अढार;
 तेहथी दूर रहो भवि प्राणी,
 मुणीये आगार अणगार.
 जिनवर कहेजी, कहेजी.
 २ जिनवर कहेजी.

टेक.

पाप धानिक पाहिल्ल तुमे जाणो;

जीवहिंसा नवि करीये;

वेंद्री तेंद्री चोरिंद्री पंचेंद्री,

बंधमां मन नवी धरीये.

२ जि०

एकेंद्रियादिक अनंतकायादिक,

तेहना करो पचखाण;

एकेंद्रीय तो संसारिनी करणी,

अनुमोदना नवि आण.

३ जि०

अणगारीने सर्वनी जयणा,

पटकायाना त्राता;

कोइ जीवने दुःख नवि देवे,

उपजावे बहु साता.

४ जि०

मरि कहेता दुख उपजे सहने,

मारे किम नवि होय;

रुद्रध्याने नरकगति पाम्यो.

ब्रह्मदत्त चक्रवर्त्ति जोय.

५ जि०

मृपावाद पाप धानिक वीजुं,

जुठुं नवी बोलीजे;

वैर विखादें (विपवादे) मृखा वचन घाले,

पतीयारो किम कीजे.

६ जि०

झुठ बोल्याथी वसुभूपतिनुं,
सिंहासन भुइं पडीयुं;
काल करीने दुरगति पोहतो,
झुठ वयण ते जडीयुं.

७ जि०

झुठु मिठु लागे जनने,
कडुयां फळ छे तेह;
आगारी अणगारि मुखथी,
झुठ न बोलस्यो रेह.

८ जि०

त्रीजु थानिक कहे जिनवरजी,
नाम अदत्तादान;
अणदीधी वस्तुनी जयणा,
धरवानो करो स्यान.

९ जि०

चोरी व्यसने दुरगति पामे,
तेहनो कोइ न साखी;
चोरद्रव्य खातां नृप जो जाणे,
जिम भोजनमां नाखी.

१० जि०

तृण जाच्युं कल्पे साधुने,
नवि ले अदत्तादान;
चोरतणो वली संग न कीजे,
इम कहे जिन वर्धमान.

११ जि०

पापस्थानक चोथुं भवि जाणो,
 ब्रह्मचर्य मनमां धारो;
 रूपवंत रामा देखीने,
 मन नवि कीजे विकारो.

१२ जि०

विषयी नर रामाए राचे,
 ते दुःख पामे नरके;
 लोह पुतली धखावे अंगने,
 आलिंगावे धरके.

१३ जि०

विषवल्ली सदृश छे ललना,
 तेहनो संग न कीजे;
 मनमां कपट चपट करे जनने,
 शुभ प्राणी किम रीझे.

१४ जि०

रावण मुज आदे देइ भूषा,
 नारीथी विगुआणा;
 सीता सुदर्शन सोळ सतीना,
 जगमे जस गवाणा.

१५ जि०

स्त्रीसंगे नव लाख हणाइ,
 जीवतणी घटुराशि;
 ब्रह्मचर्य चोखुं चित्त न धरे तो,
 पामे नरकनो वास.

१६ जि०

पांचसुं भानिक परिग्रहसुं,
 करीये नेहनी प्रमाणः
 छंदी नही ने निग्रय करीये,
 निग्रहने सुनि सुजाग.

१७ जि०

जोय मान माया लोभ जाणो,
 भगवत कर्म न कीजे;
 जग्यापदान पशुन गनि वज्रो,
 अर्पित पारमिपार न लीजे.

१८ जि०

पारधामक अदासुं भासुं,
 मिथ्यावदण्य नवि धरिये;
 मन्त्रदी ए भो करीये,
 मिथ्याने केन तरीये.

१९ जि०

मिथ्यावदण्य काहीने प्राणी,
 मन्त्रकितनाहि भरीये;
 मिथ्यावदण्यवचन मन्त्रदीये;
 भवभवेग दलीये.

२० जि०

मान मन्त्र जेदे देह-
 मन्त्रदी भरीये;

नेहनी मन्त्र दण्डा सुनो,
 मन्त्रदीने सुनो.

२१ जि०

ચ્યાર નિલેપે સૂત્ર વાંચના,
નામ દ્રવ્ય ઠવણાભાવ;
કુમતિ, ઠવણાદિકને ઉલેલે,
કિમ નિલેપ જમાવ.

૨૨ જિ૦

જીવ અજીવ પુણ્ય પાપ,
આદે દેહ “શ્રી નવતત્ત્વની” વાચા;
ભેદ ભેદ કરીને ભવિને,
સમજાવે અર્થ તે સાચા.

૨૩ જિ૦

ગુણ ઠાણાં ચતુર્દશ કહીયે,
મિથ્યા સાતન મીસ્તે;
એ આદિ પ્રકૃતિયો વાધી,
કર્મ ઘંધથી લહીસ્તે.

૨૪ જિ૦

દેશના વાળી દેવચંદ્ર ભાલે,
ભવિયળને હિતકારી;
ઉટી ઢાઢ એ કવિયળે ભાલ્લી,
સુગુરુ મલ્યા ઉપગારી.

૨૫ જિ૦

દુરા.

ભગવદ્ સૂત્રની વાચના, સ્તનલે જનના હૃદ,
વાળી મિંટી પિયુષસન, ભાગે શ્રી દેવચંદ્ર.

?

माणिकलालजी जालिमी, हुंढकनो मन पास,
 तेहने गुरुए बुझव्यो, टाली मिथ्यात्वनीका(वा?)स. २
 नौतन चैत्य करावीने, पडीमा थापी ता सिस,
 देवचंद उपदेशथी, ओछव हुया उलास. ३
 श्री शांतिनाथनी पोलमें, भूमिग्रहमें विंव,
 सहसफणा आदे देइ, सहसकोड जिनविंव. ४
 तेहनी प्रतिष्ठा तिहां करी, धन खरचाणां पूर,
 जैतधरम प्रकासीयो, दिन दिन चढते नूर. ५
 संवत १७७९ सतर ओगणीस (एग्न्याऐंशी?) मे
 चातुर्मास खंभात,
 तिहांना भविने बुझवा, जेहना अवदात. ६

रसीयानी देशी.

श्री देवचंद्र मुनींद्र ते जैननो,
 स्तंभ सदृश थयो सत्य सुज्ञानी;
 देशनामें श्री शत्रुंजयतीर्थनो,
 महिमा प्रकाशे नित्य. सु०

तीर्थ महिमा शत्रुंजयनो सुणो. १

श्री सिद्धाचल महिमा मोटको,
 श्री रुषभ जिणंदनी वाणी. सु०

मुक्ति गमननुं तीरथ एअ छे,
सास्वत तीर्थ प्रमाण.

सु० २ तीरथ०

दुःखम आरो पंचमो जिन कह्यो,
एकविंसति सहस वर्ष.

सु०

बारयोजन श्री शत्रुंजयगिरि,
एहनं कुंण कहे रहस्य.

३ ती०

कांकरे कांकरे साधु सिद्ध थया,
भरते कीचोरे उद्धार.

सु०

कर्माशा आदे देइ जाणीए,
सोल उद्धार उदार.

४ ती०

तीर्थ माहात्म्यनी प्ररूपणा,
गुरुतणी सांभळे श्रावकजन्न.

सु०

सिद्धाचल उपर नवनवा चैत्यनी,
जीर्णोद्धार करे सुदिन्न.

सु० ५ ती०

फारखानो तिहां सिद्धाचल उपरे,
मंडाव्यो महाजन्न;

सु०

द्रव्य खरचाये अगणित गिरि उपरे,
उलसीत थायेरे तन्न.

सु० ६ ती०

संवत् (१७८१) सत्तर एकासीये,
एकासीये ज्यासीये फारीगरे काम.

सु०

चित्रकारसुधानां काम ते,
दृषद् उज्ज्वलतारे नाम.

सु० ७ ती०

तीरथ महिमा शत्रुंजय सुंणो,
फिरीने श्री गुरु राजनगरे भलां
तीहां भविने उपदेश. सु०

विनती सुरति वंदिरनी भली,
चोमासानीरे विशेष.

सु० ८ ती०

श्री देवचंदजी सुरति वंदिरे,
कीधा भविने उपगार.

सु०

पंचासये छयासीये सत्यासीये,
जाणीये बुद्धितणा जे भंडार.

सु० ९ ती०

पालीताणे प्रतिष्ठा करी भली,
खरच्यो द्रव्य भरपूर.

सु०

वधुसाये चैत्य शत्रुंजय उपरे,
प्रतिष्ठा देवचंदनी भूरि.

सु० १० ती०

पुनरपि श्री गुरु राजनगर प्रत्ये,
आव्या चोमासुरे सार.

सु०

संवत् सत्तर (८८) अद्यासीयमांहि,
पंडितमांहि शिगदार.

सु० ११ ती०

वाचक श्री दीपचंदजी प्रत्ये,

उपर (२१) नी व्याधिनी व्याधी. सु०

आसाढ सुदि वीज दीने ते जाणीये,
पुहता स्वर्ग प्रधान.

सु० १२ ती०

तपगच्छमांहे विनीत विचक्षण,
श्री विवेकविजय मुनींद्र.

सु०

भणवा उद्यम करता विनयी घणुं,
उद्यमे भणावे देवचंद्र.

सु० १३ ती०

गुरुसदृश मन जाणे विवेकजी,
खिजमतिमें निसदिन्न.

सु०

विनयादिक गुण श्री गुरु देखीने,
विवेकजी उपर मन्न.

सु० १४ ती०

अमदावादमे एरुसमे भलो,
आणंदराम साह श्रेष्ठ.

सु०

रतनभंडारीना अप्रेस्वरी,
जेहना मनसरे इष्ट.

सु० १५ ती०

श्रीगुरुने वली आणंदरामने,
चर्चा थायरे नित्य.

सु०

चर्चाए ते जीत्यो गुरुजीए,
आणंदनी गुरुपरि प्रीति.

सु० १६ ती०

कवियण भाखी सातमी ढाळ ए,
पंचम आरारेमांदि.

सु०

एहवा पुरुष थोडा प्रभुमार्गना,
प्रकाश करवाने उछांहिं.

सु० १७ ती०

दुहा.

शाहा श्री आणंदरामजी, गुरुनी गुरुता देखि,
भंडारी रत्नसिंघ आगले, प्रसंश करी सुविशेष. १
गुरु ज्ञानी शिरोमणि, जिनधर्मे वृषभ समान;
मरु स्थळथी इहां आवीआ, सकलविद्यानुं निधान. २
रत्नसिंह गुरु वांदवा, आव्यो आलय तास;
नय उपनय संभलावीने, मन प्रसन्न कर्तुं तास. ३

देशी:-धन धन श्री रीषिराय अनाथी.

पूजा अरचा रत्न भंडारी,
करता श्री जिनवरनीरे;
श्री देवचंद्रजीना उपदेशथी,
शिवमंदिरनी निसरणीरे. १

धन धन ए गुरुरायने वयणे,
जिनशासन दीपाव्योरे;
पंचम आरे उत्तमकरणी,
गुजरातिनो सो (सु ?) वो नमाव्योरे. टेक. २
विंव प्रतिष्ठा बहुली थाये,
सत्तर भेदी पूजारे;

भंडारीजी लाहो लेता,
ए गुरु सम नही दुजारे.

धन० ३

विधियोगे ते राजनगरमें,
मृगी उपद्रव व्याप्योरे;
गुरुने भंडारी सर्व व्यवहारी,
अरज करी सीस नमाव्योरे.

धन० ४

स्वामी उपद्रव राजनगरमें,
थयो छे सर्व दुःख कर्त्तारे;
तुम बेठा अमे केहने कहीये,
तुमे छो दुःखना हर्त्तारे.

धन० ५

जैनमार्गना मंत्र यंत्रादिक,
करीने खीला गाढ्यारे;
मृगी उपद्रव नाठो दुरिं,
लोकना दुःख नसाव्यारे.

धन० ६

जिनशासननो उदय ते करता,
दुःखम आरे देवचंदरे;
प्रसंसा सपले शासनकेरी,
टाल्यो दुःखनो दंदरे.

धन० ७

एहवे समे रणकुंजी आब्या,
घट्टलुं सैन्य लेइनेरे;

युद्ध करवा भंडारी साथे,
आव्यो नगरुं देइनेरे.

धन० ८

रतनसिंघ भंडारी तत्पिण,
आव्यो श्री गुरुपासेरे;
कांइ करणो दल बहोतज आयो,
में छां थांके विस्वासेगे.

धन० ९

फिकर मत करो भंडारीजी,
प्रभुजी आछो करस्येरे;
जीत वाद थाहरो अब होस्ये,
करणी पार उतरस्येरे.

धन० १०

चमत्कार श्री जिन आम्नायोनी,
गुरुजीये ते दीधोरे;
फतेह करीने आज्यो वहिला,
थांको कारज सीधोरे.

धन० ११

रतनसंघजी सैन्य लेइने,
युद्ध करवाने साहमोरे;
रणकुजी साथे तोपखाने,
चाल्यो न करे खामोरे.

धन० १२

परस्परे युद्धे रणकुंजी हायों,
थइ भंडारीनी जीतरे;

ए सर्व देवचंद्र गुरुपसाये,
हेमाचार्य कुमारपाल प्रीतरे.

ધન૦ ૧૩

धोलकावासी सेठ जयचंदे,
पुरिसोतम योगीरे;
गुरुने लावी पायो लगाढ्यो,
जैनधर्मनो भोगीरे.

ધન૦ ૧૪

योगिंद्र एक गिर पुरुसोत्तमने, (ना?)

મિથ્યાત્વ શલ્યને કાઢ્યોરે;
બુઝાવિને જિનધર્મ માર્ગમાં,
શ્રુતિયે મન તસ વાલ્યોરે.

ધન૦ ૧૫

पंचाणुंइ पालीताणे आव्या,
छनुंये सत्ताणुंये नवानगरेरे;
हुंढक टोलां देवचंद्रे जीत्यां,
चैत्य चाल्यां सर्व झगरेरे.

ધન૦ ૧૬

નવાનગરે ચૈત્ય જે મોટાં,
હુંદકે જે હતાં લોપ્યારે;
અર્ચા પૂજા નિવારણ કીધી,
તે સઘલાં ફિરી ઘાપ્યારે.

ધન૦ ૧૭

परधरी गाममे ठाकुर बुझव्यो,
गुरुनी आज्ञा मानेरे;

कवियणे आठमी ढाळ ते रुडी,
ए वात न जाणो कुडिरे.

धन० १८

दुहा.

पुनरपि पालीताणे गुरु, पुनरपि नुतन नग्र;
संवत (१८) अठार दोय त्रिणमां राणावाव उछांहीं. १
तत्रना अधीसने, रोग भगंदर जेह;
टाल्यो तत्पिण गुरुजिईं, गुरु उपर बहु नेह. २
संवत अष्टादश च्यारमें, भावनगर मझार;
मेता ठाकुरसी भलो, हुंढकनो बहु पास. (प्यार?) ३
श्री देवचंद्रे बुझवी, शुभमार्गिनो वास;
तत्रना ठाकुरतणी, मत कीधी जैनपास. ४
संवत अष्टादश च्यारमे, पालीताणो गाम,
मृगीटाली गुरुजीये, श्री गुरुजीने नाम. ५
संवत अष्टादश पंचषष्ठमें, लींवडी गाम उदार,
डोसो वोहोरो साहा धारसी, अन्य श्रावक मनोहार. ६
साहा श्री जयचंद जाणीये, साहा जेठा बुद्धिवंत,
रही कपासी आदि देइ, भणाव्या गुरुईं तंत. ७
गुरुईं सहु प्रतिबोधीया, जैनधर्ममें सत्य,
गुरु उपगार न वीसारता, धर्मे खर्चे वित्त. ८

लिवडी धांगंद्रा गाम ए, अन्य चुडा वली गाम;
 प्रतिष्ठा त्रिण थइ विंवनी, द्रव्य खरच्या अभिराम. ९
 धांगद्रे जिनविंवनी, थइ प्रतिष्ठा सार,
 सुखानंदजी तिहांमल्या, देवचंद्रनो प्यार. १०

देशी:-ललनानी छे.

संवत अठारने आठमें,
 गुजरातिथी काढ्यो संघ.
 श्रीगुरुना गुरु उपदेशथी,
 शत्रुंजयनो अभंग.

ललना.

ल० १

गुरुवयणां ते सद्वो. टेक.

गिरि उपर उछव थया,
 खरच्यां बहुलां द्रव्य.
 पूजा अरचा बहुविधिं,
 अनुमोदे ते भव्य.

ल०

ल० २ गुरु०

उभी सोरठ जातरा,
 करता ते भविजघ्न.
 अष्टादश नव दशमें,
 श्री गुजराति चोमास.

ल०

ल० ३ गुरु०

संवत दश अष्टादशें,
 कचरासाहाजीई संघ.

ल०

श्री शत्रुंजय तीर्थनो,
साथे पधार्या देवचंद्र.

ल० ४ गुरु०

साह मोतीया लालचंद,
जाणीइं जैनमारगमें प्रवीण.
श्राविका अवल ते भक्तिमां,
दानेश्वरीमां नहीं खीण.

ल०

संघमें श्री देवचंदजी,
अन्य व्यवहारीया साथ.
श्री शत्रुंजय गिरि आवीया,
लेवा धर्मनुं पाथ.

ल० ५ गुरु०

ल०

प्रतिष्ठा जिनविंवनी,
गुरुजिइं किधी तत्र.
साठी सहस्र द्रव्य खरचीयो,
गुरु वचनें ते यत्र.

ल० ७ गुरु०

ल०

संवत अठार इग्यारमें,
प्रतिष्ठा लीं वडी मग्य.
वढवाणे श्रावक हुंकी,
बुझव्या खरची रुद्धि.

ल० ८ गुरु०

ल०

चैत्य करव्यां सुंदर,
जिन अर्चना ठाठ.

ल० ९ गुरु०

ल०

प्रभाविक पुरुष देवचंद्रजी,
 धन्य एहनी मात.
 शिष्य सुविनीत पासे भला,
 श्री मनरुपजी दक्ष.
 विजयचंद बुद्धिये प्रचळता,
 न्याय-शास्त्रना पक्ष.
 वादी अनेक ते जीतीया,
 गच्छ चोरासीना साथ;
 भणे तर्कवादी भलो,
 श्री देवचंद्रनो हाथ.
 मनरुपजीना शिष्य दोडं,
 वक्तुजी रायचंद;
 गुरु भक्ति आज्ञा धरे,
 सेवामें सुखकंद.
 संवत अठारना वारमें,
 गुरु आव्या राजद्रंग.
 गछनायकने तेडावीआ.
 महोछव कीधा अभंग.
 वाचकपद देवचंदने,
 गछपतिदेवे सार.

ल० १० गुरु०

ल०

ल० ११ गुरु०

ल०

ल० १२ गुरु०

ल०

ल० १३ गुरु०

ल०

ल० १४ गुरु०

ल०

महाजने द्रव्य खरच्यो बहु,

एह संबंध उदार.

ल० १५ गुरु०

नवमी ढाल सोहामणी,

कवियण भाखी एह

ल०

एक जीभे गुण वर्णतां,

कहितां नावे छेह.

ल० १६ गुरु०

दुहा.

वाचक श्री देवचंद्रजी, देशना पीयूष समान;

जीवद्रव्यना भेदस्युं, नय उपनय प्रधान.

१

ग्रंथ भला हरिभद्रना, वाचक जसकृत जेह;

गोमट सार दिगंवरी, वाचना करे हित नेह.

२

मुलताने देवचंद्रजी, वली अन्य बीकानेर;

चोमासां गुरु तिहां करी, ज्ञानतणी समसेर.

३

नवाग्रंथ जेहेने कर्या, टीका सहित तेह युक्त;

देसनासार नयचक्र, शुभ ज्ञानसारनी भक्ति.

४

अष्टकटीका युक्तिथी, कर्मग्रंथ वली जेह;

तेहनी टीका आदि देइ, ग्रंथ कर्या बहुनेह.

५

राजनगरे देवचंद्रजी, दोसीवाडामांहि,

थोका थोक व्याख्यानमें, सांभलता उछाहिं.

६

एकदिन वायुप्रकोपधी, वमनादिकनी व्याधि;
 अकस्मात उत्पन्न थइ, शरीरे थइ असमाधि. ७
 शास्त्र मरण दोउ कहाँ, पंडित मरण छे जेह;
 बाल मरण तो दुसरो, उत्तम पंडित मृत्यु नेह. ८
 तव शरीरनि क्षीक्षणा, (क्षीणता?) शिथिल थयां
 अंगोपांग;

बुद्धि करीने जांणीइं, अनित्य पदारथरंग. ९
 पुद्गळ तो अनित्यता, अनादिनो स्वभाव;
 मूरख तेपरि रंग धरे, पंडित धरे विभाव. १०
 निज शिष्योने तेडीने, दे शिक्षा हितकार;
 मुज अवस्था क्षीण छे, ए पुद्गळ व्यवहार. ११

निदहली बेरण हइ रही ए देसी.

शिष्य शिरोमणी जाणीइं,
 मनरूपजी हो वाचक गुणवंत;
 चतुर चाणाक्य शिरोमणि,
 गुरु उपर बहु भक्तिवंत, धन धन ए गुरु वंदीए. १
 धन्य एहनी चतुराइने,
 गुरु वेठां हो श्रावक करे सेव;
 पदकज सेवे जेहना,
 आज्ञा माने हो नित नित मेव. २ थ०

विनयी विचक्षणे पंडिते,
 गुणालंकृत हो जेहनुं भयुं गात्र;
 श्रीगुरु मनमे चिंतवे,
 मुझ मनरूप हो शिष्य घणु सुपात्र. ३ ध०

मनरूप शिष्य विद्यमानता,
 रायचंदजी हो दुजला पूज्य;
 गुरुसेवामें विनयी घणुं,
 विद्याना हो जेह जाणे गुह्य. ४ ध०

श्री रूपचंद शिष्य सुशीलता,
 विजयचंदजी हो पाठक गुणयुक्त;
 द्वितीय शिष्य विजयचंदजी,
 तर्कवादे हो जीत्या वादीवृंद. ५ ध०

विद्याभरे हस्ति मलपतो,
 मेघध्वनि सम हो उद्घोषणा छंद;
 तस सीस दोय सुशीलता,
 पूज्य पूजा हो सभाचंद विवेक;
 गुरुनो प्रेम शिष्य उपरे,
 गुरु विद्यमाने हो वादी कीया भेक. ६ ध०

शिक्षादेवे उपाध्यायजी,
 सर्वशिष्यने हो कहे धारी प्रेम;

समयानुसारे विचरज्यो, ...
पापवृद्धि हो नवि धरस्यो वेम. ७ ध०

पग प्रमाणे सोडि ताणज्यो, ...
श्री संघनी हो धारज्यो तमे आणं; .....
वहिज्यो सूरिनी आज्ञा,
सूत्र शास्त्रे हो तुमे धरज्यो ज्ञान. ८ ध०

तूज समरथ छो मुज पुठे,
मुझ चिंता हो नास्ति लवलेस;
सपरिवार ए ताहरे खोले छे,
हो मुक्या सुविशेष. ९ ध०

तव मनरूपजी गुरु प्रत्ये,
कहे वाणी हों जोडी हाथ;
गुरुजी तूमे वडभागीया,
पामर अमे हो पण शिर तूम हाथ. १० ध०

सकल शिष्य भेला करी,
गुरुजीये हो सद्गुने थाप्यो हाथ;
प्रयाण अवस्था अमतणी,
वाणी केहवी हो जेह्वो गंगापाथ. ११ ध०

दशवैकालिक उत्तराध्ययननां,
अध्ययनने सांभळे गुरुराय;

यथार्थ सर्व मन जाणता,
अरिहंतनो हो ध्यान धरे चित्तलाय. १२ ध०

संवत अढार बारमे,
भाद्रपद मासे हो अमावास्या दिन;
प्रहर एकरजनी जातां,
देवगति लहे देवचंद्र धन धन्य. १३ ध०

मोटे आडंबरे मांडवी,
चोरासी गच्छना हो श्रावक मल्या वृंद;
अगरचंदने काष्टे भली,
चिता रचिता हो महाजन मुखक्रंद. १४ ध०

प्रतिपदाए दहन दीयुं,
गुरुपुंठी द्रव्य घणो खरचंत;
तिथियो जमाडि बहोदता,
जाणे अषाढो हो घनेकरी वरसंत. १५ ध०

ए देवचंद्रना वयणथी,
द्रव्य खरच्या हो अगणीत सुभठाम;
धर्मे धन खरचाइयुं,
एहवा गुरुना हो कीधा गुणग्राम. १६ ध०

दशमी ढाल सोहामणी,
नाम धरीयुं हो गायो देवविलास;

आसन्न सिद्धि जे थया,
कोइक भवे होस्ये मुक्तिनो वास. १७ ध०

दुहा.

सात आठ भव एहवा, जो धरसैं एह जीव;
भाव वाल्यकाल विध्वंसना, धर्म योवनमें सदीव. १
अनुमाने करी जाणीयें, द्रव्यथकी विशेष;
सात आठ भव उलंघीने, शिव कमलाने पेख. २
प्रभु मारग विस्तारवा, द्रव्य भावथी शुद्ध;
विश्व आल्हादकारी थयो, जिनवाणीनी युद्ध. ३
श्री जिनविंवनी थापना, करवा निज सुशुद्धि;
च्यार निक्षेपा युक्तस्युं, स्याद्वाद भाखे शुद्ध. ४
एक पाइए साचे सकल, तस चाले करामात;
गाजी मर्द ए जैननो, मिथ्यास्वी कीया महात. ५

राग धनाश्री पांभी ते प्रतिबोधः ए देशी.

श्री देवचंद्र ऋषिराय स्वर्गरे (२)
पहोता ते सुभ ध्यानथीरे. १
सूरय (सूर्य) चंद्र ने इंद्र अवधिरे (२)
देखी मन चिते एहवुरे. २
जिनशासननो थंभ देवचंदरे (२)
अमरपुरीमें अवतर्यारे, ३

देश देशमां वात पोहोतीरे (२)	
सांभली भवि विलखा थयारे.	४
कल्पतरुसम एह देवचंदरे (२)	
सरिखा पुरुष थोडा हस्येरे.	५
मस्तकें मणि हती जेह गुरुनेरे (२)	
दहन समय उछली पडीरे.	६
ते गइ पृथ्वी मध्य कोइनेरे (२)	
हाथे ते आवी नहीरे.	७
महाजन शिष्य समुदाय भेला थइरे (२)	
स्तुप करावी गुरुतणीरे.	८
प्रतिष्ठा करी तत्र पादुकारे (२)	
पूजा प्रभावना बहुविधिरे.	९
केतले दिन वाचक मनरूपरे (२)	
स्वर्ग गति गुरुने मिल्यारे.	१०
रायचंद शिष्य निधान गुरुनारे (२)	
विरह खम्यो जाये नहीरे.	११
मन चिंते रायचंद ए सविरे (२)	
अनित्यता श्री गुरुये कह्योरे.	१२
पल्योपम पुरव आयु तेपणरे (२)	
पूरां थयां शास्त्रे कह्योरे.	१३

આ પળ પ્રાકૃત જીવ જુઠોરે (૧)	
સ્નેહ ધરવો તે મૂઢતારે.	૧૪
તિત્થયર ગણધર જેહ સુરપતિરે (૧)	
શ્વકી કેસવરામ પહનેરે.	૧૫
કૃતાંતે સંહાર્યા સર્વ કા ગણનારે (૨)	
શ્ચર જનની જાણવીરે.	૧૬
ઇમ મન ચિંતી રાયચંદ ગુરુનીરે (૨)	
સ્તવના નામની મન ધેરે.	૧૭
ગુરુ સરસ્વો નહીં ઇષ્ટ દીવોરે (૨)	
ગુરુજ્ઞ જ્ઞાન દેખાડીયુંરે.	૧૮
ગુરુ પુંઠે રાયચંદ પદ્ધતિરે (૨)	
ચલવે વ્યાખ્યાનની સંપદારે.	૧૯
ગુરુ જેહવી કિહાંથી બુદ્ધિ ગુરુનારે (૨)	
જ્ઞાન વિંદુ કિંચિત સ્પર્શતારે.	૨૦
જેનશૈલીમાં પ્રવીણ રાયચંદ્રરે (૨)	
ગુરુ પસાયે તાદૃશ થયારે.	૨૧
મનમાં નહીં શંકેશ કોઢથીરે (૨)	
વાગ્વાદ કોઢથી નવિ કરેરે.	૨૨
સુવિહિતમાર્ગનો જાણ રાયચંદરે (૨)	
શીલાદિક ગુણ સંગ્રહોરે.	૨૩

आठमां मोहनीकर्म व्रतमेरे (२)

चोथु व्रत जीतवुं दोहिलुंरे. २४

शील तणेरे प्रभाव संकट टळे (२)

नासे तत्क्षिण ए थकीरे. २५

जनमां जेहनो सोभाग्य अक्षयरे (२)

रिद्धि वृद्धि अणगणिततारे. २६

एक दिन श्री रायचंद कविनेरे (२)

कहे अम गुरु स्तवना करोरे. २७

अमे जो करीये स्तव एह अणघटेरे (२)

स्वकीर्त्ति करवी अयोग्यतारे. २८

ते माटे कहुं तूमह स्तवनारे (२)

तूम बुद्धि प्रमाणे योजनारे. २९

कवियणे देव विलास कीधो (२)

मन हर्षित उल्लस्योरे. ३०

कीधो देव विलास शुभदिनेरे (२)

जयपताका विस्तरि ते. ३१

संवत १८२५ अढार पचीस आसोसुदिरे (२)

अष्टमी रविवार रच्योरे. ३२

स्तोकमें देवविलास कीधोरे (२)

किंचित् गुण ग्रहीने स्तव्योरे. ३३

बोहोलो छे अधिकार जोतारे (२)

ग्रंथ थाये मोटो घणोरे.

३४

भणस्ये देव विलास सांभलेरे (२)

तसघरे कमला विस्तरेरे.

३५

कलस.

श्री वीर जिनवर सोहम गणधर जंबु मुनिवर अनुक्रमे,
 खरतर गच्छ उद्योतकारक, श्री जिनदत्त सूरयोपमे;
 तास पाट जिन कुशलं सूरि, जिनचंद्रं सूरि तसपटे;
 युग प्रधाननो विरुद जेहनो, नामथी दुःकृत कटे. १
 गच्छ स्तंभक उपाध्यायजी, पुण्यप्रधाने प्रधानता;
 सुमति धारी सुमति पाठक, साधुरंग वाचक भृता;
 श्री राजसागर उपाध्यायजी, ज्ञान धर्म पाठक थया;
 सुकृती दीपचंद्र पाठक, देवचंद्र पाठक जय जया. २
 मनरूप वाचक विजयचंद्रजी, पाठकनो पद भाग्यता;
 मनरूप पदकज मेरुगिरिवर, रायचंद्र रवि उद्गता;
 सुज्ञानताये विनयवंते, बुद्धि युक्ति सुरगुरु;
 चंद्र सूर ध्रु तार तारक, रहो अविचल जयकर. ३

इति श्री देवचंद्रजीनो निवार्ण रास संपूर्ण.

